

MUZEUL
CÂMPULUNG
MUSCEL

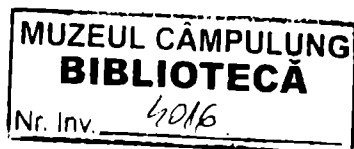
REVISTA
DE
ISTORIE
A
MUSCELULUI

STUDII ȘI COMUNICĂRI

CÂMPULUNG
MUSCEL

EDITURA UNIVERSITĂȚII
DIN PITEȘTI, 2009

**MUZEUL
CÂMPULUNG
MUSCEL**

**REVISTA DE ISTORIE
A MUSCELULUI**

STUDII ȘI COMUNICĂRI

**CÂMPULUNG
MUSCEL**

**EDITURA UNIVERSITĂȚII
DIN PITEȘTI**

2009

MUZEUL MUNICIPAL CÂMPULUNG MUSCEL
Analele Muzeului Municipal Câmpulung Muscel

Lucrare editată de Muzeul Municipal Câmpulung Muscel

Redactor șef : prof.univ. dr. *Ștefan TRÂMBACIU*

Colectiv de redacție:

- Cătălin STĂNESCU
- Crina FLINTEA
- Donia-Felicia POȘTOACĂ

Referenți științifici:

- prof.univ.dr. Ștefan TRÂMBACIU
- dr. Donia-Felicia POȘTOACĂ
- prof. Crina FLINTEA
- prof. Cătălin STĂNESCU

Tehnoredactare computerizată: Cătălin STĂNESCU

**Răspunderea pentru conținutul lucrărilor aparține
exclusiv autorilor.**

ISSN: 2065-3255

CUPRINS

SECȚIUNEA ISTORIE

Theodor Marinescu	<i>„Imperator Bulgariae et Valachiae”. În jurul genezei și „Valachia” în titulatura lui Ioniță Asan</i>	9
Răzvan Rudi	<i>Activitatea științifică a lui Ion Hurdubețiu. Contribuții la etnogeneza romanilor</i>	16
Ionel Claudiu Dumitrescu	<i>O nouă teorie despre bătălia de la Rovine</i>	28
Gabriela Sanda Safta	<i>Vămile de pe valea superioară a Dâmboviței în perioada medievală</i>	38
Gabriela Sanda Safta	<i>Structuri habituale în așezările medievale din partea de nord-est a județului Argeș</i>	45
Ion Nicolescu Tița	<i>Câmpulung, o provocare istorică a religiei-catolicism și ortodoxie</i>	53
Carmen Oprescu	<i>Centrul Câmpulungului în evoluția istorică a orașului</i>	61
Aurică Smaranda	<i>Câmpulungul(Mușcel) pe „Mapamondul lui Fra Mauro Camalduleb de la 145 (După murii din Monastirea St. Michailū din Murano de lângă Veneția) ”</i>	71
Adrian Săvoiu	<i>Câmpulungul în cronicile muntenesti</i>	76
Adrian Săvoiu	<i>Câmpulungul pe hărți ale lui Johannes Honterus și Sebastian Münster</i>	86
Marius Achim	<i>Micromonografia satului Brătești. Câteva date din istoria fostei comune Brătești</i>	91
Donia-Felicia Poștoacă	<i>Despre dispariția satului Mâzgani- Muscel</i>	97
Donia-Felicia Poștoacă	<i>Biserica rupestră a mănăstirii Nămăești până la începutul secolului al- XIX-lea</i>	103

Alice Erbașu, Liviu Sandu	<i>Scurtă incursiune în viața familiei pictorului Theodor Aman</i>	112
Cosmina Lăzărescu, Marinel Lăzărescu	<i>Județul Muscel la 1882. Dare de seamă a comitetului permanent</i>	118
Irina Moisescu	<i>Activitatea tipografică a lui Alexandru Valescu la Câmpulung și Curtea de Argeș la începutul secolului XX-lea</i>	130
Nicolae Moisescu	<i>Argeșul în izvoare geografice și cartografice</i>	134
Cătălin Stănescu	<i>Atacurile asupra orașului Câmpulung Muscel din anul 1916. Din însemnările unui ofițer al stării civile</i>	139
Magdalena Dorojan, Puiu Costoiu	<i>Constantin I. Parhon și Bucureștiul</i>	143
Adrian Săvoiu	<i>Correspondența lui Dimitrie Nanu cu Mihai Moșandrei</i>	150
Crina Flinteă	<i>Peisajul în colecția de artă a Muzeului Câmpulung Muscel</i>	184
Paul Cruceană	<i>Spectacole de teatru la Câmpulung Muscel acum aproape două sute de ani</i>	192
Maria Sachelarie	<i>Obiectele de artă populară din patrimoniul județului Argeș participante la expozițiile internaționale în secolul XIX</i>	195
Claudiu Călcâi	<i>Societatea mușcelcană în perioada interbelică</i>	205
Marin Giurescu	<i>Oglindirea fostului județ Muscel în documente cartografice</i>	210
Doina Talașman	<i>Eroi musceleni în al doilea război mondial</i>	216
Viorel Irimia, Ioana Bugheanu, Irinel Vintilă, Viorel Drugău	<i>Refugiații anului 1940 în Muscel</i>	221

Iosif Mărcușanu	<i>Dictatul de la Viena</i>	231
Cornel Țucă, Mihai Șoitariu	<i>Regimentul 30 Dorobanți în Basarabia</i>	236
Elena Zîrnă	<i>Dramele prizonieratului, mărturii muscelene</i>	243
Ioan Crăciun	<i>Constantin Noica la Câmpulung</i>	247
Adina Tofan	<i>Perspective ale dezvoltării turismului rural prin tehnologii informatice</i>	265
Delia Barbu	<i>Povestea unui sac de lut</i>	269
Roxana Cornea	<i>Tradiția s-a născut la Fântâna</i>	273
Veronica Bogoiu	<i>Pensiunea « Rozalia »- un colț de liniște și relaxare în satul Criș</i>	280

SECȚIUNEA RESTAURARE-CONSERVARE

Leonard Fulău	<i>Documentare la institutul de restaurare al Bibliotecii Naționale din Viena</i>	287
Vasilica Izdrailă	<i>Tradiție și inovație în tehnica decorării țesăturilor etnografice</i>	291
Mircea Stanciu	<i>Arbaleta- armă de aruncare la distanță</i>	302
Elena Paraschiv, Oana Virginia	<i>Considerații privind restaurarea unui vas ritual Boian</i>	308
Cezarina Bărăian	<i>Studiu preliminar pentru restaurarea unor scrisori originale din casa memorială „Ion Minulescu”</i>	311
Consuela Ciubotaru	<i>Aspecte inedite întâlnite în procesul de restaurare Penticostarion, 1743</i>	315
Manuela Pătruțescu	<i>Aspecte privind conservarea unui fond de carte veche aparținând muzeului regiunii Porților de Fier-Drobeta Turnu Severin</i>	318
Rodica Ganea, Victoria Vasilescu, Gheorghe Soare	<i>Restaurarea unui felinar din bronz amplasat pe una din terasele Muzeului Peleş</i>	324

**Lucia Lupu,
Ionel Lupu** *Restaurarea unui covor oltenesc* 330

**Mariana Stancu,
Emil Păunescu** *Restaurarea a două piese metalice* 335

ADDENDA

Cornel Popescu *Aspecte inedite din viața cotidiană bucureșteană reflectate în ziarul Lumina în perioada ocupației germane 1916-1918* 343

SECȚIUNEA ISTORIE

ÎN JURUL GENEZEI ȘI SEMNIFICAȚIEI TERMENULUI „VALACHIA” ÎN TITULATURA LUI IONIȚĂ ASAN .

Conf. univ. dr. Theodor Marinescu
- București -

Capitolul relațiilor dintre românii nord-dunăreni și statul Asăneștilor a fost deschis cu aproape trei veacuri în urmă de Dimitrie Cantemir, pentru a se constitui apoi într-o tradiție cărturărească, așa cum observăm în introducerea din cel de al treilea volum al Izvoarelor Istoriei României, scrisă de Alexandru Elian.

La Cantemir, inspirat din istoricul Nicetas Chomates, cel dintâi „*domn al tuturor românilor*” este Ivanko, ucigașul lui Asan, căruia îi atribuie toate faptele de arme ale lui Ioniță (1197 – 1207), cu care-l confundă.

Dar la temelul tradiției cărturărești din perioada următoare nu au stat speculațiile lui Cantemir, rămase până târziu în manuscris, ci o serie de tradiții locale românești din dreapta Oltului, preluate de istoriografia noastră și interpretate pe temelul unor texte bizantine greșit înțelese.

Ca urmare a unui șir întreg de interpretări eronate ale informațiilor cuprinse în Istoria lui Chomates și ale altor autori bizantini, cronicarii munteni, aflați în slujba Cantacuzinilor, identifică Vlahia Asăneștilor cu Țara Românească, singura Vlahie cunoscută la vremea lor, iar reședința fondatorilor statului vlaho-bulgar este deplasată din Târnovo, spre nord, la Craiova banilor, cetate nord-dunăreană ce avea o biserică cu hramul Sf. Dimitrie.

Așa, Ioniță devine la Dionisie Fotino domnul Olteniei și ctitorul bisericii Sf. Dimitrie din Craiova, cetate în numele căreia același autor crede că se păstrează amintirea unui crai Iovan, identificat cu suveranul vlaho-bulgar.

Dar tema legăturilor românilor de la nordul Dunării cu Asăneștii a fost preluată și dezvoltată de pana prestigioasă a lui Dimitrie Onciul, care a introdus-o în literatura istorică modernă, din țara noastră.

La Onciul, Asăneștii sunt „*regi ai Bulgariei și Valahiei*”, în care Valahia este identifi-cată, pe linia vechii tradiții cărturărești, cu Țara Românească; astfel, Asăneștii „*au pus temelii statului român la stânga Oltului și lor li s-au închinat banii din Oltenia*”.

Intrat în acest chip în cuprinsul țaratului vlaho-bulgar, principatul muntean s-a desprins de sub stăpânirea Asăneștilor în cursul invaziei tătare din 1241, urmându-și apoi propriile destine.

Pe parcursul a patru decenii de activitate neobosită, de la lucrarea sa de doctorat - susținută la Viena în 1884 - și până în ultimii ani ai vieții, Dimitrie Onciul nu a încetat să adune argumente, de cea mai diversă proveniență, în apărarea teoriei sale.

Tradiția populară a lui Negru Vodă, ca expresie mitică a stăpânirii nord-dunărene a suveranilor din Târnovo, și raporturile conducătorilor vlaho-bulgari cu teritoriile de la nord de Dunăre în cursul luptelor cu bizantinii și cu latinii, titulatura lui Ioniță și a regilor maghiari și particula „Io” din titlul domnilor români, organizarea religioasă a teritoriilor carpatodunărene și relațiunea lui Paisie din Hilandar despre cucerirea de către Asan a „*celor două Vlahii*” au constituit cele mai importante temeuri ale construcției sale.

Ideea stăpânirii Asăneștilor asupra unui teritoriu nord-dunărean, identic cu Vlahia din titlul lor, se află și la unii istorici străini, între care Robert Roesler.

Într-un studiu consacrat conflictului dintre Ioniță și regele maghiar, Emeric Aloisio Tăutu identifică teritoriile aflate în litigiu cu doza Margaretei de Ungaria, fiica lui Bela al III-lea, căsătorită cu împăratul Isaac al II-lea Angelos, dotă ce cuprindea regiunile Sirmium, Banatul și Transilvania meridională.

La capătul unei analize foarte strânse, Tăutu conchide că aceste teritorii formau „*Vlahia*” din titulatura lui Ioniță și - aici se desparte de concluziile lui Onciul - pierderea lor prin crearea Banatului de Severin, care le încorporează, explică absența termenului de „*Vlahia*” din titlul lui Ion Asan al II-lea.

Ștefan Ștefănescu admite o stăpânire a Asăneștilor la nord de Dunăre în prima jumătate a veacului al XIII-lea și identifică „*cele două Vlahii*” din relația lui Dionisie din Hilandar cu teritoriile din stânga și din dreapta Oltului, concluzii însușite și de Eugen Stănescu, care ia în considerare pentru „*cele două Vlahii*” și teritoriul dintre Carpați și Dunăre și, respectiv, dintre Dunăre și Balcani.

Concluziile lui Onciul, Ștefan Ștefănescu și Eugen Stănescu au fost recent îmbrățișate și de Borislav Tumov, într-un studiu consacrat rolului vlahilor balcanici în crearea celui de al doilea țarat bulgar.

Pentru distinsul istoric din Sofia, „*nu este probabil ca însuși Caloian să fi întrebuințat denumirile «Bulgaria» și «Vlahia» referindu-se la una și aceeași țară*”, fapt pentru care conchide că menținerea Bulgariei și Vlahiei

în titlul lui Ioniță „*trebuie inte-pretată ca referindu-se la două țări deosebite, dintre care una era Bulgaria, iar cealaltă denumea teritoriile românești de la nord de Dunăre*”.

O poziție oarecum distinctă, nu diferită însă în esență de teza lui Onciul, se în-tâlnește la Aurelian Sacerdoțeanu, care acceptă o stăpânire efectivă a Asăneștilor la nord de Dunăre, fără a stabili o relație între aceste teritorii și „*Vlahia*” din titlul lui Ioniță.

Cea dintâi luare de poziție față de teoria lui Onciul se înregistrează la A. D. Xenopol care dă și cea mai cuprinzătoare critică a ei.

Pentru acesta Vlahia Asăneștilor nu poate fi decât la sud de Dunăre, dar nu în vechea Moesie ci pe versanții meridionali ai Balcanilor, acolo unde o așează izvoa-rele contemporane.

Partizantul întemeierii Țării Românești în urma „*descălecatului*” unui voievod român de peste munți respinge ideea că la temelia principatului muntean stă închinarea Basarabilor olteni față de Asănești, stăpâni pe teritoriul din stânga Oltului, ideea ce vine în contradicție cu realitatea istorică în care Basarabii sunt adevărații întemeietori ai statului român dintre Dunăre și Carpați.

În aceeași vreme, teoria lui Onciul este respinsă de B. P. Hasdeu, pentru care „*o stăpânire bulgărească în regiunea Carpaților, nici după Asan, nici înainte de Asan, nu înfățișează nici o urmă de probă*”.

Deși păstrează un caracter sud-dunărean, Vlahia Asăneștilor are la N. Iorga o imagine diferită față de aceea a lui Xenopol. În deplină contrazicere cu afirmațiile izvoarelor contemporane, marele nostru istoric susține că mișcarea condusă de Petru și Asan a izbucnit în Thessalia, regiune de mare concentrație a vlahilor balcanici în tot cursul evului mediu, de unde, în marșul lui biruitor, noul stat avea să-și deplaseze centrul de greutate spre est, în câmpia dintre Balcani și Dunăre.

C. C. Giurescu și Gh. I. Brătianu revin în urma unci anchete atente, întreprinse asupra surselor bizantine și latine, la teza așezării Vlahiei Asăneștilor în Munții Balcani.

Pentru cel dintâi, Vlahia este „*o realitate etnică și geografică*” ce se întindea „*de-a lungul Balcanului . . . de la Marea Neagră până în Serbia de azi . . . ocupând ambele versante ale lui*”, în timp ce la al doilea aceasta are o arie mai restrânsă, limitată la muntele Haemus, concluzie la care ajunge și N. Bănescu.

Mulți istorici români și străini, între care Mihail Kogălniceanu, Konstantin R. von Höfler, R. L. Wolf, G. G. Litavrin, P. P. Panaitescu, Al. Elian și alții afirmă caracterul sud-dunărean al Vlahiei Asăneștilor, de unde a pornit impulsul mișcării eliberatoare.

Au fost formulate, în esență, două teorii, din care nu lipsesc nuanțele de la un autor la altul.

Prima așează Vlahia din titlul lui Ioniță la nordul Dunării, în teritoriile stăpânite de suveranii din Târnovo în această regiune, cealaltă, cu un evantai mai larg de soluții, situează Vlahia la sud de Dunăre, pe țărmul Pontului și versanții și versanții orientali ai Haemusului până în Thessalia.

Atât într-un caz cât și în celălalt, de la Cantemir încoace chestiunea identificării Vlahiei Asăneștilor a venit în atingere - la unii autori a fost chiar subsumată - cu una dintre temele capitale ale literaturii noastre istorice din toate timpurile, și anume problema continuității. De remarcat că Roessler apără, din motive lesne de înțeles, teze așezării Vlahiei Asăneștilor la sud de Dunăre.

Studiul titlaturii lui Ioniță (1197 – 1207) are la bază corespondența sa cu papa Inocențiu al III-lea (1198 – 1216), legată de recunoaștere a titlului de rege și încoronarea suveranului vlaho-bulgar de către un legat pontifical și de trecerea bisericii din Târnovo sub autoritatea Romei.

Corespondența ce se întinde pe parcursul a cinci ani (1199/1200 – 1205) con-semnează existența în titulatura lui Ioniță a mai multor variante - *imperator Bul-garorum; dominus et imperator totius Bulgariae et Vlachie* și *imperator Bulgarae* - reductibile totuși la două forme de bază - *imperator Bulgarorum et Blachorum* și *imperator/rex Bulgariae et Vlachie*.

Bizanțul moștenește pe planul ideologiei politice tradițiile greco-romane.

Potrivit doctrinei politice bizantine, imperiul este emanația divinității însăși și are pe pământ o misiune providențială care constă în a supune toate popoarele universului și a le impune credința lui Christos . *Pax christiana*, care în ordinea bizantină se substituie vechii *Pax romana*, devine principala idee-forță a expansiunii sale politice și culturale.

Replica terestră a împărăției cerești, imperiul nu poate fi decât universal și unic: de aici și numele său „împărăție” - *imperium* - și al conducătorului său , „împăratul” - *imperator* - fără o determinare politico-etnică.

Chiar și atunci când prin încoronarea lui Carol cel Mare, ce dădea naștere în Occident unui imperiu de rivalitate, împărații bizantini au trebuit să precizeze caracterul politic al formațiunii lor statale. Potrivit doctrinei oficiale orbis-ul lor nu cunoștea limite, în timp ce celelalte neamuri „*nu formează state, ele s-au stabilit în pământ de drept roman, imuabil, orice concesie făcută în favoarea lor putând fi modificată sau pur și simplu retrasă*”(după N. Iorga). Formulele ce definesc împărăția bizantină - suficient de vagi și abstracte pentru a nu exprima noțiunea de stat (referindu-

se la „monarhie”, „împărăție”, „stăpânire” și „putere”), dar apte să redca admirabil aspirația spre universalitatea imperiului.

Nu lipsită de însemnătate este titulatura conducătorilor politici ai primului țarat bulgar, ale căror tradiții aveau să fie treptat preluate de Asănești.

Titlul hanilor bulgari pe care-l găsim după creștinare la Boris și Simeon, are o semnificație etnică, nu una politică precum în cazul bizantin. Ca și la regii „barbari”, titulatura conducătorilor bulgari traducea, la origine, poziția lor de șefi politici ai comunității tribale a protobulgarilor; pe măsură ce antagonismul bizantino-bulgar se adâncește, ea reprezintă mai mult o reacție față de încercarea administrației din Constantinopol de a-i asimila - ca odinioară pe un Odoacru sau un Theodoric - unor guvernatori de provincii imperiale, în care Bulgaria apare ca teritoriu de drept bizantin. Un pas mai departe face Simeon la începutul secolului al X-lea, când, în înfruntarea cu Bizanțul, își ia titlul de *Basileos* și încearcă să se substituie pe tronul din Constantinopol împăraților cu pretenții la dominație universală, asemenea regilor normanzi din Sicilia și țarilor sârbi în veacurile următoare.

Succesorul său, Petru, abandonează acest plan politic, luându-și însă titlul de împărat (*Basileos*) în urma căsătoriei sale cu o principesă bizantină, titlu care intră, cu sau fără determinare etnică, în tradiția politică a statului bulgar.

Pe linia acestei tradiții se înscrie și luarea titlului imperial de către Petru și Asan, întemeietorii statului vlaho-bulgar, fără a putea preciza forma exactă a titlului.

Așadar, în pragul secolului al XIII-lea, spre deosebire de suveranii occidentali care adoptă principiul teritorial, în Europa sud-estică titulatura împăraților bizantini rămâne până la căderea Constantinopolului fidelă doctrinei imperiului universal și, în consecință, refractară oricărei determinări teritoriale. așa cum tradiția politică bulgară, anterioară guvernării lui Ioniță, nu cunoaște decât principiul etnic în titulatura conducătorilor politici dintre Dunăre și Balcani.

Revenind la prima chestiune ridicată de titulatura lui Ioniță, descifrarea eveni-mentelor în care apare termenul „*Vlachie*”, în care are loc trecerea de la principiul etnic la cel teritorial în titlul oficial al suveranului de la Târnovo, se constată următoarele: primul titlu pe care-l găsim atestat în corespondența sa cu Roma este cel de *imperator Bulgarorum et Blachorum*, în scrisoarea din 1202 reluat apoi și în alte scrisori ale țarului, titlu prin care Caloian se înscria pe linia tradiției politice bulgare. De cealaltă parte, curia

papală îl numește pe suveranul vlaho-bulgar *dominus Bulgarorum et Blachorum*.

Principiul teritorial apare în titulatura lui Ioniță într-o scrisoare către papă, la sfârșitul anului 1203, în care el semnează *imperator Bulgariae*. În cadrul aceluiași document, șeful bisericii bulgare apare „*primat și arhiepiscop al întregii Bulgariei și Vlahii*”, titlu pe care-l regăsim în scrisoarea arhiepiscopului Vasile către Roma, datată tot la sfârșitul anului 1203.

Câteva luni mai târziu, în mai multe scrisori pontificale din 25 februarie 1204, papa Inocențiu al III-lea anunța hotărârea de a-l încorona pe Ioniță ca rege și de a-l unge solemn pe arhiepiscopul Vasile primat al Bulgariei și Vlahiei. În răspunsul său, la aflarea hotărârii papale, Caloian semnează cu titlul „*dominus et imperator totius Bulgarie et Vlachie*”, reluat în noiembrie 1204, după încoronare, sub forma „*rex totius Bulgarie et Vlachie*”. Inițiativa acestei schimbări din titulatură aparține, negreșit, lui Ioniță, dar formula „*tote Bulgaria et Vlachie*” sau „*universa Bulgaria atque Blachia*” se găsește în documentele ieșite din ambele cancelarii.

În concluzie:

a. Titulatura lui Ioniță, *imperator Bulgariae et Vlachie*, ce traduce caracterul dualist al țaratului din Târnovo, introduce în lumea sud-est europeană un principiu *teritorial*, pătruns sub influența occidentală, reflex, deopotrivă, al dublei presiuni externe ce se exercită în anii 1203 – 1205 asupra statului vlaho-bulgar din partea regatului maghiar și a Imperiului latin de Constantinopol. Noua titulatură avea să fie abandonată sub urmașii lui Ioniță, sub care procesul preluării tradițiilor politice ale primului țarat de către statul din Târnovo se precipită, transformându-se sub Ioan Asan al II-lea în „*cel de al doilea țarat bulgar*”.

b. Sub noțiunea de „*Vlachia*” din titulatura lui Ioniță, apărută prin transpunere în termeni teritoriali a vechiului titlu ce urma criteriul etnic – „*imperator Bulgaro-rum et Blachorum*” – trebuie să înțelegem regiunile sud-dunărene din cuprinsul țaratului. Fără a delimita limpede aceste regiuni, sursele vremii desemnează sub acest termen fie întregul stat al Asăneștilor, desprins din Imperiul bizantin, fie anumite părți ale acestuia, cel mai adesea ținuturile sale răsăritene, cu nucleul lor, munții Haemus.

c. „*Vlachia*” din titulatura lui Ioniță nu are nimic a face cu teritoriile românești nord-dunărene. Termenul „*Vlachia*”, pentru ținutul dintre Dunăre și Carpați, avea să-și facă apariția abia în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și să desemneze principatul muntean al Basarabilor.

Bibliografie:

1. Ernest Lavisse, Alfred Rambaud, *Histoire Générale du IV-e Siècle à Nos Jours*, Tome 2, Fondation de l'Empire Vlaque-Bulgare, Ed. Armand Colin, Paris, 1925, pp. 835 – 838; 854 – 856; 861 – 862.
2. A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985, pp. 394 – 410.
3. N. Iorga, *Istoria românilor*, III, *Ctitorii*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, pp. 77 – 87.
4. Aurelian Sacerdoțeanu, *Dimitrie Onciul, Scrieri istorice*, 1, Ed. Științifică, București, 1968, pp. 398 – 427.
5. X. X. X. *Răscoala și statul Asăneștilor*, Culegere de studii. Volum coord. de Eugen Stănescu, Ed. Științifică și Enciclopedică, Buc. 1989.
6. Gh. I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești, Asăneștii*, Editura Eminescu, București, 1980, pp. 51 – 83.
7. George Murnu, *Studii istorice privitoare la trecutul românilor de peste Dunăre*, Ed. Academiei R. S. R., București, 1984, pp. 157 – 172.

By the notion of Vlachia we must understand the regions of Southern Delta from the expanse of the Bulgarian Czarat. Without separating these regions, the historical sources designate under this term the entire state of Asen, split from the Byzantine Empire, or certain parts of it, specially the Eastern ones. Vlachia doesn't represent the Romanian territories of Northern Delta, these ones appeared only in the second half of the XIVth century.

ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ A LUI ION HURDUBEȚIU. CONTRIBUȚII LA ETNOGENEZA ROMÂNILOR.

Răzvan Rudi
-Biblioteca Județeană Argeș-

Literatura istorică românească a abordat de-a lungul timpului, numeroase probleme referitoare la istoria mai veche ori mai recentă a poporului român. S-au scris numeroase studii și cărți care au atins diferite subiecte istorice. Însă, au trebuit ca aproape toate acestea să se recunoască tributare abordării unei teme deosebit de importante pentru istoria poporului care a locuit și locuiește teritoriile noastre de multe milenii – *etnogeneza românilor*. Aceasta a fost și continuă să fie și astăzi subiect de discuție în cercurile istoricilor, fie că sunt ei români sau străini, fie că au trăit cu secole în urmă sau ne sunt contemporani.

Existența poporului român pe teritoriul vechii Dacii, ca entitate distinctă, a fost o preocupare continuă începând cu împărații bizantini Maurikios și Constantin al VII-lea Porfirogenetul, continuând cu cronicarii Anonymus și Simon de Kéza și încheind cu umaniștii italieni ai sec. al XV-lea Poggio Bracciolini și Enea Silvio Piccolomini, viitorul papă Pius al II-lea.

În plan intern, problema etnogenezei românești este, pe parcursul a trei secole, dezbătută cu mare intensitate. De la umaniștii secolului al XVII-lea și operele lor de o inestimabilă valoare, urmând cu reprezentanții Școlii Ardelene, primii care vor combate cu argumente logice teoria imigraționistă și până la savanții secolului al XIX-lea, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Grigore Tocilescu ș.a., toți vor demonstra falsitatea și lipsa de logică a teoriei roesleriene.

Odată cu trecerea în secolul XX apare o pleiadă de istorici formați în universități germane, unde au fost influențați în mod pregnant de pozitivismul critic. Dintre aceștia îi amintim pe: Al. D. Xenopol, Dimitrie Onciul, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan și alții. Pe tema etnogenezei românilor, dezbaterile continuă și astăzi.

Printre cei care au studiat problema etnogenezei românilor, a fost și tânărul istoric Ion Hurdubețiu. După cum s-a precizat, a realizat studiile doctorale tot într-o universitate germană, la Breslau, unde a obținut titlul științific cu teza *“Die Deutschen über die Herkunft der Rumänen”*. Dizertația a fost elaborată pentru perioada cuprinsă între anii 1774-1940, în urma consultării unui vast material bibliografic, aflat în bibliotecile germane.

Ca îndrumători i-a avut pe prof. univ. dr. Hermann Aubin și prof. univ. dr. G. Beyerhaus, cu care “*de comun acord din cauza volumului mare al materialului informativ*” a “*dezvoltat numai cunoștințele din literatura și publicistica germană referitoare la originea românilor*”¹.

Lucrarea, structurată în **trei capitole**, având un **Cuvânt înainte** al autorului, fundamentează originea romană a poporului român precum și continuitatea daco-romană în Dacia. Potrivit spuselor autorului “*m-am străduit mult să nu dau o interpretare politică subiectului*”², deoarece, constată profesorul în același Cuvânt înainte al tezei, au existat și istorici români și din țările vecine care au tratat cu destule exagerări și patimă problema etnogenezei românilor. Această concepție nu a lăsat indiferență istoriografia germană, ai cărei reprezentanți prin studiile lor au contribuit la fundamentarea teoriei continuității poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic.

Dizertația istoricului Ion Hurdubețiu este și la ora actuală, după scurgerea atâtor decenii de la publicare, în limba germană, o lucrare științifică deosebit de utilă nu atât prin volumul de informații cuprinse, cât prin valoarea acestora. Dovadă sunt dese citări în lucrările unor istorici de renume, români sau străini. A fost folosită ca sursă documentară în:

Istoria României vol. I, 1960, p. 776 și 809;

- C. Daicoviciu, Em. Petrovici și Gh. Ștefan, “*La formation du peuple roumain et de sa langue*”, București, 1963, la p. 64. De asemenea este citată și-n ediția apărută în limba germană cu titlul “*Die Entstehung des rumänischen Volkes und des rumänischen Sprache*”; apoi de fostul său profesor, P. P. Panaitescu, în lucrarea “*Introducere la istoria culturii românești*”, București, 1969, p. 361 și din nou C. Daicoviciu în “*Originea poporului român după cele mai noi cercetări*” (studiu publicat în volumul “*Unitatea și continuitatea în istoria poporului român*”) la p. 97³. Și confratele său, regretatul istoric, Adolf Armbruster folosește informațiile cuprinse în teza de doctorat, Breslau 1943, în lucrarea sa “*Romanitatea românilor. Istoria unei idei*”⁴.

¹ Hurdubețiu, I., “*Die Deutschen über die Herkunft der Rumänen*”, Breslau, 1943, p. 5

² *Ibidem*

³ Dumitrașcu, Sever, “*Contribuții la biografia lui I. Hurdubețiu*” studiu în *Crisia*, XXIV, Oradea, 1994, p. 382 (20)

⁴ vezi Armbruster, Adolf, “*Romanitatea românilor. Istoria unei idei*”, Ed. Academiei Române, 1972 (Ed I), p. 58 (nota 64); p. 180 (nota 92). Ediția a II-a, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 67 (nota 64), p. 198 (nota 94), p. 315 (bibliografie)

În străinătate, lucrarea istoricului român stârnește interes mai ales în rândul specialiștilor vorbitori de limbă germană. Astfel, este citată de istorici ca: Georg Reichenkron în două dintre lucrările sale *“Das Ostromanische”* apărută în anul 1959, la p. 166 (anexa nr. 3) și în *“Das Dakische”*, Heidelberg, 1966, la p. 29 (anexa nr. 4). Un alt istoric căruia opera profesorului Ion Hurdubețiu îi atrage atenția este Hugo Weczerka. Acesta va folosi informațiile din teza *“Die Deutschen.....”* în cartea *“Das mittelalterliche und frühneuzeitliche Deuschtum im Fürstentum Moldau”*, publicată la München în anul 1960, unde teza apare citată la p. 18 nota 35. Alți doi istorici de limbă germană, care utilizează informațiile din lucrarea lui Ion Hurdubețiu, sunt elvețianul Alwin Kuhn, care-l citează în lucrarea *“Die romanischen Sprachen”* tipărită la Berna în 1951, la p.133, și austriacul Anton Scherer în cartea *“Südost-europa Dissertationen 1918-1960”* editată la Viena-Köln, 1968, la p.116. Dar nu numai confrăți germani sau vorbitori de limbă germană s-au folosit de informațiile din dizertația de la Breslau, ci și istorici români. Dintre aceștia, sunt de menționat:

- D. C. Amzăr cu lucrarea *“Der Walachische fremdenroman Johann Friedrich Meyers”* editată la Wiesbaden, 1961, la p. 97

Ion Popinceanu cu cartea *“Rumänien”* tipărită la Nürnberg, 1967, la p. 43

Constantin Daicoviciu în lucrarea *“Die Herkunft des rumänischen Volkes im Lichte der neuesten Forschungen und Ausgrabungen”* editată la München, 1967, la p. 19⁵.

Dizertația de la Breslau a fost recenzată numai de către publicațiile din străinătate (din Germania și țările vorbitoare de limbă germană) unde ea a putut să ajungă și să fie consultată. În spațiul amintit va beneficia de recenzii favorabile din partea:

- romanistului W. von Wartburg în *“Zeitschrift für rom. Philologie”* din Basel-Elveția

Fritz Valjavec în *“Südost-Forschungen”* din München, vol XII, 1953, p. 391-392

Dr. Herbert Zeissig în ziarul *“Schlesischen Tageszeitung”* din Breslau. Alte aprecieri pozitive au fost făcute de dr. A. Weingärtner într-un articol din revista *“Nation und Staat”* anul 17, aprilie-mai, 1944 și de romanistul Sever Pop, stabilit la Roma, care printr-o scrisoare aprecia expunerea clară *“cu alegerea din fiecare autor a punctelor celor mai importante privitoare la această atât de discutată problemă”*⁶. Același eminent specialist afirmă *“cred că ai cea mai bogată bibliografie a acestei probleme tratată de*

⁵ Dumitrașcu, Sever, *Loc. cit.*, p. 382 (20)

⁶ *Ibidem*, p. 367

învățații germani”, ceea ce în viziunea romanistului Sever Pop denotă faptul că *”ideea a fost urmărită cu multă pasiune și profundă dragoste pentru subiect*”. Acestea de fapt sunt *”condiții fundamentale pentru ca o lucrare să fie utilă cercetătorilor”*⁷.

Toate aceste aprecieri favorabile ale tezei profesorului Ion Hurdubețiu nu au contat în fața autorităților vremii în domeniu, deoarece, în țară istoricul a trebuit să treacă printr-un calvar inimaginabil pentru a i se recunoaște titlul de doctor obținut la Breslau, acceptat inițial de Senatul Universității București în anul 1946. În cele din urmă, sfătuit și îndemnat de fostul său profesor, C. C. Giurescu, susține un alt doilea doctorat, potrivit legii în vigoare la acea vreme, cu același titlu și subiect.

A doua dizertație este de fapt dezvoltarea primei teze cu literatura în domeniu apărută după Al Doilea Război Mondial. Documentarea a fost făcută în prestigioase biblioteci din țară și străinătate, dar cele mai prețioase informații i-au fost oferite de Biblioteca Súdost-Institut din München și de Biblioteca de Stat bavareză⁸.

Lucrarea va fi mai amplă, cuprinzând cca 229 pp., cu un cuvânt înainte, cuvântul autorului, șapte capitole (comparativ cu trei ale primei teze), o vastă bibliografie (cca 350 de titluri) și un indice de nume de persoane.

Cuvântul înainte este semnat de conducătorul științific al lucrării, academicianul C. C. Giurescu, în care acesta apreciază caracterul științific al tezei.

Urmează cuvântul autorului, unde Ion Hurdubețiu explică condițiile în care a purces la realizarea dizertației, face o trecere în revistă a izvoarelor consultate pentru redactarea lucrării și expune motivul care l-a determinat să realizeze această a doua versiune a tezei de doctorat de a fi *”utilă tuturor acelor care vor să știe și să se convingă cine suntem și de când trăim pe aceste meleaguri”*⁹.

În primul capitol al lucrării autorul prezintă mărturiile antice referitoare la problema continuității daco-romane în teritoriul nord dunărean. El pornește de la afirmațiile a doi istorici de curte ai împăratului Aurelian, Eutropius și Vopiscus, primul real și al doilea fictiv, ale căror opinii pârținitoare la adresa împăratului roman le compară cu părerile altor autori care erau mai legați de masele de jos ale poporului (Salvian, Ieronim și Ioannes Lydos). Conform mărturiilor acestora din urmă populația autohtonă

⁷ *Ibidem*

⁸ Hurdubețiu, Ion, *”Die Deutschen über die Herkunft der Rumänen*”, Editura Kryterion, București, 1977, p. 11

⁹ Hurdubețiu, Ion, *”Problema etnogenezei românilor în istoriografia germană”* (rezumatul tezei de doctorat) Centrul de multiplicare al Universității București, 1973, p. 2

daco-romană nu a plecat o dată cu reprezentanții administrației și ai armatei romane evacuați în anul 275 din provincie. Ea a rămas pe loc, preferând stăpânirea barbarilor, fiscalității romane.

Capitolul al doilea tratează problema romanității și continuității românilor reflectată în istoriografia medievală. Pentru început se face o comparație între scrierile istoricilor Kekaumenos, Kynamos, și ale Papei Inocențiu al III-lea, care nu amintesc decât în treacăt despre originea romană a vlahilor și afirmațiile umaniștilor italieni din sec. al XV-lea (Poggio Bracciolini, Flavio Biondo, Antonio Bonfini, Francesco della Valle, Enea Silvio Piccolomini, abatele Ruggiero și Antonio Giovanni Magini) care aduc dovezi pertinente filologice și istorice în sprijinul mărturiilor lor.

Ca metodă de lucru, este folosită comparația între afirmațiile istoricilor străini și cele ale românilor, cu un accent deosebit asupra spiritului critic al stolnicului Constantin Cantacuzino. Acesta nu admite originea dacică a sașilor, precum o face Miron Costin, fiind de părere că, după *“ruperea împărăției romane, dacii au rămas până astăzi în vechea Dacie”*¹⁰ căsătorindu-se cu coloniștii romani.

O dată cu trecerea Transilvaniei sub Habsburgi apar istorici sași ca Valentin Frank von Frankestein, care scriu despre originea germană a sașilor. Însă, au mai existat și alți autori, ca Soterius, care nu ezită să afirme că dacii ar fi de origine slavă.

Concluzia autorului este una singură: istoricii sași sunt cei cărora noi, românii, le datorăm popularizarea, prin grai sau scris în apusul Europei, a originii noastre italice.

În **Capitolul al treilea** se face referire la reflectarea problemei etnogenezei românilor în istoriografia germană în perioada iluministă. Atenția lui Ion Hurdubețiu este îndreptată în special către scrierile a doi istorici germani. Anton Friedrich Büsching și Iohann Thunmann. Primul, în operele sale istorico-geografice, face referire la români folosind până în 1771 teoria piccolomiană (cu presupusa derivare a numelui *vlahus* din numele generalului roman Flaccus)

Însă, începând cu apariția lucrărilor lui Iohann Thunmann, îi prezintă ca adevărați urmași ai dacilor romanizați și cuceriți care atunci (în 1785) își ziceau *“Romunius”*. Este primul care tipărește în traducere germană *“Descrierea Moldovei”* de Dimitrie Cantemir.

Un al doilea reprezentant al istoriografiei germane prezentat în acest capitol este Iohann Thunmann care, după spusele lui Nicolae Iorga, *“a fost cel*

mai vechi cercetător german al vieții popoarelor dunărene și balcanice”¹¹. În lucrările sale, ține să sublinieze originea și unitatea daco-moesică a tuturor românilor nord și sud-dunăreni. Explică de asemenea concordanțele lingvistice albano-române, ca moșteniri comune ale substratului illyro-trac. Nu crede în teoria piccolomiană și încearcă să explice termenul de *vlah* (pe care Bűsching nu l-a explicat), atribuindu-l însă slavilor. Nu uită să menționeze repulsia românilor față de acest termen și predilecția lor de a se numi “*Romunius*”. Aduce ca mărturii în favoarea originii daco-romane a poporului român, în afara argumentului logic al neputinței strămutării unui număr atât de mare de coloniști, și cronicile lui Anonymus și Kynnamos.

La nici zece ani de la apariția cărții lui Thunmann, pe fondul revendicărilor social-politice ale corifeilor Școlii Ardelene, apare cartea lui Franz Josef Sulzer – “*Istoria Daciei Transalpine*”. Autorul nu contestă originea romană a poporului român, dar îl aduce în Transilvania în veacul al XIII-lea.

Concepția lui este îmbrățișată cu bucurie de Iosef C. Eder în notele sale critice la “*Supplex Libellus Valachorum*”. Tot în același sens se pronunță și Johann Chr. Engel, care pune mult temei pe “*Gesta Hungarorum*” a lui Anonymus, aducându-i pe români din Bulgaria în sec. al IX-lea.

Împotriva acestor opinii au scris corifeii Școlii Ardelene și în special Petru Maior în cartea “*Istoria pentru începutul românilor în Dachia*”, care va constitui programul redeșteptării naționale, al generației pașoptiste.

Capitolul al IV-lea este dedicat prezentării problemei etnogenezei în sec. al XIX-lea. Autorul începe cu menționarea lucrării lui Jacob Burckhardt “*Constantin cel Mare*”, care face referiri la români ca la urmașii direcți ai romanității nord-dunărene.

Apoi continuă cu prezentarea pe larg a scrierilor lui Robert Roesler, tendențioase ca ținută și cu vădită tentă politică. Se scoate în evidență contribuția mai multor istorici germani la lămurirea problemei și la contracararea teoriei roesleriene.

De asemenea, în sprijinul afirmațiilor savanților germani se înscriu și cercetările filologice, dar mai ales descoperirile arheologice care infirmă teza imigraționistă. Și problema originii aromânilor pusă în discuție de Roesler este demontată cu argumente pertinente din operele lui Th. Capidan și A. Kuhn, reușindu-se a se demonstra că și aceștia sunt urmașii romanilor

¹¹ *Ibidem*, p. 7

deplasați spre sud din centrele urbane ale Daciei aureliene. De aici rezultă cu ușurință caracterul “oppidian” al graiului acestor populații aromâne. Aceeași origine “oppidiană” a aromânilor se mai poate proba și prin predilecția lor pentru meserii și negoț, lucru foarte bine subliniat de J. Jung, un înflăcărat adversar al lui Roesler, în opera sa **“Die Romanischen Landschaften des Roemischen Reiches”**, apărută în anul 1881, în care afirmă că *“macedonenii formau elita negustorimii balcanice”*¹².

În **Capitolul V** se continuă prezentarea urmărilor apariției cărții lui R. Roesler, cu menționarea câtorva nume de filologi și istorici străini care au aderat la teoria acestuia. Exemple în acest sens sunt francezul Gaston Paris și germanul E. L. Dümler. Se subliniază faptul că la un veac de la apariția cărții umbra blesemată a lui Roesler bântuia încă prin cercurile ce urmăreau obiective politice.

O parte însemnată din capitol este rezervată abordării cazurilor unor istorici germani care inițial s-au pronunțat în favoarea continuității românilor (G. D. Teutsch și W. Tomaschek înainte de 1877), dar, care după aceea au trecut în tabăra contestatarilor. Analizând acest ultim caz, autorul ajunge la concluzia că Tomaschek, urmașul lui Roesler la catedra din Graz, renunță la primele sale opinii exprimate în 1869 în **“Brumalia și Rosalia”** din dorința de a polemiza cu J. Jung.

În categoria apărătorilor autohtoniei noastre, Ion Hurdubețiu menționează și numele istoricului cernăuțean Alex. Budinszky, cu lucrarea **“Die Ausbreitung der lateinischen Sprache über Italien und Provinzen des römischen Reiches”**, publicată la Berlin în 1881. Acesta, spune istoricul Hurdubețiu, nu crede posibilă o evacuare ci afirmă *“că o mare parte a populației de la țară, micul agricultor, crescătorul de vite, proletarii câmpului și păstorii au rămas retrași în munți”*¹³. Alte două opinii favorabile continuității, chiar dacă nu în totalitate, sunt cele ale istoricului din Breslau Rudolf Bergner, în volumul **“Romänien”**, și ale filologului Lorenz Diefenbach în **“Völkerkunde Osteuropas”**. tipărită la Darmstadt în 1880. Ei admit că, de-a lungul veacurilor s-au înregistrat admigrații din sud care au întărit doar romanitatea nord-dunăreană. Rudolf Bergner are meritul de a scoate în evidență că nu adevărații maghiari ne contestă autohtonía, ci niște șvabi maghiarizați din rândul cărora autorul tezei de doctorat îl menționează pe Hunfálvy (Hundsorfer). Filologul L. Diefenbach subliniază un alt adevăr, anume faptul că Dunărea nu trebuie privită ca un hotar al

¹² *Ibidem*, p. 11

¹³ *Ibidem*, p. 14

românismului, ci ca o axă a lui. Procesul de etnogeneză, spune filologul, se face atât în sudul cât și în nordul Dunării.

Pentru mai mulți istorici germani, între care îi menționăm pe Leopold von Ranke, Th. Mommsen, Kiepert și Traugott Tamm, Roesler și teoria sa sunt inexistenți. Totuși ultimul ține ca și J. Jung să-l combată pe austriac reproșându-i tratarea neștiințifică a raporturilor dintre daci și goți, susținând că dimpotrivă goții aveau relații de comerț cu strămoșii noștri încă înainte de anul 275, deci nu puteau fi o sperietoare pentru aceștia. În opinia aceluiași istoric mutarea capitalelor țărilor române de la munte la câmpie este o altă dovadă a continuității populației pe aceste meleaguri. Și geograful din Liepzig F. Lehmann se pronunță pentru continuitatea românilor, la fel și profesorul de drept internațional Otto von Dungern, în opinia căruia în văile Carpaților, pe lângă limba română "*s-a păstrat în tot cazul și sânge roman*"¹⁴.

Capitolul al șaselea, penultimul, este consacrat dezbaterii problemei etnogenezei românilor în perioada dintre cele două războaie mondiale. Sunt consemnate la început opiniile contestatarilor originii românilor: F. Schmalz, G. Weigand, Fr. Machstaschek și G. Stadtmüller. Primul dintre cei patru, afirmă că, spre deosebire de istoricii germani, francezii ne susțin în teza autohtoniei doar spre a ne măguli. Dimpotrivă, conform izvoarelor studiate de autorul tezei, aceștia sunt foarte sceptici în privința problemei etnogenezei românilor. Cel de-al doilea contestatar, filologul G. Weigand crede că înainte de migrația spre nord, strămoșii românilor ar fi trăit alături de albanezi în triunghiul Niș-Sofia-Skoplje. Ambele limbi ar avea substrat lingvistic tracic. Nimic mai fals!!! Fr. Machstaschek, în tratatul său de geografie a sud-estului Europei, când vorbește de originea românilor marsează în totalitate pe teoria lui Roesler. În plus, ne consideră popor de ciobani nomazi.

Singurul care merită atenția autorului este G. Stadtmüller, istoric de formație, care, asemenea altor cercetători, își schimbă punctul de vedere asupra continuității românilor, adoptând concepția filologilor Diefenbach-Friedwagner. Seria susținătorilor continuității românești este infinit mai bogată, iar istoricul Ion Hurdubețiu își concentrează atenția asupra douăzeci și patru de nume, unele dintre ele arhicunoscute în comunitatea arheologilor și istoricilor antici. Printre aceștia se numără personalități apreciate ca mari specialiști în domeniu: Carl Patsch, Franz Altheim, M. Friedwagner, W. von Wartburg, Hermann Aubin, G. Reichenkron și filologul E. Gamillscheg¹⁵.

¹⁴ *Ibidem*, p.16

¹⁵ *Ibidem*, *op. cit.*, p. 18

Carl Patsch este, după opinia lui Gamillscheg, *“cel mai bun cunoscător al civilizației romane în provinciile estice”*¹⁶. În lucrările sale demonstrează cu argumente istorice și arheologice dăinuirea în masă a dacilor după cucerirea romană. Meritul cel mai mare al acestui istoric este faptul că a arătat cum încă din antichitate teritoriul actual al României nu a fost locuit de o populație omogenă. Părerăa lui este că mai existau și enclave ale altor populații care au contribuit la formarea poporului român. Demonstrează de asemenea îndubitabil că au existat și în epoca post-aureliană resturi de romanici și băștinași romanizați menținuți sub dominația goților, bastarnilor și carpilor.

Franz Altheim, în cartea *“Soldatul împăratului”*, Frankfurt am Main, 1939, valorifică datele furnizate de arheologie și, în consecință, ajunge la concluzia că băștinașii se comportau în Dacia *“ca niște adevărați romani”*¹⁷. După opinia lui, provincia a fost evacuată în liniște, iar populația rurală și păturile de jos de la orașe au rămas în țară. Însă teza este infirmată de descoperirile arheologice în care împărații Galienus și Constantin cel Mare apar foarte des însoțiți de epitetul *“Carpicus Maximus”*.

Conform părerii lui C. G. Rommenh ller dintre toți filologii și cercetătorii străini, cei germani s-au ocupat îndeosebi de studierea etnogenezei românilor, iar omologii lor italieni și francezi nu au făcut altceva decât să adere la părerile celor dintâi.

Un alt istoric german, G. Kisch, autorul mai multor lucrări, reușește să demonstreze că, în Transilvania, se constată o continuitate culturală. El subliniază faptul că sașii, la venirea lor, i-au găsit aici pe români. În cartea sa *“Germanische Kontinuität im Siebenbürgen”*, Jena, 1936 referindu-se la părăsirea Daciei consemnează că la retragerea trupelor din Dacia nu s-a făcut același lucru și cu populația, aceasta rămânând *“mai departe în neamul daco-romanilor”*¹⁸.

O constatare foarte prețioasă este aceea a juristului E. Schmidt *“că ura și îngâmfareau au purtat mai mult condeiul”*¹⁹. El nu aduce nimic nou, ci consemnează opiniile deja existente.

Reputatul filolog M. Friedwagner, de acord cu Diefenbach, consideră că Dunărea este o axă a românismului și că în Munții Apuseni și Oltenia s-au menținut urmașii daco-romanilor, rămânând de dovedit aceasta din punct de

¹⁶ *Ibidem*, p. 19

¹⁷ *Ibidem*, p. 20

¹⁸ *Ibidem*, p. 21

¹⁹ *Ibidem*

vedere lingvistic. Este adus în sprijinul continuității un nou izvor datat 1308 **“Descriptio Europae Orientalis”**.

Walther von Wartburg este și el un fervent susținător al continuității românilor. În cele două lucrări scrise, von Wartburg dezvoltă opinii extrem de avizate, arătând printre altele că romanizarea mai rapidă a Daciei în comparație cu celelalte provincii romane s-a putut face datorită contribuției foarte însemnate a tuturor păturilor de jos. Consideră, în urma cercetărilor recente, că toate argumentele roeslerienilor au devenit **“putrede”**²⁰. Are o poziție foarte pertinentă și autorizată în ceea ce privește etimologia cuvântului **“Romanic”**, care după el nu reprezintă o noțiune rasială și nici politică – esența lui stă în factorul limbă.

Deosebit de importante pentru problema luată în discuție de autor sunt opiniile cunoscutului arheolog clujean Kurt Horedt. Acesta, studiind inscripția de la Biertan ajunge la concluzia că aici trăiau în sec. al IV-lea e.n. daco-romani creștini. O altă concluzie, poate mai importantă decât prima, este aceea că teza despre o evacuare totală este lipsită de temei²¹. Opiniile lui sunt confirmate și de investigațiile arheologului vienez E. Beninger efectuate în Valea Mureșului.

Cel care s-a ocupat o viață întreagă cu studiul raporturilor dintre romanitatea apuseană și popoarele germanice, a fost H. Aubin. În urma cercetărilor, el constată o uluitoare asemănare între condițiile de viață de la Rhin și cele de la Dunărea de Jos. Face de asemenea o paralelă între prezența minerilor în valea Montafon din Vorarlberg a podgorenilor din Mosela și aceea a minerilor din munții Apuseni în perioada migrațiilor. Este de părere că barbarii erau mai blânzi comparativ cu stăpânii de sclavi romani. Concede alături de antropologul elvețian E. Pittard că românii sunt daci romanizați²².

În rândul susținătorilor continuității noastre se înscrie și Andreas Matthiae, lector de limbă română la Universitatea din Heidelberg, care în cartea sa **“Siebenbürgen”** acordă o mai mare importanță rolului limbii latine populare în procesul de păstrare a romanității nord-dunărene, decât admigrărilor continue invocate de Al. Philippide și mai recent de Dumitru Protase, K. Brauniss și W. Kündig-Steiner, care se mulțumesc cu însușirea părerilor lui Friedwagner.

Mult mai importantă este contribuția lui Günter Reichenkron, care fixează patru nuclee de formare a limbii române nord și sud-dunărene. Munții Apuseni, zona Giurgiu-Cernavodă, Valea Oltului și Dardania, de unde ar fi

²⁰ *Ibidem*, p. 22

²¹ *Ibidem*, p. 23

²² *Ibidem*, p. 24

ajuns la noi așa zisele “*albanisme*”. Dar, în ultimele două lucrări, el renunță la această părere și este de acord cu filologul clujean I. I. Russu, care explică proveniența “*dacismelor*” ca aparținând substratului illyro-trac, opinie unanim acceptată astăzi. El va fi cel care stabilește definitiv originea dacă a cuvintelor *leagăn, băiat, melc, viscol*.

Filologul din Tübingen, E. Gamillscheg, pe parcursul celor zece lucrări publicate din 1919 până în 1964, aduce prețioase contribuții la elucidarea problemei etnogenezei românilor. Folosind metoda geologico-lingvistică, urmărește diferențele dialectale până în epoca colonizării. Dar meritul său cel mai mare este acela de a fi reușit să răspundă întrebării puse în 1934 de Friedwagner dacă se poate dovedi continuitatea moșilor din graiul vorbit de ei? Studiind cu atenție graiul și particularitățile lui în această zonă, Gamillscheg ajunge la concluzia că numai aici se folosesc cuvinte romanice vechi ca: *oi, june, nea, vome* (vomere), *păcurar, farină* și *suvolc*. La fel, numai aici se menține vechea toponimie specifică epocii romane: Samus>Someș, Ampcium>Ampoi. Unitatea limbii române este explicată de eminentul filolog prin continuele admigrări interne între cele patru centre. Defiște limba română ca “*o latină populară acomodată la forma de vorbire internă și externă a slavilor, care din foarte multe popoare de la Dunărea de Jos a creat noi fii ai Romei*”²³.

În ultimul capitol, cel de-al șaptelea, este abordată problema originii poporului român din perspectiva autorilor germani contemporani, care aproape toți au aderat la cele afirmate de E. Gamillscheg. Astfel de exemple sunt Walter Hoffmann cu “**Rumänien von heute**”, Leipzig, 1942, în care afirmă că numai administrația romană a plecat în anul 275, nu și poporul care a rămas pe loc, și Alfred Malaschofsky în volumul “**Romänien**”, tipărit la Berlin în 1943, în care subliniază faptul că istoriografia maghiară le dă crezare lui Vopiscus și Roesler numai ca să-și aroge o prioritate față de românii transilvăneni. Dar împotriva acestei teorii se ridică nu numai savanții români, ci și colegii lor germani. Printre cei din urmă se remarcă A. Kuhn, profesor la Universitatea din Marburg, care în “**Die romanischen Sprachen**”, apărută la Berna în 1951, analizează atent tot ceea ce s-a scris după apariția ARL-ului privitor la originea românilor. El aderă întru totul la părerile filologilor consacrați precum Sextil Pușcariu, Karl Jaberg și E. Gamillscheg că vatra romanității nord-dunărene este partea vestică a României. Conchide că, în aria geografică a actualei României, s-a menținut o

²³ *Ibidem*, p. 27

masă romanică și după retragerea aureliană. Deci cei care văd formarea poporului român într-un spațiu restrâns, greșesc.

De remarcat este faptul că și acum mai există printre germani contestatari ai originii poporului român și continuității lui, ca Hugo Weczerka și Otto Mittelstrass, care revin la teza roesleriană.

Otto Rudolf Liess discută în cartea sa *“Rumänien Zwischen Ost und West”*, Hannover, 1965, dacă este întemeiată conștiința românilor că ei se trag din romani. El găsește argumente la cronicari în favoarea răspunsului afirmativ, dar atrage atenția că romanitatea românilor nu trebuie înțeleasă în sens biologic, ci mai mult cultural.

Heinz Siegert, în *“Rumänien von heute”*, subliniază că aderă la punctul de vedere al lui Gamillscheg și își exprimă opinia că limba română, în sâmburele ei structural, este una romanică cu influențe de la slavi, maghiari și chiar francezi.

Antje Helmstaadt, în opera sa *“Bulgarien-Rumänien”* tipărită la Hanovra în 1967, are un capitol special dedicat originii românilor. Constată ca și alți numeroși autori germani latinitatea adânc întipărită în conștiința poporului român. Dar aduce ceva nou, și anume îi consideră pe români nu un *“popor de cuceritori ci de supraviețuitori”*²⁴ în zona sud și nord-dunăreană în care s-au format.

Ultimul care tratează tema originii românilor este K. H. Schroeder. În cartea sa *“Einführung in das Studium des Rumänischen”*, Berlin, 1967, arată că în cuvintele vechi cu etimologia necunoscută trebuie văzute atât cuvinte dace, cât și unele aparținând populațiilor ce au locuit, conform afirmațiilor lui C. Patsch, alături de dacii și tracii moesici în antichitate. Ceea ce aduce nou Schroeder este informația că cele unsprezece episcopate din dreapta Dunării au continuat să existe până la 602 ca focare de romanizare și de întărire a romanității nord-dunărene.

În încheierea lucrării, autorul își exprimă opinia și, totodată, speranța că la aproape optzeci de ani de la scrierile lui A. D. Xenopol și Dimitrie Onciul, o asemenea sinteză, mai ales făcută din istoriografia de limbă germană, este binevenită și necesară.

The author had wished to present in the course of this work the structure of the two Ion Hurdubetiu's doctorate dissertations regarding the Romanian's process of formation along several senceries.

²⁴ *Ibidem.* p. 31

O NOUĂ TEORIE DESPRE BĂTĂLIA DE LA ROVINE

**Prof. Ionel-Claudiu Dumitrescu,
-Colegiul Național-Liceal Alexandru Odobescu, Pitești-**

Bătălia de la Rovine a atras interesul istoricilor români și străini prin enigmele ridicate de localizare și datare. Misterul continuă și astăzi, dar vom încerca în rândurile ce urmează să dezlegăm tainele ascunse în uitarea timpului. Subțirimea informațiilor transmise de izvoarele timpului îl obligă pe cercetător la o adevărată muncă de detectiv pentru găsirea celor mai slabe indicii prin noianul de documente și de interpretări diverse, multe fanteziste sub masca interpretării științifice.

Savanții Dimitrie Onciu și Nicolae Iorga, urmând informațiile din surse italiene târzii, au plasat-o lângă orașul Craiova. Spre această localizare a înclinat și analiza lui Constantin C. Giurescu¹. Istoricul P. P. Panaitescu a considerat că bătălia nu se putea desfășura decât pe drumul care lega Turnu Măgurele de Curtea de Argeș, capitala Țării Românești. Părerea marelui istoric a făcut carieră și a fost urmată și de alți cercetători. După 1960 a apărut teoria privind identificarea Rovinelor cu o zonă situată la sud de Pitești². Mai nou, istoricul George Georgescu, pomind de la izvoarele bizantine și otomane publicate, a considerat că sângeroasa încheștare militară a avut loc la Groape, un teren frământat și aflat la nord-est de mănăstirea Argeș³. Ipoteza pare plauzibilă în situația în care izvoarele otomane amintesc de Arkîș.

Fiecare cercetător a studiat cu atenție puținele surse păstrate și apoi a încercat să reconstituie traseul armiei otomane. Multe studii însă au reluat într-o formă modernizată materiale mai vechi. Nici o ipoteză n-a încadrat bătălia de la Rovine în contextul mai larg al domniei voievodului Mircea cel Bătrân. Noua teorie vine să indice locul exact al desfășurării bătăliei din 1395.

Contextul desfășurării bătăliei

Otomanii, după debarcarea reușită în zona strâmtorii Dardanele, au început să înainteze în Balcani și avansul le-a fost favorizat de rivalitățile existente în tabăra creștinilor. Bogățiile Balcanilor în comparație cu aspra Anatolie au încurajat sosirea de noi valuri de turci dornici să se îmbogățească prin jaf. Sacrificiul lui Miloș Obilici la Kossovopolje (iunie 1389) a fost un gest inutil. Noul sultan, Baiazid *Trăsnetul*, a continuat politica de cuceriri la sud de Dunăre, dar nu a fost mulțumit de rezultate. Statul muntean reprezenta o sursă bogată de prăzi și robi, stimulente mult râvnite de năvrapi.

Incursiunile acestor călăreți rapizi au provocat declanșarea expediției împotriva taberelor de la Karînovasî, cea mai reușită surprindere realizată de oștile românești în adâncimea teritoriului inamic, și apoi escaladarea conflictului⁴.

Domnitorul muntean era însă conștient de inferioritatea resurselor militare și a acceptat încheierea unui tratat de vasalitate cu regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg (Brașov, 7 martie 1395). Era asigurat astfel sprijinul și protecția puternicului vecin de la nord, chiar dacă acestuia îi fusese șifonat prestigiul de înfrângerea din Moldova în fața oastei comandate de domnitorul Ștefan I Mușat.

Desfășurarea campaniei

Sultanul Baiazid I a hotărât că umiliința suferită la Karînovasî trebuie neapărat răzbunată și o mare oaste a fost îndreptată spre Dunăre. Trecerea fluviului s-a făcut pe la Turnu (Măgurele), cunoscut vad comercial și militar, și istoricii sunt în general de acord cu această localizare. Se bazează îndeosebi pe cronicile turcești⁵. Din acest punct se putea alege orice obiectiv, dar acesta trebuia să merite eforturile economice și militare. Spre Craiova nu se putea înainta din rațiuni economice. Regiunea fusese jefuită deja de akângii⁶ și nimeni nu pune la îndoială ravagiile săvârșite de oamenii lui Firuz bei. În plus, drumul spre capitală nu trecea prin Oltenia. Mai exista varianta spre Târgoviște (Ialomița), dar orice comandant militar este interesat de orașele principale, dezvoltate din punct de vedere economic și celebre prin construcții.

Otomanii nu cunoșteau suficient de bine regiunile muntene. Este de presupus însă că spionii sub acoperirea de negustori, tradiționala metodă de camuflare a iscoadelor, cercetaseră deja principala arteră comercială. Drumul Nicopole-Câmpulung-Brașov a fost folosit încă din antichitatea romană. Construirea limesului Transalutanus n-a fost întâmplătoare. Drumul medieval lega un oraș înfloritor, cu o populație capabilă să construiască o mare catedrală și ample lucrări de fortificații, cu teritoriile balcanice. Mărfurile meșteșugarilor sași se răspândeau în toată Țara Românească. Privilegiile comerciale prevedeau plata tricesimei la Câmpulung⁷. Orașul de sub munte era un centru important și prin viața spirituală. Aici se afla o mănăstire care adăpostea un mormânt domnesc, mormântul voievodului Nicolae Alexandru. Era prima mănăstire ridicată de legendarul Negru Vodă. Aici se afla și scaunul domnesc și orice cuceritor este interesat de un obiectiv strategic.

Oastea otomană a înaintat prin pădurile dese de stejar, dar hărțuită în permanență de luptătorii munteni. O confruntare dură s-a dat, probabil, la trecerea peste Argeș, dar după cum subliniază toate tratatele de artă militară,

un curs de apă nu reprezintă un obstacol absolut din cauza lungimii pe care trebuie să o acopere apărătorul. Popoarele stepei erau renumite prin arta forțării râurilor prin folosirea burdufurilor. Cum nu se cunosc date despre vremea din epoca luptei, nu se știe care era nivelul apei. Râul Argeș poate să fie un obstacol serios doar în cazul viiturilor. Domnitorul Mircea avea două alternative: retragerea fără luptă în Transilvania sau bătălia înaintea capitalei. Prima era riscantă deoarece ducea la pierderea prestigiului și rămânea la bunăvoința unui aliat. **Nimic nu este mai periculos decât un aliat puternic.** A doua variantă implica un mare sacrificiu în oameni, dar invadatorii puteau fi obligați să se retragă din cauza scăderii moralului în urma pierderilor grele.

Domnitorul Mircea cel Bătrân și-a atras adversarul spre locul de bătălie pregătit din timp. Trebuia să fie un loc îngust, unde cavaleria ușoară otomană să nu se poată desfășura. Orice comandant militar cu experiență știa că o încercuire este fatală, chiar dacă inamicul sacrifică principiul masei. Favorabilă pentru munteni era zona Jidava. Romanii construiseră aici un castru, singurul cu ziduri de piatră de pe limesul Transalutanus, și inginerii imperiali nu alegeau poziții lipsite de valoare⁸. Printre lucrările specifice de apărare a unui castru se număra și șanțul (vallum sau fossa)⁹. Cel de la Jidava avea două și din care al doilea, cel apropiat de ziduri, avea o lățime de 7-13 m și o adâncime de 2-3 m¹⁰. În apropiere se afla o altă fortificație cu șanț și val de pământ¹¹. Întărirea este specifică perioadei medievale, chiar dacă există unele urme romane în valuri. Existența acestor șanțuri este amintită în opera lui Idris Bitlisi prin termenul hendek¹². Chiar termenul de rovine își are originea în cuvântul slav rov care înseamnă șanț¹³. Părerea istoricilor privind sensul de loc mlăștinos este greșită deoarece cronicile nu amintesc de ravină. Și cronicile otomane amintesc de Arkiş (dacă s-a transliterat exact textul cu caractere arabe), topic care are în componență cuvântul ark cu sens de canal, șanț¹⁴. Ar fi greu de crezut ca sursele turcești indică cu precizie o localitate în această epocă timpurie. Indicațiile geografice sunt destul de imprecise și nici numele de persoane nu sunt corecte¹⁵.

Poziția castrului Jidava se potrivește cu descrierile din izvoare medievale. Astfel, cronicarii otomani amintesc de munții cei tari în care se încredea Mircea cel Bătrân¹⁶. Dealurile din zonă au înălțimi mari (ex. Mățul 1018 m) și pot fi confundate ușor cu munții prin vegetația abundentă și pantele rapide. Scrierile medievale fac confuzii între cele două forme de relief. Și sursele bizantine afirmă că femeile și copiii au fost evacuați într-o zonă de munte¹⁷. Un alt element fundamental al decorului este râul în care au fost aruncate cadavrele ostașilor otomani pentru a se da impresia de pierderi mari doar în tabăra creștină¹⁸. Chiar dacă scena aruncării cadavrelor este

negată de unii cercetători, cursul de apă amintit poate să fie foarte bine Râul Târgului.

Trebuie să se țină cont că soldații erau obosiți după o luptă de durată. Teoreticienii militari sunt de acord că o poziție defensivă într-un loc flancat de munți permite o apărare de durată în condiții de inferioritate numerică¹⁹.

Traducerea dată fragmentului din cronica lui Giacomo di Pietro Luccari «sub orașul Craiova»²⁰ nu este cea mai fericită. Sensul potrivit ar fi fost «sub (lângă) orașul craiului». Mircea cel Bătrân a ales zona Jidava pentru a stimula feroarea războinică a ostașilor munteni. Aveau de apărat capitala și locul de refugiu al familiilor.

Un alt argument logic în sprijinul plasării luptei de la Rovine la sud de Câmpulung este legat de expediția regelui Ungariei asupra cetății Turnu în vara anului 1395. Drumurile medievale se deosebeau radical de cele din vremea romanilor prin faptul că erau simple urme de care și vegetația le cotropea rapid. Orice armată era obligată să folosească în față unități care să defrișeze arbuștii spinoși sau copacii ce limitau lățimea căii de acces. Cum expediția sultanală a avut loc după iulie 1395, otomanii au profitat de trecerea armatei maghiare.

Cum s-a desfășurat lupta de la Rovine? Oastea otomană a avansat prudent spre nord urmând sfatul iscoadelor sau poate al unor români atrași cu arginți. A fost întâmpinată de cea munteană în poziție de forță. Cele două fortificații pasagere erau înșesate de arcași pentru înmuierarea valurilor de asalt. Steagurile de ostași munteni barau îngustul defileu din fața orașului. Sultanul Baiazid avea spre est Râul Târgului cu lunca plină de vegetație greu de pătruns, iar spre vest erau dealuri și păduri seculare. A fost obligat să recurgă la ceea ce sultanilor nu prea le-a convenit de-a lungul timpului : atacul frontal. Ostașii otomani erau slab protejați pentru luptele apropiate, dar compensau prin manevrabilitate în câmp deschis. Puținele informații păstrate în cronicile timpului permit să tragem concluzia că în primul val de asalt au fost trimise cetele prințșorilor balcanici, vasalii sultanului. Ambele tabere au folosit din plin arcurile cu săgeți, dar luptătorii români erau protejați de fortificații ușoare. Ciocnirea dintre cele două grupări creștine a fost sângeroasă și mulți conducători balcanici au murit sau au fost grav răniți, ceea ce a determinat o clătinare a dispozitivului. Istoria a reținut doar numele celor mai cunoscuți conducători sârbi uciși, adică Marko Kravecici din Prilej și Constantin Dragovici. Probabil în acest moment au fost trimise în bătălie unitățile formate din azapi, infanterie folosită pentru a copleși prin număr și nu prin calitatea armelor sau a instrucției. Domnitorul Mircea cel Bătrân, având avantajul unei poziții dominante, a trimis noi steaguri pentru completarea pierderilor și refacerea zidului viu. Lupta a durat aproape toată

ziua, au fost aruncate în încheștare rezervele superioare, dar apărătorii au rezistat în pozițiile fortificate și înguste. Nu este exclus ca armamentul românilor să fi fost capabil să provoace răni grave, impresionante prin vărsarea de sânge. Topoare, săbii grele, lănci scurte, buzdugane sau măciuci mari însângerau corpurile asaltatorilor. Lupta corp la corp a șocat în toate veacurile și mulțimea lăncilor frânte indică o violență cum sultanul Baiazid nu văzuse în Balcani. Manevra, atât de îndrăgită de popoarele stepei și de strategi, era cu neputință. Muntenii au aruncat în talerul victoriei ostași îmbrăcați în fier și pierderile inamicului au crescut. Numărul nu mai conta. Faima de învingător nu-l ajuta să provoace retragerea apărătorilor. Cum câștigul teritorial era lipsit de importanță, defileul se contura întunecat și sumbru, iar vărsarea de sânge impresionantă, sultanul a poruncit retragerea în ordine spre locuri largi și apoi spre Dunăre. Niciodată un conducător de oști nu știe cât de mare este potențialul inamicului, iar depărtarea de propriile baze mărește neliniștea. Nu este exclus ca la momentul decisiv să fi fost aruncate în luptă detașamente de cavalerie grea și să se fi recurs la o diversiune asupra ariergărzii otomane. Dispozitivul defensiv era în permanență expus loviturilor arcașilor ce cunoșteau bine regiunea. Loviturile neașteptate din mai multe direcții și oboseala propriilor luptători după o zi de confruntări a dus la retragerea într-o tabără fortificată²¹ și apoi s-a trecut la un dispozitiv de luptă strâns pentru evitarea surprizelor neplăcute. Ordia a putut să se retragă spre Dunăre, dar domnitorul Mircea cel Bătrân n-a avut suficiente rezerve pentru a obține victoria decisivă în preajma fluviului. Acum ar fi fost prețios un ajutor al regelui maghiar, dar campaniile din Moldova și de la Turnu epuizaseră potențialul ofensiv al statului vecin. Sultanul a putut să păstreze liniștit linia Dunării și să consolideze apărarea vadurilor.

Marele merit al domnitorului Mircea cel Bătrân a constat în faptul că a desființat toată strategia otomană și sultanul Baiazid n-a găsit soluții eficiente nici în plan tactic. Câmpul de bătălie plin de cadavre ale soldaților otomani și aliați, moartea unor vasali creștini și, mai mult ca sigur, a unor demnitari musulmani, au determinat o retragere rușinoasă. Abandonarea cadavrelor de martiri sau aruncarea lor în râul din preajma locului confruntării indică o mare neliniște pentru sultan și, implicit, eșuarea campaniei.

Bătălia de la Rovine i-a impresionat pe contemporani prin pierderile provocate și a rămas în amintirea locuitorilor din Balcani. Din păcate, confruntarea din 1395, un model de artă militară privind apărarea într-un spațiu îngust, a fost uitată de cronicarii munteni și nici faptele marelui voievod n-au ocupat prea mult spațiu în paginile îngălbenite de vreme.

Informațiile din izvoarele timpului și teoria militară indică clar locul luptei de la Rovine în preajma orașului Câmpulung. Zona castrului Jidava a mai închis drumul unui invadator și doar închinarea voievodului Vlad Uzurătorul le-a permis jefuirea împrejurimilor Brașovului în decembrie 1395. Evenimentele importante ale domniei voievodului Mircea cel Bătrân sunt egate de axa Brașov-Câmpulung-Nicopole și armata maghiară a înaintat în 1395 pe același traseu. Dacă ținem cont și de un alt sens atribuit cuvântului rovină, cel de ruină²², atunci plasarea la Jidava (Jidova) devine și mai plauzibilă. Cele două fortificații existente în regiune confirmă informațiile din cronică privind prezența șanțurilor, locul îngust, apropierea munților și existența unui râu. Bătălia din anul 1395 a semănat mult cu confruntarea de la Valea Albă din iulie 1476²³, dar rezultatul a fost net în favoarea românilor și statutul de autonomie a fost menținut până la sfârșitul relații or cu imperiul sudic.

Rămâne ca viitoarele cercetări arheologice să aducă la lumină dovezile materiale ale sângeroasei bătălii. Trebuie să fi rămas arme nedescoperite și, mai ales, scheletele soldaților din ambele tabere, cronicarii creștini și musulmani fiind de acord că bătălia a fost extrem de sângeroasă. Conform obiceiului epocii, domnitorii ridicau morminte tumulare și monumente pentru amintirea victoriei care a șocat populațiile creștine din Balcani.

Note

1. C. C. Giurescu, *Căutând pe hartă Posada, Rovine, Vicina*, în *Magazin istoric*, nr. 1/1971, p. 55. Ideea a fost continuată de mai mulți istorici (Zaharia Gârâu, *Noi argumente privind localizarea bătăliei de la Rovine lângă Craiova. O ipoteză de lucru*, în *Oltenia*, 1981, p. 69 – 87). Cum cronicarii sunt de acord că oastea otomană a trecut fluviul pe la Nicopole și la ducere și la întoarcere, ipoteza localizării sângeroasei confruntări la Craiova cade. Este greu de crezut că otomanii ar fi forțat și râul Olt și, după cum se știe, orice conducător țintește spre cucerirea capitalei deoarece există mari șanse ca rezistența să înceteze după preluarea centrului de putere. Scenariul propus de marele istoric Nicolae Iorga în *Geschichte des Rumänische Volkes in Rahmen seiner Staatsbildungen* din 1905 nu se justifică prin posibile argumente militare. Totuși la Rovine pe Dunăre, în valea mlăștinoasă a Jiului, turcii fură bătuti, scria autorul fără să observe că invadatorii nu aveau ce să caute în regiunea poate deja pustiită de cetele de năvrapi (Nicolae Iorga, *Istoria poporului românesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p.

240). În 1919, în lucrarea *Istoria armatei românești*, marele istoric propune un nou scenariu. Oastea otomană a trecut fluviul pe la Vidin și la satul Rovine din actualul județ Dolj a avut loc o confruntare sângeroasă. Se observă tendința de a transforma cu orice preț Rovinele într-o localitate. Otomanii au continuat ofensiva pe la Slatina și au atins apoi Curtea de Argeș de unde unele detașamente au forțat munții și au prădat în zona Brașovului (Nicolae Iorga, *Istoria armatei românești*, Editura Militară, București, 1970, p. 50). Din toată argumentația se poate reține doar trecerea munților de către detașamentele de jaf, dar acțiunea trebuie plasată în anul următor deoarece rămâne greu de crezut că regele Sigismund de Luxemburg ar fi deschis campania din Moldova în timp ce țara era invadată.

2. Ion Nania, *Contribuții la localizarea luptei de la Rovine*, în SAI, V, 1963, p. 431-435. Argumentele cercetătorului argeșean nu sunt concludente. Un vârful de săgeată turtit de un corp dur putea să provină din orice altă confruntare și cronicile vorbesc de o ploaie de proiectile lansate din arcurile ambelor armate. În ceea ce privește tipul săgeții (**este din fier și se datează cu precizie în secolul al XIV-lea** (p. 435)), trebuie să precizăm că otomanii au fost destul de conservatori și au menținut săgețile în depozitele cetăților dunărene și la 1878 când erau arme perimate de cel puțin două veacuri. Identificarea locului bătăliei pe baza unui inel și a unui vârful de săgeată în zona Țuțulești este destul de hazardată dacă se ține cont că efectivele celor două armate au avut un total estimat de 50.000 de luptători și pierderile au fost importante pentru ambele părți (Constantin Căzănișteanu, *Pe urmele lui Mircea cel Mare*, Ed. Sport-Turism, București, 1987, p. 103). Localizarea a fost acceptată și de unii cercetători militari (*Istoria infanteriei române*, vol. I, Editura Militară, București, 1985, p. 131). Chiar și dacă armatele au fost mai puțin numeroase, urmele materiale indicate sunt prea puține și nesemnificative.

3. George Georgescu, *Locul și data luptei de la Rovine-Argeș*, în *Argessis*, seria Istorie, tom VII, Pitești, 1995, p. 43. În aceeași regiune o plasează și istoricul Sergiu Iosipescu (*La Rovine în câmpii*, în *Magazin istoric*, 1974, nr. 12, p. 14-18). Într-un studiu a apărut în *Revista Arhivelor*, cercetătorul Constantin Rezachevici era de părere că bătălia s-a dat la sud de Curtea de Argeș, ceea ce este mult mai plauzibil din punct de vedere logic (C. C. Rezachevici, *Bătălia de la Rovine - un moment de vârf al rezistenței românești antiotomane*, în *RA*, nr. 4/1994, p. 321). Nicolae Constantinescu plasează marea

confruntare în preajma satului Merișani din județul Argeș, aproape de confluența râului Argeș cu Vâlsanul (Nicolae Constantinescu, *Mircea cel Bătrân*, Editura Militară, București, 1981 p. 103). Alte teorii privind localizarea celebrei confruntări au fost formulate de M. Braniște, *Noi contribuții la localizarea luptei de la Rovine din anul 1394*, în *Mitropolia Olteniei*, 1963, nr. 7-8, p. 612-618 și A. A. Bolșacov, *Localizarea bătăliei de la Rovine*, SMIM, IV, 1960, p. 391-394. Mult mai la sud de râul Argeș, în zona județului Teleorman, a fost plasată confruntarea de către alți cercetători Teodor Nicolau ajungea la concluzia că a fost la Rovina Călmățuiului, lângă satul Putinei - Teleorman (Teodor Nicolau, *O eroare istorică. Unde a avut loc bătălia de la Rovine ?*, în *România militară*, 1934, nr. 5, p. 5-18).

4. Aurel Decei, *Expediția lui Mircea cel Bătrân împotriva acângiilor la Karînovasî (1393)*, în *Relații româno - orientale*, p. 144-145.

5. M. Guboglu, M. A. Mehmed, *Cronici turcești privind Țările Române*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1966, p. 48

6. Așîkpașazade, *Tevarih-I Al-I Osman*, în *Cronici turcești*, vol. I, p. 83. Mehmed Neșri, *Djihannuma. Tevarih-I Al-I Osman*, în *Cronici turcești*, vol. I, p. 112.

7. C. Căzânișteanu, *op. cit.*, p. 23.

8. Castrul Jidava (corect Jidova) domina drumul care trecea pe la răsărit de ziduri (Dumitru Tudor, *Oltenia romană*, ed. a IV-a, Ed. Academiei, București, 1978, p. 281). Gânditorii militari bizantini preconizau lupta în zone înguste dacă apărătorii erau în inferioritate numerică (*Pagini din gândirea militară universală*, vol. II, Editura Militară, București, 1985, p. 84). Tratatetele de artă militară bizantină circulau în spațiul românesc alături de cărțile de cult traduse în slavonă.

9. *Enciclopedia civilizației romane*. Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 173.

10. D. Tudor, *op. cit.*, p. 282. În 1876, cu ocazia primelor cercetări arheologice, Dimitrie Butculescu constata că zidurile castrului se mai ridicau încă până la 2,80 m (Dragoș Măndescu, *Primele săpături arheologice pe teritoriul județului Argeș*, în *Revista de istorie a Muscelului*, vol. 6, București, 2001, p. 162). Din păcate, obiceiul aproape universal de a utiliza construcțiile vechi drept carieră de materiale a dus la degradarea rapidă a fortificației. Dezvoltarea orașului medieval a fost invers proporțională cu starea castrului.

11. Cercetări mai recente au indicat pentru primul șanț lățimea de 7,5 m și o adâncime de 2,30 m (C. C. Petolescu, Teodor Cioflan, *Castrul roman de piatră de la Câmpulung (Pescăreasa, jud. Argeș). Cercetările din anii 1978-1989*, în *Argessis*, tom VII, 1995, p. 23).
12. D. Teodor, *op. cit.*, p. 281.
13. A. Decei, *Istoria Imperiului otoman*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 63.
14. Drian Kelekian, *Dictionnaire turc-français*, Ed. Mihran, Constantinopole, 1911, p. 14. Considerăm totuși că termenul de Arkîș nu poate să fie decât o transliterare forțată a termenului uğraș. Caligrafia otomană a fost adusă la nivelul de artă, dar scrierea rapidă putea să ducă la apariția unor confuzii prin lipsa unor semne sau prin deformarea unor litere. Nu sunt excluse erori la copierea unor manuscrise.
15. Tursun-bei amintește de o cetate de lemn în loc de Târgoviște (*Cronici turcești*, vol. I).
16. *Cronici turcești*, vol. I, p. 157.
17. Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, București, 1958, p. 64.
18. Orudj bin Adil, *Tevarih-i Al-i Osman*, în *Cronici turcești*, vol. I, p. 49. Autorul nu amintește de Arkaș, ci de locul de bătălie (uğraș yerinde).
19. Zona îngustă și împădurită este indicată de tactica adoptată de turci de a-și constitui oștirea într-un uriaș testudo. Se împiedicau astfel atacurile rapide din văile laterale și din păduri asupra taberei.
20. C. C. Giurescu, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 54.
21. Constantin Căzânișteanu, *op. cit.*, p. 105.
22. *Enciclopedia civilizației romane*, p. 75 ; C. Rezachevici, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 319 ; Al. V. Diță, *17 mai 1395, o dată importantă în istoria universală – victoria românească de la Rovine*. în *Marele Mircea Voievod*, p. 262. Strategii chinezi considerau încă din antichitate extrem de periculoase regiunile cu locuri înguste, favorabile ambuscadelor. (Sun Tzu, *Arta războiului*, Antetxx Press, București, 1993, p. 78 : *Lupta nu era recomandată*). Plasarea bătăliei undeva în sud-vestul Țării Românești (probabil în zona Calafat-Drobeta) este total eronată (T. Gemil, *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI*, Ed. Academiei, București, 1991, p. 182)).
23. Nicolae Grigoraș, *Moldova lui Ștefan cel Mare*, Junimea, Iași, 1982, p. 164 – 165.

Résumé

L'article présente une hypothèse sur la localisation de la célèbre bataille de Rovine dans la région de camp fortifié de Jidava (Jidova), au sud de la ville Campulung-Muscel.

Abstract

Based on both Christian and Turkish documents, the present writing attempts to demonstrate the fact that Rovine Battle took place near Jidava Roman castrum (South of Campulung Muscel).

Translated by teacher Carmen Negescu

VĂMILE PE VALEA SUPERIOARĂ A DÂMBOVIȚEI ÎN PERIOADA MEDIEVALĂ

Dr. Gabriela Sanda Safta
-Muzeul Municipal Câmpulung Muscel-

Cu lungimea de 268 km., izvorând de la înălțimea de 2.240 m. din munții Iezer-Păpușa, și vărsându-se în Argeș la altitudinea de 24 m., râul Dâmbovița este unul din importanțele cursuri hidrografice ale României, străbătând pe rând treptele tot mai coborâte ale reliefului carpatic. Valea superioară a Dâmboviței, delimitată de râu pe lungimea de 75 km., reprezintă un procent de 24,22% din lungimea totală a acestei ape, constituind un străvechi și semnificativ spațiu istoric locuit din cele mai vechi timpuri, dar și o unitate istorică și culturală care, încă din secolul XIV, ilustrează semnificativ evoluția istorică a așezărilor medievale românești. Este o unitate teritorială bine individualizată, în care factorul natural – mediul carpatic, s-a completat excelent cu factorul uman, care a locuit de timpuriu în acest mediu, valorificându-i resursele și realizând o simbioză fericită cu el, prin amenajările habituale și funcționale care au conturat un model economic agropastoral specific și bine conservat inclusiv astăzi.

Faptul că firul râului Dâmbovița a constituit din cele mai vechi timpuri una din importanțele căi de comerț internațional, care lega sudul Balcanilor cu Occidentul, Țara Românească cu Transilvania, Brăila cu Brașovul, a avut din punct de vedere istoric, o importanță remarcabilă pentru dinamica dezvoltării istorice a poporului român, în același timp a fost un factor determinant în apariția și evoluția așezărilor rurale, legate intrinsec de intensa activitate negustorească și puternic influențate de existența acestui drum comercial. Unele din așezările de pe valea superioară a Dâmboviței au devenit importante puncte vamale (Rucăr, Dragoslavele, Cetățeni), iar celelalte și-au organizat viața economică, socială și administrativă în strânsă relație cu existența vămilor și a reglementărilor specifice – și menționez aici doar regimul juridic al satelor supuse vămii din Dragoslavele, sau instituția plăieșici – care a influențat decisiv regimul de proprietate și structura de organizare a satelor de graniță.

Vama Rucăr.

Traseul drumurilor, stabilit încă de la jumătatea secolului XV, aducea în zonele de graniță cu Transilvania “vămile plaiurilor”, așezate în interiorul Țării Românești; deși atestate documentar destul de târziu, ele existau încă din secolul XIV. Situate pe văile celor mai importante râuri, ele erau:

Vâlcan, pe Jiu - atestată documentar în 1528¹; **Câineni** - atestată documentar în 1415 sub denumirea de Genune². Acestea sunt cele spre Transilvania, pe direcția sud-nord. Al doilea drum, care traversa țara de la vest la est, avea traseul Severin - Baia de Aramă – Râmnicu-Vâlcea - Curtea de Argeș – Câmpulung – Bran - Brașov, ultima porțiune urmând Drumul Dâmboviței, o cale circulată intens chiar înainte de 1300. Vămile de pe acest segment erau la: **Cetatea Dâmboviței** - menționată în privilegiul din 25 august 1413³; **Câmpulung** - dedusă prin documentul din 1368, emis aici; **Dragoslavele** - menționată în timpul domniei lui Vlad Călugărul, când sunt amintiți schilerii de aici⁴; și **Rucăr** (1364-1377, care este vamă românească, împreună cu Cetățeni, în privilegiul din 1413).

Fostă încă la 1330 vamă ungurească sub numele de Ruffa Arbor, vama Rucăr este trecută în privilegiul dat de Mircea cel Bătrân la 1413 ca punct de graniță pentru vama românească, iar în privilegiul de comerț dat de Radu II Praznaglava din Târgoviște la 21 noiembrie 1421 trecută ca punct de vamă unde se plăteau taxele vamale pentru import, export, tranzit și alte produse, alături de Târgoviște și Târgșor⁵. Dan al II-lea menține și el acest sistem de vămi, privilegiile din 23 octombrie 1422⁶ și 10 noiembrie 1424⁷, date la Târgoviște, stabilind vama pentru felurile și cantitățile de mărfuri aduse de negustorii brașoveni în Țara Românească (1422), respectiv taxele vamale plătite în bani, locurile de vamă, mărfurile care nu trebuiau vămuite (1424).

Rucărul era o vamă importantă, unde taxarea se făcea pe sortimentele de mărfuri de import, export sau în tranzit, așa cum arată explicit porunca dată de Dan al II-lea în 1423⁸ și 1424⁹, când domnul detaliază mărfurile de vămuire pentru vameșii de la Rucăr și Dâmbovița. Dacă vameșii de pe Valea Prahovei – care primiseră aceeași poruncă - se conformează, cei de la Rucăr nu aplică întocmai cuantumurile hotărâte, de vreme ce ei primesc poruncă de

¹ *Documente privind Istoria României*, B. Țara Românească, veacul XVI, vol. II (1526-1550), Ed. Academiei RPR, București, 1951, nr. 39 p.41.

² *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. I, (1247-1500), Ed. Academiei RSR, București, 1966, nr. 37 p.79.

³ Ioan Bogdan, *Documente și regeste, privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria*, Ed. I. V. Socec, București, 1906, nr. 1 p. 5-6.

⁴ *DRH*, B, vol. I, nr. 183 p.296.

⁵ I. Bogdan, *Documente și regeste*, p. 11-13.

⁶ *Ibidem*, p. 21-24.

⁷ *Ibidem*, p.12-13.

⁸ *DRH*, B, vol. I, nr. 54 p. 107-108.

⁹ I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, Ed. I. V. Socec, București, 1905, p. 24-27.

la domnii Mihail I ¹⁰ și Radu Praznaglava ¹¹ să respecte așezămintele statornicite mai înainte. De fapt, este unul din rarele momente când vameșii rucăreni sunt indisciplinați; în tot timpul funcționării vămii de aici, ei au fost slujitori credincioși ai domniei, care îndeplineau și atribuții administrativ-juridice și care – pentru treburile vămii – aveau sub ascultare 12 sate, printre care Bădeni, Stoenști și Cotenești (stabilite de domnul Gheorghe Duca prin hrisovul din 10 decembrie 1674 - ¹²).

În secolele XV-XVI, taxele vamale plătite la Rucăr erau diferite mult față de cele plătite la Vama Dâmbovița (duble); dăm ca exemplu anul 1413¹³:

- un vilar de Ypres: Rucăr = 24 dinari, Dâmbovița = 1 dinar;
- un vilar de Luvia: Rucăr = 18 dinari, Dâmbovița = 9 dinari;
- postav franțuzesc: Rucăr = 24 dinari, Dâmbovița 12 dinari;
- un vilar de Colonia: Rucăr = 12 dinari, Dâmbovița = 6 dinari;
- un vilar de Polonia: Rucăr = 6 dinari, Dâmbovița = 3 dinari;
- un călăreț: Rucăr = 2 dinari, Dâmbovița = 1 dinar;
- un car de pește: Rucăr = 7 pești și 36 dinari, Dâmbovița = 1 pește;
- un samar: Rucăr = 3 dinari, Dâmbovița = 2 dinari.

Pentru unele mărfuri, Rucărul era singura vamă de pe Valea Dâmboviței: mied, vin, ceară, mirodenii, cal, vaci, boi, berbec, piei de cerb, brânză frământată¹⁴; iar în 1421 pentru vilarul de Colonia și de Cehia, mied, vin, miere, ceară, cal, porc, berbec, piei de cerb, brânză frământată¹⁵.

Importanța vămii de la Rucăr reiese foarte bine din menționarea ei printre vămile “de plaiuri” muntene ale Țării Românești în secolul XV, așa cum sunt prezentate de Vlad Țepeș în privilegiul din septembrie 1476: “*V-a slobozit Dumnezeu pretutindenii drumurile, și pe la Rucăr, și pe Prahova, și pe Teleajen, și pe Buzău*”¹⁶, ca și din faptul că de multe ori vameșii erau folosiți pe post de curieri diplomatici – așa cum se întâmplă în < 1456-1461>, când domnul Vlad Țepeș îi trimite la brașoveni să ducă știrea despre sosirea turcilor¹⁷.

La 25 iulie 1631, domnul Matei Basarab reînnoiește satului Rucăr scutirea de dări, de cal domnesc, de bani de județ, precum și de vameșii din

¹⁰ Idem, *Documente și regeste*, nr. 40 p.85

¹¹ Idem, p. 11; și *Relațiile...* p. 14 -15.

¹² Gh. Pârnuță, *Rucăr- monografie sociologică*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 56.

¹³ Adina Berciu Drăghicescu, *Moneda în plata taxelor vamale în sec. XV-XVI în Țara Românească*, în „Cercetări numismatice”, II, Muzeul de istorie al municipiului București, București, 1979, p. (129-147)137..

¹⁴ *Ibidem*, p. 138.

¹⁵ *Ibidem*, p. 139.

¹⁶ I. Bogdan, *Relațiile...*, p.317-318

¹⁷ *DRH*, D, vol. I, (1222-1456), Ed. Academiei RSR, București, 1977, nr. 335 p. 454.

Dragoslavele, satul trebuind să dea doar suma anuală de 20 000 bani; scutirea se face în schimbul serviciului de pază a muntelui, a vămii, găzduirii solilor, munca și sarcinile pentru trecători¹⁸.

Schimbându-și de mai multe ori locul de sediu (inclusiv la Podul Dâmboviței sau la podul Bâsna), vama avea o casă specială pentru vameș, care avea în subordine un grămătic. Serviciul de pază era asigurat de plăieși, potecași, sau martalogi (sub Constantin Brâncoveanu), conduși de un căpitan. Vameșii erau oameni importanți și respectați în sat, iar îndeplinirea corectă a atribuțiilor pe care le aveau sporea încrederea comunității în ei.

Cu tot serviciul plăieșesc, și cu toate înlesnirile, oamenii erau tot mai apăsați de sarcinile grele și multe – deși erau numeroase hrisoave domnești prin care erau scutiți de ele. La 9 mai 1714, domnul Ștefan Cantacuzino dă satelor Rucăr și Dragoslavele hrisovul prin care hotărăște ca „*să fie în pace și să fie ertați de toate dăjdiile și orânduialele*” din partea tuturor dregătorilor domnii - care își păstrează totuși dreptul de impunere, stabilit la plata a 450 ughi de câte cinci ori pe an (adică 2250 ughi), bani plătiți de locuitori fără nici o scutire și peste serviciile obligatorii pe care le aveau ca plăieși.

Vama Dragoslavele

Din secolul XIV și până la jumătatea secolului XVII, venitul vămii a fost pe seama domnii. Domnii munteni făceau adeseori milostenii din venitul vămii îndeosebi mănăstirilor. Astfel, la 2 ianuarie 1575¹⁹, o parte din aceste venituri a fost dată Mănăstirii Vieroș pentru pomenirea postelnicului Albu Goleșcu îngropat acolo. Făcând hrisovul de citorire a Mănăstirii Câmpulung, la 10 aprilie 1647, domnul Matei Basarab, dăruiește jumătate din vama domnească de la schela Rucărului și a Dragoslavelor, și cu „*jumătate de judecată de acolea*”²⁰, hărăzită de Antonie Vodă din Popești școlii domnești din Câmpulung, înființată de el în 1669.

Schela Dragoslavele avea sub ascultare 12 sate, menționate în documentul dat de Radu Leon la 31 ianuarie 1665²¹.

Vameșii locuiau în sat, aveau o casă la vamă, îndeplineau și atribuții judecătorești, făceau de fapt parte din comunitate. Relațiile lor cu oamenii din comunitate se pot releva și din punct de vedere personal, în sensul că cel care este vameș se distinge în comunitate și face ceva pentru ea: vameșul Lupu din Dragoslavele ridică în sat două frumoase cruci de piatră, la 6 martie

¹⁸ *DIR*, B, veac XVI, vol. II, (1601-1610), Ed. Academiei RPR, București, 1951, nr. 337 p. 450-451.

¹⁹ I. Răuțescu, *Dragoslavele*, Tipografia și Librăria Gh. N. Vlădescu, Câmpulung, 1937, p. 22.

²⁰ *Ibidem*, p. 22.

²¹ *Ibidem*, p. 26- 28.

1692 și 25 aprilie 1716, textul ultimei dând informații precise privind domnia lui Ion Nicolae Mavrocordat.

Cetatea Dâmboviței: în 1413 aici se face taxare numai pentru pește, “poveri”(fără a se specifica felul mărfii), iar pentru cai și oamenii mergând pe jos “câți cai la car atâția ducați și 1 pește, iar de la un cal încărcat 3 bani, de la alte mărfuri nimica; un cal slobod 1 ducat, iar pedestrul 1 ban”²². Confirmările ulterioare mențin acest regim, unele modificări apărând în privilegiul din 1422: “numai de la porci și de la oi și de la caii ce-i duc spre vânzare, pentru acestea vamă să luați, dar de altă marfă să vă feriți”²³. La vama de aici, ca și la celelalte din țară, pentru transport unitatea de măsură era carul (cu încărcături mari), luat ca unitate de taxare vamală în toate privilegiile date brașovenilor în perioada 1413-1431.

Se pare că punctul vamal a fost înființat odată cu refacerea cetății de către Vlaicu Vodă care – în privilegiul comercial acordat brașovenilor în 1368 - arată că aceștia trebuiau să plătească tricesima (vama, a 30-a parte din valoarea mărfurilor) în „*Lango Campo vel iuxta*”²⁴ acest „*vel iuxta*” desemnând tocmai noul punct vamal înființat. Vama de la Cetatea Dâmboviței va continua să funcționeze, fiind pomenită în mai multe rânduri în documentele domnilor munteni. Astfel Mihail voevod, fiul și asociatul la domnie al lui Mircea cel Bătrân, scrie astfel într-un document, nedatat: „... *slugilor domniei mele din Cetatea Dâmboviței și vameșilor de la Rucăr și de la Bran și astfel vă poruncește domnia mea să nu vă atingeți de brașoveni și să nu-i prădați, ci să le luați vama dreaptă și mai mult încă, să fiți îngăduitori cu ei. Și pentru bucățile de postav, de va fi călțuni tăiați sau câte 3-4 coți, să nu-i vămuiți ci să umblați drept și să trăiți frumos și bine cu ei, ca să nu se mai plângă de voi părintelui domniei mele, ca până acuma, sau domniei mele, din pricina vorbelor voastre; domnia mea are să facă mare rău celui ce îi va fi supărat pe nedrept, măcar cât un fir de păr*”²⁵. Faptul că, prin această poruncă, domnul se adresează diferit slujbașilor săi din Cetatea Dâmboviței față de cei de la Rucăr și Bran este o dovadă că la Dâmbovița, pe lângă vameși, existau și alți slujbași domnești, desigur o garnizoană de soldați²⁶.

²² Ioan Bogdan, *Documente și regeste...*, nr. 1. p.5-6.

²³ *Ibidem*, nr. IX p. 18-19.

²⁴ Bogdan, *Documente...*p. 12; Maria, Holban, *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, Ed. Academiei RSR, București, 1981, p. 153.

²⁵ *Ibidem*, p. 6-7.

²⁶ Pavel Chihaiia, *Cetatea și schitul lui “Negru Vodă” de la Cetățeni-Muscel*, în “Glasul bisericii”, XXVIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1969, p.120.

Numeroase alte privilegii comerciale sau acte domnești menționează apoi Cetatea și Vama Dâmboviței. Între acestea amintim documentele din: 6 august 1413 dat de Mircea cel Bătrân²⁷; 21 noiembrie 1421 de la Radu Praznaglava²⁸; 23 octombrie 1422²⁹, 10 noiembrie 1424³⁰ și 30 ianuarie 1431³¹ date de Dan al II-lea; și documentul din 6 aprilie 1437 dat de Vlad Dracul³². Unele dintre acestea menționează și vama ce trebuie luată aici, la Dâmbovița, pentru diferite mărfuri, așa cum o făcuse mai întâi domnul Mircea cel Bătrân. Dan al II-lea stabilește astfel vama care trebuia să fie plătită de brașoveni la Dâmbovița: "*... Vama în Dâmbovița, de la un car un pește, de la un ham un ducat, de la o povară 3 bani, de la pedestru un ban. Iar voi vameșilor din Dâmbovița de altă marfă să vă feriți și să nu îndrăzniți a le lua vamă, nici de la postav, nici de la fier, nici funii, nici de la in, nici de la cânepă, nici de la pânză, nici de la sabie, nici de la orice altă marfă; numai de la porci și de la oi și de la caii ce-i duc spre vânzare, pentru acestea vamă să luați, dar de altă marfă să vă feriți ...*"³³.

În sfârșit, Vlad Dracul – prin porunca dată în anul 1437 - hotărăște să se ia „...vamă la Dâmbovița, câți cai la car atâția ducați și un pește; de la un car încărcat 3 bani, iar de la alte mărfuri nimica; de la un cal slobod un ducat ...”³⁴.

Spre jumătatea secolului XV, odată cu ocuparea Peninsulei Balcanice de către turci și căderea Constantinopolului în 1453, comerțul local, și mai ales cel de tranzit, între orașele înfloritoare ale Transilvaniei și ținuturile din sudul Dunării, prin Țara Românească, decade sau își diminuează importanța.

Ultimul privilegiu comercial acordat brașovenilor aparține lui Vlad Țepeș, după care se pare că drumurile pe aici devin nesigure din cauza deselor năvăliri ale turcilor. Ca urmare, și punctele vamale situate în interiorul țării decad, așa cum se va întâmpla și cu Vama Dâmboviței. Odată cu dispariția punctului vamal, decade și cetatea. Buna stare a cetății Dâmbovița se trăgea în primul rând din încasările punctului vamal, așezat în apropiere și protejat de zidurile sale³⁵. Pe aici trecea importantul drum comercial care lega Ardealul de Dunăre, prin pasul Bran, trecând prin cele

²⁷ I. Bogdan, *loc. cit.*, nr. 1 p. 476.

²⁸ *Idem*, p. 11-13.

²⁹ *Idem*, p. 12.13.

³⁰ *Idem*, p. 21-24.

³¹ *Idem*, p. 28-30.

³² *Idem*, nr. 49 p.71-73.

³³ *Idem*, p. 12-13.

³⁴ *Ibidem*, nr. 49 p.71-73.

³⁵ Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 124.

mai importante orașe sau centre comerciale ale vremii – Câmpulung, Târgoviște (aici se dispersa spre Târgșor – Brăila – Cetatea de Floci sau Giurgiu, Turnu, Nicopole și mai departe, spre sud). După dispariția cetății și a punctului vamal, câteva secole va mai exista un comerț destul de intens, orientat însă de data aceasta - în special - dinspre Țările Române spre Brașov și Sibiu, negoț la care participau și locuitorii satelor de pe valea Dâmboviței.

Existența punctului vamal a avut o importanță covârșitoare pentru stimularea negoțului în zonă, și înflorirea așezărilor din jur - mulți locuitori ocupându-se special cu comerțul, așa cum am văzut.

Sfârșitul cetății și al vămii Dâmbovița nu se cunoaște precis. Se pare că, la începutul secolului XVI, cetatea era încă în ființă, dar ruinată. Istoricul Pavel Chihaiia consideră, bazându-se pe asemănarea ce ar putea exista între sfârșitul cetății Poienari și soarta satelor Cheianii și Căpățâneni (care, după dărâmarea acestei cetăți, cad sub stăpânire mănăstirească), că dispariția cetății Dâmbovița poate fi legată de căderea în stăpânire boierească a satului Cetățeni³⁶.

Résumé

Certains des villages situés sur la vallée supérieure de Dâmbovița sont devenus des importants points de douane (Rucăr, Dragoslavele, Cetățeni) et les autres ont organisés leur vie économique, sociale et administrative en étroite relation avec l'existence des douanes et des règlements spécifiques – et je mentionne là juste le régime juridique des villages soumis à la douane Dragoslavele, ou l'institution de la „plăieșie” (plăieș – payson qui surveillait la frontière du village) – qui a eu une influence décisive dans le régime de la propriété et la structure de l'organisation des villages de frontière.

³⁶ Pavel Chihaiia, *op. cit.*, p. 126.

STRUCTURI HABITUALE ÎN AȘEZĂRILE MEDIEVALE DIN PARTEA DE NORD-EST A JUDEȚULUI ARGEȘ

Dr. Sanda Safta
-Muzeul Municipal Câmpulung Muscel-

Ținut legendar, poartă vic a neîntreruptelor legături dintre românii de pe ambele versante ale Carpaților, loc unde istoria s-a scris mai întâi în piatră și apoi în mărturiile înșirate în toate așezările, Valea Dâmboviței este ea însăși țara unei străvechi civilizații românești care vine din cele mai îndepărtate timpuri ale istoriei noastre.

Cadrul natural, de un pitoresc inegalabil, monumentele istorice, vestigiile civilizației și culturii carpatice – exprimată perfect în acest areal natural și de habitat, străvechea populare și valorificare a resurselor montane, toate au condus la crearea unei simbioze fericite între om și mediul carpatic. S-a conturat astfel, cu caracteristici care individualizează Valea Dâmboviței în spațiul național, un veritabil model economic (agropastoral, și turistic din epoca modernă), social și cultural, în relație cu care valențele istorice și culturale sunt foarte bine puse în valoare.

Cadrul geografic și condițiile social-politice au determinat distribuirea satelor în teritoriu și le-au imprimat caractere funcționale sau morfo-structurale distincte, un mare sau mic domeniu geografic prezentând în bună măsură un anumit specific al său. Așa cum arăta Ion Conea, referindu-se direct la regiunea submontană – dar în strânsă relație cu arealul montan, „*Subcarpații românești par a fi fost destinați dintru început anume pentru a primi așezări omenești. Așa că, chiar dacă împrejurările istorice adverse distrug sau alungă... pe om, acesta revine de îndată ce împrejurările pomenite au trecut. Aglomerările umane de pe astfel de ținuturi renasc mereu din propria lor cenușă, ca pasărea din legendă*”¹.

Locuit din cele mai vechi timpuri, segmentul superior al văii Dâmboviței constituie și astăzi un perimetru habitual important în cadrul județului Argeș, care prezintă toate tipurile de așezări rurale, repartizate în funcție de condițiile naturale și economice. Așezările apar de timpuriu, sunt populate statomic, iar vetrele de sat și perimetrul habitual rămân în general neschimbate, cu excepția locurilor unde s-au făcut extensii habituale sau au fost organizate noi nuclee.

¹ Ion Conea, *Între toponimie și geografie*, în “Buletinul Societății Române de Geografie”, XLVII, 1928, p. 31.

Plecând de la metoda de cercetare morfologică a spațiului social, reconstituirea habitatului pentru anumite epoci de care este legat, printr-o formă specifică de ocupare și de utilizare a solului, se poate face urmărind modul de organizare teritorială și funcțiile pe care le îndeplinește habitatul, precum și modalitățile prin care el se afirmă ca un sistem economico-social și geografico-istoric.

Componentele sale de bază, teritoriul (perimetrul, intravilanul și extravilanul) și procesele economice (locul de muncă, de schimb, mediul privat și public) îl situează la două niveluri specifice. Primul este nivelul de microhabitat (locuința ca fenomen al „timpului scurt”) sau de habitat conjunctural – acesta considerat o rezultantă a cadrului fizic natural și a cadrului fizic construit de om cu întreaga lume de obiecte care populează spațiul rural, raportate desigur la activitățile omului. Al doilea este nivelul de habitat macrostructural de „lungă durată” (satul se descompune în unități cronologice succesive: nucleul inițial într-un loc, zone de creștere corespunzătoare principalelor etape de extensiune). De aici apare cătunul ca fracțiune geografică a satului, individualizată prin topografie, structură habituală, uneori construcții de interes comunitar, dar neavând nici un fel de competență administrativă, religioasă sau civilă.

Habitatul – un spațiu care nu este spațiul geografic obișnuit, nici spațiul social fără legătură cu cadrul material, este un spațiu cu multiple dimensiuni și complexe relaționări. Dintotdeauna, habitatul rural a păstrat în componență habitatul individual – bine precizat, determinat și păstrat timp de secole, operând cu elementele fizice ale așezării, concepute tridimensional, – spre deosebire de oraș, unde se introduce și integrează a patra dimensiune – timpul, istoricitatea (dimensiune pe care habitatul rural o integrează în însăși structura sa).

Dacă am dori să facem fizionomia habitatului rural, am constata – mai ales în evul mediu, dar păstrându-se și astăzi – permanența unui element determinant legat de geneza așezărilor: fiecare componentă structurală trebuie văzută, înainte de toate, ca un peisaj ale cărui trăsături exterioare (care sunt dominante) și interioare (la nivelul microstructurilor individuale, mai ales) reflectă manifestarea tuturor factorilor activității umane acumulați într-un teritoriu dat, într-un timp determinat și în strânsă corelare cu factorii geografici care au concurat la devenirea sa.

Elementele fizice ale așezărilor, concepute tridimensional – teritoriu, populație, economie, apar relaționate într-un timp istoric și într-o dinamică specifică, determinând caracteristici generale (valabile unui anumit spațiu sau tip) și caracteristici specifice (mai ales în privința istoricității și dinamicii unor așezări). Spre deosebire de alte zone din țară, în așezările de

pe valea superioară a Dâmboviței discontinuitățile istorico-sociale care au influențat evoluția așezărilor nu sunt majore, cele existente privind mai mult spațiul cronologic al istoriei lor și nu spațiul geografic sau complementaritatea sa cu activitatea umană (cum este cazul satelor dispărute, în alte zone).

Satul – prin însuși procesul istoric de formare, s-a diferențiat puternic din punct de vedere al organizării teritoriale, gradului de concentrare sau de dispersare a locuințelor, al fizionomiei, al confortului său în general, fără a pierde din unitatea elementelor comune. Necesitatea valorificării terenurilor, cerințele localizării și asigurării securității colective au generat anumite tipuri de așezări și de organizare a spațiului.

Ca forme istorice ale vieții sociale, locuințele și așezările, în general, s-au transformat concomitent în dezvoltarea societății.

Din punct de vedere habitual, pe valea superioară a Dâmboviței se disociază trei tipuri de structurare a spațiului rural, tipuri între care există relații de complementaritate² și care – deși specifice în general spațiului urban medieval – se pot relaționa și cu spațiul rural analizat de noi:

- mediul natural (spațiul fizic), în calitate de ansamblu al resurselor de viață;

- mediul înconjurător (spațiul geografic), drept totalitate a cadrului fizic – fie natural, fie cel construit de om;

- ambientul (spațiul social) ca proiecție social-culturală a spațiului organizat, cu o anumită configurație care sintetizează cunoștințe diverse (istorice, demografice, economice, arhitecturale, mentale și de comportament) specifice spațiului rural.

De la aceste tipuri derivă forma spațiului organizat, configurația și expresivitatea sa, alcătuirea și caracteristicile. Derivă, totodată, și două fenomene specifice: expansiunea habitatului (care aici nu este planificată, precum în mediul urban, și are cauze diverse – sociale, politice, demografice, economice, etc.): și roirea sau tranziția unor forme de habitat originale – fenomene rar întâlnite, care atestă formele și procesele unui înalt grad de oicumenizare și care, pentru zona studiată, sunt semnificative sub aspect istoric și social.

În raport direct cu natura extrem de variată a muntelui, cadrul locuibil și cel cu caracter economic se schimbă în altitudine și de la o vale la alta în cuprinsul aceluiași masiv muntos, ca și de la o grupă de munți la alta. De aici decurg unele particularități ale rețelei de așezări: caracter continuu,

² Paul Caravia, *Ekistica – o metateorie urbană*, în "Sociologia militans", vol. V , București, 1972, p. 256-257.

variabilitate în intensitatea gradului de umanizare și specific zootehnic extensiv în economia satelor montane.

Ca în toată aria carpatică, o primă grupă este aceea a așezărilor amplasate în special în depresiuni,

Rucăr – grădina lui C. Mâzganu, cu stâna amplasată aici încă de la jumătatea secolului XVIII
(foto Safta Sanda, 2008)

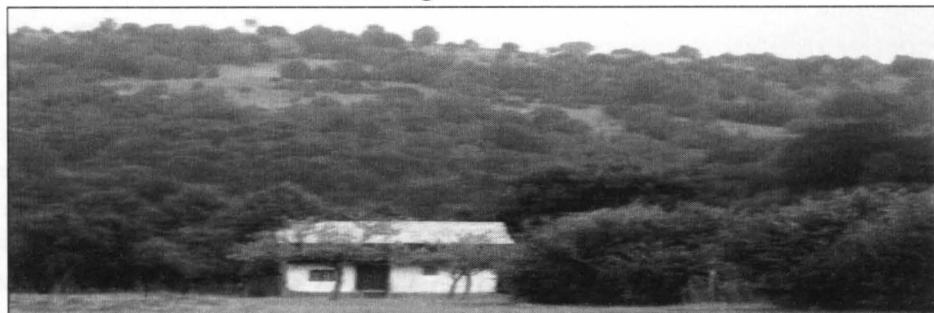
pe culoare de vale – asemănătoare cu cea din dealuri (pe interfluvii și pe fundul văilor cu terase sau în lărgiri de bazin de la poala munților). Trăsătura geografică fundamentală a satului de înălțime este dispersarea vetrei pe aproape întreaga suprafață a patrimoniului său funciar; un trup de moșie presărat cu case amestecate, cu așezări sezoniere – sălașe, târle, odăi (Șirnea și Fundata, și vecinul său Dâmbovicioara).

Fiecare gospodărie s-a așezat în mijlocul proprietății, fiind la rândul ei dublată de unul sau mai multe sălașe, amplasate la distanțe mai mari sau mai mici, în funcție de suprafața de pajiște pe care o stăpânește.

Există și sate cu o vatră mai aglutinată, cu grupări de case și cătune, mărturie a unui proces continuu de defrișare a pădurilor sau de disociere a marilor proprietăți de pământ. Așezările sunt concentrate pe versanții cu pante mai domoale, care favorizează în oarecare măsură practicarea unei agriculturi de strict consum familial - așa cum s-a petrecut la Bădeni. Tendința de coeziune nu a depășit încă pe aceea de risipire a gospodăriilor, și putem vorbi de o textură în acest gen de așezări, unite între ele prin poteci de munte. Sunt însă și vetre mai închegate, cu format poligonal, cu ulițe numeroase și mai ordonate, unde casele se concentrează în genul structurilor adunat-compacte (dar numai în satele dispersate de-a lungul văilor).

Lipsit de coeziune internă și de elemente economice polarizatoare, satul de înălțime se caracterizează prin aglomerări mici. Pulverizarea populației în

așezări cu structură extrem de dispersată și cu ulițe haotic trasate – ca la Cetățeni-Deal, este consecința tehnicilor agrare înapoiate, a caracterului extensiv al economiei, îmbinate cu un cadru geografic accidentat. De aceea oieritul și fructificarea în diferite forme a resurselor forestiere, pe fondul unui relief înalt și fragmentat, au creat un mediu de viață și de activitate economică deosebit de cele specifice satelor din regiunile mai joase – și situația este perfect ilustrată prin habitatul din culoarul Bran-Rucăr-Dragoslavele.

Lunca Gârtii – casă sub deal (foto Safta Sanda, 2007)

Spre deosebire de zonele învecinate (în special Valea Argeșelului), pe valea superioară a Dâmboviței satele matcă constituie locul de unde se declanșează fenomenul de dispersie habituală, fie prin extindere spațială (cel mai frecvent), fie prin repolarizarea vetrei satului și redimensionarea în spațiul natural disponibil – care în cazul depresiunilor înseamnă creșterea în altitudine a nivelului habitual.

Într-o măsură care nu este determinantă, dar a devenit specifică, se poate urmări și fenomenul de consolidare și reorganizare complexă a așezărilor, fapt care determină așa-numitele „roiri liniare” rezultate din regruparea satelor apropiate, înșirate de-a lungul văilor și drumurilor³, așa cum se întâmplă de la Dragoslavele în jos, procesul fiind perfect ilustrat prin depopularea satului Cetățeni-Deal și formarea satului Cetățeni-Vale pe malul drept al râului, cu o extindere habituală agresivă, în ultimele decenii, spre aval și cheile Cetățuia.

În acest caz, relația sat matcă-roire este vizibilă la nivelul mărimii spațiului habitual, în susul sau în josul văii – care constituie un veritabil culoar de penetrație, cealaltă formă de redimensionare - pe versanții sau pe culmile dealurilor, fiind nesemnificativă, cu excepția satului Văleni.

În alt concept habitual și în alt spațiu, relația sat matcă – sat roit este evidentă și atunci când apar mutații puternice în evoluția satelor – părăsirea

³ I.Șandru, *Geografia economică a României*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 335.

lor totală și dispariția așezării (Neagomirești și Mâzgani, în hotar cu Văleni), sau emigrarea spre noi vetre (Bădeni, Cetățeni, Văleni, Malu cu Flori).

Cele mai importante consecințe ale acestor mutații sunt: amplificarea procesului de transhumanță, creșterea numărului de locuitori în anumite așezări, structurarea și dezvoltarea unor nuclee habituale noi, sau chiar formarea unor noi așezări – prin venirea ungurenilor (păstori transilvăneni).

Importanța cea mai mare în creșterea numărului populației și așezărilor din feudalismul dezvoltat l-au avut infiltrările populației dinspre Transilvania, fie sub forma unor migrații individuale sau în grupuri mici, fie sub forma unor curente de mare intensitate, declanșate în perioadele de înăsprire a opresiunii sociale și naționale dincolo de Carpați. „Ungurenii” s-au așezat în satele vechi ale „pământenilor”, la periferiile obștii sătești, dublându-le pe acestea, prin colonizări libere, așa cum s-a întâmplat la Bădeni; după ce parcuseseră prima etapă a colonizării, s-au infiltrat treptat în satul deja existent, profitând de faptul că nu au avut opoziție din partea comunității locale. Fără a deveni cu timpul populația majoră a satului gazdă, și-au organizat propria comunitate – tipul de populare fiind cel răsfirat, cu gospodăriile dispersate în locurile poienite.

Consecința firească a creșterii numărului de locuitori, prin venirea ungurenilor (care a depășit limitele capacității de absorbție a vetrei satului) a fost declanșarea fenomenului de „roire”, cu caracter pastoral sau agropastoral, constituind „procesul cel mai adecvat de formare a satelor noi”⁴ și calea principală a umanizării rurale. Imigrarea ungurenilor spre și din Bădeni a format satul dublet – Bădeni-Slobozia, cel matcă fiind denumit Bădeni Pământeni, iar noile cătune dispersate pe malurile râului aparțin structural nucleelor vechi – Lunca Gârtii, Valea Hotarului, Cetățuia.

Schimbările petrecute la Cetățeni reflectă un proces foarte bine sesizat de geografi: acela că diferențele dintre altitudinea maximă și altitudinea nucleului principal rezultă din faptul că nucleele habituale sunt situate în văi și pe versanți. În timp ce nucleul principal se află în partea inferioară a acestora. De aici apare un lanț habitual prelungit inclusiv în cheile de la Bădeni și Cetățuia, având planul identic orașului Câmpulung – de-a lungul văii, cum l-a definit prof. univ. dr. Radu-Ștefan Vergatti⁵, sau în forma unei spinării de pește, cum îl numea marele Jacques Le Goff⁶.

⁴ H.H.Stahl, *Studii de sociologie istorică*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1972, p. 123.

⁵ Radu Ștefan Vergatti (Ciobanu) și Constantin A. Bărbulescu, *Orașul Câmpulung și primii Basarabi*, în “RESITUS”, Ed. Fundația HAR, București, nr. 12/2007, p. 87.

⁶ Jacques Le Goff, *Civilizația Occidentului medieval*, Ed. Științifică, București, 1970, p. 193.

Se relevă astfel unul din elementele determinant-constitutive ale așezărilor medievale de pe valea superioară a Dâmboviței, și anume rolul apei în raport cu factorul antropic. Apa, în general, a reprezentat dintotdeauna elementul natural care a contribuit la formarea, statornicirea și dezvoltarea așezărilor, iar cea mai plastică definiție a acestei relații o dă Ion Conea atunci când arată că : „*așa se țin satele de ape, ca umbra de corp*”⁷.

Faptul că râurile au constituit factorii de polarizare a vieții umane, cu un rol deosebit în practica agricolă carpatică și subcarpatică, precum și în construcția așezărilor omenești, ne-o arată abundența toponimelor specifice: Poduri, Podurile, Podul, Luncile, Lunca, Gura Văii, Valea, Văleni; iar procesul fizic prin care alternează straturile permeabile și impermeabile a favorizat apariția unor linii de izvoare, urmarea în plan habitual fiind aceea că - pe dealuri - locuințele urmăresc în general acest contact, unde pânza freatică este mai ușor de depistat și la adâncimi convenabile.

Este o realitate geografică, istorică și demografică specifică văii superioare a Dâmboviței, care – din punct de vedere al caracterelor morfostructurale ale așezărilor în raport cu cadrul lor geomorfologic, a condus la apariția celor trei tipuri de sate: adunat, răsfirat și risipit.

Așezările adunate, de tip concentrat, au întotdeauna un contur al vetrei bine delimitat, contur care în cazul așezărilor prezentate de noi este mare sau peste mediu – Rucăr, Dragoslavele, Stoenеști, Slobozia (format pe conurile de dejecție), Valea Cetățuia (format într-o cheie, caz destul de rar).

Așezările răsfirate sunt influențate mai mult sau mai puțin de relief și foarte mult de ocupația oamenilor, fiind specifice regiunilor străbătute de văi mari și mici. Satul răsfirat este caracterizat prin gospodării distanțate una de alta, prin terenuri cultivate pe orice loc disponibil, prin pășuni și fânețe, cu o împrăștiere specifică zonei montane. Creșterea și extinderea satului se face mereu prin case plasate către margine, și nu prin construcții în aria interioară. În cadrul tipului de sat răsfirat sunt mai multe subtipuri:

a) așezările lineare dezvoltate de-a lungul drumurilor sau apelor, monoliniare sau pluriliniare, cu dimensiuni care nu sunt de 10-15 km. lungime (așa cum este tipologia lor), ci mai mici;

b) așezările areolare sau pluricelulare, cu forme oarecum bine conturate - poligonal, rotund, neregulat, forme influențate de condițiile economice care stimulează evoluția satului;

c) așezările mixte sau complexe constituie rezultatul îmbinării diferitelor tipuri de sate, cu forme tentaculare, areolare (liniare sau polinucleare combinate) dezvoltate spontan îndeosebi în zonele

⁷ I. Conea, **op. cit.**, p. 37.

depresionare, pe dealurile și podișurile aluvionare, în zonele străbătute de drumuri.

Ca tipuri de așezări răsfirate, menționăm Podu Dâmboviței, Bădeni, Cotenești, Cetățeni, Lăicăi, Mesteacăn (acesta pe văile secundare), Văleni și Malu cu Flori.

Așezările risipite se caracterizează prin lipsa unei regularități în dispoziția gospodăriilor și o rețea de poteci în cea mai mare parte influențată de condițiile de relief, cu vegetație interioară bogată; acest tip apare până în secolul XII, păstrându-se structural până astăzi. Satul este lipsit de formă, nu are o vatră încheată, și se află situat de regulă între locuri de pădure care ulterior au fost defrișate. Grupările secundare (crângurile) din acest tip de sat sunt influențate de prezența izvoarelor de apă și de ușurința căilor de acces și de circulație, locuințele și anexele având caracter împrăștiat. Este un tip de sat excelent reprezentat la Sățic.

În majoritate, satele medievale și-au păstrat în timp vetrele vechi, modificându-se doar hotarele și regimul administrativ, sau apărând alte nuclee habituale. În ceea ce privește regimul proprietății, menționăm două aspecte: modalitățile de delimitare dintre Stoenesti și Dragoslavele; și apariția unui fenomen interesant în relaționare cu satele Văleni, Mesteacăn și Cetățeni – amestecarea pământurilor, păstrarea inclusiv astăzi a unor zone în devălmășie sau pentru folosul comunităților (cum se întâmplă pe platoul numit **La poșta veche**) unde țarinele de culturi agricole și livezile aparțin satelor Văleni, Mesteacăn, Boteni, Balabani, Cetățeni sau Hârtiești.

Résumé

STRUCTURES HABITUELLES DANS LES ÉTABLISSEMENTS MÉDIEVAUX DU NORD-EST DU DÉPARTEMENT ARGEȘ

Habité depuis longtemps, le segment supérieur de la vallée Dâmbovița constitue aujourd'hui aussi un important périmètre habituel dans le cadre du département Argeș, qui présente tous les modèles d'établissements ruraux répartis en fonction des conditions naturelles et économiques.

Les établissements apparaissent de bonne heure, sont peuplés constamment, mais les autres du village et le périmètre habituel restent généralement immuables, à l'exception des endroits où ont été faites des extensions habituelles où ont été réalisés des nouveaux noyaux.

CÂMPULUNG, O PROVOCARE ISTORICĂ A RELIGIEI-CATOLICISM ȘI ORTODOXIE

Ion Nicolescu Tița
Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești

„Iar când au fost cursul anilor de la zidirea lumii 6798 iar dela Hristos 1290, fiind în Țara Ungurească un voevod ce l-au chemat Radu Negru voevod mare herțeg pre Almaș și Făgăraș, în zilele lui Andriaș craiu, rădicatu-s-au de acolo cu toată casa lui și cu mulțime de noroade: Români, Papistași, Sași și de tot felul de oameni pogorând pe apa Dâmboviței au început a face țară nouă. Întîiu au făcut orașul ce-i zice Câmpulung; acolo au făcut o biserică mare și frumoasă. Și de acolo au descălicat la Argeș, și iarăș au făcut oraș mare și au pus și scaun de domnie acolo, curți de piatră și case domnești și o biserică mare și frumoasă”¹

Descrierea istorică a „descălcatului” foarte plastică și romanțată, arată clar că odată cu legendarul voievod, au sosit aici „mulțime de noroade” și odată cu acestea au venit aici creștinismul catolic predominant la început prin sași stabiliți influențați de cultura apuseană și ortodoxismul răsăritean marcă a slavilor răsăriteni puternic influențați la rândul lor de Bizanț.

Cunoscut este că, de-a lungul timpului, catolicismul și sașii s-au diluat treptat în masa ortodoxismului, românii devenind cu timpul principala etnie a acestui târg muscelan.

Biserica catolică a Bărăiței, construită în secolul al XIII-lea și unde se află mormântul comitelui Laurentius de Longo Campo stă mărturie și astăzi a unor vremuri pentru totdeauna pierdute, dar niciodată uitate. Nu există date certe și vorbește aici de scrieri vechi, note de cancelarie sau documente de orice fel, care să ateste conflicte deschise între catolici și otodoceși. Dintr-o relație anonimă despre Țara Românească din secolul al XVII-lea, avem câteva informații despre ceea ce însemna populația ortodoxă și catolică din Câmpulung: „Acum sunt la Câmpulung cam 10 familii de catolici, nu știu dacă sunt ceva mai multe sau mai puține; două slujesc din timpurile de demult parohului; ceilalți sunt foarte săraci, secătuiți și fără vlagă; îndură multe rele și prigoniri de la români. Ei le spun lor: Boteză-te păgâne, ca să-ți luăm o sumă mai mică”. Parohul lor este fratele Martin Tobia din ordinul Franciscanilor, născut acolo.”²

¹ Stoica Nicolaescu, „*Letopisețul Țării Românești*”, București, 1909 p. 9-10.

² Maria Holban, „*Călători străini despre Țările Române*”, Editura Științifică și Enciclopedică București, 1980, vol. VII, p. 461.

Într-o perioadă când noțiunea de „națiune” începea să prindă rădăcini adânci în Țara Românească, iar lumea nu mai era împărțită doar în creștini și musulmani, este posibil ca anumite divergențe care au ca punct de plecare anumite nemulțumiri legate de religia unor locuitori, să fie rezolvate de o manieră mai puțin pașnică. După cum se vede, elementul catolic din Câmpulung, în jurul secolului al XVII-lea, nu mai reprezenta nici pe departe principala religie a orașului, cu toate acestea, la 25 mai 1656, domnitorul Constantin Șerban restituia catolicilor locul unei foste mănăstiri dominicană, ceea ce demonstrează încă o dată că intoleranța religioasă nu fusese sădită în sufletul românilor într-o perioadă când „consolidatorii” civilizației – Occidentul - produceau masacre teribile în numele credinței.³

„La Câmpulung fusese o mănăstire⁴ a călugărilor amintiți mai sus, clădită după câte se spune, de fericitul Capistrano⁵ în vremea doamnei Ecaterina⁶, soția lui Negru Vodă care era catolică, mănăstire închinată Sf. Elisabeta din Ungaria. În această mănăstire s-au săvârșit minuni mari, după cum mărturisesc locuitorii acestui oraș. Atât ai noștri cât și schismaticii blestemă pe un oarecare egumen schismatic, care a ruinat acest loc împreună cu biserica, și a pus stăpânire pe loc; dar în 1659 pe când mă aflam în slujba domnului Constantin⁷, eu am redobândit cu multă trudă și osteneală acest loc pe care îl stăpânim astăzi; pe el s-ar putea construi din nou o capelă mică, atât prin dărnicia alor noștri, cât și a schismaticilor, care cercetează zilnic acel loc, pe înserate, aprinzând lumânări de ceară și în zilele de sărbătoare.”^{8 9}

Documentul care a stârnit curiozitatea istoricilor „Relația anonimă latină despre Țara Românească” și care se afla la biblioteca regală din Pesta, vorbește despre comportamentul tiranic pe care voievodul Șerban Cantacuzino o are față de judele catolic al Câmpulungului, Andrei. Chiar dacă, în documentul amintit mai sus, voievodul l-a pedepsit aspru pe jude, pentru că era catolic, același document vorbește și de pedepsirea exemplară a altor persoane din anturajul domnitorului. Sunt aproape inexistente mărturiile

³Noaptea Sfântului Bartolomeu a fost un masacru al protestanților din Franța, din noaptea dintre 23 și 24 august 1572. Au fost atacați și masacrați aproape 30.000 de hughenoti, punct culminant al conflictelor purtate între catolici și protestanți.

⁴Biserica Sf. Elisabeta, numită Cloașterul, din Câmpulung.

⁵Ioan de Capistrano, legat papal în Ungaria, în timpul lui Ioan Corvin. A murit în lupta de la Belgrad (1456). Atribuirea acestor cititorii este total neîntemeiată.

⁶Poate să fie o confuzie cu Doamna Ecaterina, soția lui Radu cel Mare (1495-1508).

⁷Constantin Șerban (1654-1658).

⁸Maria Holban, „Călători străini despre Țările Române”, Editura Științifică și Enciclopedică București, 1980, vol. VII, p. 129.

⁹

prin care un om este pedepsit din cauza convingerilor religioase, iar acest caz pare singular și izolat, mai ales că voievodul „aprins de mînie” pedepsește o persoană și nu se îndreaptă nici pe departe împotriva comunității catolice din Câmpulung: „pe Andrei judele de Câmpulung, bărbat catolic care a slujit cu credință în timpul slujbei sale pe mulți domni și care fusese din nou întărit în slujbă – deoarece în fiecare an judele este schimbat de locuitorii din Câmpulung – nu l-a vrut domnul; și când acesta, trimis de comunitatea locuitorilor, s-a dus la domn împreună cu un alt catolic numit Blasiu, domnul mâniat, nu din cauză că fusese făcut jude, ci pentru că era catolic, a vrut sa-l înspăimânte și să-l încante prin amenințări și făgăduieli; nenorocitul de Blasiu a căzut și s-a făcut ortodox. Dar Andrei a răspuns cu libertate de vorbire catolică: „Nu vreau să schimb aurul și argintul pe aramă sau plumb”. Pe dată, tiranul aprins de mânia l-a osândit să i se radă barba și nu după cum este obiceiul ci, „Faceți-i lui barba așa cum o poartă papa de la Roma¹⁰” și, astfel, i s-a ras barba și i s-a făcut doar la bărbie, ca o coadă de rândunică și apoi despuiat până la brâu și cu mâinile legate, l-au bătut gâdele pe acest Andrei în piață și pe uliți făcându-i mare necinste”¹¹.

Chiar dacă documentul pomenește de faptul că vina judeului era numai aceea de a fi catolic încă, nu putem discuta despre un conflict aparent sau latent între catolici și ortodocși, voievodul îndreptându-și furia domnească și asupra supușilor săi „schismatici”. Nu furia domnitorului este importantă, ci cauza, pentru că împrejurările istorice îi sileau pe voievozi la plata unor sume importante de bani către oficialii otomani, pentru a se menține în scaunul domnesc, așa cum spune chiar documentul mai sus menționat..... el a făgăduit a da acestui vizir¹², nespus de zgârcit, asediatorul Vienci o sumă nespus de mare de bani”.

Capitolul legat de conflicte între creștinii din Câmpulung, după cum am mai spus, nu este relevant în ceea ce privește armonia dintre membrii acestei comunități, ei făcând chiar front comun împotriva pericolului atacurilor tătarilor.

Cele două comunități religioase reușesc să coexiste pașnic și chiar să-i accepte pe luteraniști, dovedind că relațiile strînse într-o perioadă de mari încercări istorice erau vitale pentru supraviețuirea lor și a cetății în care locuiau, astfel călugărul franciscan Jeronim Arsego, trimis de la Constantinopol de către episcopul din Nona Petru Cedulini, pentru a se

¹⁰ Este vorba de papa Inocențiu al XI-lea (1676-1689).

¹¹ Maria Holban, “Călători străini despre Țările Române”, Editura Științifică și Enciclopedică București, 1980, vol. VII, p. 452.

¹² Maktul Mustafa pașa mare vizir (1676-1683).

informa asupra progresului catolicismului în Țara Românească descrie orașul și face un recensământ al „sufletelor” care se găseau aici:

„În această țară la o zi depărtare de Târgoviște, este un oraș numit Câmpulung; are 900 de cămine, toate de români; sunt case de sași catolici cu 400 de suflete, sunt cu totul 250 (case de catolici); are o mănăstire franciscană care însă e dărăpănată, și o altă biserică în care locuiește capelanul care este luteran, vorbește nemțește, ungurește și românește; totuși oamenii spun că sunt catolici romani și că țin un luteran, neavând altul și fiind oameni simplii”¹³.

Citirea cu atenție a textului redă o situație de o importanță capitală punctând pe de o parte faptul că cel care păstora aceste suflete nu aparține nici cultului catolic, nici celui ortodox, ceea ce spune multe despre perceperea religiei ca și credința într-un Dumnezeu omniprezent, indiferent dacă este catolic, luteran sau ortodox, iar pe de altă parte, se face vizibil caracterul tolerant al populației, indiferent de confesiune. Putem spune că acest caracter omogen al comunității își are originea, fie în faptul că înainte de a se stabili, străbunii lor „locuiau în orașele maghiarilor sub cîrmuirea craiului, având un *comes* dintre ei”, fie datorită pericolului tătărăsc, care îi silea pe locuitorii care se aflau pe culoarul sângeroaselor invazii să uite diferențele religioase și să se unească într-o comunitate bine încheată.

Paul de Alep descrie uimit în călătoria prin Țara Românească marea evlavie a populației din acest oraș, asemănătoare cazacilor; căci fiecare dintre ei, femeie, copil, nu a pregetat, ci cu toții au venit să se spovedească și să primească binecuvântarea de la patriarh în biserica care se înălța măreț pe patru stâlpi frumoși și cu o clopotniță mare și foarte înaltă.

Prezența catolicilor în Câmpulung nu este de mirare, având în vedere mișcările de populație dinspre și spre Transilvania, catolicii fiind menționați, de asemenea, în mai toate orașele de la poalele Carpaților, așa cum, în scrisoarea lui Giovanni Del Monte către Nuntialul Apostolic din Polonia, Câmpulungul este menționat ca un oraș de la granița cu Transilvania, unde locuitorii sunt ortodocși, dar există și 60 de familii de catolici sași, care au o biserică ce poartă hramul Sf. Marii, slujiți de doi călugări franciscani reformați, existând, de asemenea, și o comunitate de catolici maghiari supuși ai aceleiași biserici, în aceeași scrisoare se vorbește despre catolicii din Râmnic și Buzău.

¹³ Maria Holban, “Călători străini despre Țările Române”, Editura Științifică și Enciclopedică București, 1980, vol. II, p. 510.

Minoritul Francesco-Maria Spera, care a slujit ca misionar în Țările Române și Moldova, într-o scrisoare expedită de el către secretarul Congregației, cu privire la „Starea Provinciilor celor două Valahii” amintește despre Câmpulung, făcând o comparație între elementul catolic de aici și din alte târguri ale Valahiei.

„Acolo este o biserică ce are două vii, câteva fânețe. Acolo pot sta doi preoți, căci catolicii dau de regulă de Crăciun, de Paște și de Adormirea fecioarei Maria câte o sumă anumită de bani de fiecare casă și o măsură de vin de fiecare casă la culesul viilor, și alte pomeni la biserică în zilele de sărbătoare. Acum 20 de ani am fost eu misionar acolo; erau peste 70 de case de catolici și peste 600 de suflete. Acolo poate sta cel puțin un misionar fără vreun subsidiu de la Congregație”¹⁴.

Prezența puternicei comunități catolice - în 1652, misionarul afirmă că a stat 5 ani la Câmpulung - atrage atenția și prin faptul că același minorit (călugăr franciscan) vorbește despre București ca reședință a domnului, loc cu puțini catolici și cu o biserică mică. Râmnicul este și el pomenit ca loc unde nu mai sunt catolici, din cauza ciumei care a bântuit pe acolo. Interesant de remarcat este faptul că nu neapărat numărul de catolici este important, ci comuniunea lor cu românii ortodocși - în documentele vremii „a se face valah” însemna a deveni ortodox. În aceeași „Relație anonimă despre Țările Române”, scrisă înainte de 1688, se observă cum elementul catolic din Cîmpulung era cel mai important din Țara Românească după București, în ultima jumătate a secolului al XVII-lea, numărul misionarilor catolici la București crescuse considerabil încă din timpul domniei lui Matei Basarab, care a permis călugărilor franciscani să se așeze și să-i readucă în sânul bisericii catolice pe cei care se molipsiseră de „erezia” lui Luter.

„Dar sporind mai mult erezia luterană, acei catolici fie că au fost scandalizați sau că au fost lipsiți de preoți, s-au făcut valahi (ortodocși) afară de Câmpulungeni care au trecut la erezia lui Luter. Iar domeniile bisericesti, pământurile și alte bunuri nemișcătoare și mișcătoare le-au luat românii, împreună cu documentele autentice și cu privilegiile li le-au dat pe veci uitării. Însă Câmpulungenii după ce au stăruit, în îndărătnicia lor eretică au revenit în timpul domniei lui Matei Basarab în sânul Bisericii catolice prin strădania călugărilor franciscani și prin osteneala arhiepiscopului de Sofia vicar apostolic în Țara Românească...”¹⁵

¹⁴ Maria Holban, „Călători străini despre Țările Române”, Editura Științifică și Enciclopedică București, 1980, vol. VII, p. 206, 207.

¹⁵ Maria Holban, „Călători străini despre Țările Române”, Editura Științifică și Enciclopedică București, 1980, vol. VII, p. 460.

În acest text se observă voalat că, de fapt, „erezia” câmpulungenilor, în speță a sașilor, s-a datorat, în primul rând, comportamentului franciscanilor conventuali, dușmăniți și denunțați de rivalii lor, franciscanii observați. Trecerea la luteranism a celei mai mari părți a comunității catolice din oraș este evidentă atâta timp cât acest lucru este repetat cu îndărătnicie de către călugării misionari. Fiind evident că luteranismul nu putea aduna prea mulți adepți, având în vedere și aspectul catolico-ortodox al cetății, ceea ce îi face pe eretici „să treacă unul câte unul la ortodocși”, iar cei rămași încă luterani, vreo 50 de familii „care toate s-au făcut catolice”, păstrând până în ziua de azi pecetea comunității, deși s-au judecat foarte aprig pentru ea în fața tuturor domnilor de rând, așa cum remarca în lucrarea sa, apărută în 1914 „Un mănunchi de cercetări istorice”, Alexandru Lepădatu, reputat istoric român stins din viață în temnița comunistă de la Sighet.

Treptat, trecerea unei părți a populației catolice la ortodoxie se accentuează, ceea ce atrage, în numeroase rânduri, furia misionarilor, foarte clar arătată în lucrarea „Călători străini despre Țările Române”.....și mai sunt unii care lăsându-și soțiile s-au făcut schismatici, dacă aceștia ar fi în puterea mea, nu i-aș osândi la moarte, ci m-aș îngrijii a-i pedepsi cu bățai crunte în piețe publice și cu înfierarea unei veșnice infamii și a-i readuce în sânul bisericii...”

După vremuri de nesiguranță și frământări, pe care Țara Românească și, implicit, Biserica Ortodoxă o cunoaște, acestea cunosc o stare de oarecare stabilitate și înflorire, în timpul domniei lui Matei Basarab, precum și a urmașilor săi. În această perioadă, ortodoxismul, prin vocea mitropolitului Teofil, se implică activ în dezvoltarea culturii românești, fără a trece evident cu vederea că viața artistică a Valahiei se bucură și de sprijinul generos al lui Matei Basarab, al soției sale, doamna Elina, și al fratelui ei, învățatul Udriște Năsturel. În cursul domniei lui Matei Basarab, se conturează trei curente culturale: cel slavon, cel grecesc și cel românesc, sprijinit de clerul de mir, monahal și de marea masă a credincioșilor români.

Câmpulung devine un important centru de cultură, având în vedere și caracterul său – după cum spuneam mai sus – catolico-ortodox, tipărindu-se aici primele cărți în limba română, prin strădaniile lui Matei Basarab și al mitropolitului Teofil care îi solicită lui Petru Movilă mitropolit al Kievului o tipografie. Acesta i-a îndeplinit dorința trimițându-i o tiparniță completă în 1635 care a fost așezată în mănăstirea de la Câmpulung, totodată trimițând

de la Kiev și câțiva meșteri tipografi în frunte cu Andrei Verbințki fostul conducător al tipografiei Lavra Perceska din Kiev.¹⁶

Se cunosc trei cărți slavonești care au ieșit de sub teacurile tiparniței de la Câmpulung: *Molitvelnicul* (1635), *Antologhionul* (1643) și *Psaltirea* (1650). Tot aici, s-a tipărit în 1642, o carte în limba română intitulată „*Învățătură preste toate zilele*”, tradusă din grecește. Ultimele trei cărți, fiind tipărite sub îndrumarea și cheltuiala ieromonahului Melchisedec, egumen al mănăstirii Câmpulung.

Faptul că acest târg devine un adevărat focar de cultură al Țării Românești, un adevărat pilon al ortodoxiei din Muntenia, spune multe despre el, atât în plan spiritual, cât și material. Spiritual, putem vorbi de coabitarea pașnică a celor două confesiuni religioase, timp de secole, fiecare dintre ele influențând mai mult sau mai puțin cultura din Valahia, iar din punct de vedere material, este evident că situarea Câmpulungului pe drumul comercial care leagă Transilvania de Muntenia îi asigura prosperitatea economică, atrăgând totodată atenția mai marilor acelor timpuri, voievodul Matei Basarab rezidind în Câmpulung, între anii 1635 și 1636, mănăstirile *Adormirea Maicii Domnului* și *Negru – Vodă*.

Spuneam mai devreme că orașul devine chiar un pilon al ortodoxismului în Muntenia, știut fiind faptul că egumenul Dionisie, de la mănăstirea Radu Vodă, din București și care fusese călugăr și eclesiarg la mănăstirea *Adormirea Maicii Domnului*, din Câmpulung, este înscăunat la 24 iunie 1672, mitropolit, în locul celui lovit de urgia domnească, Teodosie, cel care luase partea familiei boierești a cantacuzinilor și care ceruse pedepsirea boierului Stroe Leurdeanu.¹⁷ Cazul egumenului Dionisie nu este singular, pe 4 aprilie 1668, pe scaunul vacant al episcopiei Buzăului a fost ales ieromonahul Grigorie, egumenul mănăstirii Brâncoveni. Acesta a fost în tinerete preot la Câmpulung, iar după moartea soției, s-a călugărit la mănăstirea cu hramul *Adormirea Maicii Domnului* din acel oraș.¹⁸

¹⁶ Prot. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, „*Istoria Bisericii Ortodoxe Române*”, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române – 1992, vol. II, cap. XXXII, p. 49.

¹⁷ Prot. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, „*Istoria Bisericii Ortodoxe Române*”, vol. II, cap. XXX/II, p. 127, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române – 1992. Letopisețul cantacuzinesc. Ediție critică de C. Grecescu, D. Simionescu, București, 1960. Cronicari munteni, ediție îngrijită de Mihai Gregorian, vol. I, București, 1961, p. 81-224.

¹⁸ Prot. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, „*Istoria Bisericii Ortodoxe Române*”, vol. II, cap. XXXIX, p. 168, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române – 1992.

Odată cu deschiderea Munteniei către Occident, pe la începutul sec. al XIX-lea, ortodoxismul câmpulungean primește anumite elemente de cultură apuseană, îndeosebi în domeniul arhitecturii și picturii, astfel stilul bizantino-român, tradițional, cultivat în special de zugravii și iconografi de la sate va parcurge paralel istoria cu stilul apusean, bazat pe arta Renașterii italiene, îmbrățișat de pictorii cu studii academice făcute la Roma, Paris, Viena etc., astfel pictorul Mișu Popp, brașovean, cu studii la Viena, va zugrăvi biserica Sf. Nicolae, în stilul ce caracterizează arta apusului.

Catolicismul și ortodoxismul din Câmpulung au știut să treacă peste zavistiile timpurilor tulburi ale evului mediu, peste încercările mai mult sau mai puțin provocatoare ale unor potențai ai vremii moderne, bisericile continuând să dăinuie și astăzi mândre, ancorate în tradiționalismul papalității sau sub edictele împăratului bizantin Constantin. Trebuie amintit faptul că unitatea de care au dat dovadă acești oameni, de-a lungul timpului, este și faptul că, atât catolicii, cât și ortodocșii, se supun aceleiași autorități doctrinale – Sfânta Scriptură – iar tradiționalismul creștin este binecunoscut.

La biserica catolică Sf. Iacob din Câmpulung, șirurile de credincioși, care vin sau se întorc de la slujbă, nu ezită a-și saluta prietenii de altă confesiune, dând, de fapt, binețe sutelor de ani de comuniune pașnică, ani nepătați de conflicte religioase sau etnice, căci nu poți vorbi de trecut, fără să privești în viitor și nu-ți poți privi viitorul, fără să-ți accepți trecutul.

Caracterul câmpulungenilor ar putea foarte bine caracterizat de una din vorbele de duh ale mareleui istoric Nicolae Iorga „veselia oamenilor e ca și mirosul florilor, nu se ridică din trupuri veștede”, astfel am putea numi o populație, un oraș, o entitate religioasă care și-a scris propria pagină, ca o adevărată provocare istorică: catolicism și ortodoxie.

Catholicismul și ortodoxismul din Câmpulung au reprezentat de-a lungul secolelor liantul unei comunități care a știut să păstreze prin tradiționalism și toleranță mitul „voevodului descălecat” și primei capitale a statului feudal Țara Românească. Stat care a fost promotorul unirii românilor într-o singură națiune și a feteșării Românei pe care noi o cunoaștem astăzi.

The Catholicism and Orthodoxy from Campulung accounted for centuries the connection of a community who knew how to keep by traditionalism and tolerance the myth of "prince dismounted" and the first capital of feudal state "Romanian Country". State wich was the promoter of romanians union in a single nation and the formation of Romania we knew today.

Le catholicisme et l'orthodoxie à Campulung a représenté pendant des siècles le liant d'une communauté qui a réussi à maintenir par traditionalisme et la tolérance le mythe du "prince descendit du cheval" et première capitale de l'état féodal "Le Pays Roumain". État qui sera le promoteur de l'union roumaine dans un seul nation, et la constitution de la Roumanie moderne, comme nous la savions aujourd'hui.

CENTRUL CÂMPULUNGULUI MUSCELEAN ÎN EVOLUTIA ISTORICĂ A ORAȘULUI

Carmen Oprescu
-Universitatea din Pitești-

Conform teoriei urbanismului centrul orașului este acea zonă cu care locuitorii se identifică la nivel simbolic, a cărei imagine ei o instituie, o particularizează, o transformă în punct dominant al siluetei orașului.

Există și tendința de a defini spațiul central în termenii școlii de arhitectură moderne și de a îl proiecta asupra așezărilor istorice. Într-o asemenea logică, centrul orașului ar trebui să fie locul în care se aduna comunitatea pentru a lua sau pentru a i se comunica deciziile importante legate de interesele colective, sau, pur și simplu spațiul în care se concentrau interesele celei mai mari părți a orașenilor.

Dacă se admite acest mod de a se defini centrul orașului, atunci se poate vorbi, cel puțin în cazul Câmpulungului, de amplasamente diferite în timp ale spațiului "central" pentru evoluția istorică a orașului din secolul al XIV-lea până în epoca modernă, și despre mai multe „spații centrale” (centrul administrativ, centrul comercial, centrul cultural, ...) pentru epoca modernă. Descori toate asemenea centre au fost înscrise într-un perimetru globalizator de **tipul** a ceea ce a fost clasat pe Lista monumentelor istorice ca fiind *Situl urban "Orașul istoric"*, într-o încercare de a cuprinde, de fapt, întreaga zonă a *centrelor istorice* din cuprinsul orașului contemporan Câmpulung.

Problemele organizării teritoriului orașenesc al Câmpulungului **înainte** de secolele XIII-XIV nu pot fi abordate altfel decât formulându-se simple ipoteze de lucru, fiind departe de a fi fost elucidate multe dintre aspectele istoriei orașului muscelean din acea perioadă. Studiul obștilor devălmașe, problemele legate de trecerea peste munți a unei comunități catolice din Transilvania, problema începuturilor curților basarabe de aici, problema începuturilor mănăstirii catolice numită de câmpulungeni „cloașter” – toate aspectele capitale ale istoriei Câmpulungului dinainte și din momentul istoric al formării statului medieval Țara Românească nu se bazează pe date istorice concrete, arheologice sau documentare, ci pe documente scrise târzii, fragmentare, majoritatea din secolele XV-XVII, pe rezultate ale puținor și sumarelor cercetări arheologice, dar se bazează pe analize, pe ipoteze luate ulterior ca elemente de referință fie din respect pentru intuiția autorilor fie din cauza lipsei argumentelor concrete care să le contrazică.

Centrul Câmpulungului. Etapa I, sec. XV-XVII

Începând, însă, cu secolul al XV-lea, se poate încerca o clarificare inclusiv a organizării orașului medieval Câmpulung.

Elementele de pornire sunt:

1. Existența și rolul comunității catolice în organizarea orașului, rol incontestabil, dar comunitate aflată în scădere numerică accelerată începând din secolul al XVI-lea;
2. Existența curților domnești din oraș, peste care s-a suprapus, ansamblul mănăstirii ridicată de Matei Basarab, m-rea Negru Vodă;
3. Funcțiunea comercială a Câmpulungului, cu rol de târg zonal și interzonal permanent și cu rol de târg/bâlci anual cu caracter internațional.
4. Trama stradală păstrată de oraș până în secolul al XIX-lea și care mai poate fi aproximată pe planurile vechi ale orașului, chiar dacă cele mai clar întocmite planuri datează doar de la începutul secolului XX.

Amplasamentul curților domnești, extins către Râul Târgului și către drumul Târgoviștei (de la răscrucea acestuia cu drumul Brașovului și până la podul peste Râul Târgului) este unul strategic, terenul dinspre malul râului fiind ușor de apărat/controlat.

Câmpulungul, având doar o scurtă perioadă rolul de reședință domnească principală, zona din jur a fost cotropită, a devenit o zonă a orașului, cu atât mai mult cu cât poziția ei era favorabilă din mai multe puncte de vedere (inclusiv topografic). Incinta ei a fost și singurul punct întărit cu fortificații din întreaga evoluție a așezării, dacă nu se iau în considerare fortificațiile castrului roman Jidava aflat la sud de vatra orașului medieval, în afara acestora.

Într-al doilea rând, biserica voievodală, de dimensiuni mari, cu arhitectură complexă în forme și semnificații, nu era o simplă capelă de curte ci, ca și biserica domnească din Curtea de Argeș, era o biserică ce afirma cu aplomb prezența domniei în oraș¹. Era o construcție destinată în egală măsură ceremoniilor domnești și orașenilor, devenind, chiar și atunci când nu mai avea rolul de biserică de curte, principalul lăcaș de cult al Câmpulungului. În acest fel, ea însăși a contribuit la configurarea rețelei stradale din zonă, în

¹ Cristian MOISESCU, *Arhitectura românească veche*, I, Editura Meridiane, București, 2001, p. 15-20, 53-56

aceeași măsură în care și celelalte biserici ale orașului sunt mici noduri ale circulației intravilane².

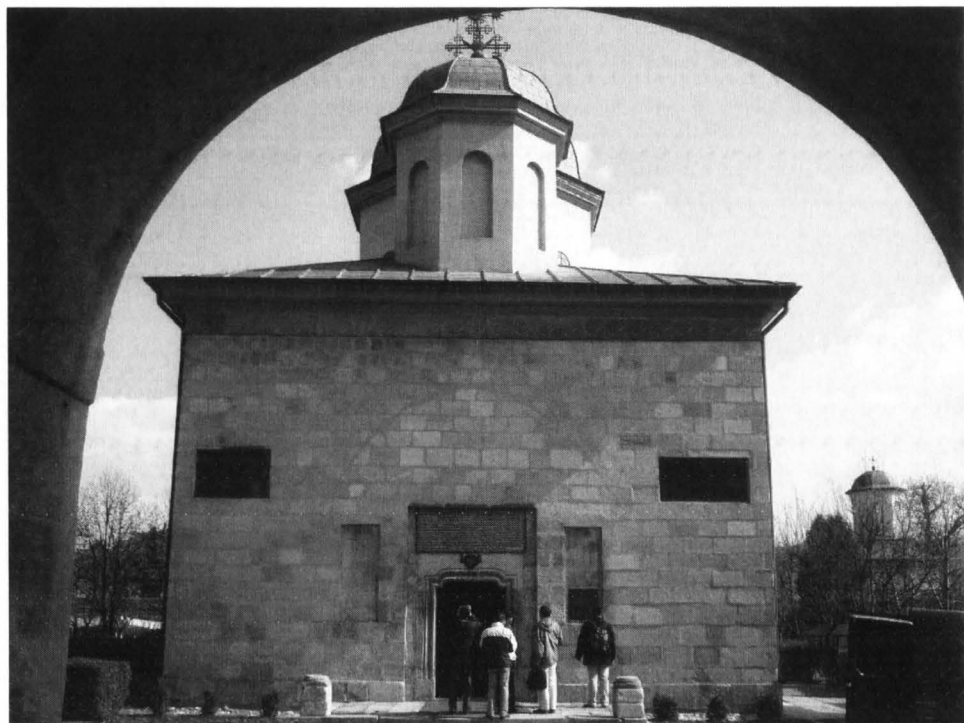

Fig. Biserica voievodală, rezidită de Matei Basarab, pe aceleași temelii și cu aceleași materiale, ca biserică a mănăstirii Câmpulung (mănăstirea Negru Vodă).

Consemnată de Aricescu, tradiția orașului reține că în spațiul urban aflat în fața turnului mănăstirii, obștea orașului se aduna pentru a fi salutată de județul nou ales aici, la biserică, pentru ca apoi să meargă împreună cu acesta pentru a depune legământ că va apăra privilegiile orașului, în fața crucii jurământului aflată într-un alt spațiu urban, într-o altă piață publică, deci într-un alt centru al orașului.

Este de presupus că locul din fața bisericii voievodale era un centru important pentru oraș chiar și înainte de ridicarea mănăstirii, modul de organizare și libertățile de autoadministrare ale obștii câmpulungenilor fiind mult mai vechi decât însăși apariția curții domnești. Afirmarea autorității

² Carmen OPRESCU, *Considerații asupra genezei orașului medieval Câmpulung Muscel*, Studii și comunicări, Muzeul Câmpulung, Vol. I, 1981, p. 11-21.

statale pe teritoriul Câmpulungului a determinat, în mod firesc, înscrierea în registrul ceremonial al organizării orașenilor a unor gesturi care asociau cele două autorități, cea locală și cea centrală, într-un spațiu ce le aparținea în egală măsură. Este chiar locul ce va constitui, o bună perioadă de timp, centrul orașului Câmpulung.

La reconstrucția bisericii de către Matei Basarab, ca biserică de mănăstire, prezența lăcașului a fost și mai puternic marcată în imaginea orașului prin construirea în fața ei a monumentalului turn de intrare, fortificat, decorat cu reliefuri din piatră culese dintre ruinele mănăstirii catolice „Cloașter” și flancat de noile case domnești.

Fig. Turnul mănăstirii și casa domnească brancovenească.

În concluzie, zona aflată fața intrării principale, publice, la biserica voievodală, mai târziu aflată în dreptul turnului principal al mănăstirii, a întrunit, pentru oraș, și interese administrative, și comerciale, și defensive, fiind și un important nod de circulație din interiorul sau dinafara orașului.

Etapa a II-a, ultimele decenii ale sec. al XVII-lea – a doua jumătate a sec. al XIX-lea

Apariția mănăstirii Negru Vodă a marcat începutul unui proces îndelungat de destrămare a obștii câmpulungenilor și a privilegiilor ei. Este procesul care, prin conștiința colectivă, a generat reacții de apărare: a apărut pânza cu

hrisoavele ce consemnau privilegiile orașului³, a apărut crucea jurământului⁴.

Deși nu se cunoaște exact amplasamentul inițial al primei cruci a jurământului, el trebuie să fi marcat, din acel moment, secolul al XVII-lea, „centrul” orașului Câmpulung. Conform mărturiilor adunate în studiul dedicat ei de D. Băjan, crucea jurământului ar fi fost amplasată undeva în calea unor viituri ce traversau în lung centrul actual, probabil pe traseul „Bulevardului Pardon” de mai târziu, viituri ce au determinat, în scurt timp, spargerea crucii. Copia ei trebuie să fi fost amplasată în același spațiu central al orașului, a cărui amenajare urbanistică s-a realizat către sfârșitul sec. al XIX-lea.

Fig. Cele două cruci ale jurământului. În fundal, zidită, este crucea originala. Foto Carol Popp Szathmary.

Traseul ceremonial consemnat de Aricescu s-ar putea presupune că reproduce o tradiție a orașului care își are originile în chiar perioada mutării centrului Câmpulungului de la biserica lui principală, în vecinătatea centrului comercial de la nord-est-ul bisericii Sf. Ilie. Această zonă, aflată între biserica Sf. Ilie și drumul principal al orașului, se va afirma din ce în ce mai puternic în organizarea teritoriului urban.

³ Ștefan TRĂMBACIU, Gheorghe PÂRNUȚĂ, *Pânza (Ocolnica) cu vechile privilegii ale orașului Câmpulung Muscel/1215-1747*, Editura Cultura, Pitești, 1997.

⁴ Dumitru I. BĂJAN, *Crucea jurământului. Studiu analitic și istoric*, Editura Tipografia Gh. N. Vlădescu, Câmpulung, 1929.

A fost, inițial, acea zonă comercială din care a mutat Matei Basarab târgul anual cu participare internațională, din imediata vecinătate a bisericii Sf. Ilie, pe acel loc rămânând să funcționeze, un târg local, cu participarea sătenilor din zonă și având drept scop aprovizionarea orașului și schimburile între satele de la nord și cele de la sud de Câmpulung.

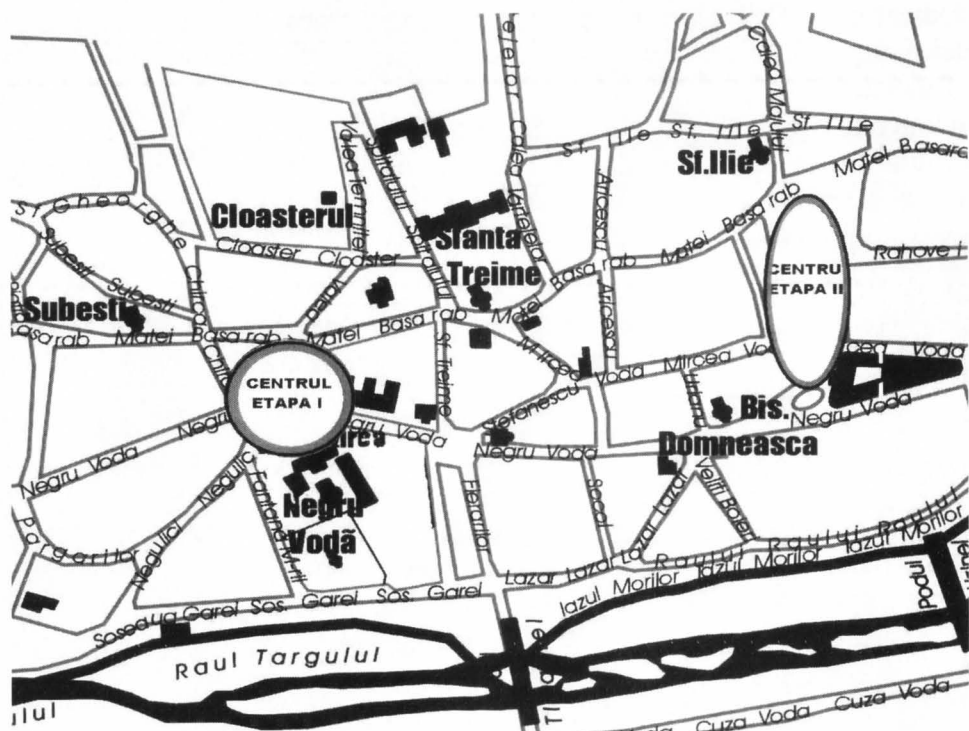

Fig. Poziția centrului în planul orașului în primele două etape.

Primăria orașului va achiziționa terenuri pentru lărgirea pieței, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, va construi Hala comercială pentru a înlesni nu numai comerțul ci și colectarea taxelor corespunzătoare⁵, dar se va îngriji atent și de imaginea acestui centru, amenajând spațiul din fața Halei, cu deschidere spre Strada Negru Vodă, acțiune care atrage și cele două mari investiții private ce au dat acestui centru un caracter simbolic, reprezentativ pentru oraș: hotelurile Grădișteanu și Ștefănescu. În localuri închiriate, aici s-au aflat prefectura de Muscel, probabil și primăria, cazarma pompierilor, înainte de a se construi localurile proprii. S-au aflat magazine și restaurante, înainte de apariția actualelor fronturi închise de pe laturile Bulevardului.

⁵ Carmen OPRESCU, *Halele din piața Sf. Ilie și modernizarea Câmpulungului*, în: *Revista de istorie a Muscelului. Studii și comunicări*, vol. VI, Editura NUMMUS, București, 2001, p. 151-161.

Spațiul dintre Hală și strada principală a orașului a fost și a rămas până târziu loc de piață pentru produse meșteșugărești. Și tot aici era loc pentru spectacole de stradă, pentru trupe de artiști ambulănți.

Etapa a III-a, sf. XIX, până în prezent.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, centrul reprezentativ al orașului se mută și mai la nord, în „capu’ Bulevardului”, vechiul centru devenind doar centru comercial. Determinante sunt, pentru această mutare:

- amenajarea canalului care stăpânea viiturile de pe versanții Gruiului și Mățăului, și care a și secat iezăturile produse de staționarea apelor până atunci, eliberând suprafețe considerabile de teren în interiorul orașului.
- afirmarea Câmpulungului ca stațiune climaterică, fapt ce a stimulat amenajarea noului centru al orașului. Administrația locală investeste în achiziții de terenuri, construcții și amenajări, apărând astfel, pe rând, Hospelul Comunal (Primăria), Cazarma Pompierilor, Tribunalul, Administrația Financiară, Prefectura precum și Grădina publică, Statuia lui Negru Vodă, reconstruindu-se biserica Sf. Nicolae-Popa Savu, numită acum Sf. Nicolae din Târg, catedrală a orașului. La fel de rapid, apar investițiile private care mobilează, spre sud, fronturile Bulevardului Pardon: hoteluri, restaurante, cofetării, sedii de bănci, fotograf, librărie, magazin pentru comercializarea costumelor populare muscelene, mai multe ateliere și magazine ale pălărierilor ș. a. m. d.

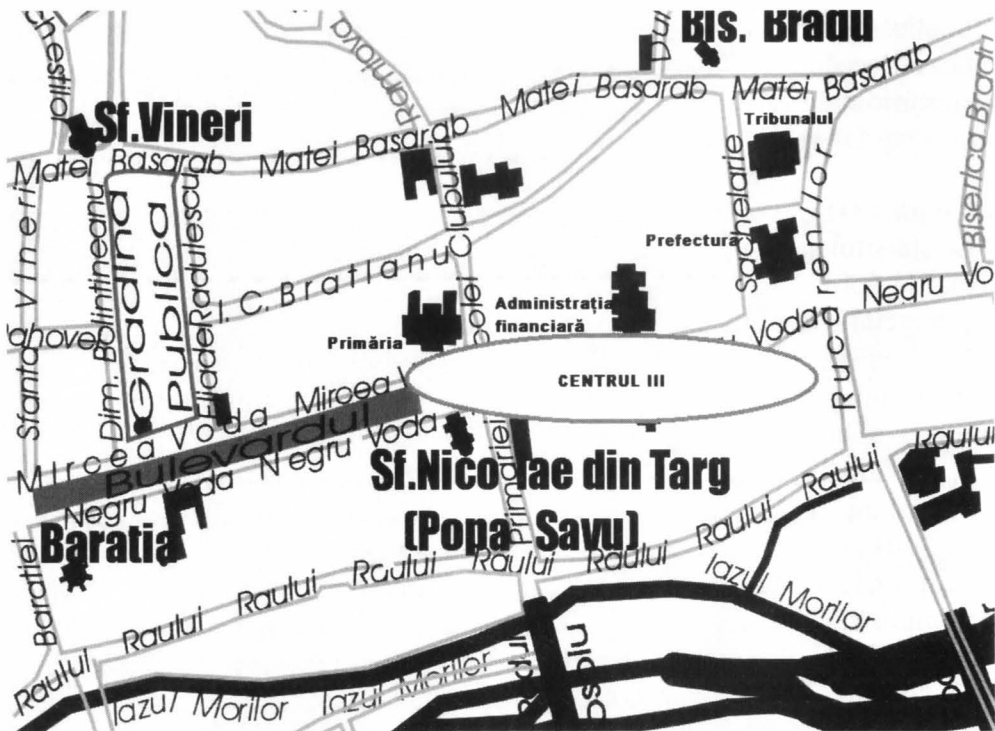

Fig. Poziția centrului în planul orașului în etapa a III-a.

Pentru a se putea amenaja corespunzător spațiul urban numit deseori în documentele primăriei „terasa din centrul orașului”⁶, s-au achiziționat, în timp, chiar înaintea ridicării Hospelului Comunal, terenuri și proprietăți imobiliare (ulterior dezafectate), s-a amenajat “capul bulevardului”, cel nordic, amplasându-se aici, în fața bisericii Popa Savu, în anul 1898, monumentul dedicat lui Negru Vodă, realizat de sculptorul câmpulungean G. D. Mirea. După construirea Primăriei monumentul a fost reamplasat în fața ei, în mijlocul unei esplanade plantate, unde este și acum, punându-se și mai bine în valoare fațada principală a construcției.

Deplasarea de la piața Sf. Ilie spre nord a centrului, poate fi corelată și ea cu funcțiunea comercială, nu numai cu cea administrativă. Este de remarcant faptul că și în vecinătatea Turnului Bărăției, era încă, la începutul secolului

⁶ Dosar 1/1864-1885, f. 243 –În 1884 Sache Nicolau, Diamandi Nicolau și Costache Nicolau, moștenitorii lui Nicolae Nicolau vând primăriei “în scop de a mări terasa care este în centrul orașului și a înfrumuseța astfel orașul” (locul fusese amenințat cu exproprierea) prăvăliile din str. Negru Vodă vecine cu: N-proprietatea Petre Ionescu, S-capul terasei, “la apus cu șanțul care curge de-a lungul orașului”, E-fața-âda spre Negru Vodă

al XIX-lea, un loc rezervat desfășurării activităților comerciale, mai precis „un loc trebuincios a fi slobod pentru ca să aibă obștea îndemânare a întoarce călare, căruțele și orice, când prin ulița târgului se împulzesc”⁷, un loc, după cum continuă documentul din 1827, „dăschis pentru piața a târgului”⁸ din vechime. Târgoveții revendicau locul deoarece, la data documentului, el devenise deja obiect de speculă, iar primăria îl expropriază în interes public.

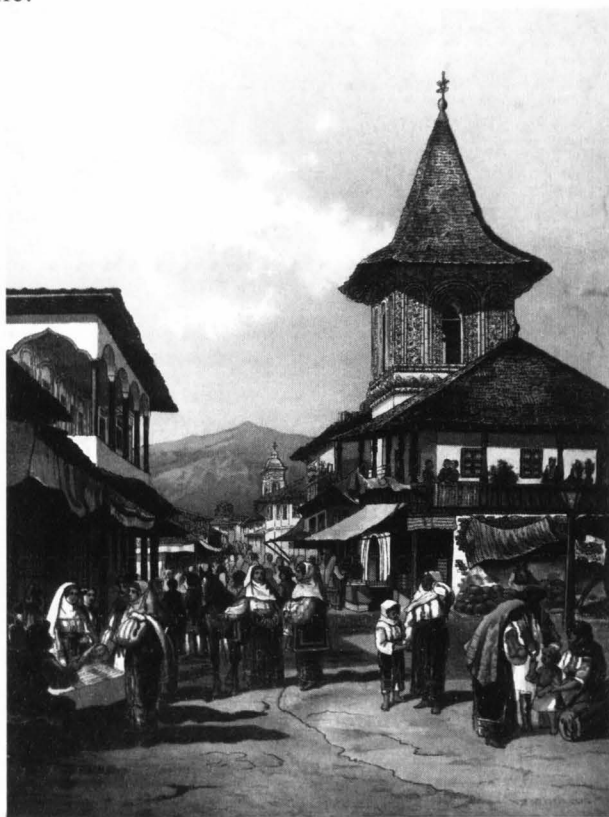

Fig. Bărația. Cromolitografie de Carol Popp de Szathmary

Acest spațiu urban, din jurul turnului Bărației, prin pitorescul lui, fără a fi fost cu adevărat spațiul central al orașului, este emblematic identificat, dinafara Câmpulungului, cu orașul însuși datorită unei întregi suite de imagini (fotografii, gravuri, tablouri) realizate de Carol Popp de Szathmary,

⁷ Gheorghe PÂRNUȚĂ, Ștefan TRÂMBACIU, *Documente privind istoria orașului Câmpulung Muscel*, vol. IV, (1821-1838), Editura SEMNE, București, 2001, doc. 68, 1927, ian. 1, p. 156.

⁸ Ibidem

Teodor Aman, Nicolae Grigorescu ș. a. În condițiile în care funcția veche a bisericii curților voievodale dispăruse definitiv, centrul orașului se mutase demult de acolo. Mănăstirea, în afara funcției ei religioase, devenise pentru locuitori doar un centru sezonier de interes pur comercial și era amplasată la marginea orașului. Este, în aceste condiții, lesne de înțeles de ce a fost mai ușor de promovat în atenția vilegiaturiștilor, a vizitatorilor orașului, imaginea pitorească a turnului cu ceas al Bărăției, pictat la exterior, supraînălțat cu un etaj în sec. XVIII, cu un acoperiș înalt și ascuțit și aflat exact în capătul sudic al promenadei Bulevardului Pardon.

Le centre de la ville à travers l'histoire de Câmpulung Muscel

Comme espace de la ville avec lequel les habitants s'identifient symboliquement, en transformant son image comme dominante de la silhouette de la ville entière et en se ramassant ici pour les activités communales les plus importants, on peut identifier trois différents « centres » de Campulung (Langenau, Longocampo ou Dilgopole sont les noms mentionnées par les documents historiques) à travers son histoire :

- 1. Premier étape (le XVe siècle jusqu'à la troisième partie du XVIIe siècle) : le centre devait être devant l'entrée de l'église et de la cour princière, situées au sud de la ville actuelle ;*
- 2. Deuxième étape (les dernières décennies du XVIIe siècle jusqu'à la deuxième moitié du XIXe siècle) : le centre de la ville s'établie au sud-est de l'église Sf. Ilie ;*
- 3. Troisième étape (le fin du XIXe siècle jusqu'au présent) : le centre de Campulung, prévalent un centre administratif, s'installe autour des palais administratifs, l'hôtel de la ville, le palais départemental, le tribunal, le palais des finances.*

CÂMPULUNGUL (MUȘCEL) PE „MAPAMONDULŪ LUI FRA MAURO CAMALDULEB DE LA 1459 (DUPĂ MURII DIN MONASTIREA ST. MICHAILŪ DIN MURANO DE LÂNGĂ VENEȚIA)”

**Ec. Aurică Smaranda
-București-**

V.A. Urechia, istoric, autor a multe opere de istorie, publică, în anul 1880, în Analele Academiei Române, o lucrare intitulată „ Chartografia Română”, în care aduce elogii lui Dimitrie Sturdza pentru donația făcută Academiei Române printr-o „ frumoasă colecțiune de charte” (hărți) documente de mare însemnătate pentru istoria țării noastre și „ un bun început chartografiei românești”. În continuare, autorul enumeră „ chartele, portulanele și mapemondurile” donate.

Consultând, pentru alte treburi, volumul Analelor Academiei Române din anul 1880, am găsit, din întâmplare, printre documente un „ MapamondulŪ” de mare interes pentru Câmpulungul nostru. Pe această „ hartă” este localizată așezarea noastră de baștină sub numele de „ Capologo”, ba mai este și ilustrat ca un castel (castrum). De fapt acest „ MapamondulŪ” este o hartă cu părți geografice ale Europei Centrală și Estică pe care se pot vedea : Dunărea (ca un șarpe sinuos) începând de la Viena până la vărsare în Marea Neagră prin deltă ; se mai observă poziționate localități din țară precum Licostomo (Chilia), Maurocastro (Cetatea Albă) pe limanul Nistrului, ținuturi ca Valahia (Țara Românească), Valahia pizo (Basarabia). Câmpulungul nostru este poziționat sub lanțul Carpaților meridionali, la nord de Dunăre, sub numele de Capologo.

Dar, harta, de mare interes pentru toți câmpulungenii de Mușcel, are un mare neajuns. Ca s-o înțelegi trebuie răsturnată la 180 grade, pentru cu „ mapamondulŪ” are punctele cardinale așezate invers, adică nordul jos, sudul sus, estul la stânga și vestul la dreapta. Odată răsturnată harta, toate denumirile se răstoarnă și ele, devenind greu de citit, ami ales că toate sunt scrise cu caractere „ carolingiene”(vezi hărțile).

MapamondulŪ este opera lui Fra-Mauro Camalduleb, preluat de acesta în anul 1459 de pe „muri” (zidurile) mănăstirii Sfântul MichailŪ din Murano de lângă Veneția. Acest Fra- Mauro a fost un călugăr care făcea parte din Ordinul religios fondat de Sf. Romuald în anul 1012 sub denumirea de Congregația Camaldolilor, la Camaldoli lângă Florența.

Murano este o localitate mică situată pe o insuliță din lagună lângă Venetia unde se află o mănăstire ctitorită în secolul al XII-lea, și unde este „ zugrăvit” acest mapamondul pe care Fra- Mauro călugărul l-a preluat, în 1459, în baza unor relații creștinești dintre frații călugări.

În Europa, sistemul social-politic, din jurul anului 1000, era feudal, termen definitoriu pentru clasa dominantă cât și pentru cea dominată. Puterea feudalilor consta în autoritatea asupra oamenilor, marea proprietate asupra pământului, fiefuri (avere feudală) și în special în construcții de castele de-a lungul și de-a latul Europei, așa cum se poate vedea și pe mapamondul călugărului Fra-Mauro, presărat cu astfel de edificii mai mari sau mai mici, printre care și „ Capologo”- ul nostru.

Suntem în epoca anilor 900- 1000 în care pe teritoriul României de azi se creau, printre români, o supremație socială a juzilor, a voievozilor locali, mai liberi în mișcările lor și a boierilor mari proprietari de pământ.

Încă din secolul al X-lea, comerțul european beneficia de o rețea comercială internațională întinsă din Islanda până la Marea Neagră, stăpânită, în cea mai mare parte, de scandinavi, bizantini, italieni (venețieni, genovezi), musulmani etc.

Nomisma, moneda bizantină de aur, datorită calităților ei (4,50 g și 950/ 1000 aur) conduce marele comerț internațional, impunându-se ca „ dolar al evului mediu”, arbitru în schimburile comerciale. Începând cu secolul al XIII-lea, nomisma este înlocuită din circulația monetară cu ducatul de aur al dogelui venețian Giovanni Dandolo, emis în anul 1204 (3, 450 g și 980/ 1000) monedă foarte căutată. Monedele citate mai sus, precum și multe altele din sistemele monetare europene au circulat, cu prisosință, pe teritoriul țării noastre la târgurile organizate, implicit la bălciul de Sf. Ilie de pe valea Râului Târgului, la Câmpulung târg vestit și peste hotare. Iată ce spune N. Iorga în Istoria Comerțului Românesc (epoca veche) : „ Pentru cine cercetează însă comerțul lumii în totalitatea și esența lui, teritoriul românesc, e de cel mai interes. cu sau fără participarea noastră ca neam. în locurile de frunte, care aduc faimă și câștig. Am avut un punct de legătură între mari domenii de producție deosebită, ajutând din puterile noastre mai slabe o vastă circulație, nu numai ca bani primiți de vameșii domnești, ci și ca bogăție generală, ca influență culturală, ca valoare politică.

În ofensiva bisericii catolice, de a reuși o reformă, a început construirea de mănăstiri, și a crea ordine religioase călugărești cu sfinți patroni, acordându-le acestora o maximă importanță, ca prin post și rugăciuni să se aproprie de Dumnezeu spre mântuirea tuturor!

Astfel în anul 910 se ctitorește mănăstirea benedictină Cluniacum (Cluny) de către ducele, de Aquitaine, Guillaume I-lea ce Pios (886- 918);

în anul 1098 se înființează o comunitate religioasă a Ordinului Sfântului Benoit, pe lângă mănăstirea de la Cîteaux (Cisterciens), în care Sf. Bernard de Clairvaux întemeiază un puternic centru reformator al bisericii în anul 1115; Sf. Dominic (1170-1221) fondează Ordinul Dominicanilor, Sf. Francisc (1182-1226) fondează Ordinul Franciscan; apar Orsinele călugărilor cerșetori. Printre Ordinele menționate s-a creat și Congregația călugărească a Camaldolilor de către Sfântul Romuald în anul 1012.

Desigur că harta aceasta „ rătăcită” din punct de vedere cardinalistic alcătuită prin secolul al XII-lea, când s-a construit mănăstirea din Murano, nu putea reflecta decât puținele și modestele noțiuni geografice ale călugărilor ctitori și acelea numai din auzite și / sau , oarecum, străbătute cu pasul, călare sau cu căruța de către pelerini, negustori, cavaleri, mercenari etc.

Abia la începutul secolului al XVII-lea, ne spune profesorul american Theodore K. Rabb, în cartea sa „ Ultimele zile ale Renașterii”, în timpul lui Francisc Bacon (1561-1626) a apărut termenul de „Europa” înlocuind termenul de Creștinătate, „ mai mult, noul înțeles era însoțit de o modalitate cu totul nouă de reprezentare a marilor spații pe care călătorii le parcurgeau”. „ Pentru prima dată cartografiile au folosit instrumente științifice cartografice de măsurare și metode matematice perfecționate pentru a crea reprezentări precise (nu simbolice asemenea celor din Evul Mediu) ale formelor și dimensiunilor întinderilor de pământ și oceanelor”. În consecință, cercetările profesorului american, confirmă că mapamondul călugărului italian, preluat de la o mănăstire veche (sec. al XII-lea) nu putea fi altfel decât o hartă în care sunt amestecate punctele cardinale, croită fără instrumente de orientare și măsurare în spațiu

Și totuși, în secolul al XII-lea, când s-a înălțat mănăstirea din Murano, cunoșteau ctitorii Câmpulungul și mai ales locul unde era situat? Îndrăznesc să afirm că da ! În acele timpuri urbea noastră era un târg internațional unde se întâlneau negustori de toate națiile : unguri, nemți, slavi, venețieni, genovezi etc. cu un bogat sortiment de mărfuri în cantități îndestulătoare care întreținea o intensă circulație bănească a diferitelor sisteme monetare europene, și să nu uităm pe nelipsiții pelerini papistași care cutreerău așezările românilor nereușind a-i catoliciza, abia construindu-și „o biată bisericuță catolică în acel burg de pe valea Râului Târgului” așa cum spune N. Iorga.

Câmpulungul de pe valea Râului Târgului oferea cu prisosință hrană pentru „Casa și suita Marelui Hertog pre Almaș și pre Făgăraș, legendarul Radu Negru Voevod”, oferea nutreț pentru hrana animalelor , straie necesare mulțimii oamenilor și piese de harnașament, potcovari și fierari, precum și

multe altele, pe care altundeva nu li s-ar fi oferit unci așa mare strămutare de popor peste munți. Numeroasa poporime, aflată în deplasare, putea foarte bine a călători și pe valea Oltului unde era o șosea construită de legiunile romane ale împăratului Traian, sau poate pe valea Prahovei. Și totuși, Negru Vodă Radu Herțog pre Almaș și Făgăraș n-a plecat în călătorie la întâmplare; el avea informații exacte și călăuze bune cunoscătoare ale drumului cu destinație precisă : „descălicăm și dejugăm la Târgul Câmpulungului”, pe care ulterior băștinașii împreună cu noii veniți având în frunte un voevod

(principe), au înălțat Târgul la nivel de oraș, așa cum cronica spune : „...au început a face Țară nouă. Întâi au făcut Orașul ce-i zic Câmpulung.....”.

Acest fapt rezultă și din modul în care urbea noastră este marcată pe mapamondul lui Fra- Mauro călugărul Camaldolian, sub forma unui castel medieval destul de întărit și chiar simpatic, ceea ce mă îndreptățește să împing vechimea Câmpulungului chiar către secolul al XI-lea! Ca argument de susținere, în plus, a acestei idei, mai adaug că vechea așezare câmpulungeană este menționată în același „rang” cu alte așezări, din care menționez doar două : Moncastro (Cetatea Albă) atestată documentar în secolul al X-lea și Licostomo (gura de lup) actualmente Chilia, fosta Achilia pe brațul Dunării, cetate întărită de Alexandru Macedon în secolul al IV-lea a. Chr, iar din secolul al XIII-lea Licostoma în grecește, ambele comptuoare genoveze ale căror arhive negustorești au fost cercetate și studiate de istoricul nostru prof. Gheorghe Brătianu la îndemnul lui N. Iorga.

Cel care s-a oprit cu interes asupra mapamondului călugărului, poate chiar singurul, a fost istoricul Nicolae Densușianu care a decupat Castelul cu inscripția „ Capologo”, folosind-o ca ilustrație la lucrarea sa „ Istoria militară a poporului român”, nepublicată în timpul vieții lui, editată pentru prima dată în anul 2003 la editura Vestala, îngrijită și prefată de I. Oprișan.

În acest inedit volum, la capitolul „ Războiul din 1395 între Mircea cel Mare, Basarab, Domnul Țării Românești și Sigismund, Regele Ungariei” apare în pagină „ Castelul (Castrum) de la Câmpulung în anul 1459, după Mapemundul lui Fra- Mauro Camalduleb”.

Această ilustrație din cartea lui N. Densușianu m-a îndemnat să consult, cu luare aminte, Analele Academici Române din anul 1880.

Abstract: The map presents in the paper it is very important for the people from Câmpulung, but it has a great flaw. In order to understand it, you have to turn it at 180 degrees, because it has the wind placed the wrong side out. The map belongs to Fra Mauro and was taken in 1459 from the walls of the Monastery St. Michailu in Murano, near Venice. On the map, Campulung is shown as a medieval castle quite strengthened. The city is placed on the same rank as others settlements among we mention Moncastro, mentioned in documents in the tenth century and also Licostomo, nowadays called Chilia.

CÂMPULUNGUL ÎN CRONICILE MUNTENEȘTI

ADRIAN SĂVOIU

Centru comercial și cultural așezat pe o importantă cale de acces spre Transilvania, Câmpulungul medieval este mereu amintit în documentele timpului, fie că e vorba de cronici (letopisește), fie de note de călătorie sau diverse alte însemnări. Prima mențiune a cronicilor muntenești despre Câmpulung Muscel o aflăm în *Letopisețul Cantacuzinesc*, intitulat *Istoria Țării Românești de când au descălecat pravoslavnicii creștini*, scriere ce reprezintă întâia cronică din Țara Românească ajunsă până la noi. Letopisețul e scris în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și cuprinde evenimentele petrecute de la întemeiere (1290) și până la moartea domnitorului Șerban Cantacuzino (1688). Redactat pe baza vechiului letopiseț al țării, a letopisețelor pământene care nu s-au păstrat sau nu au fost găsite până acum în forma lor primitivă, cronica începe chiar cu descălecatul de la 1290, fără a se da explicații sau a se face analiza motivelor, fiind inserat aici și un pasaj despre întemeierea Câmpulungului: „Iar când au fost la cursul anilor de la Adam 6798, fiind în Țara Ungurească un voievod ce l-au chemat Radul Negrul-Voievod, mare herțeg pre Almaș și pre Făgăraș, rădicatu-s-au de acolo cu toată casa lui și cu mulțime de noroadă români, papistași, sași, de tot felii de oameni, pogorându-se pre apa Dâmboviții, început-au a face țară noao. Întâi au făcut orașul ce-i zic Câmpul Lung. Acolo au făcut și o biserică mare și frumoasă și înaltă.” La rândul său, *Letopisețul Bălenilor* intitulat *Istoriile domnilor Țării Românești*, ca și *Letopisețul Cantacuzinesc*, reproduce vechiul letopiseț al țării până la un anumit punct (în cazul de față anul 1660), începe tot cu Negru-Vodă, dar conține în plus și o încercare de explicare a motivelor trecerii acestuia din Făgăraș în Țara Românească. După ce amintește și deplânge lipsa izvoarelor scrise pentru o documentare precisă „*pricina pentru ce nu sã găsește scris nici de ai noștri, nici de străini*” –, cronicarul Bălenilor stabilește două temeuri ale descălecatului. Primul ar fi fost înaintarea turcilor în Anatolia, iar Negru-Vodă aflând de la „împărații grecilor” de aceasta „ș-au mutat scaunul dencoace dă plai, pentru ca să-și facă întărituri locurilor de pază oamenilor și să fie mai lesne a păzi pe cei den Ardeal, de s-ar cumva apropia turcii”. A doua explicație, pusă tot sub rezerva lui „poate”, ar consta în conflictul voievodului cu ungurii și sașii: „laste și altă pricină a socoti, și poate fi să să fi învrăjbit domnul românilor cu domni ungurilor și ai sașilor, de niscaiva pricini, și de aceia să se fi mutat dencoace”. Și cronicarul Bălenilor amintește de așezarea descălecătorului la Câmpulung și de construcția mănăstirii: „Ci dar Radul-

Vodă s-au așezat în cătăva vreme în Câmpul Lung, unde și mănăstire frumoasă și marc au făcut”. Despre Negru-Vodă și fondarea Câmpulungului mai vorbește în *De neamul moldovenilor* învățatul umanist Miron Costin¹, banul Mihai Cantacuzino în *Istoria politică și geografică a Țării Românești*, datată 1776², și în *Genealogia Cantacuzinilor*,³ lucrare scrisă în Rusia și terminată în 1787, ca și Naum Râmniceanu din Corbii Muscelului în *Hronologia domnilor Țării Românești*”.⁴ Trecând de acest „episod” consacrat descălecării, înaintând pe firul timpului, ne vom opri la primul pătrar al veacului al XVI-lea, perioadă pentru care atât *Letopisețul Cantacuzinesc*, cât și *Letopisețul Bălenilor*, înregistrează luptele pentru domnie dintre Radu de la Afumați și Mehmed, begul de Nicopole, care „au cerșit domnia de la împăratul aici în Țara Românească, zicând că-l

¹ „Iar după ce s-au pustiit de la Atila și cum amu dzis mai sus că unii mutați peste Dunăre, la Dobrogea, unii peste munți asupra Oltului, cei din Țara Muntenească, cestilalții la Maramorășu, pân la vremea lui Laslău, craiul creștin ungurescu, la a cărui vreme s-au descălicat al doilea rându de Dragoș-Vodă țara noastră și de Negru-Vodă Țara Muntenească”, Miron Costin – *Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1958, p. 273.

² *Istoria politică și geografică a Țării Românești de la cea mai veche a sa întemeiere până la anul 1774. Dată întâi la lumină în limba grecească la anul 1806 de frații Tunusli, tradusă de George Sion*. Tipografia Națională a lui Stephan Rassidescu, București, 1863. *Istoria politică și geografică a Țării Românești* a fost publicată în grecește la Viena, fără numele autorului; pentru citele de mai jos ne-am folosit de traducerea din 1863 a lui George Sion, cu ortografia adusă la zi. Astfel în capitolul I, la subcapitolul *A treia chestiune, trasă din tomul II al Geografiei istorice a germanului Bissing* (e vorba de Anton Friederich Busching, n.n.), se vorbește de Negru-Vodă care „trecând Munții Transilvaniei dinspre miazăzi, s-a așezat în Valahia de astăzi” (p. 8). În capitolul III, intitulat *Despre venirea lui Radu-Vodă Negru la Câmpulung, la anul 1215* (Mihai Cantacuzino optează pentru această dată, considerând că letopisețul ar face o eroare de 75 de ani), se dau și alte amănunte asupra descălecatului: „Radu-Vodă Negru, după cronograful Țării Românești era ortodox voievod de Hateg, Făgăraș și Almaș din Ungaria. El s-a sculat de acolo cu doamna lui Ana (care era catolică) și cu boierii lui, și cu popor de religia ortodoxă, cu latini, și cu sași luterani, și viind în acest oraș pe Râul Dâmbovița, și-au pus scaunul la Câmpulung, zidind curtea și monastirea pe care, în timpii mai din urmă, a prenoit-o Matei-Vodă. Doamna lui a zidit în acest oraș biserică apuseană. Iar oamenii veniți cu el s-au lătit către munți și către hotarele Țării Românești până la Dunăre, și din Olt până la Siret. [...] După ce s-a făcut stăpân peste toată Țara Românească, el și-a strămutat scaunul la Argeș” (p. 13).

³ *Genealogia Cantacuzinilor* de banul Mihai Cantacuzino, publicată și adnotată de N. Iorga, București, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva”, 1902; cuprinde dese referiri la descălecarea lui Negru-Vodă, p. 57, 59, 61, 76.

⁴ *Cronica inedită de la Blaj a protosinghelului Naum Râmniceanu*, partea I, text însoțit de un studiu introductiv de St. Bezdechi, Tipografia „Cartea Românească”, Cluj-Sibiu, 1944.

pohtește țara să fie domn”. După ciocniri ale căror victorii au fost când de o parte, când de alta, în 1522, izbândind în luptă Mehmed-beg, Radu de la Afumați „au fugit cu boiarii în Țara Ungurească”. Aici, mergând la „Ianoș-crai” (voievodul Ioan Zapolia), obține sprijinul acestuia, care pregătește o oaste de 30.000 de oameni, „tot voinici aleși”. Trupele au intrat pe la Rucăr și au coborât până la Pitești. Mehmed-beg, înspăimântat probabil de superioritatea numerică a adversarului, „n-au cutezat ca să-l aștepte, ci curând au fugit peste Dunăre”. Trupele ungurești au făcut cale întoarsă și, deși nu este menționat în cronică numele Câmpulungului, e cert că drumul, atât la ducere, cât și la întoarcere, s-a făcut pe aici și că Radu de la Afumați a fost unul dintre numeroșii domni ai căror pași, adesea iuțiți de furtunile vremii, au trecut prin așezarea din umbra Carpaților. De altfel, se știe legătura lui Radu de la Afumați cu Argeșul, unde-și are și necropola, fiind ginerele lui Neagoe Basarab. În sprijinul și ilustrarea afirmației că orașul Câmpulung a fost cuprins adesea în itinerarul unor voievozi, venim cu următoarea precizare. Scriind *Cronica țărilor Moldovei și Munteniei*, Miron Costin a dat la iveală prima carte despre geografia și organizarea politică a țărilor române destinată de un român străinătății. Lucrarea, terminată în 1677, conține în finalul său la capitolul *Orașele în Țara Românească* precizarea că în cadrul orașelor valahe se înscrie și Câmpulungul⁵. Credeam că Miron Costin a văzut chiar Câmpulungul, căci a trecut prin aceste locuri. Mănat de treburile războiului, dar adăugând, în ascuns, curiozitate științifică, înțeleptul diplomat colindase la vârsta de 30 de ani Țara Românească, când, în 1663, la izbucnirea războiului turco-austriac, părăsea tihna Hotinului și împreună cu Istrate Dabija-Vodă, însoțiți de trupe, în drum spre Nauhausel, făcea un mare ocol și trecea în sudul Carpaților, iar de aici spre Turnu Severin, unde va cerceta rămășițele podului lui Traian⁶. Două decenii mai târziu, în anul 1683, cum politica Pricipatelor române era dictată de Poartă, domnitorul Gheorghe Duca pleca din Iași la 20 aprilie în fruntea unei armate care avea să participe, alături de turci, la asediul Vienei. Pe lângă domn se afla și marele logofăt Miron Costin. Drumul până la

⁵ „Focșani pe jumătate cu noi, Râbnic, Buzău, Gherghița, Ploiești, Târgșorul, Văleni, Câmpina, Târgoviște capitală, Câmpul Lung, Arșișul, Pitești, unde sunt vinuri dulci, Râbnicul de Sus, Căneni, Slatina, Târgul Jiul, Baia de Aramă, Strehaiia, Cernieți, aceste orașe se află chiar sub munți”, în *Miron Costin*, ed. cit., p. 217.

⁶ Miron Costin, ed. cit., p. 203: „...Traian a ajuns la Dunăre și a zidit un pod peste Dunăre; sunt și astăzi urme și praguri și turnuri ruinate, care semne și eu am văzut în Țara Muntenească...”; p. 257: „...podul, căruia cu ochii noștri am privit pragurile prin apa limpede a Dunării, cându am mersu cu Dabija-Vodă cu oștile la Uivar.” Fragmente arată că Miron Costin cercetase personal vestigiile istorice ale Țării Românești.

Viena a fost lung și întortocheat. Oastea modovenească a coborât mai întâi în Țara Românească și apoi, prin pasul Bran, a străbătut Ardealul. Cu certitudine că pe acest itinerar Miron Costin va fi trecut prin orașul Câmpulung, pe care îl făcuse cunoscut stăinătății prin *Cronica țărilor Moldovei și Munteniei (Cronica polonă)*. Urmând mai departe cursul istoriei, în *Letopisețul Cantacuzinesc* găsim o informație prin care aflăm că luminatul voievod Matei Basarab, făcând multe „bunătăți” pentru țară, a reconstruit din temelie „mănăstirea din Câmpu Lung cea surpată, a Negrului-Vodă”. Lăcașul se ruinase în anul 1628 din cauza unui cutremur și Matei Basarab l-a zidit din nou în anii 1635-1636, transformându-l în mănăstire de călugări și dându-i o organizare proprie. Refacerea mănăstirii e cuprinsă și în precizările consemnate de Mihai Cantacuzino în *Istoria politică și geografică a Țării Românești*⁷, ca și în *Genealogia Cantacuzinilor*.⁸ Tot *Letopiseștiul Cantacuzinesc* relatează că în 1688, ultimul an al domniei lui Șerban Cantacuzino, cel care tocmai dăduse câmpulungenilor o „carte” prin care îi scutea de multe biruri, sultanul Soliman al III-lea (1687-1691) i-a făgăduit lui Naim-bei, care ceruse cu gânduri de mărire o campanie militară împotriva forțelor imperiale austriece, că, în eventualitatea unei victorii, îl va face vizir. Turcii, având ca aliați pe tătari și pe unguri, „care s-au hăinit de cătră creștini”, pierd bătălia de lângă Belgrad, iar după 32 de zile imperialii cuceresc și cetatea Belgradului și, furioși de pierderea a doi generali, „au tăiat pre turcii toți și cadănele lor”, legându-i câte doi-trei la o sfoară și aruncându-i în Dunăre. Acestea petrecute, cum Șerban Cantacuzino părea hotărât să închine țara lui Leopold I, cu condiția ca forțele creștine să lupte alături de el contra turcilor, dar să îi fie asigurată o deplină independență⁹, imperialii găsesc momentul prielnic și, având în frunte pe „Viteranie ghenăralesul”, au trecut fluviul și „s-au tăbărat la Turnu Severinului”. Neliniștit, în august 1688, domnul a trimis acolo o solie prin nepotul său, marele logofăt Constantin Brâncoveanu, cu scopul de a explica generalului Federigo Veterani că prezența sa în Țara Românească ar putea trezi bănuielile turcilor de o eventuală înțelegere între români și forțele

⁷ Mihai Cantacuzino, op. cit., p. 12: „Se vede în cronologia monastirei Câmpulungului că fondatorul ei a fost Radu Negru-Vodă și pe la 1628, dărâamându-se cu totul, a rămas pustie 7 ani: iar la anul 1635, pe timpul domniei lui Matei-Vodă, s-a prenoit”.

⁸ Mihai Cantacuzino, op. cit. p. 76: „Matei Basarab Voievod a domnit ani 21. A zidit din temelie și a înnoit multe mănăstiri, și anume mănăstirea Câmpulung (ce era zidită de Radu Negru-Vodă, la anul 1215, care a fost cel dintâi domn al Valahiei), care mănăstire dărâamându-se din temelie, a prefăcut-o”.

⁹ Ștefan Ionescu, Panait I. Panait – *Constantin-Vodă Brâncoveanu*, Editura Științifică, București, 1969, p. 46.

imperiale, ceea ce – la porunca Porții – ar fi atras imediat incursiuni pustiitoare din partea tătarilor. Atunci Veterani, înțelegând zbuciumul domnului, influențat probabil și de darurile primite, a ridicat oastea și a venit pe sub munte până la Câmpulung. Dar cum nici Câmpulungul nu era un loc ce l-ar fi putut feri pe Șerban Cantacuzino de toate grijile, la 17 septembrie 1688, el trimite o nouă solie prin fratele său, Mihai Cantacuzino, și ginerele său, Constantin Bălăceanu, care întâlnindu-se cu generalul la Câmpulung, fiind și Brâncoveanu de față, „făcând multă rugăciune” și promițând că domnul muntean primește la iernat 12 regimente cezaro-crăiești și că va trimite la Viena o delegație pentru a purta tratative¹⁰, a reușit să determine plecarea din Câmpulung a trupelor, care au trecut munții la Brașov, unde s-au așezat să ierneze. O perioadă în care cronicile muntenești relevă multe informații privind Câmpulungul este cea privitoare la domnia lui Constantin Brâncoveanu. Ajungând la acest sfârșit de veac XVII, *Letopisețul Cantacuzinesc* istorisește înfruntarea turcilor cu austrieii, din anul 1689, pe apa Nișului, unde „fost-au biruința nemților, iar turcii s-au întors înapoi cu mare rușine”. Oștile împăratului Leopold I, conduse de ducele Ludovic de Baden, comandantul suprem al armatelor imperiale, au intrat apoi în Muntenia, pricinuindu-i lui Brâncoveanu „multă obidă și inimă rea”. Solia prin care domnul încerca să abată trupele dincolo de hotarul țării n-a fost luată în seamă, „ci – scrie cronicarul Cantacuzinilor – au venit prin mijlocul țării de au făcut mare pradă, și au călcat mânăstirile și au stricat bisericile până au sosit la Rucăr.”. *Letopisețul Bălenilor* narează această întâmplare într-un mod asemănător: „Însă trecând prințipul pân țară, făcând conace cât s-au putut, au tras la Ardeal și au mersu la Brașov, iar la Câmpu Lungu au ridicat pă Haizeler ghinărariu cu o samă de oști, cât au socotit, să vie la București să ierneze și cu dânsul au luat pă Constandin aga Bălăceanul, vrăjmașul de obște al domnului și al țării”. Cu și mai multe amănunte sunt relatate toate acestea de către Radu Greceanu în cronică sa cunoscută sub titlul *Viața lui Constantin Brâncoveanu*. Aici se arată cum domnitorul, pus în grea cumpănă din pricina pătrunderii străinilor și de pretențiile lor, „văzând că nu mai iaste nădejde de mântuire cu ei, făcut-au sfat cu boierii, și den 2 rele cel mai puțin rău alegând”, consideră că soluția preferabilă este „ca să dea oștile deoparte spre munte, să șază la Câmpu Lungu, și cele rânduite de iernatic să li se dea”. Într-adevăr, în acele momente de început ale domniei, imperialii, pentru intimidarea lui

¹⁰ Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, op. cit., p. 47.

Brâncoveanu și punând crezare în intrigile agăi Bălăceanu, au ordonat ducelui Ludovic de Baden ca generalul Donat Heissler, comandantul trupelor din Transilvania și, în același timp, un intim al lui Bălăceanu, să ocupe Țara Românească¹¹. Ca urmare, în decembrie 1689, generalul Heissler trece munții pe la Bran, cu un corp format din patru regimente. În acest timp, ducele de Baden, care înainta în Muntenia, după ce încălcase hotarele țării la Cerneți, lăsând un regiment la Brâncoveni, altul la Pitești, a ajuns la Câmpulung, „pentru că acolo poruncise lui Haizler ghenărariu să-i iasă înainte viind den Ardeal”. Ludovic de Baden va pleca mai departe în Transilvania „lăsând toată puterea în mâna lui Haizler”. Câmpulungul, cât și zonele înconjurătoare, vor fi avut mult de pățimit de pe urma lui Heissler, pe care Radu Greceanu îl caracterizează ca „trufaș și lacom” și „făr de socoteală fiind”, de vreme ce, mai scrie cronicarul, „oastea nemțească ajungea țara den munte până în Argeș cu prada și jaful, și spârgea pimnițile boiarilor de mânca și bea, și răsiipia și strica tot, dezbrăca oamenii unde găsiia și multe altea răotăți făcea”.

Deoarece Heissler își mutase trupele în București și nu voia să iasă de acolo de bună voie, Brâncoveanu aflând că și tătarii au intrat în hotarele țării, informați fiind de prezența armatelor imperiale în Muntenia, tratează cu nohăii un plan de izgonire a austrieilor, preferând un jaf tătarec, oricum trecător, unei ocupații militare austriece, care putea deveni o permanență. Dar cum austrieicii tocmai plecaseră din București, unde bântuia ciurma, retrăgându-se la Câmpulung, aici se va auzi iarăși zăngănitul armelor, căci din cetatea lui Bucur „s-au dus gonacii după nemți până la Câmpul Lungu, unde și cu străjile lor cele dupre urmă s-au lovit, ci nimic n-au făcut”. Ajungându-i la urechi generalului Heissler că grosul trupelor tătare e pe urmele sale, deși Câmpulungul ar fi oferit bune condiții pentru iernat, în ianuarie 1690 austrieicii vor părăsi orașul, retrăgându-se în Transilvania, căci scrie Radu Greceanu: „Iar nemții puțintel mai oprindu-să la Câmpul Lungu, ca să vază la ce sfârșit lucrurile vin și de mulțimea tătarilor înțelegând, care în țară asupra lor venise, rădicatu-s-au cu toții din Câmpul Lung și au trecut în Ardeal.”

Câteva luni mai târziu, Constantin Brâncoveanu, care mai fusese prin Câmpulung, va fi purtat iarăși prin aceste locuri de învântejite evenimente. La 15 aprilie 1690, murind Mihai Apafi, principele Transilvaniei, Poarta socoti că e momentul a-i cere voievodului muntean să-i dea sprijinul lui Emerik Tököly în ocuparea Transilvaniei. Lui Brâncoveanu îi convenea

¹¹ Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, op. cit., p. 151.

campania pentru că, pe de o parte, evita pretențiile candidatului transilvănean la scaunul Țării Românești, iar, pe de alta, înfrângerea lui Heissler însemna și neutralizarea intrigilor agăi Bălăceanu la Curtea de la Viena. Abandonând un plan inițial de a merge pe la Teleajen, trupele lui Tököly, cele tătare, cele turcești și cavaleria munteană au făcut joncțiunea, în august 1690, la Potlogi, de unde „lăsîndu acea socoteală pre la Târgoviște a merge, au hotărât să treacă pe la Rucăr”. După ce avangarda tătarească a trecut pasul Rucăr-Bran, angajând deja ciocniri cu imperialii încă din 13 august, trupele aliate, primind vestea „numaidecât iarăși de dimineață cu toții degrab au purces, și făcînd popasul de prînz la cetatea Negrului-Vodă, iar de seară au poposit den jos de Dragoslavele, și acolo între munți au mas, și dimineața s-au mai mutat până la Dragoslavele, și acoloa două-trei zile șazănd pre loc, de ce era trebile iarăși s-au sfătuit”.

Din cronica lui Radu Popescu privind evenimentele din timpul domniei lui Ștefan Cantacuzino aflăm că lui Mustafa-aga i-a încredințat sultanul răspunderea deplasării regelui Carol al XII-lea al Suediei spre țară și tot atunci „au fost poruncă la Ștefan-Vodă să-i gătească conace, până îl va trece în Ardeal”. Printre boierii rînduși ca însoțitori din partea domnului muntean s-a aflat și autorul cronicii, vornicul Radu Popescu. După ce au ajuns la Pitești, trupele suedeze vor lua drumul Câmpulungului, pe unde vor trece, fără rege, și, însoțiți de turci și de trimișii lui Ștefan Cantacuzino, „s-au dus pe la Dragoslavele în Țara Ungurească și den hotar s-au întors turcii și boiarii îndărăt, iar ghinărallii cu oștile lui (ale lui Carol al XII-lea, n.n.) s-au dus în țara lor”. Așadar Radu Popescu, cărturarul poliglot, solul către Heissler al lui Brâncoveanu, a trecut el însuși la 1714 prin fosta cetate de scaun a primilor Basarabi.

Anonimul Brâncovenesc, ce poartă titlul *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717*, relatează într-o pagină foarte tensionată instabilitatea acelor ani, când Nicolae Mavrocordat, cel dintâi fanariot, schimba cârmuirea din Moldova cu cea dintâi domnie a sa din Țara Românească. Izbucnind un război între turci și austrieci, o parte a boierimii fiind de partea Vienei, Nicolae Mavrocordat declanșează o prigoană contra facțiunii pro-austriece care, în ciuda represiunii, reușește să aducă în țară trupe imperiale¹². În urma situației create, Nicolae Mavrocordat va fi răpit la 14/25 noiembrie 1716 de serdarul Barbu Brăiloiu, care îl însoțea în misiunea sa pe căpitanul Ștefan Dettine, cunoscut și sub numele de Pivoda. Dus la Târgoviște, Pivoda intenționa să-l trimită pe captiv la Brașov, dar la ordinele

¹² Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Albatros, București, 1975, p. 497.

generalului Steinville, Nicolae Mavrocordat, după ce trece prin apropierea Câmpulungului, va lua, sub escortă, drumul Sibiului¹³. Aceasta e – de altfel – și calea pe care se va întoarce din captivitate în august 1718¹⁴. Pivoda se va reîntoarce la București de unde va lua tunurile lăsate acolo și apoi „s-au dus la munte de au făcut cetate la mănăstire la Mărgineni și la Câmpu Lung”. În această vreme, când Bucureștiul căzuse pradă turcilor din Giurgiu și tătarilor, mănăstirea Câmpulung era ocupată de trupele austriece.¹⁵

Despre a doua domnie în Țara Românească a lui Nicolae Mavrocordat (martie 1719 – sept. 1730) scrie cronicarul Radu Popescu în *Istoriile domnilor Țării Românești*; cronica ne dă detaliul că domnul, pe care Radu Popescu îl vedea a fi „pururea [...] cu priveghere, nu numai în cele mari, ci și în cele ce să văd a fi mici”, a plecat urechea la doleanțele câmpulungenilor, rânduind refacerea Bisericii Domnești, ctitorită la 1567 de Doamna Chiajna (Mircioaia) și fiul său Petru voievod¹⁶.

Ultimele informații cronicărești despre Câmpulung le dă Dionisie Eclesiarhul. În *Cronograful Țării Românești*, pe care îl redacta din proprie inițiativă, autorul, ocupându-se de războiul ruso-turco-austriac izbucnit la 3 august 1787, pe când în Muntenia domnea Nicolae Mavrogheni, vorbește despre intrarea în țară a austriecilor care, după luptele din Bosnia în care ieșiseră învingători, cuceriseră Belgradul de la turci și, intrând în Muntenia, luaseră mănăstirea Tismana. În martie 1788, trupele austriece, trecând Oltul, au ocupat atunci Câmpulungul, „apucând” mănăstirea Negru-Vodă: „Nemții au intrat în mănăstire (Tismana, n.n.), în ziduri tăindu-se la metereze cu tunuri mai mici; asemenea și la mănăstirea Cozia au făcut, și ear au apucat și acolo înlăuntru cu meterezi, și dincolo de Olt au apucat mănăstirea

¹³ Pentru amănunte vezi: Alex. A. Vasilescu, *Oltenia sub austrieci, 1716-1739*, vol. I, București, 1929, p. 47-49 (teză de doctorat).

¹⁴ C. Rădulescu-Codin, *Câmpulungul Muscelului istoric și legendar*. Editura librăriei Ioan N. Staicu, Câmpulung Muscel, 1925, p. 170 (cu trimeritele respective), și Alex. A. Vasilescu, op. cit.

¹⁵ Mitrofan Grigoras, *Cronica Țării Românești (1714-1716)*: „Iar Pivoda, întorcându-se la Târgoviște, făcea tot aceleași răutăți, ba și mai multe în Țara Românească; căci, ocupând mănăstirea din Câmpulung și părțile de dincolo de Olt, și de acolo năvălind în satele dunărene, se bătea cu turcii din vecinătatea Țării Românești și astfel s-au făcut ca mulți creștini să fie prinși și multe mănăstiri și sate să fie arse de turci”, în D. Russo, *Studii istorice greco-române*, vol II, Fundația regală pentru literatură și artă”, București, 1939, p. 447.

¹⁶ *Cronicari munteni*, vol. I, București, 1961, p. 337: „Viind și preoți de la biserica domrească dă la Câmpu Lung, care este făcută dă doamna Mircii-Vodă, și jăluindu-i-să cum că biserica s-au stricat, și odăjdiile s-au ponosit, și dat Măria-Sa cheltuială, și au trimis de s-au înnoit și biserica și s-au și zugrăvit, și s-au făcut și odăjdiile.”

Câmpu-Lung”¹⁷. Fără îndoială că orașul și satele din apropiere au fost jefuite, căci Dionisie Ecclesiarhul scrie despre incursiunile „volintirilor”, care „jăcmănia vite, cai, boi, vaci, haine, bani, ce găsea, și fugea înapoi ca hoții”. Tot mănăstirea Negru-Vodă e menționată de cronicar în capitolul privind ciuma din vremea lui Alexandru Moruzi. În București, unde muriseră zece mii de oameni, domnul a dat poruncă să se construiască la marginea orașului un mare spital pentru ciumați. În mijlocul curții a ridicat un lăcaș de cult pe care l-a împodobit cu odoare de la trei mari mănăstiri din țară „închinată la spitalul ciumei”: Tismana, Cozia și Câmpulung. Ca urmare, veniturile mănăstirii Negru-Vodă se întrebuințau pentru combaterea epidemiei din Capitală, „slobozenia” întâmplându-se abia la 20 iulie 1808¹⁸.

În final, câteva considerații de natură geografică asupra zonei Muscelului cuprinse de Mihai Cantacuzino în *Istoria politică și geografică a Țării Românești*, unde găsim multe informații, unele, desigur, relative în privința corectitudinii din punct de vedere al cercetărilor geografice actuale. Astfel cronicarul scrie despre „muntele ce se zice Valea Vladului, acolo unde începe plaiul Dâmboviței”, despre hotărnicia județului Muscel, care avea „despre răsărit jud. Dâmbovița, despre sud Vlașca, despre apus Argeșul și despre nord Ungaria”. În Muscel se află un singur oraș, Câmpulungul, capitală de județ, „prima reședință a domniei, cu o monastire numită Câmpulung, o bolniță, 13 biserici și una a sătenilor”. Tot în Muscel, care are ca importante râuri Argeșul și Dâmbovița, se află „vama Dragoslavii, [...] pe la Rucăr cu carul (6 ore), la Bran, în față cu Făgărașul”.

Apropiindu-se de epoca premodernă a literaturii române, pătrunzând chiar în ea cu întârziatul cronicar Dionisie Ecclesiarhul, venise momentul ca stilul cronicăresc să lase locul unui alt tip de scriitură, corespunzător timpului și gusturilor care se schimbaseră. Deși între epoca redactării cronicilor muntenesti și clipa de față s-au scurs mai multe secole, informația istorică e încă actuală, iar savoarea limbii și parfumul ei s-au păstrat intacte.

Résumé

L'ouvrage présente et fait des commentaires sur des fragments concernant la ville de Câmpulung inséré dans les chroniques de Munténie, datant du XVII-e et XVII-e siècle. Les premières deux chroniques conservées, Letopisețul Cantacuzinesc et Letopisețul Bălenilor, s'appuyant sur d'autres anciennes

¹⁷ Dionisie Ecclesiarhul, *Cronograful Țării Românești*, ediția C.S. Nicolăescu-Plopșor, Tipografia Episcopul Vartolomeiu, Râmnicu-Vâlcea, 1934, p. 37.

¹⁸ Ioan Răuțescu, *Câmpulung Muscel – monografie istorică*, Tipografia Gh. Gh. Vlădescu, Câmpulung, 1943, p. 94.

chroniques, à présent disparues, présentent la fondation de Câmpulung par le légendaire Voïevode Radu Negru qui a construit là-bas une église „de grande taille et hauteur et très belle”.

En outre, les deux chroniques racontent l'histoire tourmentée de l'époque, les invasions des Turcs ou des Autrichiens avec leur répercussions sur la vie des habitants de la ville et qui ont produit d'importants dégâts. D'autres chroniques, comme celles de Radu Greceanu et Radu Popescu, ainsi que Anonimul Brâncovenesc, présentent des événements, certaines fois dramatiques, qui ont eu lieu durant les règnes de Constantin Brâncoveanu, Ștefan Cantacuzino ou Nicolae Mavrocordat, caractérisant l'instabilité de ces temps là.

CÂMPULUNGUL PE HĂRȚI ALE LUI JOHANNES HONTERUS ȘI SEBASTIAN MÜNSTER

ADRIAN SĂVOIU
-București-

Formă de comunicare, condensare a unei realități, harta a înregistrat dintotdeauna, prin semne și simboluri, aspectele unei geografii complexe. De-a lungul timpului hărțile au vehiculat idei, date și informații, au avut o importantă semnificație culturală și au fost, pe de o parte, operă științifică, iar pe de altă parte, operă de artă. Navigatorii și exploratorii, savanții și visătorii, geografii și cartografii, toți și-au dat mâna pentru a realiza un univers fascinant: universul hărților.

Începuturile cartografiei sunt legate de câteva figuri marcante ale Europei veacului al XVI-lea care au influențat decisiv evoluția ulterioară a domeniului: umanistul german Sebastian Münster, alsacianul Lorenz Friez, întemeietorul cartografiei renascentiste, flamanzii Gerhard Mercator și Abraham Ortelius, care au dus harta în zona artisticului, îmbogățind-o cu chenare, figuri simbolice, cartușe, reprezentări florale și animaliere.

O personalitate culturală de tip renascentist care s-a remarcat în această perioadă este umanistul sas de origine brașoveană Johannes Honterus, reformator al bisericii sașilor din Transilvania, fondator al gimnaziului săsesc din Brașov. După studii universitare la Viena, Honterus s-a mutat la Universitatea din Cracovia, unde, în anul 1530 a tipărit prima ediția a *Cosmografiei* sale, o descriere a lumii, care menționează nume de țări, orașe, ape, munți, mări și insule. În 1532 Honterus a ajuns la Basel, unde a învățat xilografura și s-a inițiat în arta tipografiei. În acest centru al umanismului european, cărturarul brașovean a publicat prima hartă a Transilvaniei intitulată *Chorographia Transylvaniae-Syemburgen*, devenită ulterior sursă de inspirație pentru marii cartografi Sebastian Münster, Gerhard Mercator, Abraham Ortelius și Johan Sambucus, care o vor introduce în primele atlase ale Europei.

Harta *Chorographia Transylvaniae-Syemburgen*, tipărită în anul 1532, aflată astăzi la Muzeul Național din Budapesta, are fixate lateral, în limba latină, cele patru puncte cardinale, *Septemtrio* (nord), *Orien[s]* (est), *Meridies* (sud) și *Occidens* (vest), iar Transilvania este împărțită în „țări” (ținuturi): *Burzeland* (Țara Bârsei), *Althland* (Țara Veche), *Land vor dem Wald* (Țara de dinaintea pădurii), *Weinland* și *Nösnerland*. Celelalte două Țări Române – Muntenia (*Valachiae Pars*) și Moldova (*Moldaviae Terminus*) – sunt menționate în colțurile din dreapta jos, respectiv dreapta sus. Localitățile

apar simbolizate prin forma unor cetăți stilizate, cu mai multe turnulețe. Ținând seama de caracterul literelor (folosirea majusculei), cele mai importante așezări sunt considerate a fi *Corona* (Brașov), *Cibinium* (Sibiu), *Alba Iulia*, *Bistricia* (Bistrița), *Medwisch* (Mediaș). Mai multe cursuri de apă străbat teritoriul transilvan de la nord către sud, principalele fiind Oltul și Mureșul. De jur-împrejur apar pe hartă munți împăduriți, numiți *Alpes* în partea de sud-est și *Carpatus Mons* în cea de nord. În partea dreaptă și stângă, jos, în chenar, sunt inserate versuri în limba latină; sus, simetric, sunt reprezentate două steme, iar jos, central, sunt consemnate localitatea și anul elaborării hărții: *Basileae, anno MDXXXII* (Basel, anul 1532).

Pe această primă hartă a Transilvaniei xilogravată de Johannes Honterus se află cea dintâi reprezentare cartografică a orașului Câmpulung. În colțul din dreapta, jos, reprezentat printr-o cetate stilizată, cu patru turnuri, apare toponimul *Langenau*, numele Câmpulungului în limba germană. Orașul este plasat în imediata apropiere a Carpaților, semnalăți prin toponimul *Alpes*, înscris de două ori, la nord-est și la nord-vest de *Langenau* (Câmpulung). Cuprinzând o parte a Munteniei (*Valachiae Pars*), harta înregistrează, în afara Câmpulungului, doar o singură altă localitate, *Tervisz* (Târgoviște), de unde se poate deduce importanța în epocă a celor două așezări.

Menționarea pentru prima dată a Câmpulungului pe o hartă având, totuși, ca scop principal reprezentarea Transilvaniei nu poate fi întâmplătoare. *Chorographia Transylvaniae-Sybemburgen* este contemporană cu primul document în limba română păstrat până astăzi: scrisoarea pe care Neacșu din Câmpulung o trimitea în 1521 lui Johannes Benkner, primarul Brașovului. Actul emis într-o cancelarie din Câmpulung, prin care Neacșu îi semnală lui Benkner mișcările turcilor la Dunăre, este o dovadă elocventă a legăturilor între Câmpulung și Brașov, localitatea natală a lui Honterus. Pe de altă parte, este imposibil ca umanistul sas Johannes Honterus să nu fi avut cunoștință de existența puternicei comunități săsești de la Câmpulung, înfloritoare între secolele al XIII-lea și al XVI-lea. Prosperitatea ei se datora, mai ales, relațiilor comerciale cu Brașovul și rolului pe care Câmpulungul l-a avut ca loc de popas pe drumul care lega orașul transilvănean de zona Dunării de Jos. De altfel, sașii au avut multă vreme funcții de conducere în Câmpulung, așa cum menționează numeroase documente, iar forme administrativ-juridice ale burgurilor săsești din Transilvania au influențat organizarea comunității câmpulungene.

Harta *Chorographia Transylvaniae-Sybemburgen* a lui Johannes Honterus a introdus teritoriul Transilvaniei în circuitul european al valorilor cartografice. Ea îl va inspira pe marele umanist german Sebastian Münster (1488-1552) și, trecută prin optica acestuia, va fi inclusă în celebrele sale

lucrări. Cartograf, cosmograf și savant erudit, profesor din 1527 la Universitatea din Basel, cunoscător de latină, greacă și ebraică, figură tipică a renașterii, Münster a publicat cea dintâi descriere a lumii în monumentală operă *Cosmographia universalis*, tipărită la Basel în 1544, care a avut în anii următori zeci de ediții în limbile germană, latină, franceză, italiană și cehă. *Cosmografia* lui Münster a fost una dintre lucrările europene cele mai citite și consultate din întreg secolul al XVI-lea și, din această perspectivă, i se poate atribui locul al doilea, după Biblie. În elaborarea acestei opere de referință în epocă, prin care s-a revoluționat cercetarea geografică, Münster a folosit peste 120 de colaboratori și, cu certitudine, unul dintre ei a fost umanistul Johannes Honterus. Ajuns la Basel în 1530, Honterus se va fi întâlnit, de bună seamă, în repetate rânduri cu Münster, căci apariția în 1532 a primei hărți a Transilvaniei i-a adus enciclopedistului german informații extrem de valoroase cu privire la această parte a estului Europei.

Sebastian Münster a realizat mai multe variante cartografice ale Transilvaniei, incluse în edițiile succesive ale *Cosmografiei* sale. Xilogravura colorată *Transilvania (Transsylvania XXI. Nova Tabula)*, apărută la Basel în anul 1545, este una dintre cele dintâi reprezentări detaliate ale acestui teritoriu concepute de un străin. Inspirată de lucrarea din 1532 a lui Honterus, harta lui Münster păstrează în mare măsură configurația hărții umanistului brașovean, menținând împărțirea în „țări” (ținuturi) a Transilvaniei: *Burzeland* (Țara Bârsei), *Althland* (Țara Veche), *Land vor dem Wald* (Țara de dinaintea pădurii), *Winlad* [sic] și *Zekeln Schur*. Străbătută de la nord la sud de două râuri principale, *Alt Fl.[uvius]* (Oltul) și *Moris Fl.[uvius]* (Mureșul), harta prezintă cele mai importante așezări ale Transilvaniei, precum și formele muntoase pronunțate din zona de sud-est.

Această xilogravură în culori a Transilvaniei cuprinde în dreapta, jos, o parte a Munteniei, unde apare distinct orașul Cămpulung, cu denumirea în limba germană: *Langenau*. Reprezentat simbolic sub forma unei cetăți cu patru turnuri de culoare roșie, numele orașului este gravat în imediata apropiere a Carpaților (*Alpes*), la sud de *Turz* (Bran), *Rosenau* (Râșnov) și *Cronenstat* (Brașov). În partea de sud-est a Cămpulungului, în extremitatea dreaptă a hărții, întâlnim toponimul *Tervisz* (Târgoviște). Cămpulungul (*Langenau*) și teritoriul înconjurător apar pe un fond galben; la nord și la vest, cu nuanțe de gri, sunt înfățișate înălțimile montane, iar cu nuanțe de verde, foarte accentuat în direcția *Turz* (Bran), sunt marcate pădurile bogate ale locului.

O altă hartă a Transilvaniei realizată de Sebastian Münster intitulată *Die Siebenbürg / so man funff auch Transsylvania nennt* (35,5 x 27,5 cm) face parte dintr-un atlas care conține 26 de hărți gravate în aramă, un supliment la ediția din anul 1588 a *Cosmografiei*. Această hartă este inspirată de reprezentarea din 1532 a lui Honterus, păstrând împărțirea în „țări” (ținuturi) a Transilvaniei, cu aceleași denumiri ca în precedenta: *Burzeland* (Țara Bârsei), *Althland* (Țara Veche), *Land vor dem Wald* (Țara de dinaintea pădurii), *Winlad* și *Zekeln Schur*.

În partea dreaptă, jos, cu denumirea germană *Langenau* apare Câmpulungul, simbolizat tot printr-o cetate cu patru turnuri. La nord și la vest de Câmpulung este gravat, între numeroși copaci stilizați, toponimul *Alpes* (Munții Carpați) și tot la nord sunt trecute localitățile *Turz* (Bran), *Rosenau* (Râșnov), *Cronenstat* (Brașov), *Fogaristy* (Făgăraș). În sud-estul Câmpulungului prin *Tervis* este marcată poziția orașului Târgoviște.

Cea mai complexă reprezentare a Transilvaniei în viziunea lui Sebastian Münster o întâlnim în xilogravura intitulată *Die Siebenbürg / so man funff auch Transsylvania nennt* (38 x 33 cm) apărută la Basel în 1588. Harta face parte dintr-un atlas ce conține 26 de hărți gravate în lemn (xilogravuri), un supliment la atlasul *Cosmographia*, ediția în limba germană. Organizată de asemenea pe „țări”, după modelul lui Honterus, harta lui Münster este o variantă îmbunătățită în comparație cu cele prezentate anterior, întrucât numărul toponimelor crește semnificativ.

În partea dreaptă, jos, într-un spațiu relativ liber, contrastând cu restul, în perimetrul delimitat de toponimul *Walachia Pars* este gravată denumirea germană a Câmpulungului: *Langenau*. Ușor diferit de reprezentările anterioare ale lui Münster, orașul este plasat la extremitatea sudică a Carpaților (*Alpes*), chiar între munți. Localitatea este așezată pe cursul unui râu care izvorăște din preajmă și se îndreaptă spre sud-est. Alte toponime importante din apropiere sunt: la nord, *Rudbom* (Rucăr), *Turzfeld* (Bran), *Rosenau* (Râșnov) și *Cronstatt* (Brașov); la vest, *Rebnitz* (Râmnicu Vâlcea), *Rotthurn* (Turnu Roșu), *Hermanstatt* (Sibiu); la sud-est, *Teltz* (Târgoviște).

Menționarea Câmpulungului, în mod repetat, pe primele hărți ale Transilvaniei realizate de Sebastian Münster în secolul al XVI-lea nu este, ca și în cazul lui Johannes Honterus, una întâmplătoare. Marce cartograf german știa de existența acestui oraș, de vreme ce preciza încă în cea dintâi ediție a *Cosmografiei* sale din 1544: „Între Târgoviște și Brașov este târgul Câmpulung, locuit de creștini, și acolo este locul de desfacere a mărfurilor pe care le transportă de la Târgoviște în Transilvania”.

Concisă și cuprinzătoare, afirmația umanistului Sebastian Münster poate fi o concluzie: la mijlocul veacului al XVI-lea, Câmpulungul este un centru

comercial de seamă și are un profil de sine stătător, ceea ce îi conferă dreptul de a figura pe unele dintre primele hărți europene.

Johannes Honterus (1498-1549)

Sebastian Münster (1488-1552)

Abstract

The German humanist Johannes Honterus (1498-1549) published the first map of Transilvania in Basel, in the year 1532. Therefore, the name of the town of Campulung is mentioned on this map (Langenau, in German language).

The map of Honterus inspired the German mapper Sebastian Münster (1488-1552) who took much information from it.

The town of Campulung (mentioned by its German name Langenau.) is written on many maps designed by Münster, starting with the year 1545. The town is represented symbolically in the form of a four-tower fortress.

Thus, the importance of Campulung during the XVI th century is also shown by the presence of its name on some of the first European maps.

MICROMONOGRAFIA SATULUI BRĂTEȘTI CÂTEVA DATE DIN ISTORIA FOSTEI COMUNE BRĂTEȘTI

Marius Achim
-Muzeul Municipal Curtea de Argeș-

Situată la jumătatea distanței dintre râurile Argeș și Vâlsan, la 5 km est de centrul comunei Albești de Argeș de care depinde administrativ, la sud de comuna Corbeni, la vest de Mușătești și la nord de Valea Iașului, comunitatea Brătești se remarcă printr-o istorie de peste o jumătate de mileniu, perpetuând memorial și atestând încă toponimic modul de întemeiere liberă a satelor medievale românești – frăția de sânge¹.

Fosta comună Brătești a înglobat în momentele existenței sale administrative (1925 – 1938 și 1947 – 1952) cinci sate: Brătești, Doblea, Florieni, Bolovănești (integrat comunei Mușătești) și Ruginoasa (în comuna Valea Iașului)

În ceea ce privește momentul întemeierii, tradiția locală îl apreciază în adoua jumătate a secolului al XIV lea, fie între 1353 – 1356 în timpul lui Nicolae Alexandru Basarab (1352 – 1364) în urma luptelor cu tătarii, fie în timpul lui Mircea cel Bătrân (1386 – 1418), după Rovine când un grup de oșteni sau păstori din zona Olteniei se retrag pe valea Robaiei, de unde la 3 km spre vest se stabilesc legând o frăție de sânge, pe care o vor atesta memorial prin toponimul Brătășești. Urmașii acestora au construit mai târziu aici o biserică ce urma un plan de inspirație bizantină, descoperită în 1977 de arheologul Radu Rosetti și profesorul Nicolae Moiscescu în punctul Ruine². Se pare că la jumătatea secolului al XVI-lea aceasta era deja dărâmată. Totuși, prima atestare documentară o întâlnim abia la 1 mai 1630 când *Leon Voievod* [Tomșa (1629 – 1632)], *fiul lui Ștefan Voievod*, întărește lui Oprea din Brătășești *o ocină, o țigancă Zina de la Berești, o fată de țigan Velica și o țigancă Oprișa de la Gartojani*³.

Despre satul Doblea însă, deși nu există surse care să denote momentul întemeierii sale, în funcție de localizarea sa geografică în sudul moșiei schitului Brătășești, pot spune că a apărut și s-a dezvoltat prin

¹ Sl. Bratic = frăție

² Proces verbal întocmit cu ocazia săpăturilor arheologice efectuate în satul Brătești din comuna

Albești de Argeș, 1977, în arhiva Muzeului Municipal Curtea de Argeș

³ Arhivele Statului. Condicta Episcopiei Argeș (ASCEA), Dosar II, Nota nr. 2

extensia demografică a satului omonim, după 22 septembrie 1735, data înzestrării acestui metoc⁴.

Dar, după secularizarea averilor mănăstirești și reforma agrară din anul 1864, un anume Niculăiță Popescu, primar al comunei Valea Iașului de care depindea atunci comunitatea, împreună cu Gheorghe Ioanicescu zis Tigaie, din regiunea Sibiului și Constantin Gălășanu, fiul preotului din Brătești, răpesc prin înșelăciune cetățenilor practic analfabeți o moșie de peste 100 ha în nord estul satului Brătești, unde, în 1866 îl așează ca vechil pe Ion Florea Oltean, un țigan din părțile Vâlcei sau Sibiului. Acesta se căsătorește pe parcurs cu o localnică iar urmașii lor își iau numele de Florieni sau Olteni, după numele acestuia, împrumutându-l și noului sat format astfel.

În privința Bolovăneștilor, aceștia se situează în nord estul fostei comune iar Ruginoasa în sud estul acesteia, pe pârâul cu același nume. Astăzi în curs de dispariție, aceste sate, formate ulterior celorlalte trei, nu au depășit niciodată un anumit cuantum demografic, doar suprafața de care dispun făcând să nu fie desemnate drept cătune.

Din punctul de vedere al încadrării administrative, aceste cinci sate au aparținut mai întâi comunei Valea Iașului, din 1785 (data organizării acesteia) până la 1886, apoi comunei Albești (1886 – aprilie 1925) Interesant este că, fie pentru a se evidenția de moșia metocului, fie prin simplă abreviere orală, până în 1864 numele satului principal devenise, nu se știe cu exactitate când, din Brătășești – Brătești. Din aprilie 1925, până la 31 decembrie 1938, cele cinci sate sunt organizate ca și comună sub numele de Brătești. La 1 ianuarie 1939 comunitatea este integrată comunei Albești pentru ca între 1 ianuarie 1947 și 31 ianuarie 1952 să revină la administrația anterioară. De la 1 februarie 1952 și până în prezent, în urma unei noi reorganizări administrative, satele Brătești, Doblea și Florieni sunt integrate comunei Albești de Argeș, satul Bolovănești comunei Mușătești iar Ruginoasa Văii Iașului. Țin să amintesc și că, până la reforma agrară din 1864, comunitatea a cunoscut și **rumânia** ca formă de dependență față de Mănăstirea Argeș.

În ceea ce privește primarii fostei comune, exercitând funcția când unul când celălalt, timp de 43 de ani, aceștia nu au fost decât doi: Badea Iosif Radu, primar al comunelor Albești și Brătești, demn de menționat fiind meritul acestuia de a salva, în Primul Război Mondial (1916 – 1918 pentru România), clopotele schitului în fața insistenței germanilor care voiau să le

⁴ ASCEA, Dosar V, Nota nr. 5

topească și fiul său Radu Gheorghe (Rădulescu) primar al comunelor Brătești și Albești, cel care pune în aplicare reforma agrară din 1921.

Vorbind de schitul Brătășești, pot spune că prima biserică a acestuia, ctitorită de Ion Vălsănescu, paharnic în timpul lui Matei Basarab (septembrie 1632 – 1654), a fost sfințită la data de 25 martie 1632 ca metoc al Mănăstirii Robaia, fapt ce reiese dintr-un document ce cuprinde și descrierea peisajului zonal⁵. De asemeni, urme de frescă, păstrată pe câteva cărămizi, îl determină pe arheologul R. Rosetti să o considere ca fiind zugrăvită în același mod cu cea a schitului Ostrov⁶ (județul Vâlcea).

În 1671, după pierderea metocului Bucovăț, Mănăstirea Robaia devine schit iar metocul intră sub administrarea Mănăstirii Argeș. *Fiind găsită dărâmată și pustiită de barbarii turci*, aceasta este reconstruită din temelie de Partenie (arhimandritul Mănăstirii Argeș) și Varlaam (ieromonahul schitului Robaia) și sfințită la 19 aprilie 1735 de episcopul Iosif, fapt ce reiese din pisania de deasupra intrării care precizează și hramul sfântului Ioan Botezătorul. Cel care înzestreașă schitul însă este popa Constantin din Corbeni, la 22 septembrie 1735, în actul de reînțemeiere⁷. Tot acesta, la 25 martie 1736 îi mai dăruiește o roată de moară⁸. După ce la 24 iunie 1759 este afiliat Mănăstirii Argeș⁹, secularizarea din 1864 îl găsește împânzit de călugări greci ce sunt alungați cu această ocazie; ulterior acestui eveniment schitul mai rămânându-i doar 10 ha teren arabil, 15535 m² grădină și 150 m² cimitir. La 21 octombrie 1921 un decret regal redă schitul Mănăstirii Robaia¹⁰ pentru ca din 1954 până în prezent să devină biserică de mir afiliată parohiei Brătești ca Biserica Florieni. Biserica încă păstrează două clopote de importanță istorică: unul mic, de 40 kg cu inscripția *făcut pe cheltuiala schitului Brătășești 1806* și altul de 125 kg atestând: *Acest clopot al schitului Brătășești s-au făcut pe cheltuiala protosinghelului Dosoftei [al Robaiei] 1813*

Dar în fosta comună Brătești mai există și Biserica Parohială cu hramul Înălțării Domnului, ctitorită între anii 1861 – 1864 de preotul Gheorghe Gălășanu și cetățeni ai comunității și sfințită de episcopul Neofit, fapt atestat de asemeni de o pisanie. Această biserică a mai suportat reparații în anul 1912 și între anii 1962 – 1967 prin contribuția bănească și fizică a localnicilor.

⁵ doc. Copie în arhiva Mănăstirii Robaia, apud ASCEA, Dosar II, Nota nr. 3

⁶ Proces verbal cit.

⁷ ASCEA, Dosar V, nota nr. 5

⁸ ASCEA, Dosar IV, nota nr. 4

⁹ ASCEA, Dosar VIII, nota nr. 6

¹⁰ Doc. în arhiva Mănăstiri Robaia

În privința educației pot spune că, încă de la apariția metocului, anumiți săteni erau inițiați în tainele descifrării slovelor, dar organizat, aceasta apare abia după 1866, când copiii încep să meargă la școală în Valea Iașului și Corbeni. Din 1894 funcționează aici prima școală, într-un local închiriat ce aparținea lui Constantin Gălășanu, primul învățător fiind Toma Iliescu (1894 – 1905)¹¹. În 1912 se construiește primul local propriu, pentru ca în 1962 să apară cel actual, cel vechi devenind cămin cultural. Dar instituindu-se în același an ciclul de învățământ gimnazial, a fost necesar ca în 1968 să se clădească un al doilea corp de școală. Cu această ocazie ia ființă pe lângă școală și o grădiniță de preșcolari¹².

La 31 decembrie 1968 este electrificat parțial satul Brătești iar în 1969 și școala.

Dacă în satul Florieni pot fi remarcate încă influențe oltenesti în ceramică, obiecte cusute, vorbire, obiceiuri și, până nu de mult în port, în celelalte sate predomină urme ale vechii tradiții pastorale, localnicii fiind apreciați pentru calitatea prelucrării lânii. Aici se mai întâlnește încă arhitectură de habitat și anexe mai vechi de un secol, cu adevărat demne de admirat fiind grajdurile realizate *în topor* și la a căror îmbinare au fost folosite doar cuie și pene de lemn.

Referitor la onomastica locală, aici pot fi întâlnite nume de familie ca Ilie sau Julea, ce atestă, nu doar tradiția pastorală prin rezonanța lor ardeleană ci și originea pur românească. De asemenea numele Obăgilă atestă forma de dependență a românilor din Transilvania, transpusă celei autohtone.

Brăteștii au sacrificat națiunii și un important număr de eroi: 22 decedați în Primul Război Mondial (1916 – 1918) și 25 în timpul celui de-al Doilea.

În privința fiilor acestei comunități, este demn de menționat Dumitru M. Ion, fiul preotului Mihai Dumitru. Astăzi prozator și poet recunoscut la nivel național, acesta s-a născut la 26 septembrie 1947 în comuna Brătești, absolvind tot aici și ciclul de învățământ gimnazial. După absolvirea liceului *Vlaicu Vodă* din Curtea de Argeș se înscrie la cursurile Facultății de litere a Universității București, pe care le va abandona în favoarea Institutului de Artă Teatrală și Cinematografică I. L. Caragiale, absolvind în 1971.

După debutul literar din 1964, în estetica poeziei se remarcă îmbinarea cultului banalității cu mitologia autohtonă. Volumul său reprezentativ este *Vânătorile* (1969) unde însă identitatea poemelor este una

¹¹ Primul registru de inspecții școlare, 1894, în arhiva Școlii Generale Brătești

¹² Registre de inspecție școlară, în arhiva Școlii Generale Brătești

de ansamblu vizionar. Cu volumul *Balcanice. Una sută balade* (1970) și prin numeroasele traduceri devine unul din cei mai importanți poeți ce valorifică influențe ale acestei culturi. Tot lui, literatura română postbelică îi datorează cele mai reprezentative romane fanteziste. A mai scris impresii de călătorie dar și cărți pentru copii¹³.

Astfel, în prisma istoriei locale, a unui spațiu geografic ce a permis influențe ardelenice și oltenice, aduse de practicarea transhumanței, prin tradițiile și valorile culturale pe care le-a creat, comunitatea fostei comune Brătești își merită cu demnitate realizarea unei micromonografii, chiar și prin valorificarea puținelor surse inedite ce fac referire la aceasta, scrise sau perpetuate oral.

SYNOPSIS:

The village is situated near the town of The Court of Arges towards the north west.

*The toponimic is important because the Slavonic word **bratia** means brotherhood denoting the way medieval communities were founded in Wallachia in the Middle Age period.*

The village also held the communal seat between 1925 -1938 and 1947-1952 and holds several important monuments such as the 17th century small church and the Parochial Church (1861-64) Also the ruins of a Byzantine church (demolished already in the 1550's) were discovered in 1977 following some archaeological digs.

The number of the fallen heroes in WW I and WW II is also mentioned. During WW I the mayor managed to save the church bells (the german commander wanted to melt them down) that were inscribed in Slavonic with the year and the name of the benefactors who paid for them (1806-1813)

In the modern period the discussion focuses on education (the first school building being built in 1912) the linkage of the village to the power grid in the 1960's (the village and the school were electrified in 1968-1969) and a son of the community (an important personality born in this village that achieved national recognition-the poet Dumitru M. Ion)

We conclude with the desire to further expand the study of this particular community toward a more substantial paper that even takes into account the verbal tradition.

BIBLIOGRAFIE IZVOARE:

¹³ Marian Popa, *Dicționar de literatură română contemporană*, București, 1977, pp. 203-204

Arhivele Statului, Condica Episcopiei Argeș, dosare nr. 2,4,5,8

Arhiva Mănăstirii Robaia

Arhiva Școlii Generale Brătești

Arhiva Muzeului Municipal Curtea de Argeș

Arhiva Primăriei Comunei Albeștii de Argeș

LUCRĂRI GENERALE:

Popa, Marian, *Dicționar de literatură română contemporană*, București, 1977

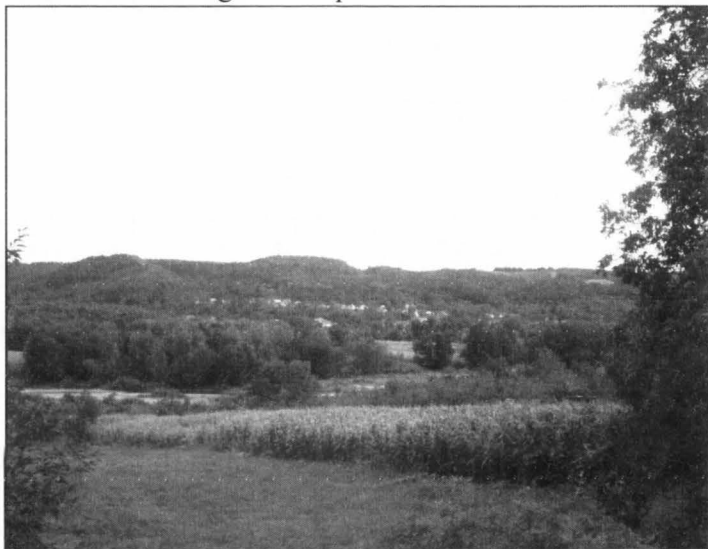
DESPRE DISPARIȚIA SATULUI MÂZGANI- MUSCEL

**Dr. Donia-Felicia Poștoacă
-Muzeul Câmpulung Muscel-**

În perioada medievală satul Mâzgani făcea parte din comuna Vulturești, comună situată în partea de est a județului Argeș la 26 km de orașul Câmpulung și la 24 km de orașul Pitești pe pârâul Mâzgana, afluent al râului Argeșel.

La 3 km. vest de comună trece meridianul de 25° longitudine estică, iar la 6 km. spre sud de comună trece paralela de 45° latitudine nordică – coordonate care situează comuna în mijlocul continentului european și la jumătatea distanței dintre ecuator și Polul Nord.

În structura habituală se includ cătunele: Bătiești, Vultureștii de Jos, Vultureștii de Sus, Valea Caselor, Mâzgana, Toboșari și Mârgești. În perimetrul comunei s-a aflat satul Mâzgani – dispărut.

Structura litologică a dus la formarea unei stânci din piatră amestecată cu metale (la Mâzgana), a izvorului cu apă minerală de la Lucieni și la colorarea apelor pârâului Valea lui Cireș cu fier. În subsol se află zăcăminte mineralogice cu conținut de aur, titan, zirconiu, granați, cărbune inferior

(lignit); un mare depozit de ape minerale sulfuroase (în partea de est a comunei); depozite de gips, gresii, pietriș și nisip; argile¹

Coordonate istorice.

Din neoliticul târziu datează descoperiri arheologice care atestă continuitatea de locuire din timpuri îndepărtate, precum și importanța văii Argeșului pentru comunitățile din epoca neolitică și a bronzului: un tumul foarte bine conservat la **Valea lui Cireș**; unelte din piatră descoperite la **Padina**; un topor din piatră găsit în punctul **Bolatu** – descoperiri care se includ aceluși mărturii de cultură materială găsite la Câmpulung, Albești-Muscel, Malu cu Flori, Cetățeni.

Pe o pantă din sud-vestul satului Văleni, spre Mâzgana-Hârtiești, în locul numit **La morminte** (în apropierea ruinelor vechii biserici din Poiana Mâzgana) – un toponim menționat documentar încă din 2 iulie 1513, într-un hrisov semnat de domnul Neagoe Basarab² era semnalată prezența unui „*mormânt zidit cu multă dibăcie, din lespezi de piatră tăiate și alcătuite ca pereții unui coșciug...*”, mormânt în care s-au găsit osemintele unui bărbat, ale calului, precum și o sabie – bănuită a fi din aur³. Autorul acestui articol, învățătorul I. N. Panaitescu din Cetățeni-Deal, arată că în 1930 – când se fac săpături – s-au găsit încă 3 morminte, craniile și „*vase de pământ cu formă minunată de cadelniță sau candelă artistic lucrată*”⁴.

Interesul stârmit de aceste descoperiri îi determină pe I. Andrieșescu și Dinu V. Rosetti să facă aici cercetări de suprafață și arheologice (în 1931 și 1960-1964), stabilindu-se că sunt cimitire din epoca bronzului aparținând culturii mormintelor „în cistă”⁵, cultură subcarpatică răspândită până în Țara Bârsei, dar care în arealul Dâmbovița-Muscel prezintă o individualitate semnalată de arheologi⁶. Mormântul cercetat în 1930 a scos la iveală și o brățară din argint, precum și calota craniană a unui individ asupra căruia se

¹ Ion Popescu Argeșel și colab., *Vulturești Muscel 1512-2005*, Editura Universității « Lucian Blaga », Sibiu, 2005

² *Documente privind istoria României*, B, veac XVI, vol. I, p. 87.

³ Arhiva Muzeului Național de Antichități, **dosar nr. 1896**, adresa nr. 8138 din 5 octombrie 1896.

⁴ I. Panaitescu, *Mormintele vechi de la Cetățenii din Deal*, în „Muscelul nostru”, II, nr. 5, 1930, p. 19.

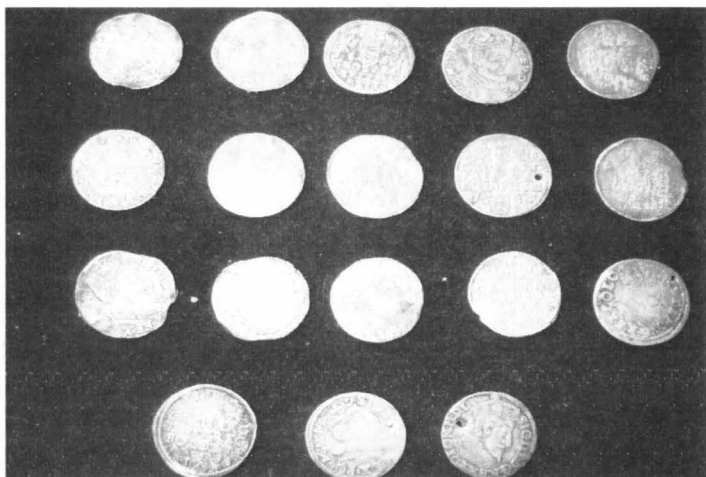
⁵ Publicate de I. Andrieșescu în ziarul „Universul” din 26 octombrie 1931, p. 1, și citate de Dinu V. Rosetti în „Cercetări arheologice și materiale de numismatică și istorie” CAMNI, I, 1975, p. 276-278.

⁶ Ion Motzoi-Chicideanu și Gheorghe Olteanu, *Un mormânt în cistă descoperit la Văleni-Dâmbovița*, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie” (SCIVA), 51, 1-2, ianuarie-iunie 2000, p. 19.

încercase o trepanație (obiectele se află în expoziția permanentă a Muzeului Câmpulung-Muscel..

În 1922, C. Rădulescu-Codin scria despre *exploatarea aurului* (pe care îl semnala și în **Valea Făgețelului**, la vest de Racovița), care „*se culegea altădată din aluviunile Argeșului, Argeșelului și Dâmboviței*”⁷, iar de-a lungul râului Mâzgana se presupune că sunt circa 300 de movile de pământ (numite ștolmii), rămase de pe vremea când rudarii săpaseră șanțul prin care aduceau apa necesară spălării aurului⁸. De la aceste movile s-a dat și numele cătunului **Stolmiile** aflat în apropierea lor.

Absolut întâmplător, în anul 1970, s-a desoperit un tezaur monetar conform procesului verbal nr. 67 din 15 iunie 1970 din arhiva Muzeului Câmpulung, tezaur format din roși polonezi din argint datând din 1598,. Pe avers are efigia lui Sigismund al Poloniei. Greutatea unei monede este de cca 2,7 g. (piesă de trei prașile.)

Informația a fost publicată de Ștefan Trâmbaciu și Aurică Smaranda în *Buletinul Societății numismatice*.⁹

Atestare documentară.

Satul este atestat documentar la 1 septembrie 1475-31 august 1476, când domnul Basarab cel Tânăr Țepeluș întărește mai multe sate din Muscel

⁷ C. Rădulescu-Codin, *op. cit.*, p. 64-65.

⁸ *Ibidem*, p. 65.

⁹ Ștefan Trâmbaciu, Aurică Smaranda *Trei tezaure din secolul XV-XVII descoperite în zona orașului Câmpulung-Muscel* în „Buletinul Societății Numismatice Române” anii LXX-LXXIV, București, (1976-1980) Nr. 124-128

Mănăstirii Cutlumuz de la Muntele Athos, printre care și „*Hârtiești de pe Argeșel și ocina lui Bucur și muntele de la Strunga-Hârtiești*”¹⁰.

La 23 iulie <1512-1513>, domnul Neagoe Basarab întărește Mănăstirii Cutlumuz mai multe sate, stabilind boieii care să le hotărnicască; printre martori apar Repede și Razor din Vălturești, iar la delimitarea satului Hârtiești se arată „...*la frasinul cel mare ce desparte hotarul cu Bătieștii, trece Arghișelul și dealul...*”¹¹. Avem astfel prima atestare documentară pentru satele **Vulturești și Bătiești**.

La 7 iulie 1536, domnul Radu Paisie întărește lui Radomir vornicul și fiului său Drăghici, scriitor, și cu fiii lor, ocină în **Bârzești** și țigani, pentru că „*le sunt vechi și drepte ocine și dedine*”¹²; hrisovul domnesc este dat după ce Moțea, fiul lui Harvat logofăt, înfrățit pe ocinele lui Radomir, a murit fără copii, și atunci sora lui și fiul ei au venit să ceară ocinele – lucru pe care domnul nu îl acceptă.

La 7 mai 1778, la alegerea moșiilor mănăstirilor Clocociov și Valea, printre cei desemnați ca hotarnici sunt megieși din Bătiești, vecini cu moșia Mănăstirii Clocociov „*i cu satul Bârdigani*”¹³ – adică satul **Vultureștii de Jos**, cu vechea lui denumire. Satul **Mâzgani** este atestat documentar la 17 iunie 1599, în hotar cu Văleni-Dîmbovița (dealul cu același nume este în partea de est a comunei Hârtiești), când se face referire la faptul că satul aparținea Mănăstirii Cutlumuz.

Se arată că hotarele satului Văleni au fost încălcate în acel an de către călugărul Ioasaf și de satul Mâzgani, închinat Mănăstirii Cutlumuz¹⁴. Apar dese conflicte ale mănăstirii cu moșnenii și megiașii, care încalcă hotarele și se revoltă împotriva situației de rumânire a multora dintre ei. Unul din actualele cătune ale comunei Vulturești, pe partea stângă a Argeșelului, se numește astăzi **Mâzgana**; s-a format probabil pe o parte din vatra vechiului sat Mâzgani, aflat în hotar cu Văleni-Dâmbovița. Ca de altfel în întregul areal de la sud de Suslănești și până la Conțești și Văleni, limitele satelor sunt greu de stabilit, mai ales în secolele XVI-XVII. Se pare că satul Mâzgani formase o singură așezare cu Hârtiești, dacă luăm în considerare indiciile existente în documentul dat în 1512-1513 de Neagoe Basarab. Menționarea lui printre satele închinat Mănăstirii Cutlumuz îi certifică

¹⁰ *Documente privind istoria României* Țara Românească, veacul XVI, vol. I, B 1247-1500, nr. 153 p. 156-157.

¹¹ *DIR*, B, veac XVI, vol. I, p. 87; și *Documenta Romaniae Historica*, B, vol. II, nr. 105.

¹² *DIR*, B, veac XVI, vol. II, nr. 208, București, 1951, p. 214-215.

¹³ Ion Popescu Argeșel, Anca Popescu Argeșel, Radu Popescu Argeșel, Ileana Popescu Argeșel, *Vulturești Muscel 1512-2005*, Sibiu, 2005, p.59-60.

¹⁴ *DRH*, B, Țara Românească, vol. XI (1593-1600), nr. 333, București, 1975, p. 458-459.

vechimea, iar repetarea insistență a formulei de proprietate a mănăstirii arată că stăpânirea călugărilor nu era prea sigură, fiind probabil disputată și încălcată de megiași sau chiar de locuitorii satului. Amintirea satului s-a păstrat în toponimic și în unul din cătunele de la Vulturești.

Despre existența satului Mâzgani aflăm pentru prima dată dintr-un document dat în anul 1599 de domnul Mihai Viteazul, în care se arată că hotarele satului Văleni au fost încălcate în acel an de către un călugăr pe nume Ioasaf și de satul său Mâzgani: „... *Iar megieșii văleani au avut pârea înaintea domniei mele cu călugărul Ioasaf de la mănăstirea ce se cheamă Cotlumuz și cu satul lui Mâzgani, pentru niște hotare și semne vechi ce sunt între moșia mâzganilor și văleanilor și vrea călugărul Ioasaf și satul Mâzganilor să împresoare hotarele și semnele cele bătrâne de la Văleani și să ia moșie de la satul Văleani ...*”⁽¹⁵⁾, hotărârea domnească interzicând starețului și mângănenilor să se mai amestece cu pământurile moșnenilor.

Se pare că, într-o vreme mai veche, satul Mâzgani a format o singură așezare cu satul Hârtiești - concluzie care se desprinde din faptul că, în mai multe documente de întărire date Mănăstirii Cutlumuz și anterioare lui Mihai Viteazul - nu se vorbește de Mâzgani, specificându-se doar satul Hârtiești (în care însă se cuprindeau și hotarele satului Mâzgani de mai târziu). Și în următoarele documente din secolul XVI, date de alți domni aceleiași mănăstiri, se face aproximativ aceeași precizare în legătură cu hotarele satului Hârtiești - hotare care mai târziu sunt atribuite satului Mâzgani.

După Mihai Viteazul - care menționează pentru prima dată satul Mâzgani - și alți voievozi amintesc, alături de Hârtiești, în întăririle date Mănăstirii Cutlumuz, și acest sat Mâzgani, alături de satul Hârtiești - așa cum o face la 8 decembrie 1618 Gavril Movilă: „... *Și iar să fie sfintei mănăstiri satul Hârteștii de la Argeșel din județul Muscel, tot, cu tot hotarul și cu toți rumânii și cu tot venitul și cu metohul sfintei mănăstiri și de pretutindenea, din hotar, până iar în hotar. Și iar să fie sfintei mănăstiri satul Mâzgani din județul Muscel tot, cu tot hotarul și cu rumâni și cu tot venitul de pretutindeni, din hotar iar în hotar ...*”⁽¹⁶⁾.

În textul documentului sunt arătați toți voievozii care au întărit Mănăstirii Cutlumuz proprietatea asupra acelor sate, începând cu Io Basarab (= Basarab Țepeluș cel Tânăr) și Radu voievod (= Radu cel Frumos) și terminând cu Radu voievod feciorul Mihnei (= Radu Mihnea). Intervenția repetată asupra acestei probleme, în documente, conduce către concluzia că

¹⁵ **DIR**, B, Țara Românească, veacul XVI, vol. V, București, 1952, p. 450.

¹⁶ **Idem**, XVII, vol. II, doc. nr. 234.

stăpânirea acestor sate nu era prea sigură, fiind probabil disputată și încălcată fie de megieși (boierii sau moșnenii satelor învecinate), fie de înșiși locuitorii acestor sate - care nu se împăcau cu situația lor de oameni rumâniți, obligați să muncească pentru călugări.

Din toate documentele prezentate mai sus se poate concluziona că satul Mâzgani s-a format mai târziu – probabil în secolul XVI, desprinzându-se din satul Hârtiești și constituindu-se ca așezare separată, continuând însă să rămână tot proprietatea vechiului stăpân – Mănăstirea Cutlumuz

Acest sat care își avea vatra, probabil, de o parte și de alta a râului cu același nume, cam prin dreptul actualului islaz Mâzgana (proprietatea comunei Vulturești), și-a încetat existența de timpuriu, în urma unor întâmplări și evenimente care rămân deocamdată necunoscute, sau poate din cauza nevoilor și a corvezilor de tot felul la care erau obligați sătenii „rumâniți” de către mănăstire. Destrămarea așezării are ca efect stabilirea locuitorilor prin satele învecinate, cei mai mulți probabil în satul de origine (Hârtiești); dar este foarte probabil că - așa cum menționează tradiția locală - unii dintre ei să-și fi găsit oblăduire și adăpost la vecinii și cunoscuții din Văleni, vechi moșneni, stăpâni pe moșia și viața lor. Este de asemenea posibil ca unii dintre vechii mâzgani, prin roire, să se fi format cătunul Vrăbii (Fumedenie), cătun pe care îl găsim specificat în unele documente din secolul XVIII, cam din aceeași vreme cu dispariția satului Mâzgani, și care este foarte apropiat de vechea vatră a satului Mâzgani.

După dispariția satului Mâzgani, moșia sa va rămâne în continuare în posesia Mănăstirii Cutlumuz. O parte a acesteia va intra însă în stăpânirea satului Văleni, mai târziu, în secolul XIX, în urma unui lung proces purtat între moșnenii Văleni cu Mănăstirea Cutlumuz și statul, după secularizarea din 1864; iar o altă parte va mai reveni sătenilor văleni prin împroprietărirea de după Primul Război Mondial (actualul islaz Mâzgana). În ceea ce privește păstrarea numelui de Mâzgani, în toponimie sau tradiție, nu sunt elemente care să ateste cert faptul că a dăinuit mult.

Levillage Mâzgani est un vieux espace historique dans lequel les recherches archéologiques ou les découvertes occasionnelles ont relevé présence précoce et constante de l'homme qui a trouvé ici les conditions naturelles aussi que les ressources qui lui assura l'existence dans les siècles XV-XVII

BISERICA RUPESTRĂ A MÂNĂSTIRII NĂMĂEȘTI PÂNĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-lea

Dr. Donia Felicia Poștoacă
-Muzeul Câmpulung Muscel-

Satul Nămăești aparține de comuna Valea Mare-Pravăț, situată în partea de nord a orașului Câmpulung la o distanță de 7 km, la intersecția drumurilor naționale Câmpulung Brașov și Câmpulung-Târgoviște la poalele muntelui Mateiaș.

Biserica rupestră se află la altitudinea de 833 m., sub dealul numit Coasta Schitului, pe partea dreaptă a râului Argeșel; versantul este drept, abrupt și stâncos, iar biserica domină întregul peisaj.

Este una din cele trei biserici rupestre din județul Muscel (celelalte sunt la Cetățuia – Negru Vodă și Corbii de Piatră), și cea mai mare dintre ele. Călător la 1925 prin ținutul Muscelului, Nicolae Iorga vedea astfel așezământul de pe malul Argeșelului: *„Iată acum și Nămăeștii, cari văzuți ă n față, sat și mănăstire împreună, dau o întipărire mai puternică și mai bogată. Pe o cărare pietruită te urci spre o biserică al cărei pridvor singur, prefăcut deunăzi, e de zid, în afară, pe când stranele, catapiteazma și altarul se află în stâncă. O peșteră mică a fost scobită și mai bine netezită pentru a primi zilnic rugăciunile maicelor...”*¹.

Biserica Mănăstirii Nămăești, (1909)

¹ Nicolae Iorga, *Sate și mănăstiri din România*. București, 1925, p. 283.

Săpată în stâncă de piatră (conglomerate de Bucegi, de vârstă cretacică), liber fiind doar peretele dinspre est, biserica se înalță maiestuoasă pe un mic platou, cu icoana de hram pictată pe fațadă și pridvorul despre care scria Nicolae Iorga, pridvor refăcut după primul război mondial. Interiorul bisericii este săpat în piatră, naosul și altarul formând împreună o scobitură boltită de 6,5 – 7 m.; tavanul este tot din stâncă, având deasupra prismeii turla înaltă de 6 m., construită din cărămidă și luminată cu patru ferestre.

Altarul lăcașului este despărțit de interior printr-o catapeteasmă din lemn de stejar sculptat în stil roman; ușile împărătești și diaconești au la partea superioară terminații în formă de turnuri (stil gotic), fiind vopsite cu bronz auriu.

În altar se află masa, cioplită într-un bloc de piatră și fixată pe podea. Lumina pătrunde prin cele patru ferestre ale turlei și prin altele două săpate în stâncă, spre sud și răsărit.

Mănăstirea Nămăești, vedere partea estică.

În partea de nord, la circa 10 m. de altar, este clopotnița ridicată pe stâncă, din cărămidă și scândură; este nouă, înlocuind-o pe cea distrusă de armatele germane în 1916, când biserica a fost bombardată și a luat foc. De

altfel, urmele vitregiei timpului și distrugerilor făcute de oameni se văd și pe peretele de est, unde găurile din stâncă aduc mărturie asupra atacurilor armate, iar scobiturile din piatră dovedesc vechimea lăcașului și faptul că, demult, el a fost fortificat cu bârne groase de lemn.

Imediat după război, chiar în 1916, s-au făcut reparații serioase, s-a înlocuit mobilierul care arsese și s-a resfințit biserica. În anii 1957-1968 s-au făcut lucrări de consolidare și amenajare a chiliilor și stăreției, iar în anii 1968-1969 s-au amenajat aleile de acces.

Vechimea mănăstirii este dată de un document din 1386, prin care domnul Mircea cel Bătrân dăruiește satul din vale (Nămăești) schitului de maici cu același nume, pentru că au „*conducere autoritară, bună rânduială și veche așezare*”² În 1503, un hrisov semnat de domnul Radu cel Mare amintește despre Stanciu din Nămăești care „*a umblat pe calea dreaptă a Brașovului*” ajungând la Bran³.

Mai concret este documentul emis de Mircea Ciobanul la 1 iulie 1547, când îi întărește lui Dumitru și fiilor săi ocină în Nămăești, finalul hrisovului aducând și dorința noului proprietar: „*iar pe urmă așa a întocmit Dumitru că de se va întâmpla să nu rămână nimeni din rodul lui de inimă, nici fiu nici fiică, atunci să fie toate ocinele mai sus scrise ale sfintei dumnezeieștei biserici care este de piatră în satul Nămăești*”⁴.

Gestul lui Dumitru îl convinge pe domn de necesitatea susținerii lăcașului și îl determină să facă mai mult pentru Nămăești – locul unde avea moșie de zestre a soției sale Elina și loc mult iubit nepotului Mateiaș postelnicul, care avea aici casă și moșie, ca în 1653 să dea o poruncă, prin care toți boierii care nu aveau copii erau obligați să-și lase după moarte averea satului și mănăstirii Nămăești⁵.

Cu toată această milă domnească, și cu toate daniile primite, se pare că totuși schitul nu a fost foarte bogat, ci doar a rezistat în timp – mai ales cu ajutorul donațiilor și al sătenilor din sat (al căror număr în 1774 era foarte

² Chesarie Gheorghescu, *Mănăstirea Nămăești – județul Argeș*, în „Glasul bisericii”, anul XLII, nr. 1-3, 1983, p. 102.

³ Ioan Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria*, București, 1902, p. 131-132.

⁴ *DIR*. B. Țara Românească, veac XVI, vol. II (1526-1550), p. 362.

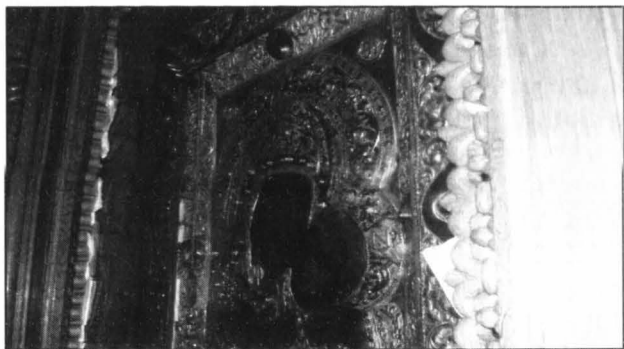
⁵ *DRH*. B. Țara Românească, București, 2001, vol. XXXII, doc. nr. 31.

mic, din cei 16 locuitori birnici 3 fiind preoți⁶. În anul 1810, schitul apare cu doi preoți de mir și nouă călugărițe, fără a avea „poporani sau țigani”⁷.

Că sătenii au fost apropiați de schit se vede și din modul cum sărbătorește hramul acestui așezământ (care este „Intrarea în biserică”, la 21 noiembrie). Însă atât mănăstirea cât și satul au ca sărbătoare patronală prima vineri de după Paște, adică ziua de „Izvorul Tămăduirii” – când localnicii și numeroșii pelerini vin să se roage la icoana Maicii Domnului, făcătoare de minuni și vindecătoare de boli.

Despre denumirea satului și întemeierea schitului există multe legende și tradiții, consemnate de arhimandriți în secolul XVIII, de călătorii străini din secolul XIX, de învățătorii satului, de preoți și călugărițe. În 1871-1872, în calitate de ministru al instrucțiunii publice, Alexandru Odobescu trimite la sate un chestionar cu șase întrebări privind tradițiile și antichitățile din comunele rurale. Răspunsurile trimise de învățători au fost reunite într-un cuprinzător opus, păstrat astăzi la Biblioteca Academiei Române; pentru Nămăești, răspunsurile sunt consemnate în manuscrisul cu numărul 228⁸.

Găsim aici și legenda despre întemeierea schitului, așa cum a consemnat-o învățătorul satului – legendă care are asemănări cu altele, culese de C.D.Aricescu sau de călătorii străini care vin la Nămăești. Astfel, se arată că doi ciobani s-au adăpostit de ploaie, cu oile, pe stânca de piatră unde este astăzi biserica. Noaptea ei au visat o femeie care i-a somat să vină cu stăpânii lor pentru a căuta în piatră icoana Maicii Domnului, despre care se spunea că ar fi pictată chiar de evanghelistul Luca. Speriați rău de amenințările femeii, ciobanii au săpat în peretele de apus; la un moment dat munca le-a fost ușurată de nisipul care cădea singur, dezvelind un gol (ușa) și scoțând la lumină icoana făcătoare de minuni.

*Mănăstirea Nămăești,
icoana făcătoare de
minuni .*

⁶ Florina Mohanu și Ioan Hera-Bucur, *Catagrafia județului Muscel din anul 1774* în „Revista arhivelor” nr. 3, 1992p. 344.

⁷ Ion Vasile Voinea, *Catagrafia bisericilor și preoților din Județul Muscel la 1810*. București, 1977, p. 33-34.

⁸ Ioan Răuțescu, *Schitul Nămăești*, în „Glasul Bisericii” nr. 8-9p. 565.

Interesat și el de legendă, C.D.Aricescu vine special la Nămăești, însoțit de un prieten (și această călătorie, împreună cu altele, o redă în lucrarea sa despre istoria Câmpulungului⁹).

Au o interesantă discuție despre istoricul maghiar Chr. Engel, care redă în lucrarea sa referitoare la Ungaria legenda potrivit căreia apostolul Andrei, venind de la Bran în misiunea de creștinare a românilor, s-a oprit la un templu păgân și a privit în speranța că va găsi un preot, care să-i fie primul prozelit; nevăzând pe nimeni, a spus „*Nemo est = nu e nimeni*”, și de aici vine numele așezării¹⁰.

Același conținut al legendei, în privința numelui, îl aflăm și la călătorul englez James Henry Skene, care în jur de 1850 ajunge și la Nămăești; acum personajul este Rudolf (Radu) cel Negru, domn român, iar expresia este „*Ne homo est*”¹¹.

Despre întemeierea bisericii, Aricescu redă tradiția locului, cu ciobanul care visează pe Maica Domnului, primind poruncă să sape în stâncă și să afle acolo icoana cea minunată; astfel el a aflat bisericuța de piatră, în formă de grotă, cu icoane și odoare bisericesti, pe care sătenii au prefăcut-o apoi în biserică de azi¹².

În august 1846, în timpul vizitei pastorale făcută în eparhia Ungrovlahiei, mitropolitul Neofit Cretanul poposește și la Mănăstirea Nămăești, despre care își notează multe lucruri¹³: felul cum s-a aflat icoana făcătoare de minuni și cum a îmbrăcat-o cu argint vornicul Constantin Dudesco în 1798; cum s-a descoperit bisericuța – anume că un înger i-a spus în vis unui sihastru de aici despre ea, punându-l să destupe partea dinspre miazăzi a stâncii, pentru a face ușă; despre crucea încastrată în stâncă la 1601 de Radu postelnic (cruce parțial distrusă astăzi).

După cum se vede, legendele au – majoritar - ca personaj principal ciobanul, ceea ce poate avea legătură cu ocupațiile locuitorilor de aici – care au desemnat drept ctitor un om simplu, de aceeași condiție socială cu ei. Diferența apare la Engel (a cărui viziune istoricistă este alta) și la mitropolitul Neofit – care nu putea consemna decât o legendă cu caracter religios.

⁹ C.D.Aricescu, *Istoria Câmpulungului. Prima residență a României*. vol. II, București, 1855, p. 80-84.

¹⁰ *Ibidem*, p. 80-83.

¹¹ Adrian Săvoiu, *Câmpulungul în mărturiile vremii*, București, 2008, p. 61.

¹² C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 84.

¹³ Ghenadie Enăceanu, *Mitropolitul Ungro-Vlahiei Neofit I*, în „Biserica Ortodoxă Română”, București, februarie 1977, anul III, nr. 5, p. 181.

Patrimoniul bisericii este inventariat pentru prima dată în catagrafia din anul 1810, unde se arată că la biserica schitului „*cărțile sunt deplin, fără a avea lipsă*”¹⁴. O altă catagrafie, întocmită la 1839 și păstrată în arhiva veche a protoieriei de Muscel¹⁵, dă mai multe informații despre averea bisericii, astfel:

- o *Evanghelie* românească veche „*cu scoarțe de lemn, plisă (= catifea) roșie și medalioane de argint la colțuri reprezentând cei patru evangheliști*” – carte pe care o bănuim a fi ediția brâncovenească din anul 1693;
- icoana Maicii Domnului îmbrăcată în argint;
- icoana de praznic „*Intrarea în biserică*”;
- icoane cu Sf. Nicolae și Sf. Ioan Botezătorul;
- obiecte din argint – potir, discos, linguriță;
- colan sârbesc cu 27 de chipuri ale sfinților;
- 23 „*rubieluțe de aur*”;
- 84 grăunțe de urmuz mare la icoana Maicii Domnului;
- cădelniță de argint;
- 9 tocuri de candelă de argint.

Multe din aceste bunuri s-au pierdut în toamna anului 1916, când trupele germane au ocupat satul și au bombardat biserica schitului, care a luat foc.

În 1957, când își publică documentatul studiu despre schitul Nămăești¹⁶, preotul Ioan Răuțescu menționează în patrimoniu și 21 de cărți din secolele XVII (1), XVIII (3) și XIX (17), alături de icoane din secolul XVIII. Cărțile veneau din centre tipografice aparținând întregului spațiu românesc sau din afara lui, și exprimau perfect caracterul unitar al culturii naționale, însemnările de posesor și circulație ilustrând amplul proces al răspândirii lor în spațiul național. Unele au fost cumpărate special pentru schit, altele au fost donate lăcașului, iar altele au apărut aici din spațiul transilvănean, prin donații sau liberă circulație.

Iată titlurile menționate de preotul I. Răuțescu în studiul său:

- *Îndreptarea legii*, Târgoviște, 1652¹⁷, cu însemnarea autografă a lui Manea Cosmescu – cel care în 1797 cumpără cartea și o dăruiește unci bisericii, dar

¹⁴ I. Vasile Voinea, **op. cit.**, p. 34.

¹⁵ Vezi pr. I. Răuțescu, **op. cit.**, p. 575-576.

¹⁶ **Idem**, p. 568-571.

¹⁷ Este unul din puținele exemplare ale acestei cărți, cu circulație extracarpatică și regăsit la sud de Carpați, pentru că în majoritatea cazurilor volumul se găsește în Transilvania (preponderent Bihor și Alba) sau în satele din ținuturile Făgăraș și Sibiu, acolo unde ea a servit ca îndreptar juridic pentru țărani români și instrument legal recunoscut ca atare de

mai apoi o vinde preotului Ion Bercea din Cernat (Braşov), de unde nu se ştie cum a ajuns la schit;

- *Triodion*, Râmnicu-Vâlcea, 1731, cu însemnări de posesor care arată circulaţia ei la Iaşi şi Bucureşti;

- *Psaltire*, (Iaşi, după 1750);

- *Minei pe octombrie*, Râmnic, 1776;

- *Ceaslov*, începutul secolului XIX (două exemplare);

- *Evhologhion*, începutul secolului XIX, cu însemnarea duhovnicului Grigore Cernicanul (viitor mitropolit al Ungrovlahiei) care arată că a fost în hagiâlăc la Ierusalim cu episcopul Neofit al Râmnicului (şi el viitor mitropolit) – care i-a dăruit această carte;

- *Octoih*, Neamţ, 1816, cu însemnarea de danie către schit a ieromonahului Ioachim, datată 1914;

- *Noul testament*, St. Petersburg, 1817 – o carte venită de la Mănăstirea Vărătic;

- *Viaţa Sf. Vasile cel Nou*, Bucureşti, 1819;

- *Psaltire*, Sibiu, 1826;

- *Ceaslov*, Braşov, 1835;

- *Evanghelie*, Buzău, 1837;

- *Cartea celui ce se pocăieşte...*, Braşov, 1837;

- *Evanghelie*, Sibiu, 1844;

- *Patima Mântuitorului...*, Sibiu, 1852;

- *Minei pe ianuarie*, Sibiu, 1853, cu însemnarea de danie către schit a stareţii Elisabeta, la 5 martie 1859;

- *Evanghelie*, Bucureşti, 1856, cu însemnarea de danie către schit a aceleiaşi stareţe, din 29 martie 1859;

- *Chiriadromion*, Bucureşti, 1857, cu însemnarea de danie către schit a mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei, datată 16 martie 1859;

- *Minee pe iunie şi decembrie*, Râmnic, 1862.

12 din aceste titluri se regăsesc şi în anul 1983, când arhimandritul Chesarie Gheorghescu publică un studiu privind Mănăstirea Nămăeşti¹⁸, inventariind în plus trei titluri:

- *Vieţile sfinţilor*, Chişinău, 1910;

- *Alexandria*, ediţie sibiană tipărită înainte de 1834;

- *Octoih mare*, Karlowitz, 1811.

autorităţile imperiale – cf. Gabriela Niţulescu, *Îndreptarea legii. 350 de ani de la apariţie*, în „Curier”. Buletin bibliologic, Târgovişte, an IX, nr. 1, 2002, p. 25.

¹⁸ Chesarie Gheorghescu, *op. cit.*, p. 104.

La nici unul din cei doi prelați nu apare menționat antimisul din secolul XVIII, deși acesta exista în patrimoniul bisericii, fiind pus într-o casetă, pe peretele nordic (la fel ca astăzi).

După cum se vede, în afara icoanelor, a antimisului și a obiectelor din argint, biserica avea și cărți valoroase – unele cu ediții limitate, altele cu puține exemplare păstrate (mai ales edițiile din Brașov și Sibiu), iar altele importante prin însemnările de posesor sau de donație. În cele patru decenii care au trecut, o parte din aceste cărți s-au pierdut, și nu figurează în inventarul depozitului legal de carte de la Mănăstirea Negru-Vodă.

Inscripțiile păstrate se află pe icoana Maicii Domnului – datată 1798 și arătând că rama de argint a fost făcută prin osteneala postelnicului Ianache și a fiilor săi Petru și Ion¹⁹; și pe pereții exteriori ai bisericii sau pe pietrele aflate lângă ziduri, cu datări din anii 1688, 144, 1844, 1848, 1854, etc.

Pe latura estică a bisericii sunt câteva pietre de mormânt (printre care și aceea a monahiei Pelaghia, mama pictorului I.D.Negulici) – un splendid exemplar al artei minore, reprezentativ pentru îmbinarea perfectă a stilului cult medieval cu cel de factură populară, precum și monumentele funerare ale lui I.D.Negulici și Victor Busuiocescu, învățător și statornic susținător al Mănăstirii Nămăești.

Învățământul este un domeniu reprezentat la Nămăești încă din secolul XVIII, în 1797 existând deja aici o școală și un dascăl care dădea lecții copiilor din sat, într-o încăpere de la schit. Se pare că dascălul fusese angajat de săteni, care îl și plăteau cu 30 de taleri și cu bucate. Pentru a face posibilă continuarea activității la școală, și dat fiind că sătenii nu mai puteau să plătească dascălul, la 17 iunie 1797 marele vornic Radu Golescu (comandantul armatei și episcopul schitului) adresează domnului Alexandru Ipsilanti o petiție prin care cere ca dascălul să fie luat pe seama domniei - care să-l plătească, ajutând astfel copiii la învățătură; aprobată de domn, petiția dă posibilitatea ca școala să funcționeze în continuare, dascălul urmând a fi plătit din câmara domnească.

Copiii care frecventau școala erau din Nămăești, Bilcești, Valea Mare, Șelari, Bogătești, probabil și din alte sate; cursurile se predau în limba română, după bucoavne (abecedare), texte religioase, cărți de predici, cărți populare, cronici tipărite sau în manuscris. Se observă preocuparea serioasă a dascălului pentru educația copiilor, ca și faptul că programa acoperea cerințele specifice sfârșitului de secol XVIII, pregătind viitorii tineri pentru

¹⁹ Ion Popescu-Argeșel, *Mănăstirile și bisericile din Muscel la cumpăna dintre milenii.*, p. 30.

a deveni preoți sau dascăli. Putem crede că printre elevii de aici s-a numărat și preotul Costandin, menționat în catagrafia din 1810, în vârstă de 31 ani și care este „*învățat*” (deci bun știutor de carte)²⁰.

Résumé

Creusée dans un rocher (conglomérés de Bucegi, d'âge crétacique) dont le seul mur libre est celui à l'est, l'église s'élève majestueuse au centre d'un petit plateau situé à une altitude de 833 m, et dans la vallée en dessous coule paisiblement la rivière d'Argeș qui longe le village Nămăești.

Il s'agit de l'une des 3 églises rupestres du département Muscel, les deux autres étant une Cetățuia Negru-Vodă et l'autre aux Corbii de Piatră (les Corbeaux en Pierre) celle-ci étant par contre la plus imposante des trois.

Son âge (ancienneté) ressort d'un vieux document daté de l'an 1386, dans lequel Mircea cel Bătrân offre le village en dessous aux bonnes soeurs afin de les grotifier pour leur „conduite autoritaire, bonne organisation et ancien établissement sur les lieux”.

²⁰ I. Vasile Voinea, **op. cit.**, p. 34.

SCURTĂ INCURSIUNE ÎN VIAȚA FAMILIEI PICTORULUI THEODOR AMAN

Alice Erbașu, Liviu Sandu
-Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești-

Asupra familiei pictorului Theodor Aman s-au aplecat de-a lungul anilor, istorici precum Nicolae Iorga, C.S. Nicolaescu-Plopșor ș.a., care prin cercetările efectuate și-au adus contribuția la cunoașterea familiei pictorului.

Primul membru cunoscut din familia Aman este Dimitrie Aman (Dimitrie Mihali, Dinu sau Dimo), „român cuțovlah” venit în Țara Românească în anul 1794, împreună cu mama și tatăl său, Mammus. Acesta din urmă s-a stabilit la Craiova, datorită unui fapt inedit și totodată nefericit, conform spuselor doamnei Victoria Dimo, strănepoată a pictorului Theodor Aman. Astfel, se spune că tatăl lui Dimitrie Aman a fost medic la curtea unui pașă turc și, murindu-i o pacientă și fiindu-i teamă de o eventuală pedeapsă, a luat calea pribegiei, ajungând până în inima Olteniei. Revenind la tatăl pictorului, Dimitrie a ajuns un prosper negustor în Craiova, fiind boierit în anul 1818 de către Vodă -Caragea. Lui Dimitrie i se spunea „Aman” de prin anul 1802, un cuvânt turcesc care înseamnă „iertare”.¹ El avea o soră căsătorită cu un grec, Kaludus sau Kaludi și un frate, Constantin Mammus sau Mihali A. Mammus, care se iscălea „Mihali Dimo” și care „se purta prin Viena și Ardeal”. Urmașii acestuia vor purta numele de Dimo.²

Dimitrie Aman era neguțător de unt, lână, miere și a avut, totodată, funcții mărunte în aparatul administrativ al Țării Românești, ținând vama Craiovei pentru cele cinci județe ale Olteniei. Mai târziu, serdarul Dimitrie Aman va fi numit „inspector al măsurilor și cumpenelor drepte”, în 1831, iar în anul 1832 era epitrop al bisericii Sfânta Troiță. În ceea ce privește averea acestuia, serdarul Dimitrie Aman „avea case în Craiova”, care erau „așezate lângă biserica Sfânta Troiță, a familiei Știrbei, iar hanul cu bolțile se aflau în altă parte”. Această casă va fi prădată și ocupată de turci, în anul 1821, în timpul revoluției conduse de Tudor Vladimirescu, când Dimitrie, împreună cu familia sa, s-a refugiat la Sibiu, de frica revoluției, unde a rămas până în anul 1822. Când s-a întors, casa lui se afla în ruină, „numai sobele stau, dar ferestrele și hiarele s-au prădădit”.

¹ Nicolae Iorga, *Coroșdența lui Dimitrie Aman, negustor din Craiova (1794-1834)*, București, 1913, p.4.

² *Ibidem*, p.2.

Pe lângă casa din Craiova, în urma negocierii pe care îl făcea, în anul 1831, serdarul Dimitrie ajunsese să dețină o avere însemnată, având numeroase moșii, printre care amintim pe cea de la Cornățelu, în Olt, și numeroase vii.

Dimitrie Aman a fost căsătorit de două ori, prima dată, probabil în anul 1796, cu Zamfirița cu care a avut un fiu (Costache sau Constantin) născut în anul 1796 sau 1797 și care a murit în 1841. În a doua jumătate a anului 1812, lui Dimitrie îi moare soția, el recăsătorindu-se în anul 1817, sfătuit fiind de fratele său, Mihali Dimo, cu Despina Pepica Paris. Împreună ei vor avea cinci copii: Gheorghe (Iorgu), Sevastița, Alexandru, Ruxandra și Theodor.

Cei mai cunoscuți dintre copiii lui Dimitrie au fost cei doi băieți mai mici, Alexandru și Theodor. Astfel, Alexandru, fratele pictorului, s-a născut la Craiova la 2 octombrie 1820 și a murit la Paris la 14 septembrie 1885 (a fost înmormântat la Craiova). Alexandru și-a început studiile la colegiul craiovean, apoi le-a continuat la Colegiul Sfântul Sava din București, pe care l-a absolvit în 1844. La Paris și-a luat licența în drept în anul 1848. , în același an înapoiindu-se în țară și stabilindu-se în orașul natal, Craiova, intrând în magistratură. Remarcându-se a ajuns până la demnitatea de prim președinte al Curții de Apel. A iubit arta și a făcut pictură pentru plăcerea proprie. Căsătorit cu Aristia Lăceanu, nu a avut copii. A dispus de oarecare avere, i-a plăcut să călătorească și și-a permis să cumpere opere de artă atunci când și-a dorit. De aceea, una dintre cele mai importante colecții de artă a fost, desigur, aceea a lui Alexandru și a soției sale, Aristia.³

Prin testamentul din 14 noiembrie 1884, Alexandru Aman a lăsat întreaga sa avere soției sale, cu rugămintea ca după moartea acesteia, aproape totul să rămână Primăriei Craiova. Aceasta urma să construiască și să întrețină și un spital și un așezământ cultural. Aristia Aman, născută Lăceanu, în 1833. prin testamentul din 14 mai 1901, a lăsat și ea în același scop, tot Primăriei Craiova, partea sa de avere. La 20 august 1904, Aristia moare pe când se afla la băi, la Ems (Germania), în etate de 71 de ani. Olga General Giugurtu afirma despre Aristia: „*Ea fusese o frumusețe plastică, cu profil grec, o Pallas –Atena și care, neauzind tocmai bine, vorbea puțin și prin aceeași tăcere mai adăuga la răceala ei firească.*” Alexandru Aman a decedat la 26 septembrie 1885. Fusese un bărbat „înalt, subțire, avea o figură fină, o frunte frumoasă, buze subțiri, ceva distins, o ținută corectă și rece, în sfârșit era un magistrat de casă”.

³ Paul Rezeanu, Craiova. *Studii și cercetări de istorie și istoria artei*, Editura Helios, Craiova, 1999, p.33.

Peste patru ani, de la moartea Aristiei Aman, Primăria Craiovei a pus în practică una dintre dorințele celor doi soți (pe celelalte uitându-le) și inaugura „în vechea casă a familiei Grigore Lăceanu, transformată conform voinței patrioților craioveni Alexandru și Aristia Aman...” în Fundația Aman. Formată din bibliotecă, pinacotecă și săli pentru expoziții temporare, Fundația Aman a jucat un rol important în viața culturală a Craiovei.

Colecția de artă Alexandru și Aristia Aman a constat din 75 de tablouri, dintre care 59 de pictură universală și 16 de pictură românească, 90 de lucrări de grafică, dintre care 89 de desene și gravuri de Theodor Aman și o acuarelă de Alexandru Aman, precum și piese de artă decorativă occidentală: mobilier, obiecte de ceramică sau porțelan, covoare orientale și românești, piese de artă veche românească, lucrări de artă din metal etc.

Partea cea mai valoroasă a colecției o constituie, fără îndoială, lucrările de pictură universală, acestea fiind tablourile de școală olandeză (*Peisaj din Italia*, de Andries Both și *Lupta Navală*, de un anonim olandez din secolul al XVII-lea, probabil William van de Velde, lucrări excelente, executate într-o cromatică reținută și cu un desen minuțios, ceea ce, de altfel, caracterizează pictura olandeză din secolul amintit) și tablourile de școală flamandă (*Interior de catedrală*, de Peter Neefs, *Looth și fiicele sale* și *Crucificarea*, ambele de anonimi din secolul al XVII-lea, precum și *Portretul Anei de Austria*, probabil de Pourbus cel Tânăr, tabloul *Oraș în flăcări*, de Theodor van Heil) toate pictate cu multă siguranță, fapt ce le conferă o valoare artistică mai mult decât onorabilă.⁴

În afară de aceste lucrări, din Colecția de artă universală Alexandru și Aristia Aman, au mai făcut parte și alte tablouri de școală olandeză, flamandă, franceză, italiană, engleză, austriacă sau germană, însă de valoare artistică mai modestă, precum și unele tablouri care s-au dovedit a fi copii după Tizian, Corot, Canaletto, Aniballe Carracci, Rembrandt, Rafael. Dacă toate aceste tablouri ar fi fost originale, e lesne de înțeles ce valoare ar fi avut colecția. Așa însă, valoarea sa a scăzut considerabil.

Colecția de pictură românească a constat din 12 tablouri de Theodor Aman, printre care merită să fie menționate *portretele lui Alexandru și Aristia Aman*, *portretul mamei pictorului* – Pepica Aman, precum și alte tablouri: *Femei pictând*, *Odaliscă cu mandolină*, *Pomiera cu cireșe*, dar și *Portretul serdarului Dimitrie Aman*, de Carol Valștain, *Portretele lui Grigore și Elena Lăceanu*, ambele de un anonim român, din prima jumătate a secolului al XIX-lea și un tablou de G.D.Mirea.⁵

⁴ *Ibidem*, p.34.

⁵ Radu Bogdan, „*Theodor Aman*”, București, 1955, p.19.

Colecția de grafică a constat, îndeosebi, în studii în peniță sau creion – care pe lângă valoarea lor intrinsec-artistică și documentară, o are și pe aceea de unicat, unele piese fiind deosebit de valoroase: *În foaietul teatrului, Țărani la masă, La pian, Oraș turcesc, Joc țărănesc* – câteva acuarele cum ar fi *Portretul lui Alexandru Aman, Portretul mamei artistului* sau cea intitulată *Sub umbrar*, precum și gravuri dintre care două autoportrete, portretele lui Tudor Vladimirescu, Enăchiță Văcărescu, Cezar Bolliac, I.H.Rădulescu sau cele intitulate *La chef, Car cu boi, Un cerșetor, După urzici* etc.

Executate pe parcursul a mai bine de trei decenii, în tehnici diferite și cu o tematică deosebit de diversă, toate aceste lucrări de grafică dau posibilitatea, celui interesat, să poată urmări îndeaproape evoluția artistică a celui ce a fost pictorul Theodor Aman.

Theodor Aman, cel mai mic dintre copiii lui Dimitrie, este fără îndoială cel mai cunoscut și mai important membru al familiei. Pictorul s-a născut la 20 martie 1831, la Câmpulung Muscel. Ținând cont de faptul că familia Aman era originară din Craiova, trebuie explicat cum s-a întâmplat ca micul Theodor să nu fie născut în acest oraș. Din cauza izbucnirii războiului ruso-turc în 1828, Dimitrie Aman, fiind filo-turc, s-a refugiat cu familia la Câmpulung-Muscel, locuind aici până în a doua jumătate a anului 1831, iar la doar câteva luni după nașterea pictorului, întreaga familie va reveni la Craiova.⁶

Copilăria, viitorul pictor și-a petrecut-o în casa părintească aflată în curtea bisericii Sfânta Treime. Studiile și le-a făcut la București și apoi la Paris. Anul 1848, începutul revoluției, l-a găsit pe Aman în București, unde a pictat celebra acuarelă *Dezrobirea țiganilor*. În ziua de 3 august se afla la Craiova, unde semna, alături de alții, printre care amintim doar pe viitorii pictori Petre Alexandrescu, Costache Petrescu și Constantin Zaman, cererea ca Aaron Florian să fie numit „administrator”(prefect) al județului Dolj. Sfârșitul anului 1849 îl găsește la Craiova, fapt confirmat de acuarela reprezentându-l pe Iancu Vladimirescu (nepot de frate al eroului național), semnată și datată(8 dec. 1849) și pe care este trecut și numele „Craiova”.

După lecții de desen cu pictorul Constantin Lecca, la Școala Centrală din Craiova, pleacă în 1850 la Paris, unde studiază pictura cu Michel Martin Drolling, apoi, din 1851, cu Francois Edouard Picot. Profesor și întemeietor al Școlii de Arte Frumoase din București, se dedică picturii influențat de maestrul Renașterii italiene. Revenit pe meleagurile natale s-a inspirat din viața muscelenilor lăsând mai multe pânze cu peisaje din Câmpulung și

⁶ Nicolae Iorga, *op.cit.*,p. 12

împrejurimi. Numele său a rămas în istoria artei românești nu doar prin valoarea operelor semnate, ci și prin contribuția avută la întemeierea primelor școli de Arte frumoase, la București și la Iași (1864).

Până în septembrie 1858, când Theodor Aman s-a întors definitiv în țară, el a fost la Craiova cel puțin de două ori, fiind în mod sigur în ultimele luni ale anului 1855-1856. Cu acest prilej el a executat, în 1855, „*Portretul Pepicăi Aman*” – mama sa, care poate fi socotit o operă excepțională, fiind unul dintre cele mai bune portrete din pictura românească și un tablou care poate sta cu cinste în oricare muzeu de artă din lume.⁷ În 1856 el execută și datează portretul fratelui său Alexandru și al soției acestuia Aristia, toate aceste trei tablouri aflându-se în patrimoniul Muzeului de artă Craiova, ele întrunind și calități artistice remarcabile. Anul următor, în toamnă, la 12 octombrie, va fi martor ocular la o scenă de un entuziasm popular nemaiîntâlnit. În acea zi sosise la Craiova știrea că cele două Divanuri ad-hoc, al Moldovei și al Munteniei, au cerut Unirea. Seara, la Școala Centrală, a avut loc o întâlnire publică prounionistă unde s-au ținut, cu acest prilej, discursuri înflăcărâte, s-a jucat hora și a avut loc o retragere cu torțe. Un cronicar al ziarului local „*Oltul*”, descriind cu lux de amănunte această manifestare, a ținut să menționeze cercetătorilor operei lui Aman că: „*D.T.Aman, pictorul nostru craiovean, inspirat de un moment al acestui spectacol vrednic de a fi privit chiar de zei, a și luat schiță și s-a pus ca artist de geniu ce este, a face dintr-însul un tablou național care va reține totdeauna în istoria concetățenilor săi suvenirea acestei seri*”. Relatarea este, după cum se știe, adevărată. La Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Române se păstrează și astăzi două schițe de Aman cu acest subiect.⁸ Ele au folosit la realizarea, chiar în acel an, a cunoscutului său tablou Hora Unirii la Craiova.

Tot atunci, în 1857, Theodor Aman a pictat și portretele lui Iancu și al Sevastiței Socolescu, adică a cumnatului și a surorii sale, tablouri care se află acum, de asemenea, în patrimoniul Muzeului de Artă din Craiova.

Cei mai de seamă pictori ai noștri trecuseră prin mâinile lui: Ion Andreescu, multă vreme necunoscut, azi pus alături de Nicolae Grigorescu, G.Demetrescu Mirea, elegant portretist, Georgescu sculptorul, Ștefan Luchian, cel mai mare nume al generației de după Grigorescu, Artachino, Vermont Simonide, Strâmbulescu, Szatmary, Loghi, dacă ar fi să îi cităm pe cei mai cunoscuți.⁹

⁷ Paul Rezeanu, *op.cit.*, p.36

⁸ Radu Bogdan, *op.cit.*, p.32

⁹ George Oprescu, *Locul lui Theodor Aman în cultura românească*, anul III, nr.3-4, 1965, p.93.

Destul de grav bolnav în anul din urmă al vieții sale, el se stinge la 18 august 1891. Ultimul lui tablou din anul 1891 reprezintă niște trandafiri, neterminați, demonstrându-ne că cel care fusese toată viața lui un mare muncitor, nu a lăsat penelul din mână până în ultimele sale momente. A fost căsătorit cu Ana Niculescu-Dorobanțu, cu care nu a avut copii.

Theodor Aman a oscilat între academism și romantism, prezentând totodată și multe trăsături realiste. Prestigiul de care s-a bucurat Aman a fost sporit și de funcția sa de director al Școlii naționale de arte frumoase, încă de la înființarea acestei instituții, în 1863. În pictura sa de o rigoare academistă, simbolurile evocărilor istorice aduc o anume prospețime, în sensul situării artistului în actualitate. Noutatea pânzelor sale ține astfel mai mult de răspunsurile tematice la preocupări sociale și politice din perioada fondării statului național român. Nu lipsesc însă și unele încercări de luminare a paletelor, de surprindere a instantaneului, ce ne vorbește despre ecoul, fie și palid, al experiențelor unor artiști francezi care pictau în aer liber, la Barbizon, în împrejurimile Parisului, unde în deceniile șapte și opt ale secolului XIX, se pun bazele impresionismului, la care va fi destul de receptiv. Începe să picteze încă de pe atunci o serie de compoziții istorice, unul din genurile sale preferate în care va excela, preocupat fiind să imortalizeze pentru posteritate evenimentele secolului al XIX-lea.

A brief overview of the family life of the painter Theodor Aman - summary-

This work present some aspects of family life of the Theodor Aman. In the first part of the paper, we find the informations about the painter father, Dimitrie Aman, "cuțovlah", as the origin established in the Romanian country, in the 17-th century.

Further found some aspects about brothers and sisters of the painter Theodor Aman and especially about Alexandru Aman and his wife who held on art collection. The study ends a brief presentation of painter Theodor Aman undoubtedly the most important member of Aman family

JUDEȚUL MUSCEL LA 1882. DARE DE SEAMĂ A COMITETULUI PERMANENT

Cosmina LĂZĂRESCU, Marinel LĂZĂRESCU
-UM02405 Pitești-

Între atribuțiile consiliilor județene stabilite prin Legea pentru Consilii județene promulgată la 31.03.1864 cu modificările introduse prin legile promulgate la 31.03.1872, la 28.02.1883, la 09.04.1886 și 11.05.1894 era și acela de a se aduna periodic și a reprezenta interesele locale, colective și economice ale județului. Consiliile județene se întruneau în sesiune ordinară în ziua de 15 octombrie a fiecărui an, la reședința județului.

Documentul pe care ne-am propus să-l prezentăm în rândurile ce urmează, identificat în Monitorul oficial nr. 142 din 1 (13) octombrie 1883, reprezintă o „radiografie” a ceea ce înseamnă la momentul 1882 instituțiile locale ale statului.

„Expunerea situației județului Muscel, făcută de către Comitetul permanent cu ocazia deschiderii sesiunii ordinare a Consiliului general la 15 octombrie 1882.

Domnule președinte,
Domnilor consilieri,

Între obligațiunile ce legea consiliilor județene impune comitetului permanent, este și legea prevăzută la aliniatul II de sub articolul 95, ca în fiecare an, la deschiderea sesiunii ordinare, comitetul să facă expunerea situației județului sub toate privirile ce intră în atribuțiile sale.

Comitetul dar, conformându-se acestei dispoziții, are onoarea a vă opune lucrările sale, de la 15 octombrie 1881 până la finele lunii septembrie a anului curent 1882.

Nu avem pretenția a susține, domnilor consilieri, că am făcut totul, însă vă putem asigura ca în marginile posibilității și a mijloacelor de care am dispus, nu am lipsit de a îndrepta toată energia și activitatea noastră față cu diferitele lucrări și pentru ameliorări posibile în toate afacerile ce aparțin resortului autorității județene.

Instrucția publică

Școlile rurale în județul nostru se urcă la numărul 72, în care se cuprinde și cea sucursală din suburbia Bugheca-Malu din orașul Câmpulung.

Aceste școli au fost frecventate de 2485 copii de sex bărbătesc și 312 fete.

Școli urbane sunt: 2 școli primare de băieți, frecventate de 338 elevi, și 2 școli de fete frecventate de 121 eleve.

Școlile rurale au fost conduse de 68 de învățători și învățătoare, iar cele urbane de 8 institutori și 4 institutoare. Pus în comparație acest rezultat al școlilor cu acela al anului trecut, găsim că progresul a luat avânt, căci anul trecut au fost 70 de școli rurale cu 2418 băieți și 312 fete, având un spor de 2 școli cu 67 băieți și 162 fete.

Pentru încurajarea elevilor și elevelor ce s-au distins la studiu, la examenele generale ale anului școlar 1881-1882, Comitetul permanent a cumpărat din suma alocată la capitolul II și capitolul IX articolul 2 al bugetului, cărți folositoare, care s-au dat ca premii elevilor și elevelor diligenți.

Asemenea s-au distribuit elevilor și elevelor care s-au distins la învățătură 30 bucați cărți oferite gratis acestui județ de dl. col. Gorjan.

Precum vă este cunoscut domnilor consilieri, acest județ, întreține în școala de arte și meserii, în urbea Ploiești, 4 bursieri, anume: Popescu Ion, Neculaiescu Isaia, Busuioceanu Ioan și Machidonescu Iosif, care au terminat la finele anului școlar 1881-1882 al doilea an al învățaturii.

Despre progresul acestor bursieri vă putem asigura că ei sunt cei dintâi în clasele ce frecventează, cu o conduită exemplară. Astfel după informațiile culese chiar de la profesorii și directorul acestui așezământ, de către delegatul județului, dl. profesor N.I. Micescu din Ploiești, silințele și aptitudinile lor în atelierele în care lucrează sunt din cele mai bune și este de ajuns credem, a vă asigura că ei au primit cununile și premiile chiar din mâinile Suveranului nostru. Domniile voastre puteți dar fi siguri că banii cheltuiți cu întreținerea unora asemeni distinși tineri sunt și vor fi bine întrebuințați.

Cu această ocazie, vă rugăm, domnilor consilieri, a lua act de stăruințele cele noi ale acestei școli primite cu adresa domnului director, respectiv cu nr.72. din care veți vedea că subvenția de 400 lei pe an pentru un elev din alt județ s-a urcat la 500 lei, și a aviza la sporirea celor 4 subvenții spre a nu se întrerupe cursul acelor elevi din această cauză, deoarece acel regulament s-a pus în aplicare pe ziua de 16 august anul curent, când a început anul școlar.

Conform votului dat de domniile voastre în ședința extraordinară de la 18 septembrie trecut, prin care ați aderat în principiu, la facerea împrumuturilor necesare comunelor rurale pentru construirea localurilor de școli, și ați autorizat pe Comitetul permanent a constata toate comunele rurale din acest județ, care au necesitatea de asemenea construcții, a stăruii ca ele să procedă de urgență la ținerea licențelor pentru darea în antrepriza a

acelor construcții constatând într-un mod definitiv și exact sumele ce vor avea necesitate acele comune spre a se împrumuta întru acesta și a va depune rezultatul în prezenta sesiune, ca să puteți fixa suma totală a împrumutului; Comitetul permanent a îndatorat pe toate consiliile comunale rurale care au decis facerea împrumuturilor pentru edificarea localurilor de școli, a proceda de urgență la darea în antrepriză prin licitație a construirii lor.

Acele lucrări fiind cerute de urgență, termenul s-a pus cel mai scurt, adică în 15 zile, iar în ziua de 15 octombrie curent s-a destinat ținerea locației în bloc, în pretoriul comitetului până când toate consiliile comunale care au decis facerea localurilor de școli s-au îndatorat a depune devizele și condițiile relative. Termenele căzând în periodul duratei prezentei sesiuni, domniile voastre vă puteți încredința personal despre rezultat.

Cutul

În toate comunele rurale și cea urbană din județul nostru se află 167 biserici de rit ortodox și 1 catolică. La acele biserici sunt 206 preoți, un diacon, 163 cântăreți, 111 paracliseri ortodocși, 1 preot și un frate catolici.

Regulamentul Sfântului Sinod s-a aplicat deja, instituindu-se epitropii care administrează interesele acestor biserici în marginile unor bugete aprobate de consiliile comunale de care depinde personalul acestor biserici este retribuit din subvențiile ce se acordă de comune din pământul ce s-a dat bisericilor după legea rurală și din diferite contractări benevole făcute cu locuitorii.

Starea materială a acestor biserici este în general mulțumitoare.

Pentru cimitire, deși în mai multe comune se găsesc înființate în conformitatea legii speciale, și deși se execută comunele a înființa acele cimitire în depărtarea legală, însă de nu s-a îndeplinit această dispoziție a legii în general, cauza este că unele comune prin încheierile consiliilor lor respective prin care expun motivele pe ale căror baze unele solicită ca cimitirele lor să rămână pe lângă bisericile respective, iar altele cer înființarea acelor cimitire la puncte cu o depărtare mai mică decât cea legală comitetul în vedere că această chestiune fiind de resortul Consiliului de igienă și salubritate publică, a comunicat acele încheieri numitului consiliu unde și astăzi sunt predate.

Mișcarea populației

Bazați pe științele primite și aflate în arhiva prefecturii și a inspecțiilor făcute, constatării că de la 4 octombrie 1881 și trimestrul I și II 1364 din anul curent, până când adică s-au cules asemenea științe prin autoritățile respective, numărul născuților în acest interval este de 2584, din

care 1364 de sex masculin și 1220 de sex feminin, iar al deceselor se rezumă în 2002 din care 953 parte bărbătească și 1049 parte femeiască.

Deducându-se dar numărul morților din acel al nașcuților, rezultă că nașterile întrec morțile cu un număr de 582. Pus în comparațiune numărul nașterilor cu al morților, de unul și același sex, găsim un plus de 411 în sexul masculin și un plus de 171 pentru cel feminin. Căsătoriile efectuate în intervalul arătat sunt în număr de 697.

A Serviciul sanitar general al județului

Pentru întreținerea acestui serviciu personalul constituit este un medic de spital, 2 medici de arondismente, un medic veterinar și 2 vaccinatori.

După o îndelungată vacanță de medici de arondismente, și în urma neconținutelor interveniri pe lângă Direcția generală a serviciului sanitar, care asemenea a publicat acele vacanțe abia s-a putut angaja spre finele lunii august domnul I. Popovici Suceveanu, doctorând pentru arondismentul I și, la 1 octombrie curent domnul Fratz Ruthoffer, patron în chirurgie pentru arondismentul II, astfel că astăzi personalul serviciului sanitar este complet.

Plasa Podgoria

În comunele Priboieni, Țigănești, Beleți, Dobrești, Glâmbocelu și Leordeni a existat dizenterie fără mortalitate.

În comuna Golești Badi febra intermitentă.

În comuna Valea-Mare, coqueluche

Plasa Argeșelu

În comunele Boteni, Voroveni și Bârdești, rujeolă, fără mortalitate.

În comunele Conțești și Vulturești, coqueluche.

În comuna Poenari, febra continuă.

Plasa Râurile

În comuna Drăghicium coqueluche

În cumuna Vlădești, rujeola.

Plasa Dâmbovița

În comunele Pucheni și Mălău, rujeola.

În comuna Văleni, febră intermitentă și angină difterică, fiind bolnavi 12 copii, din care au murit 3. Astfel maladia a fost combătută cu toate mijloacele posibile încât nu a avut timp a face multe victime.

În comunele Dragoslavele, Bădeni-Ungureni și Bădeni-Pământeni, variolă, fără însă a muri nici un suferind.

Plaiul Nucșoarei

În comunele Domnești, Petroșani și Bădești, coqueluche.

În comuna Berevoiești-Pământeni, amigdalită.

În comuna Slănic, variolă fără nici o mortalitate.

În mahalaua Malu, orașul Câmpulung, rujeolă.

B. Vaccinațiunea

În ceea ce privește vaccinarea, după cum comunică domnul medic primar, s-au vaccinat un număr de 4550 copii de ambe sexe, dintre care 2566 de sex masculin și 1984 de sex feminin, și astfel în comparația anului trecut, un plus de 756 vaccinațiuni. Din cauză că perioada I vaccinării și revaccinării s-a terminat și s-a început a doua perioadă, care nu mai prezintă necesitatea înființării unui al treilea vaccinator, comitetul nu a mai executat votul domniilor voastre nr.5 din 18 septembrie, pentru înființarea acelui vaccinator.

C. Serviciul veterinar

După științele date de domnul medic veterinar, județul nostru, în cursul acestui an, a fost ferit de boala epizootică, pesta bovină, ivindu-se numai următoarele boli:

În luna iunie s-a ivit boala contagioasă în suhatul numit Măcelaru, pedinte de comuna Albești, unde, dintr-un cârd de 40 de vaci s-au îmbolnăvit 5, într-un interval de 15 zile, fără a face nici o victimă.

S-au mai ivit alte diferite boli prin unele comune, însă toate acestea s-au constatat necontagioase, precum în comuna Poenari a murit un bou de congestiune pulmonară, provenită din răceală. În comuna Poenari un juncan asemenea. În comuna Godeni, un bou și un juncan asemenea. În comuna Davidești o vacă insplintată. În comuna Valca-Mare un vițel timponită (mâncare de iarbă cu rouă).

Numărul vitelor de diferite specii aflate în acest județ sunt:

4638 vite de rasă bovină

3252 vite de rasă equină

21491 vite de rasă porcină

58521 vite de rasă ovină

D. Spitalul județean

Acest institut de binefacere servă cu succes și corespunde sacrificiilor ce face județul cu întreținerea lui. Suferinzii de diferite maladii sunt primiți aici în limita numărului paturilor în disponibilitate, căutați cu toată îngrijirea și stăruința domnului medic șef respectiv și personalului constituit. Ei sunt nutriți cu îndestulare și întreținuți cu fondurile județului.

Mișcarea bolnavilor de la 1 octombrie 1881 până la 1 octombrie 1882 a fost:

Intrați 193 bărbați și 116 femei, din care au ieșit 129 bărbați și 80 femei vindecați, 24 bărbați și 9 femei ameliorați, 20 bărbați 16 femei nevindecați și 9 bărbați și femei morți, iar rămași în căutarea spitalului la 1 octombrie sunt 11 bărbați și 7 femei.

Din bolnavii sus menționați, căutați în acel spital, aparțin 147 bărbați și 77 femei populației rurale, iar 46 bărbați și 39 femei, urbei Câmpulung.

Și în acest an Comitetul permanent s-a silit a aduce îmbunătățirile posibile acestui serviciu, s-au înființat instrumentele chirurgicale de care a fost necesitate, adică:

1 urariu de cauciuc, un amigdalotom, 1 clistir, 1 seringă mică, de sticlă, 1 idem de metal, 1 ccrasseurri de masaignac, 1 serie de catetere cauciuc cu vârfurile olivare.

Pentru edificiul care era deja vechi încă din timpul când s-a cumpărat s-au întrebuințat asemenea sume disponibile în efectuarea reparațiilor imperios reclamate, adică: s-a reparat pardoseala localului cuhniei s-a reparat mașină și pereți, odaia de baie, coșul cel mare de la spălătorie unde s-au pus și grinzi din nou, cuhnia economului, s-a reparat o scară și alta s-a făcut din nou. S-au făcut din nou porțile curții din dosul spitalului, s-a reparat închisoarea curții din față și pragurile ușilor și pardoseala unde a fost degradată.

Pentru înființarea a 30 perechi de papuci, 25 halaturi de pânză, 60 fețe de pernă, 20 dosuri pentru perne, 25 plăpumi pentru iarnă, 25 scufe, 1 felinar pentru candela morților, Comitetul încă de la 1 mai, anul curent când s-au cerut aceste obiecte de către domnul medic respectiv, având în vedere alocațiunea respectivă în buget, le-a pus în licitație, însă, cu toate stăruințele și amănările ,nu s-au putut prezenta nici până în prezent amatori a le concura, astfel că ultima licitație e fixată pentru 16 curent.

Din această dare de seamă rezultă că județul cheltuiește pentru spital și serviciul general sanitar al județului suma de lei 35,548 anual.

Penitenciarul județului

Prin îngrijirea și privegherea comitetului s-a procurat arestațiilor aflați în penitenciarul județului îndeostulare alimentele și celelalte necesarii pentru întreținerea lor în anul curent.

Mișcarea populației a fost:

Arestați aflați prezenți la 1 ianuarie 1882, 24 bărbați și 2 femei.

Intrați de la 1 ianuarie până la 1 octombrie 1882, 152 bărbați, 29 femei.

Total 176 bărbați, 31 femei.

Rămași în ființă la 1 octombrie 1882, 24 bărbați, 1 femeie. În cursul anului curent nu au fost decât 4 arestați bolnavi, și aceștia foarte ușor, care s-au curarisit în infirmeria aceluia arest într-un timp foarte scurt

Produsul grădinei de legume în acest an, deși locul este sărac nefiind gunoit și parte dintr-însul bărăcios, totuși producțiunea în comparație cu alți ani trecuți a fost foarte satisfăcătoare, de la 1 iunie și până la finele lunii septembrie s-a îndestulat atât arestul, cât și spitalul, cu tot zarzavatul trebuincios, făcându-se și pentru iarnă aprovizionări însemnate de diferite zarzavaturi.

Întreținerea arestaților în anul curent a costat 16 lei $\frac{3}{4}$ bani de fiecare om pe zi.

În anul curent s-au efectuat următoarele reparațiuni.

S-au reparat cercevelele a trei uși în interiorul arestului, împreună cu pragurile de jos s-a făcut din nou despărțitoarea curții femeilor, s-au înființat polițe în cazarma de gară, s-au reparat pardoseala pe alocuri și s-au făcut din nou 34 metri paleu de grădină.

Întreținerea acestui arest costă pe județ anual suma de lei 5848.

Edificiile județului

După cum cunoașteți, domnilor consilieri, județul are ca proprietăți ale sale șapte edificii.

În urbea Câmpulung

1. Spitalul județean
2. Penitenciarul
3. Cazarma escadronului călărașilor
4. Casele în care se află cancelaria subprefectului subprefectului plaiurilor întrunite la Nucșoara-Dâmbovița.

În comuna Nămăiești

5. Casele în care a fost cancelarie subprefectului plaiului Dâmbovița, unde se afla și astăzi vechia arhivă a acestei autorități.

În comuna Rucăru

6. Cazarma Companiei 1 de dorobanți.

În comuna Piscani

7. Cazarma Companiei a 4 de dorobanți

La toate aceste localuri, comitatul, după trebuință și în marginea creditelor de care a dispus, a făcut reparațiunilor necesare.

Pe lângă edificiile aici enumerate, s-a executat în vara anului curent, conform votului dat de domniile voastre, în sesiunea ordinară din octombrie 1881, construcția cazarmei Companiei IV de dorobanți pentru plasa Argeșelu în comuna Racovița, care a devenit asemenea tot proprietatea județului deoarece terenul în întindere de 1 ½ pogoane este dat gratuit de dl. Dobrovici, proprietar din acea comună; asemenea a pus numitul domn la dispoziția județului și suma de 1000 lei pentru facilitarea construcției acelei cazarme, care sumă s-a depus la Casa de depuneri și consemnațiuni prin recipisa nr. 1342 din anul curent, până când domniile voastre veți decide asupra întrebunțării ei. Pentru construcția cazarmei în chestiune, Comitetul permanent bazat pe votul domniilor voastre din trecuta sesiune ordinară, prin care ați destinat suma de 2000 lei, a avansat regimentului de dorobanți, angajat cu executarea construcției suma de lei 1600.

Rămâne ca după ce regimentul va depune actele justificative pentru executarea construcțiunii în chestiune, domniile voastre să avizați la achitarea restului costului ei, deoarece în anul acesta, Ministerul de Război nu a putut da gratis meșteri, adică dulgheri și zidari din militari, cu a căror plată totală suma construcției acelu edificiu se poate urca la suma de 26000 lei.

Pe lângă ofranda făcută de dl Dobrovici, suntem în plăcuta pozițiune a vă comunica că domnul Nicolae Crețulescu a făcut asemenea județului ofrandă un loc pe proprietatea domniei sale din comuna Leordeni, pentru construirea cazarmii necesară companiei a VIII a de dorobanți, precum și 50000 de cărămizi necesare comunei în acea construcțiune, solicitând dispozițiilor în executarea construcției. De asemenea a primit spitalul județean o însemnată donațiune de la decedatul arhimandrit Dionisie Aninoșanu din această urbe Câmpulung. Această donațiune constă în înscrișuri funciare rurale de o valoare de 15000 lei, și este destinată pentru întrebunțarea suferinzilor din spitalul județean, și se cuprinde din testamentul mixt format de sus-numitul decedat arhimandrit, constat prin tribunalul local în ziua de 7 iunie anul curent, când, conform art.67 din procedura civilă, a ridicat sigiliile și a inventariat averea rămasă decedatului arhimandrit. Înscrișurile funciare rurale în chestiune s-au depus de către tribunalul local în casa de consemnațiuni, iar Comitetul permanent ca delegațiune legală a județului acceptând provizoriu această donațiune, a intervenit prin domnul prefect la Ministerul de Interne spre dobândirea Înaltei ordonanțe a M.S. Regelui, spre a se putea accepta această donație, conform art.817 din zisul cod. Domnul ministru de interne aprobând

dispoziția luată de comitet, a cerut însă ca acea acceptare a donației ca să fie definitivă, urmează ca domniile voastre să o admități.

Vom avea dar onoarea a supune votului domniilor voastre chestiunea de față în prezenta sesiune.

Poșta rurală

Acest județ întreține 2 expeditori rurali, 1 la subprefectura plășilor întrunite Râuri-Argeșel, iar al-II lea în plasa Podgoria la gara căi ferate Leordeni.

În anul curent, Comitetul permanent, conform votului domniilor voastre, a inițiat serviciul rural poștal prin vătășei călări, în conformitatea art. 6 din lege și art. 3 din Regulamentul poștei rurale, prevăzându-se sumele necesare pentru întreținerea acestor vătășei prin bugetele anului curent al comunelor rurale, și vă putem asigura că acest serviciu se îndeplinește cu toată exactitatea.

Agricultura

Acest județ fiind unul dintre cele muntoase, producțiunile principale agricole ale sale sunt porumb, grâu, fân, prune și vin.

În anul curent ne putem felicita pentru o excelentă recoltă în general. Producțiunea porumbului, a grâului și a prunelor este din cele mai abundente. Asemenea aceia a fânului și vinului îndestulător. După științele statistice primite până în prezent, se constată cele următoare:

Semănăturile de toamnă ale anului 1881

379 ha	71 ari de grâu
26 ha	1 ari de orz
4 ha	50 ari de secară

Producțiunea viilor din acest județ, în întindere de 1359 ha, 55 ari, în toamna anului 1881 a fost de 1735 hectolitri, 16 litri de vin. În această toamnă s-au fabricat: 32578 hectolitri, 77 litri rachiu de prune, 111 hectolitri, 49 litri rachiu de tescovină, 168074 hectolitri, 83 litri spirit de bucate.

Numărul stupilor a fost de 4014, care au produs 9117 kg și 859 g miere și 3311 kg și, 840 g. ceară.

În primăvara anului curent 1882, s-au efectuat următoarele semănături:

119 ha	54 ari grâu
14 ha	2 ari secară
15661 ha	74 ari porumb
103 ha	82 ari ovăz
13 ha	orz

286 ha	3 ari cartofi
5824 ha	61 ari fasole
24 ha	26 ari in
508 ha	25 ari cânepă
32 ha	2 ari mei
15 ha	67 ari mazăre
287 ha	40 ari grădini

Producțiunea fânului în vara anului curent 1882 a fost de 44934 care.

Producțiunea prunelor în toamna anului curent, după științele culese până în prezent, este de 415772 vedre.

Rezultatul producțiunii celor mai însemnate articole industriale ale acestui județ în anul curent, a fost:

2121437 cărămidă fabricată în 214 cuptoare

842600 var fabricat în 110 vărării

231820 scânduri de diferite specii fabricate în 234 herăstraie

677816 mii de șite

2074 buți și butoaie

6030 donițe

Căile de comunicație

Lucrările executate cu zilele de prestație comunală, în anul curent sunt: 56271 m liniari terasament și 34083 m liniari împietrire, care s-au efectuat cu 13004 zile cu vite și 20937 cu brațele. Tot cu din aceste zile s-au făcut 56 podiști din nou și s-au reparat 59.

Spre o mai lămurită a domniilor voastre cunoștință, vă depunem tabloul elaborat domnul inginer*.

Aceste lucrări s-au dirijat de personalul tehnic existent, adică 1 conductor dirigit, 5 picheri și 3 cantonieri salariați din bugetul drumurilor. Postul de inginer șef al județului este vacant încă de anul trecut și se îndeplinește această funcție de către dl. conductor Al. Maxențian.

Situația financiară a județului

Sumele județene pe anul financiar 1881-1882, ce după lege sunteți chemați a le cerceta în actuala sesiune și pe care avem onoarea a le depune deodată cu aceasta, credem, domnilor consilieri, că va fi de ajuns să vă dea o idee lămurită de starea în care se găsește județul nostru.

* Tabelul nu este anexat

Bugetul ordinar

	Lei	bani
Excedentul anului 1879 și trimestrul ianuarie 1880	14597	24
Veniturile încasate în cursul exercițiului	98695	6
Rămășițele de încasat la finele exercițiului	21424	34
Total	134716	64
Plățile efectuate în cursul exercițiului	123734	52
Excedent total	10959	48

Starea financiară a comunelor

Vorbind despre finanțele comunelor, vă putem asigura domnilor consilieri, că în ceea ce privește comunele rurale, ele nu sunt suficiente pentru acoperirea tuturor cheltuielilor ce legea pune în sarcina lor și astfel bugetele lor cu micile venituri de care dispun s-au echilibrat cu mari greutăți.

Veniturile toate ale comunelor rurale din județul nostru, după bugete, sunt de 160338 lei, 91 bani; iar operațiunile financiare se fac cu mari anevoințe, căci cu ocazia trecerii percepțiunii asupra funcționarilor statului, care de multe ori opresc totalul venit al comunei din zecimile lor, spre achitarea datoriilor din trecut către fisc, pun astfel comunele în imposibilitatea de a face față cheltuielilor lor ordinare, ba chiar cea mai mare parte a funcționarilor comunali rămân neachitați de salariile lor. *Una din cauzele principale din care veniturile comunale nu pot spori, este că în cele mai comune prin lipsa amatorilor de a lua în antrepriză, sunt administrate în regie de către consiliile comunale respective.*

Un asemenea sistem de administrare este foarte vicios și păgubitor pentru comune, neprezentând nici un mijloc de control, deoarece și consiliile comunale se fac responsabile de pentru orice deficit ar rezulta dintr-o astfel de administrare, ceea ce se întâmplă destul de des, însă nu se pot descoperi cauzele din lipsa mijloacelor de control.

Se simte dar mare necesitate a se lua măsuri preventive prin crearea unor mijloace de control; în acest scop exprimăm părerea de a se crea posturi de comisari comunali pe fiecare circumscripție compusă din 2-3 comune, a căror atribuțiune să fie de a constata toate băuturile cât se introduc spre consumare în stabilimentele din circumscripția înscriindu-le într-un registru special ținut de dânsul; să cerceteze și să constate prin el însuși și să primească declarațiile gărzilor câmpeni, care se vor obliga la aceasta, despre numărul și felul vitelor câte se vor fi închis, vândut sau consumat în fiecare comună, ținând asemenea și pentru acest scop un registru. Un remunerariu de lei 100 anual, plătit unui asemenea comisar pentru 3 comune, va fi suficient.

Avantajele ce ar rezulta din asemenea instituție sunt vădite: fiecare comună și-ar avea asigurate încasările regulate ale veniturilor sale, plătind în schimb o sumă de 30-40 lei. În vederea acestora, ne permite a vă propune domniilor voastre această măsură și, și la caz de o veți adopta, vă rugăm a aviza în consecință.

În ceea ce privește conturile comunale, partea cea mai mare dintr-însele la comitet, s-au cercetat și aprobat. Cât însă despre acele conturi întârziate, s-au luat dispozițiuni conform legii și s-a trimis domnul controlor în acele comune, pentru formarea și trimiterea lor la aprobarea comitetului. Domnilor consilieri,

Dacă am putut îndeplini îndatoririle ce ne impun legea, aceasta am putut-o face numai prin neîntreruptul concurs al administrațiunii locale, pentru care ne credem obligați a declara mulțumirile și recunoștința noastră domnului prefect Scarlat Trăsnea; sperăm că de acest concurs nu vom lipsi nici în viitor, cunoscând mai ales și dorințele de care domnia sa este animat.

Președinte: Scarlat Anghelescu
Membrii: Istrate Rizeanu, Ioan Beșteleanu.”

The situation of the institution of the Muscel district in a report given by the permanent Committee year 1881.

ACTIVITATEA TIPOGRAFICĂ A LUI ALEXANDRU VALESCU LA CÂMPULUNG ȘI CURTEA DE ARGEȘ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-lea

**Irina Moiescu
-Curtea de Argeș-**

Alexandru Vălescu s-a născut la 22 aprilie 1861 în satul Vălsănești, comuna Mușătești, județul Argeș. A învățat carte în sat, la școala înființată de Popa Dincă și continuând la Curtea de Argeș. După terminarea cursurilor primare se înscrie la Seminarul teologic din Curtea de Argeș pe care l-a absolvit în anul 1879. La seminar, Lixandru- așa cum îl numeau colegii- a avut o aventură stranie : își schimbă numele de familie din Moiescu în Vălescu, autorul acestei schimbări fiind chiar directorul seminarului, iar motivul a constat în evitarea confuziei numelui cu alți Moisești din școală.

Refuzând a se preoți, urmează cursurile Școlii normale din București pe care le termină în 1884 obținând diploma de licență a Școlii superioare de științe de stat. Începe cariera de învățător în septembrie 1884 la școala primară din comuna Albeștii de Argeș. După care este mutat la Sâmburești- Drăgășani, apoi la Mălureni și în 1888 în comuna Mușătești.

Atras de munca de gazetar, Alexandru Valescu se dedică cu toată dragostea ziaristicii și preia conducerea tipografiei și gazetei de la Mușătești, transpunând în viață ideile tovarășului său de luptă C. Dobrescu-Argeș. "Gazeta țăranilor" a fost singura publicație țărănească redactată și tipărită într-un sat cu un tiraj de 9000 exemplare, la început în patru și apoi în opt pagini. Primul număr a apărut la 8 noiembrie 1892 și a fost tipărit la Mușătești, în tipografia lui Alexandru Valescu pe care a cumpărat-o de la moștenitorul unui tipograf din Târgoviște și a instalat-o într-o casă vizavi de locuința lui C. Dobrescu- Argeș. La cumpărarea tipografiei o contribuție însemnată a avut-o și episcopul Ghenadie al Argeșului.

Cumnat cu C. Dobrescu-Argeș, Alexandru Valescu era proprietarul tipografiei, iar C. Dobrescu-Argeș proprietarul dreptului oficial de a edita gazeta. În anul 1894- relatează Valescu- C. Dobrescu-Argeș a plecat la Bruxelles pentru a-și lua doctoratul în drept, cu rămânând singur. Cum tipografie nu mai putea funcționa, am găsit un comisionar al unei case de mașini tipografice, casa Frankenthal din Bavaria de la care am comandat o mașină nouă nr 12 și literă nouă, totul pe credit. Costul total al comenzii

trecea de 20.000 lei¹. Dar pentru a achita plata ratelor tipografiei, Valescu este nevoit să se asocieze cu fratele său Gheorghe Moisescu, deschizând o librărie. După un an petrecut în București, tipografia lui Alexandru Valescu și Gheorghe Moisescu se mută la începutul anului 1897 cu librărie cu tot la Câmpulung lângă fabrica de hârtie, unde a rămas până în anul 1898, când a fost iarăși în vechiul local din Mușătești. În anul 1911- după 11 ani- a fost mutată din nou în orașul Curtea de Argeș, slujind interesele celor 7000 locuitori și a celor 220 de mărunte întreprinderi comerciale și industriale din vecinătatea nordului argeșean și a celor două librării locale.²

În cei 30 de ani de existență „Gazeta țăranilor” a fost timp de 25 de ani proprietatea lui Alexandru Valescu cu o întrerupere de opt ani(1916-1924) când i-a imprimat o nouă orientare politică în sprijinul luptei de emancipare a țăranimii, pentru care a cheltuit o avere de peste 20.000.³

În perioada 1897- 1899, Alexandru Valescu scoate lunar o revistă enciclopedică „Școala poporului”, iar după 1900, când era singur – și proprietar și director- adaugă săptămânalului „Gazetei țăranilor” suplimentele „Hazul satelor” revistă satirică și de umor, apoi „Prietenul colibei”- foaie pentru gospodăria casei țărănești- și în fine „Povestiri alese” lunar din care au apărut 50 de numere sub titlul „Revistă periodică având ca scop dezvoltarea gustului de citit în poporul nostru”⁴

În anul 1905 tipografia de la Mușătești este vizitată de trimisul ministrului maghiar de interne Barabas Endre, care a rămas uimit de cele văzute și mărturisese că în toată Ungaria nu se află nici un sat cu o tipografie și un ziar ca cel de la Mușătești. Reîntors la Budapesta, el scria o broșură în care descrie cele constatate la tipografia de la Mușătești și rolul jucat de gazeta țăranilor în deșteptarea țăranimii românești.⁵ În vara anului 1905 tipografia este vizitată și de istoricul Grigore Tocilescu care admiră activitatea culturală desfășurată în interesul țăranimii, remarcând că „ de la Dorohoi și până aici nu fost sat în care să nu întâlnească „Gazeta țăranilor” și suplimentul „Hazul satelor”. scrise cu un umor sănătos, adevărat țărănesc.”⁶

La 5 septembrie 1906, din inițiativa lui Vasile M. Kogălniceanu- fiul marelui Mihail Kogălniceanu- este convocat un mare congres cu prilejul căruia se pun bazele organizării politice „Reuniune țărănească” care lansează

¹ Alexandru Valescu, „Însemnări și amintiri”, 1935, p 12, mss

² Augustin Z.N. Pop, „Istoria tipografiei lui Alexandru Valescu”, Pitești, 1970, p 31

³ *Ibidem*

⁴ Ion Cruceană, „Momente și figuri argeșene”, Pitești, 1980, p 208

⁵ Alexandru Valescu, op. cit, vizita unui trimis maghiar la tipografia de la Mușătești, mss. aflat în posesia lui Ion Valescu

⁶ *Idem*, „Din file de cronică”, București, 1970, p 87

un apel-manifest, publicat în „Gazeta țăranilor” din 17 septembrie 1906 ca și broșura „Către săteni”, având ca moto : „, Sculați oameni buni și ridicativă la înălțimea datoriei voastre. Atunci vă veți uimii singuri de puterea voastră”.⁷ Apelul manifest ca și articolele scrise de Alexandru Valescu cu „Numai prin unire și organizare vom reuși” cheamă la luptă țărănimia pentru votarea unor legi care să hotărască, împrăștierea țăranilor, o lege a tocmelilor agricole, vot universal, egal, direct și secret, școli, învățământ agricol, biblioteci, teatre sătești.

În vara anului 1906-1907 din inițiativa lui Alexandru Valescu, V. M. Kogălniceanu și Ion Florescu, în multe comune din județul Vlașca se constituiau „Cluburi țărănești”- care aveau drept scop lupta țărănimii împotriva stăpânitorilor, cluburi ce și-au adus o contribuție însemnată în focul răscoalei din 1907.

Activitatea sa propagandistică desfășurată în folosul țărănimii atrage după sine ura claselor stăpânitoare asupra sa și a tiparitei de la Mușătești. La 27 martie 1907, Alexandru Valescu este ridicat și întemnițat la Giurgiu. În timpul arestului, V. Kogălniceanu și Alexandru Valescu reușesc să ia legătura cu Constantin Mile, directorul ziarului „Adevărul”. Acesta îi scrie lui Valescu „că are merite deosebite în curmarea vărsării de sânge, pe care guvernul liberal o promisese spre exterminarea satelor”⁸ În noaptea de 9 august 1907 Valescu este scos din închisoare împreună cu V. Kogălniceanu. Însă închisoarea i-a zdruncinat sănătatea, dar nu i-a zdruncinat idealul pentru care luptase în folosul țărănimii. În anii care au urmat a continuat să transforme „Gazeta țăranilor” într-o tribună de luptă pentru redobândirea țărănimii începută de înaintașul său C. Dobrescu Argeș.

Singurul membru al familiei care l-a susținut și ajutat a fost fiul său cel mic, Ionel, devenit profesor, director al Liceului Enăchiță Văcărescu din Târgoviște, avocat și prim adjunct al urbei dar din nefericire moare la 11 ianuarie 1930.

Doborât sufletește, Valescu abandonează activitatea tipografică. La 8 septembrie îi moare și soția Kivuca, doborâtă de osteneala unei vieți de muncă plină de griji și trăind mai mult singură cu copiii. Însingurat la Mușătești, Alexandru Valescu se stinge din viață la 21 noiembrie 1944. Este înmormântat în cimitirul bisericii de la Mușătești. Ca epitaf i se potrivesc cuvintele scrise de el cu puțin timp înainte de a muri: „, Eu stau acum singur la Mușătești, căci după o luptă de 20 de ani dusă împreună cu C. Dobrescu-Argeș, pentru vina de a fi călăuzit țărănimia a se organiza în partid politic,

⁷ *ibidem*

⁸ *ibidem*

am pierdut slujba, am cheltuit averea, am suferit persecuțiuni crude și chiar închisoarea. Eu nu am astăzi un leu ca leafă sau pensie- drepturi pierdute din cauza luptei pe care am dus-o contra vechilor partide cârmuitoare- pe câtă vreme mulți dintre cei care n-au sacrificat măcar o zi din viața lor sau un franc din punga lor în acest scop, azi au devenit milionari. Asta a fost, este și va fi răsplata tuturor celor care luptă pentru idealuri : ei seamănă și alții adună”⁹

Résumé

Alexandru Valesco a déroulé à Campulung et Curtea de Arges une activité typographique intense, en décrivant la vie des idélistes comme C. Dobrescu Arges qui luttaiient pour l' éveil et la révolte de la paysannerie contre les classes dominatrices

⁹ Alexandru Valescu, „Însemnări și amintiri”, 1935, manuscris aflat în posesia fiului său Ion Valescu

ARGEȘUL ÎN IZVOARE GEOGRAFICE ȘI CARTOGRAFICE

Nicolae Moiescu
-Curtea de Argeș-

Orașele Curtea de Argeș și Câmpulung Muscel, prin poziția lor geografică, așezate la întretăierea vechilor drumuri comerciale, au prezentat un interes deosebit din partea istoricilor, geografilor și cartografilor care au consemnat în hărți și documente, numele lor și care, în prima jumătate a veacului al XIV-lea au devenit puternice centre economice și politice și prime reședințe de scaun ale Țării Românești.

Prima mențiune despre aceste locuri o datorăm marelui istoric Herodot, părintele istoriei și geografiei, primul elen despre care știm că a călătorit și a cules informații asupra unor localități mai importante și ne-a transmis numele unor mari râuri, de veche tradiție geto-dacică printre care și Ordesos-Argeșul.¹

În cosmografia celebrului grec Ptolemeu care a trăit în veacul al II-lea e.n. se află o hartă cu principalele localități din Dacia, printre care și Argidava care însă este plasată nu pe Argeș și între Olt și Jiu² problemă ce rămâne în continuare în atenția cercetătorilor.

Cronica pictată de la Viena, scrisă în anul 1358, este considerată una dintre cele mai prețioase lucrări de artă din veacul al XIV-lea, care pe lângă text cuprinde și 150 de tablouri în miniatură. Ea ne relatează evenimentele de la 1330 din cetatea Argeșului și victoria lui Basarab I asupra regelui Carol Robert de Anjou.

Harta din „Codex latinus parisinus” din 1396 este, la rândul său, cel mai vechi document cartografic care reprezintă și o parte din teritoriul Țării Românești din timpul lui Mircea cel Bătrân. În colțul din stânga al hărții, sub un munte, este reprezentată o cetate care se presupune a fi castrul Argys.

Nicolaus Cusanus, născut la 1401, a întocmit o hartă a Europei centrale și răsăritene rămasă în manuscris, din care se menționează alături de alte țări din bazinul Dunării și Valahia. Sunt prezentate apele, munții și o serie de localități : Crosana-Argeș.³

¹ Marian Popescu Spineni, „România în izvoare geografice și cartografice”, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1978, p 13

² Nicolae Leonăchescu, „Asupra unor mențiuni ale Argeșului într-un depozit cartografic german”, vol I, Ed. Minerva, 1972, p 62

³ Marian Popescu Spineni, *op.cit.*, p 114

În atlasul lui Claudiu Ptolemeu din Alexandria se găsește o hartă care a fost reeditată în anul 1458 de cartograful piemontez Iacobo Cataldo, cunoscut ca unul din cei mai de seamă cartografi din Veneția. Din cele 109 hărți rămase, patru se referă la spațiul carpato-danubiano-pontic. În această hartă sunt redată și principalele localități din Țara Românească : Argisch, Pitsch, Longenau, Bucheresc, etc.⁴

Abraham Ortelius mare geograf și cartograf flamand, născut la Anvers, a întocmit un important atlas în 1570 în care este reprezentată și o parte de sud-est a Europei dominată de otomani. În harta intitulată „Turcii imperii descriptio” apare și Argeșul cu numele de Argisch.⁵

Gerhard Mercator, pe numele adevărat Gerhard Kremer, geograf și cartograf olandez, născut în Flandra, aplică un nou sistem de întocmire a hărților cu scară crescândă spre poli, în proiecție și desfășurată cilindric, care poartă numele de „proiecția mercator”, utilizată și astăzi în întocmirea hărților.⁶ Principala sa operă este atlasul din 1595 care a fost reeditat în mai multe rânduri și reprezintă o culegere de hărți europene care sintetizează o culegere de hărți europene care sintetizează cunoștințele geografice de la sfârșitul veacului al XVI-lea. În acest atlas sunt marcate o serie de localități de pe teritoriul țării noastre ca: Argisch, Pitesch, Longenow, Bucheresc, Tergovisco.

Harta atribuită lui Petrus Kaerius, intitulată „Walachia, Servia, Bulgaria”, tipărită la Amsterdam în 1620 după sistemul de proiecție Mercator, menționează localități ca Argisch, Pitesch, Longemow, care sunt marcate cu un semn convențional ce subliniază dominația otomană. Orașul Târgovischo apare aici ca o localitate de prim rang, mult mai importantă ca primele orașe.⁷

O hartă apărută la sfârșitul veacului al XVIII-lea aparține lui Gerard și Leonard Volk intitulată „Principatul Valahiri, Moldaviei și Transilvaniei” editată la Amsterdam, prezintă Muntenia ca o zonă plină de păduri, fiind menționate localități mari ca Bucherest și Târgovisco, ca și localități mici ca : Argisch, Pitesch, Longenov. Sunt strecurate și unele greseli : Argeșul și Piteștiul se află pe râul Dâmboviccan.⁸

Stolnicul Constantin Cantacuzino a scris „Istoria Țării Românești dintru început” și a alcătuit o hartă a ei, tipărită la Padova la 1700. În 1711 a apărut în copie opera lui Del Chiaro, cu caractere latine, sub titlul „Istoria della

⁴ *idem*, p 136

⁵ *Idem*, p 137-138

⁶ *Idem*, p 134

⁷ Nicolae Leonăchescu, *op. cit.*, p 64

⁸ *ibidem*

moderne revoluțiuni della Valachia”. Acest document cartografic conține un bogat material geografic ce înfățișează teritoriile cuprinse între Carpații Meridionali și Dunăre. Pentru prima dată găsim citate în limba latină a culmilor muntoase din Carpații Meridionali, nume ce vin de la ape sau așezări : Munții Cozia, Câmpulungului, Leaota, Bucegi etc. Dealurile subcarpatice sunt redată în partea stângă a hărții după soiurile de vin care le produc : Râmnic, Pitești, Târgoviște etc. Hidrografia este amplu ilustrată și redă și cele mai mici râuri, numai Argeșul și Dâmbovița cuprind 24 de afluenți. Așezările rurale sunt indicate prin două semne-unul pentru satele libere și altul pentru satele boierești-ultimele, în număr de 76 sunt răspândite în Argeș, Vlasca, Prahova, Olt și Romanai.⁹

Anton-Maria del Chiaro Fiorentino a trăit în Țara Românească între anii 1709-1716, fiind în acest răstimp secretar al domnitorilor Constantin Brâncoveanu, Șerban Cantacuzino și Nicolae Mavrocordat. A scris lucrarea *Revoluțiile Valahiei*, unul din cele mai prețioase daruri în domeniul cunoașterii trecutului nostru. Opera sa are pentru Țara Românească aceeași însemnătate pe care o are pentru Moldova lucrarea lui Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*. În această lucrare se văd multe și frumoase dealuri și păduri, mai ales de stejar și pășuni pentru turme de oi, iar casele sunt răspândite printre grădini mari și înconjurate cu garduri.¹⁰

În harta specială a principatului Valahiei întocmită de C.V. Roth la 1771 la Petersburg sunt menționate râurile : Argines sau Larges, Albești, Flamina, Tutana, Vederet/ Brădet/ Campolongo.¹¹

Harta Moldovei și Valahiei din 1774 a lui J.F. Schmit, cartograf la Academia din Petersburg, întocmită cu prilejul războiului ruso-turc, este detaliată în amănunt cu multe localități și o rețea hidrografică foarte densă, având aspectul unei hărți militare. Râurile menționate în zona Argeșului sunt : Ardys, Dobologa/ Topolog/ Râul Doamnei/ Rion Durgula/ Râul Târgului/ Ardyczei/ Argeșel, etc.¹²

Dintre localitățile mai importante sunt : Piteszti. Korde de Ardy (Curtea de Argeș) este menționată localitatea Gura Negrului- Vodă, așezată la confluența a două izvoare ale Argeșului, localitate încă neidentificată.

Antonio Rizzi Zanoni, cartograf italian cu o bogată experiență, tipărește la 1774 o hartă a Imperiului Otoman cuprinzând și Crimeca, Moldova și Valachia, în trei planșe colorate. Una din aceste planșe publicată la Veneția este intitulată „ La Moldavia, La Valachia et la Transilvania”. Râurile

⁹ Marian Popescu Spineni, *op. cit.*, p 175

¹⁰ *Ibidem*, p 174

¹¹ *ibidem*

¹² *ibidem*

menționate sunt Belsan/ Vâlsan/ Argis, Olt etc iar ca localități: Piteșty, Argis, Compolongo, Corbi, Rudeny, Flămânzești.¹³

De la frații Tunusli care se ascund sub acest pseudonim a rămas o lucrare intitulată „Istoria politică și geografică de la așezarea ei cea mai vechea până la anul 1884”, lucrare ce a fost tipărită în limba greacă în anul 1806. Geografia fraților Tunusli este bogată în informații economice, prezintă bogățiile subsolului și se ocupă de prelucrarea minereurilor. Aurul se exploata din râurile Argeș, Topolog, Dâmbovița, Olt, iar Pucioasa din județele Muscel, Argeș, Topolog, Dâmbovița. De asemeni face o descriere amănunțită a culmilor munților Meridionali, amintind că în județul Argeș sunt 32 de munți și în Muscel.¹⁴

„Mapa nova geografica Moldavia et Valachie” alcătuită de Sebastian Marth și editată la Viena în anul 1780, redă râuri ca Ardyst, Alut, Dambovica, etc. și localități ca : Piteszt ,Corde de Ardy, Campolongo, Gura Negrului-Vodă etc. În această hartă este indicat și drumul spre Valea Oltului prin Sălătruc.¹⁵

În lucrarea lui M. Anatole Demidoff intitulată „Călătorie în Rusia Meridională și Crimeea prin Ungaria, Valahia și Moldova”, editată la Paris în 1854, se află o hartă întocmită în 1841 în care apar și principalele orașe și comune din Țara Românească, printre care : Bucherest, Tergoct, Kimpolung, Corbeni etc. Orașul Curtea de Argeș apare în acest document sub numele de Kourte¹⁶ fără a mai specifica și Argeș, ceea ce înseamnă că era bine cunoscut în întreaga Europă.

La sfârșitul veacului al XVIII-lea apare la Viena cea mai nouă hartă a Moldovei, Valahiei, Basarabiei și Crimeei cu toate provinciile învecinate după desenele elaborate de J.F.Scimit. În ea sunt menționate localitățile Kurte de Argisch, Kimpolongo, Korbeni. Orașul Curtea de Argeș este așezat pe râul Argeș și începe să fie tot mai mult cunoscut sub acest nume.¹⁷

Din cele relatate rezultă că orașele Curtea de Argeș și Câmpulung Muscel, în comparație cu celelalte orașe din Țara Românească au apărut de-a lungul veacurilor sub diferite denumiri, aceasta datorându-se faptului că marea majoritate a geografilor și cartografilor care au consemnat în hărți și documente numele lor au fost de origine italiană, franceză, germană, olandeză, belgiană, poloneză, maghiară, rusă sau astriacă, care au avut

¹³ M. Popescu Spineni, *op.cit.*, p 173

¹⁴ *ibidem*

¹⁵ N. Leonăchescu, *op.cit.*, p 193

¹⁶ M. Anatole Demidoff, „Călătorie în Rusia Meridională și Crimeea prin Ungaria, Țara Românească și Moldova”, Ed. Ernest Bourdin, Paris, 1854, p 517

¹⁷ N. Leonăchescu, *op. cit.*, p 68

cunoștințe despre existența acestor orașe ca vechi reședințe de scaun ale Țării Românești, iar Curtea de Argeș s-a impus și prin valoarea ce a dat-o mănăstirea Argeșului, ctitorită de Neagoe Basarab.

Toate acestea dovedesc că orașele Curtea de Argeș și Câmpulungul Muscel au jucat un rol important în istoria Țării Românești. La Argeș a luat ființă de timpuriu prima școală de pictură românească, prima școală de grămătică pentru redactarea actelor de curte, aici s-a emis prima monedă românească în timpul voievodului Vladislav I Vlaicu, aici la Argeș este locul unde s-a realizat și construit cele mai vestite comori de artă cunoscute și apreciate în întreaga Europă.

Résumé

Les villes Curtea de Arges et Campulung Muscel, situees au croisement des anciennes routes commerciales, ont présenté de par leur position géographique, un exceptionnel intérêt de la part historiens, des géographiques et des cartographes qui ont consigné les carte set documents des noms de ces villes, qui sont devenues, dans la oremière moitié du XIV siècle, des forts, des sièges économiques et politiques et aussi, les premieres du trône des pays Roumains

Atacurile asupra orașului Câmpulung Muscel din anul 1916 – din însemnările unui ofițer al stării civile

Cătălin Stănescu
-Muzeul Câmpulung Muscel-

Început în iunie 1914, primul război mondial nu a putut fi un război scurt acest lucru fiind vizibil încă din toamna anului 1914 odată cu eșecul primelor mari ofensive din vest și din est. Începând cu sfârșitul anului 1914 frontul s-a stabilizat și războiul s-a transformat într-unul pozițional. În aceste condiții războiul și-a schimbat dimensiunile. Fiecare tabără căuta să-l câștige găsim și aliați capabili să rupă echilibrul forțelor sau utilizând arma războiului economic care necesita instaurarea economiilor de război.

După asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, în România îngrijorarea populației și a oamenilor politici era în creștere datorită deteriorării situației internaționale. Erau motive întemeiate să ne temem de război, pentru că poziția geografică a României făcea ca să ne găsim în mijlocul unui conflict european în expansiune. În aceste condiții s-a întrunit Consiliul de Coroană, în urma căruia, după multe puncte de vedere expuse, România a hotărât să rămână neutră.¹

Timp de doi ani țara și-a menținut neutralitatea. La 4 august 1916, la București s-a semnat tratatul de alianță cu Antanta, din acel moment țara pregătindu-se de război împotriva trupelor Puterilor Centrale. Intrat în conștiința națională drept „războiul pentru întregirea neamului”, primul război mondial a început pentru România, la 15 august 1916. Astfel că, în 14 august, la orele 21⁰⁰ ordinul de mobilizare a fost transmis în toată țara, inclusiv ordinul de înființare la mobilizare, care cuprindea și Corpul apărării Antiaeriene, cu ordinea de luptă și structura organizatorică prevăzute în plan. Ordinul reprezenta certificatul de naștere a artileriei antiaeriene române, prevăzută cu 113 tunuri (4 tunuri de 75 mm –din Italia, 4 din Franța, 40 tunuri cu afet, 4 tunuri cu pivot, 45 tunuri model 1880).²

Primul bombardament german asupra României a avut loc în noaptea de 15/ 16 august 1916 la ora 0, 15 când s-a înregistrat primul mesaj de avertizare privitor la pericolul atacului aerian din istoria apărării antiaeriene române. La ora 01, 15 artileria care apăra Bucureștiul a deschis focul asupra ei. În continuare, timp de o lună, avioane sau dirijabile germane au executat aproape zilnic raiduri asupra teritoriului român. Cele mai semnificative sunt raidurile executate în

¹ M.N.Preda, *Primul război mondial*, Buc.,1986., p 124

² Valeriu Avram, *Istoria aeronauticii militare române 1910-1916*, Ed. Tiparg, Pitești, 2003, p 88

zilele de 21-23 august 1916 și 11-12 septembrie 1916, când au fost bombardate capitala și Bucureștiul.

Germanii concentraseră pe frontul românesc peste 250 avioane și 20 de companii de aerostație, inclusiv cinci zepeline, în timp ce echipajele românești erau grupate în patru grupuri de aviație.

Un prim atac asupra orașului Câmpulung Muscel a avut loc pe 20 septembrie 1916, la orele 12, atunci când un aeroplan a aruncat 3 obuze în oraș, atac soldat cu 3 morți și mulți răniți. Următorul atac a fost pe 28 septembrie 1916 orele 11,45 când un aeroplan german a aruncat un obuz căzut lângă statuia lui Radu Negru, omorând 7 oameni și o femeie, precum și doi copii. Din această zi serviciul Primăriei Câmpulung s-a dezorganizat, iar primarul a plecat de spaima produsă de aceste atacuri sau din motive personale. După acest eveniment aflăm informații prețioase de la un ofițer al stării civile Câmpulung Muscel, numele său probabil fiind Constantinescu. Afirm acestea pentru că însemnările găsite în fondul documentar al Muzeului Câmpulung sunt din donația avocatului Constantinescu Nicolae, iar din cercetarea lor nu se înțelege clar numele acestui ofițer. Cercetările mele ulterioare sper să facă lumină în acest caz și să aducă noi informații care coroborate cu informații de arhivă să ducă la alcătuirea unei lucrări mai ample referitoare la acest subiect.

La Primăria Câmpulung au rămas decât acest ofițer al stării civile, secretarul cât și ajutorul de la starea civilă fiind mobilizați pe front. Practic, orașul a fost condus de ofițerul stării civile pentru că primarul nu a mai revenit decât odată sau de două ori și numai atunci pentru câteva ore.

Evenimentele au continuat până pe 10 noiembrie 1916, orele 16⁰⁰ când ofițerul stării civile preciza că „inamicul a „bombardat” orașul timp de 40 minute cu mare violență și când nemaiputând suferi groaza și spaima ce a produs asupra-mi așteptata bombardare, am părăsit orașul la orele 8⁰⁰ fiind însoțit de secretarul Vătășescu și contabilul Șoiculescu spre a ne adăposti la Apa Sărată”. Orașul a suportat în 40 minute, efectul a 26 obuze. A doua zi, 11 noiembrie 1916, ofițerul stării civile a revenit în oraș, reluând conducerea serviciului de la Primărie. S-a prezentat la corpul de armată din oraș, însoțit fiind de prefectul Giurculescu spre a afla informații asupra situației și siguranței orașului, primind asigurări că frontul era inexpugnabil și că nu era nici un pericol.

Prefectul Giurculescu i-a propus ofițerului stării civile să conducă orașul, fiind convins că situația era gravă cu toată asigurarea armatei. În noaptea de 12-13 noiembrie 1916, între orele 11⁰⁰ și 6⁰⁰, orașul a fost atacat cu 88 obuze trase la intervale de timp, iar în zilele de 13, 14, 15 noiembrie prin 22 obuze. Au ars în incendii două case- una în strada M.Vlădescu și alta pe bld. Cuza. Populația din nordul orașului și din comunele vecine orașului, înspăimântați că germanii ar fi

ocupat satele Cândești și Lerești, veneau spre oraș, fugeau în dezordine cu bagaje, tragând copiii desculți după ei, dezbrăcați care-și strigau părinții.

Armata română propunea plecarea cu puțin zgomot, însă se auzeau numai strigăte. „Orasul începuse să se golească de populație, mai ales de cei bogăți. Coloanele de oameni se retrăgeau în galopul cailor, pe străzi o amestecătură de civili cu militari care alergând în toate părțile spuneau unul altuia: vin nemții. Oamenii apucau drumul cel mai scurt și cel mai sigur: unii mergeau spre Pitești, alții spre Mățau. În numai 20 minute orașul rămăsese pustiu, o negură și o ploaie mărunță cu vânt se lăsase asupra orașului, lumina electrică nu mai funcționa de câteva zile, toate acestea mărind groaza care cuprinsese orașul. Iluminatul era asigurat de la reflectoarele inamicului care era în apropierea orașului.”³

Ofițerul stării civile a dispus asigurarea tezaurului și ridicarea celor mai importante acte și registre ale Câmpulungului, asigurând și retragerea la cazarea de la Mihăiești, unde se afla și depozitul de făină destinat Câmpulungului ca stoc de mobilizare. În drumul spre Mihăiești a numărat 80 căruțe cu refugiați pe care prefectul Giurculescu i-a convins să se întoarcă în oraș. Pe 17 noiembrie 1916, pe drumul de întoarcere de la Mihăiești spre Câmpulung, au întâlnit trupele germane care au luat trăsurile cu cai, iar căruțele cu boi- în număr de două- cu arhive, registrele au fost duse la Câmpulung. Orașul Câmpulung a fost ocupat de germani în seara de 17 noiembrie 1916. În dimineața zilei de 18 noiembrie 1916 ofițerul stării civile a fost chemat de conducătorul armatei germane din zona , domnul von Bear, și obligat să preia administrația atât a orașului cât și a județului, însă „, părăndumi-sa nu numai împovărătoare, dar cu multă răspundere i-am răspuns că fiind bolnav în urma ultimelor evenimente, declin această onoare. Domnia sa , pe un ton impunător mi-a răspuns: vă oblig la aceasta”. Duminică , 20 noiembrie 1916, doi jandarmi l-au chemat pe acest ofițer al stării civile la inspectarea fabricii de hârtie și a celorlalte adăposturi din oraș. Precizează: „am întâmpinat multe greutăți la îndeplinirea sarcinii ce mi s-a dat, am format poliția din cetățeni, am numit primari, consilieri și secretari în toate comunele învecinate orașului. Am îngrijit și procurat cu multă greutate alimentele necesare populației orașului care se înapoiase în număr destul de mare și care cu toată lipsa suferită au mâncat bine la sărbătorile Crăciunului, am distribuit lemne și făină celor în completă suferință”.

În această atmosferă au apărut neînțelegeri între locuitori, diferite plângeri și furturi de vite, furturile din case luând o mare amploare. Ofițerul stării civile menționa că pretențiile autorităților germane au devenit imposibil de executat, atât din cauza timpului aspru de iarnă cât și a mijloacelor de care dispuneau. În aceste condiții ofițerul stării civile s-a retras din funcție sub pretext de boală, fapt

³ Răuțescu Ioan. *Câmpulung Muscel. Monografie istorică*, , 1943. p 231

ce a avut loc la 8 decembrie 1916. Jafurile și devastarea caselor au continuat timp de mai multe zile și cu toată energia poliției, compusă din cetățeni notabili și ajutorul soldaților germani nu s-a putut înfrâna, fiind numeroase atacurile care erau comise de populația mărginașă a orașului, în special cele de femei însoțite de copii de toate vârstele. Au luat parte la asemenea jafuri și servitoarele rămase prin locuințele cetățenilor. Singurul și cel mai eficace mijloc de reprimare al jefuitorilor era bătaia, căci localul penitenciarului nu mai avea loc de adăpsot.

În atacurile germane din perioada septembrie- decembrie 1916 asupra orașului Câmpulung Muscel au murit 17 câmpulungeni și mulți răniți. Luptele purtate de armata română în zona Câmpulungului cu armatele germane au fost destul de grele, mărturie a lor stând astăzi Mausoleul de la Mateiaș- Valea Mare ridicat în cinstea curajului și eroismului soldaților români căzuți în toamna anului 1916 în zona Rucăr, Dragoslavele, Valea Mare –Pravăț.

In the first World War, after two years of neutrality, Romania joined the military coalition called Entente, and against the other military bloc named Central Powers. The first German attack against Romania took place in the night of August 15th, 1916, over the city of Bucharest. For one month German planes attacked almost daily. A first attack on the city of Won Muscel took place on September 20th, 1916. We learn the information about this day, from an officer of the Civil Status of Won. This one had described in his notes the state of fact from that period. He was forced to lead the city of Won, because the major, left, being frightened by the German attacks.

CONSTANTIN I. PARHON ȘI BUCUREȘTIUL

**Magdalena Dorojan, Puiu Costoiu
-București-**

Născut în orașul Câmpulung Muscel¹ la 28 octombrie 1874, familia sa se trăgea din Transilvania, Cetatea de Baltă (Târnava Mică). Tatăl, Ion Parhon, a trecut în "țara veche" pentru a evita recrutarea în slujba Imperiului Austro-Ungar, și a funcționat ca institutor în diferite orașe din țară.², iar mama Maria Parhon era originară din București.

Mult mai târziu când activitatea profesională a medicului Parhon se afla într-un alt stadiu, și anume alegerea sa într-unul din locurile de academician, profesorul Vasilescu Karpen îi răspundea: "Aparții unei familii de origină ardeleană, de caracter intelectual; bunicul primar al orașului Cetatea de Baltă, tatăl institutor, un frate avocat, sora doctor în științe la Sorbona, iar din patru copii 3 sunt medici iar al 4-lea licențiat în științe. Înclinarea d-tale către știință, transmisă copiilor, își găsește astfel explicație în legea eredității, altă minune a naturii, în care endocrinologia poate să-și aibă după cum ai spus rolul ei."

Misterul eredității rămâne însă incomplet. Nu numai că nu-l putem înțelege, dar nici nu putem concepe posibilitatea unei explicațiuni, când ne gândim că într-o particică de materie, în care nu pot găsi loc decât un număr relativ restrâns de atomi, se găsesc în germen, nu numai nenumăratele organisme ale unei ființe cu posibilitățile lor de dezvoltare armonioasă, dar și caracterul, înclinațiunile, uitătura, până și timbrul vocii!"³

Pomind din Câmpulung Muscel, C.I.Parhon a făcut studiile primare și secundare la Piatra Neamț, Râmnicul Sărat și Ploiești⁴. La Ploiești urmează Liceul la "Sfântul Petru și Pavel" obținând bacalaureatul în anul 1893."⁵

Din adolescență a fost atras de științele biologice, preocupare ce i-a orientat întreaga activitate clinică și științifică. Urmează un an Facultatea de Biologie unde îl are ca profesor de fiziologie pe Alexandru Viziru. Acesta

¹ Anterior județul Muscel, înglobat ulterior în Județul Argeș

² Aurelian Grigorescu, Constantin Dumitrache, *Ctitorii Endocrinologiei Românești, Nemuritorii*, Editura Artprint, 2000, p.94.

³ Aurelian Grigorescu, Constantin Dumitrache, *op. cit.*, p.183

⁴ Idem, p. 94

⁵ Lucian Predescu, *Enciclopedia României*, București, 1999, Editura Vestale, p.635

asa cum marturisește însuși Parhon, a avut o influență importantă asupra orientării sale spre endocrinologie.⁶

În continuare, a urmat Facultatea de Medicină din București, iar în anul 1900 a devenit doctor în medicină cu teza „Contribuțiuni la studiul tulburărilor vazomotorii în hemiplegie”. În perioada studiilor a lucrat ca extern (1896-1897), și intern (1897-1900), în cadrul unor spitale din București.

După absolvirea studiilor și obținerea doctoratului profesază ca “medic profesor al Spitalului “Rallet” din județul Dâmbovița , între anii 1901-1902⁷

În 1897, ca student al Facultății de medicină din București, trece examenul de externat și în anul următor, atras de reputația Profesorului Gh. Marinescu, alege postul de intern în Clinica de boli nervoase de la Spitalul Pantelimon, unde lucrează în continuare ca medic secundar și medic primar, până în 1911. Se poate afirma că Spitalul Pantelimon, a fost locul unde a germinat endocrinologia românească. Aici tânărul medic își face întâile observații asupra bolilor endocrine și publică prima sa lucrare științifică (1898). După câțiva ani este numit docent și șef de lucrări la Clinica neurologică. În 1900 editează prima sa lucrare în domeniul endocrinologiei. Iar în 1909 împreună cu colegul său, M. Goldstein, publică un volum cuprinzător “Secrețiile Interne”.⁸ Aceasta reprezintă cronologic prima lucrare de endocrinologie din lume. Subiectul acesteia a fost propus de prof. Gh. Marinescu și a fost prezentată de autori la concursul organizat la Facultatea de Medicină din București în 1907, pentru acordarea premiului Serfiotti. Juriul a fost format din Toma Ionescu, N. Păulescu, V. Babeș, Anibal Teohari- personalități marcante ale lumii medicale românești și nu numai. Cartea a fost publicată în limba română, în 1908, iar importanța acesteia în lumea medicală este greu de explicat în cuvinte, autorii prin prezentarea datelor cunoscute, dar mai ales prin experimentele efectuate și interpretările datelor, au asigurat “jaloanele unor cercetări viitoare prin bazele unei noi științe – endocrinologia.”⁹

În 1909, îl găsim medic primar profesor al “Ospiciului Mărcuța”, iar în 1911 medic primar definitiv al Eforiei Spitalelor Civile, cu specialitatea psihiatrică.¹⁰

⁶ Aurelian Grigorescu, Constantin Dumitrache, *op.cit.*, p.94

⁷ Lucian Predescu, *op. cit.*, p.635

⁸ Aurelian Grigorescu, Constantin Dumitrache, *op.cit.*, p. 94

⁹ *Idem*, p.96

¹⁰ Lucian Predescu, *op. cit.*, p.635

În 1912, este numit profesor de clinică neuropsihiatrică la Iași, și director al Spitalului Socola o mare instituție pentru "maladii nervoase și mentale". Prin această denumire i se oferă baza materială și posibilitatea de investigare a interrelațiilor dintre glandele endocrine, bolile neurologice și mentale. Ca urmare a activității sale, Spitalul Socola devine un centru de cercetări complexe, clinice și experimentale. Organizează laboratoare de biochimie și histologie care îi permit să abordeze la un nivel superior problemele investigate. Reușește să atragă în jurul său numeroși elevi și să formeze ceea ce s-a numit "Școala lui Parhon de la Socola", caracterizată printr-o abordare corelativă a patologiei bolilor endocrine, neurologice și psihice. Calitatea observațiilor și a rezultatelor cercetărilor clinice și experimentale îi permit să înființeze, în 1918, Societatea de neurologie, psihiatrie și psihologie care în 1921, include și endocrinologia. Buletinul societății, publicat în limba franceză asigură o largă difuzare internațională a studiilor efectuate. Cercetările principale sunt concentrate asupra tulburărilor psihice din bolile endocrine, problemă de debut în endocrinologie, dar atât de modernă și astăzi.¹¹ La Iași va rămâne timp de două decenii.

În 1927, fiind încă profesor la Iași, Parhon a sugerat colegilor de la Facultatea de medicină din București înființarea unei catedre de endocrinologie. Această propunere a fost bine primită și în curând consiliul profesoral a hotărât a se cere forurilor superioare o astfel de catedră. Votată în 1929, nu a trecut de buget decât în toamna anului 1933 (...), când este numit profesor de endocrinologie la București. Este prima catedră de această specialitate înființată în țara noastră și chiar în lume.¹² În cuvântul de deschidere a cursului de endocrinologie în 1934, profesorul Parhon prezenta cu competență obiectul endocrinologiei.¹³ Acesta va conduce catedra de endocrinologie până în 1940 când este pensionat forțat. În același an este ales membru al Academiei Române. Discursul său de recepție este un prilej de evaluare al endocrinologiei și implicarea ei în știința medicală și biologică....Catedra este reînființată în 1945. În lecția de redeschidere a cursului, Parhon definește endocrinologia ca ramură a științei biologice(...)¹⁴

Din 1935, s-a înființat Societatea de endocrinologie, societate autonomă care publică un buletin. Din cele 368 de comunicări apărute în cursul primilor 5 ani, 213 au fost publicate de personalul Clinicii de

¹¹ *Idem*, p.103.

¹² *Idem*, p.104.

¹³ *Idem*, p.105.

¹⁴ *Ibidem*

endocrinologie. Multe lucrări apărute în acest buletin au fost analizate în periodicele străine și citate în multiple lucrări, monografii, tratate naționale dar mai ales internaționale

La 8 noiembrie 1947 prin decretul-lege nr. 895 dat de regele Mihai, se aprobă raportul Ministrului Sănătății (marele neurochirurg Prof. Dr. Baltazar) de înființare și organizare a Institutului de Endocrinologie, acesta s-a numit încă de la început "Profesor Dr. C.I. Parhon". Această nouă instituție înființată a funcționat în localul Clinicii de dermatologie a Spitalului Colentina, iar 1948 s-a mutat în clădirea Sanatoriului Saint Vincent de Paul, și a devenit proprietatea Statului Român din 1968. Acest institut a funcționat în sistemul Ministerului Sănătății, a trecut prin tutela Academiei Române, apoi sub cea a Academiei de Științe Medicale, iar în prezent se afla la Ministerului Sănătății.

Activitatea politică a Profesorului C.I. Parhon pe scurt ar fi aceasta: la 1 mai 1917, în Iași, alături de Nicolae Lupu și Grigore Iunian, fondează Partidul Muncii, pe 25 decembrie 1918, această formațiune politică a fuzionat cu Partidul Țărănesc, din 1921 a devenit membru susținător al Partidului Comunist Român. În anul 1946, este ales președinte al Asociației Române pentru Legăturile cu Uniunea Sovietică (ARLUS). De asemenea, va fi ales deputat de Maramureș la alegerile din 19 noiembrie 1946, După preluarea puterii de către comuniști, prezidiul provizoriu al Republicii Populare România, număra un președinte pe C.I. Parhon, și 4 vicepreședinți, iar din 13 aprilie 1948 până în 1952 a fost Președintele Marii Adunări Naționale, pentru ca apoi până în 1961 să devină un simplu membru al Marii Adunări Naționale.

Activitatea politică a medicului C. I. Parhon este contestată, dar trecând peste aceasta, prestigiul dobândit în lumea medicinei este incontestabil, la fel de răsunător în două etape istorice total diferite din punct de vedere al orientării politice.

În anul 1928, este ales ca membru corespondent al Academiei Române, apoi în anul 1939 devine membru titular și președinte de onoare al acestui prestigios for științific. Deține și alte funcții în cadrul organizațiilor profesionale medicale și anume: membru titular al Academiei de Medicină din București (1935), membru de onoare al Academiei de Științe Medicale (1969), membru fondator al Societății de Anatomie din București, al Societății de Biologie, al Societății Române de Neurologie, Psihiatrie, Psihologie și Endocrinologie.

A fost ales ca membru al Academiei de Științe ale U.R.S.S., R.P. Bulgaria, R.P. Ungară și fosta R.D.G, al societăților de endocrinologie din Paris, Moscova și Praga, al Societății Estoniene de Neurologie, al mai

multor societăți din Paris (de neurologie, de psihiatrie, de medico-psihologie și al Societății medicale a spitalelor). În anul 1948 a fost ales ca Doctor honoris causa al Universității Caroline din Praga.

După 1940 Parhon a atacat problema îmbătrânirii pe un fond foarte larg, cuprinzând endocrinologia, neurologia și psihiatria, folosind fațeta endocrinologică pentru a-și îmbunătăți calitatea tratamentelor.

Acordă o atenție deosebită procesului de involuție, îmbătrânirea (senescența). În 1955 publică lucrarea, "Biologia vârstelor", importantă prin conținut și semnificația ei.

Cartea de sinteză și cea mai curinzătoare este redactată în 1948 "Bătrânețea și tratamentul ei". Consideră că Gerontologia este un capitol al biologiei care face parte dintr-o subdiviziune mai mare încă al științei vieții (ilikibiologia). "Studiul patogeniei bătrâneții" conduce în mod natural la acela al problemelor fundamentale ridicate de cercetarea științifică a vieții, aceea a fenomenelor de asimilare și desasimilare¹⁵.

În 1949. C.I.Parhon și Ana Aslan întreprind cercetări pentru a studia acțiunea novocainei în cadrul Institutului de Endocrinologie. Tot la Această dată Ana Aslan a făcut o comunicare la Academia Română referitoare la rezultatele favorabile obținute în artrite și artroze prin injecții intraarticulare și intravenoase cu novocaină. Acești autori publică lucrarea "Novocaina, factor eutrofic și întineritor în tratamentul profilactic și curativ al tinereții". Ulterior produc și comercializează cunoscutul preparat "Gerovital".

În 1952 se înființează Institutul Național de Geriatric la inițiativa lui C.I.Parhon și Ana Aslan, acesta dezvoltă împreună cu colaboratorii o amplă strategie de asistență medicală și socială a bătrânilor, concomitent cu cercetări științifice complexe incluzând obținerea unor preparate medicamentoase de tipul Gerovitalului. Sunt organizate Congrese naționale și internaționale.¹⁶

A recunoscut profesorii ce au avut un rol înportant în îndrumarea și ulterior evoluția sa , a colaborat cercetând, publicând, analizând, alături de colegii săi, personalități recunoscute la rândul lor în lumea medicinei, a format o nouă scoală și o nouă știință.

C.I. Parhon alături de colaboratori săi a scris mult în măsura în care a lucrat mult, contribuind la dezvoltarea presei medicale și la recunoașterea internațională a rezultatelor în domeniul științelor medicale obținute în țara noastră. Numărul mare de lucrări științifice, idei probleme de cercetare de care s-a ocupat, precum și rezultatele deosebit de interesante și elocvente pe

¹⁵ Aurelian Grigorescu, Constantin Dumitrache, *op.cit.* p. 118

¹⁶ idem, p. 123

care le-a obținut, se găsesc pe larg în cele cinci volume de Opere alese ale lui Parhon, editate de Academia Română, sub redacția profesorului Șt. M. Milcu¹⁷ (...)cu Parhon se termină o etapă importantă, etapa unei generații care include pe G. Maranon, N.Pende, Leold Lévi, Zontek, o etapă de maturizare a endocrinologiei.”¹⁸

Constantin Ion Parhon înceta din viață pe 9 august 1969, la vârsta de 95 de ani, fiind înmormântat în Mausoleul din Parcul Carol I. Rămășițele sale pământești au fost exhumate după dezafectarea mausoleului în anul 1991.

Astăzi Institutul de cercetare și Spitalul de endocrinologie C.I. Parhon situat în sectorul 1 al capitalei pe Bulevardul Aviatorilor, nr.34-35 este o instituție de cercetare medicală din București, având drept scop organizarea, îndrumarea și promovarea studiilor și cercetărilor teoretice și experimentale în domeniul endocrinologiei aplicate în toate ramurile biologice și sociale, adaptat la condițiile și evoluțiile contemporane.

Summary

I.C.Parhon was an endocrinologist and gerontologist physician, a professor and a politician. Member of the Romanian Academy, of the Science Academies of the USSR, Bulgaria, Hungary, member of the Endocrinological Societies in Paris, Moscow, Prague, doctor honoris causa of the Caroline University in Prague. He was the author of the first endocrinology treatise in the world - 1909. His scientific evolution was marked by the professor Lucian Viziru and by doctor Gheorghe Marinescu. He undertook a special activity in Jassy, he organized the Parhon School at Socola and the Professor Dr.C.I.Parhon Institute in Bucharest.

He contributed in the development of the medical press, carrying out a prolific activity for the first publication, up to his last contribution in 1957. He was the founder of the first Romanian Endocrinology Society Magazine (1939).

¹⁷ Șt. M. Milcu n. 15 august 1903, Craiova - d. 1 decembrie 1997, București) a fost un medic, biolog și antropolog român, membru titular (1948) al Academiei Române. Este autorul unor monografii de răsărit pe plan mondial, mai ales legate de timus sau epifiză. Este organizatorul primului program de protecție pentru ceea ce a fost numit "gușă endemică". Este realizatorul celor două Tratamente de Endocrinologie Clinică, din 1967 și din 1992 [ambele apărute la Editura Academiei]. A publicat o serie de eseuri referitoare la istoria endocrinologiei.

¹⁸ Aurelian Grigorescu, Constantin Dumitrache, op. cit., p.151

After the year 1940, he involved himself in researches concerning the problem of ageing, on a large scale comprising endocrinology, neurology and psychiatry.

Ștefan Milcu and Ana Aslan are some of his important followers.

Prof. Doctor Gheorghe Marinescu (1863 -1939), profesorul lui C.I Parhon

Statuia Profesorului Dr. C. I. Parhon (1874-1969) – dezvelită cu ocazia celei de-a 50-a aniversări de la înființarea Institutului de Endocrinologie

CORRESPONDENȚA LUI DIMITRIE NANU CU MIHAI MOȘANDREI

Adrian Săvoiu
-București-

În jurul anului 1820, după sângeroase represiuni ale turcilor îndreptate împotriva creștinilor din Castoria și Bitolia, Ion Enache Hristodor, de credință ortodoxă, român macedonean din partea locului, a cărui familie era stabilită aici de zeci de ani pe terenuri cu întinse plantații de vii și cu mulți stupi, a hotărât să se despartă de tot ce avea și să-și salveze viața. A transformat repede podgoriile și stupii în mahmudele și lire turcești de aur, a traversat Balcanii călare pe cal, a trecut Dunărea și s-a stabilit în Muntenia, la Câmpulung Muscel, loc ferit care-i dădea o mai mare siguranță decât cel din Castoria natală. Aici s-a căsătorit cu jupânița Păuna Gogu, după ce cu aurul luat de pe vii și stupi își cumpăraseră o casă confortabilă în oraș și pământuri de la boierii Golești.

Unica fiică a exilatului macedonean și a jupâniței muntence, Zoe Hristodor, s-a căsătorit la rândul ei cu Gheorghe Nanu, negustor de vază din Câmpulung Muscel, om de o bunătate proverbială, evlavios, dar și iubitor de petreceri, fin cunoscător de oameni. Făcea politică, fiind ales de mai multe ori în Adunarea Națională, și era un prieten apropiat al lui Lascăr Catargiu. În timpul liber se ocupa cu cititul cărților. În locuința lui Gheorghe și a Zoei Nanu, construcție în stilul vechilor case muntenești, cu pridvor larg, susținut de stâlpi svelți de stejar, cu poartă mănăstirească la intrare, cu o curte primitoare și îmbălsămată de mireasma florilor și a brazilor semeți, s-au născut cei șase copii ai lor: Ion, fiul cel mare, viitorul medic de renume și profesor universitar, Constantin, de asemenea viitor medic, având preocupări literare, Gheorghe și Niculae, morți de tineri, Dimitrie, viitorul poet și traducător, și Maria.

Dimitrie Nanu, cel mai mic dintre băieții rămași în viață, născut la 26 octombrie 1873, a urmat cursurile primare la vechea Școală Domnească din Câmpulung Muscel, iar studiile liceale la Liceul „Sf. Sava” din București. Având dragoste de animale, s-a hotărât pentru o carieră de medic veterinar, căci în 1894 era un sânguincios student al Școlii veterinare din București. O comunicare trimisă de tânărul român Academici de Științe din Paris este citită de chimistul Moisson în fața înaltului for științific, unde culege elogii și i se prevestește o strălucită carieră medicală. Dar Dimitrie Nanu consideră că nu are vocația necesară pentru această profesie și, în ciuda faptului că era un pasionat de literatură, este obligat de tatăl său să urmeze altceva: Facultatea de Drept din București. Aici și-a luat licența cu un subiect intitulat

„Adopțiunea în dreptul roman”. Firea lui, cu puternice înclinări literare, îl conduce însă spre Facultatea de Litere din Bruxelles, care-l „metamorfozează” pe licențiatul în Drept în profesor de limba și literatura franceză. Întors în țară, predă limba franceză la Bacău, apoi la Bârlad, între 1903 și 1906, unde leagă o strânsă prietenie cu Emil Gârleanu, alături de care întemeiază revista *Făt-Frumos* (15 martie 1904), de orientare autohtonistă.

Departat de ai lui, Dimitrie Nanu n-a rămas multă vreme în Moldova. Reîntors la confortul casei părintești din Câmpulung Muscel, abandonează profesoratul și lucrează scurt timp ca laborant în farmacia lui Gabriel Dimitriu, frecând în mojară prafuri farmaceutice sau cântărind pilule în balanțe de mare precizie.

Temperamentul său neliniștit, dar și pasiunea pentru literatură, îl aduc la București, unde găsește o slujbă mulțumitoare: bibliotecar-șef la Ministerul de Industrie și Comerț. Econom, lipsit de vicii, strânge ban cu ban și își construiește o casă în cartierul Floreasca, unde va trăi o viață tihnită după dura experiență a Primului Război Mondial, când - în septembrie 1917 - unitatea sa de infanterie a fost încercuită de germani și a fost luat prizonier.

Cu stabilitatea dată de o slujbă convenabilă și cu o locuință confortabilă, poetul Dimitrie Nanu se poate ocupa intens acum și de literatură. Debutase în anul 1900 cu placheta *Nocturne*, urmată în 1914 de o a doua plachetă, *Ispitirea de pe munte*. Continuând mai vechi colaborări la reviste, publică versuri în *Convorbiri critice*, *Viața românească*, *Șburătorul*, *Flacăra*, *Adevărul literar*, *Ramuri* și altele. Este un frecventator al cenaclului *Șburătorul*, unde-l va introduce și pe nepotul său, tânărul poet Mihai Moșandrei. Bun cunoscător al limbii franceze, face numeroase traduceri din Racine (*Fedra*, *Andromaca*, *Britanicus*, *Athalie*), din Corneille (*Polyeucte*), din Alfred de Vigny, François Coppée, Guy de Maupassant și alții. Traduce, de asemenea, din Shakespeare (*Othello*, *Furtuna*) și Lev Tolstoi (*Puterea întunericului*). Bine primite, multe dintre traduceri i-au fost publicate, altele se află și astăzi între manuscrisele Muzeului Teatrului Național din București.

În anul 1934 i-a apărut la editura „Cartea Românească”, într-o frumoasă ediție, volumul *Poezii*, carte în care făcea o selecție din poeziile sale răspândite de-a lungul timpului în periodicele literare. Volumul a primit în 1937 o apreciere oficială, căci Dimitrie Nanu a fost încununat, la propunerea lui Nicolae Iorga, cu Premiul Național de Poezie, distincție care, în afara unei sume considerabile de bani (100.000 de lei), i-a adus poetului cea mai mare satisfacție morală a vieții sale.

Simțind „camarada” aproape, după cum se exprimă într-o scrisoare, Dimitrie Nanu își scrie în anul 1938 testamentul. Neavând urmași direcți, lasă casa nepotului său, poetul Mihai Moșandrei, iar cărțile din bibliotecă și

economiile sale unor apropiați. S-a stins discret, așa cum trecuse și prin viață, la 12 februarie 1943, la Câmpulung Muscel, în brațele nepotului Mihai...

Toți cei care l-au cunoscut pe poetul Dimitrie Nanu i-au apreciat sensibilitatea, sinceritatea și puritatea sufletească, trăsături sugerate chiar de înfățișarea sa. „Toată viața lui - își amintește Mihai Moșandrei în volumul *Evocări literare* - a purtat o barbă siriană, neagră și deasă, sub o privire însă de o rară blajinătate. Deasupra ochilor mărunți, dar distrați, descori atenți doar pe adâncurile sufletului, urca o frunte albă și fină dintr-un ivoriu curat, abia acoperită de un păr mătăsos și rar. Cu oricâtă distracție l-ai fi privit, bănuiai imediat în el un visător [...]. Fixat sufletește pe cele mai înalte creste ale unei etici austere, privea aproape involuntar cu întreaga lui făptură numai pe Dumnezeu, fiindcă pentru el, toate cele bune, cât și cele rele ale acestei vieți, porneau de la El și toate se terminau în El...”.

* * *

Așa cum mi-a mărturisit în mai multe rânduri poetul Mihai Moșandrei, Dimitrie Nanu a fost pentru el un maestru spiritual. A fost cel care i-a descoperit talentul poetic, cel care i-a îndrumat primii pași în poezie, cel care l-a adus la cenaclul *Sburătorul* al lui E. Lovinescu, cel care l-a susținut în fața autorității tatălui care-i reproșa neglijarea avocatului pentru că se îndeletnicea cu literatura. Scrisorile lui Dimitrie Nanu către Mihai Moșandrei trădează afinitatea sufletească existentă între cei doi, dincolo de gradul de rudenie. Documente ale timpului, aceste epistole prezintă cititorului de astăzi o mare diversitate de aspecte ale perioadei interbelice, prin referiri la viața literară, la personalități ale vremii, la cărți și lecturi necesare, la propria creație, la prieteni, la viața privată, la familie etc.

Scrise cu tocul, îngrijit, caligrafic, bine conservate, scrisorile lui Dimitrie Nanu reprezentau pentru Mihai Moșandrei amintirea palpabilă a unei ființe pe care a iubit-o și a prețuit-o nespus de mult. Ele mi-au fost donate de poet și se află în arhiva personală.

31 decembrie 1921

Dragă nepoate,

Pe astăzi am să-ți dau o veste tot așa de bună ca și cea trecută din cartea poștală. M-am bucurat de bucuria ce vei resimți-o tu, ca de propria și cea mai mare a mea bucurie. Eram la teatru, și Iorga se afla la repetiția piesei lui „Moartea lui Dante”. La sfârșitul piesei, mă vede și vine drept la mine vesel și strângându-mi mâna: „Am și făcut corectura la poezia

dumitale și a lui Moșandrei. Foarte, foarte frumoase amândouă! Îți închipui tu ce va să zică a-ți face corectura un Iorga? E ca și actul lui Isus când a spălat picioarele ucenicilor, - căci corectura tipografică e treabă de salariat, nu de director al unei reviste! E un semn de mare atenție când ține însuși directorul să nu se strecoare nicio greșală, la ceea ce el a găsit că sunt mărgăritarele revistei. Acum să-ți istorisesc cum a ajuns Domus Avita la Ramuri. În ziua când mă pregăteam s-o expediez la Flacăra, mi-a venit o cerere de colaborare de la Făgețel de la Ramuri, care-mi scria: „D-l Iorga vrea să renvieze Sămănătorul, nu ne uita!“ Eu le răspund: „Voi vreți, dar eu nu știu dacă și d-l Iorga mă vrea, fiindcă eu am arătat o independență față de dânsul pe care el îndeobște nu o tolerează. Vă trimit totuși o poezie de mine și o poezie de nepotul meu, ca să le trimiteți voi lui Iorga (ei îmi spuneau să le trimit eu). Dacă mă refuză, se cheamă că v-a refuzat pe voi, nu pe mine, și astfel nu-l pun în neplăcuta postură de a mă refuza el însuși“. Lucru de mirare însă, Iorga n-a mai fost de data asta rancunos ca față de alții și apreciind probabil sinceritatea și demnitatea mea, cu tot articolul din Sburătorul în care îi despicam inconsecvențele politice -, m-a primit cu entuziasm, fiindcă poți ghici din scrisoarea lui Făgețel ce ți-o alătur aici, ce trebuie să le fi scris lor la Craiova, ca răspuns la poeziile noastre primite din mâna celor de la Ramuri.

La Flacăra, am trimis atunci „Ciocârlia“, care va apare în no. viitor. A fost aglomerare mare de materie, și poezia fiind ca și a mea lungă, n-au putut încăpea amândouă în acelaș număr. Nu-i nimic, dacă nu apari lângă unchiul tău, apari în schimb lângă colaboratoarea Flăcării care se numește Regina Maria a României, în no. de Crăciun. Cum vezi mergi din ce în ce în mai nobile „accointances“ sau cum s-ar zice pe românește îți dai coatele cu zeii! Ai deci dreptate să-ți simți sufletul cum ziceai, atras tot mai mult, ca marea în flux, către astrul poeziei. Toate sunt în adevăr zădărnicii, dar zădărnicia ta și a mea sunt cele mai nobile – În Flacăra vei găsi și „De Profundis“. Ce coincidență, să apară tocmai în ziua de Sfânta Zoe, - fără să știu, fără să fi urmărit aceasta!... Sunt lucruri cu desăvârșire misterioase... Îți trimit și ilustrația la poezia ta, pe care abia azi am putut s-o obțin de la zincograf, și abia luni o pot expedia la Craiova. Nu știu dacă nu cumva va sosi prea târziu, când numărul va fi deja scos. În orice caz am încercat să-ți fac și această plăcere, să ai lângă poezie și izvorul inspirației tale. Tabloul poate ți-l voi trimite la Paris, când voi găsi prin cine¹; vreau

¹ Mihai Moșandrei se afla în această perioadă la Paris. După ce și-a luat licența în Drept la București, a plecat în capitala Franței, unde în anul 1926 și-a susținut doctoratul în științe politice și economice cu o teză având ca subiect *La cooperation ferestière en Roumanie*.

să-l scot în culori și să fac acolo cel puțin coperta volumului meu, dacă nu voi putea să-l scot în întregime.

Ce să-ți mai spun, dragă Mielule?

Du-te de ascultă muzică, teatru, orice, (numai la femei pernicioase nu) – fii fericit pentru frumoasele tale succese literare.

Ele îmi reamintesc primele mele succese în casa lui Maiorescu, când eram abia de 19 ani! N-am avut noroc să mă pot consacra numai poeziei! Abia de la aprilie viitor, la vârsta de 48 ½ ani o pot face! Să dea Dumnezeu ca tu să o începi mai de curând. Ți-o doresc din toată inima, pentru că tot tu vei putea duce mai departe, și vei creșta o dungă în istoria familiei noastre, de care o să se mândrească viitorii nepoți și nepoate. Nu uita însă studiul, care e frumoasa diversivune și aduce și el o variație de care fără să-ți dai seama, se va resimți în variația literaturii tale. Dacă ai sta numai și numai în atmosfera pur literară, poate că s-ar resimți o oarecare monotonie...

Cu dragoste, D. Nanu

P.S. Titlul de Domus Avita l-a dat Șapcaliu², și însemnează nu „Casa părintească”, ci „Casa străbunilor”!

13 iulie 1922

Dragă Milănuș,

De mult mă grăbesc să-ți scriu, dar cum poți gândi pe o temperatură de 40 de grade ziua și 35 noaptea? Mi-aduc aminte că la Techirghiol când greșeam baia și o făceam de 31 de grade, eșeam extenuat și ce palpitații după ½ oră de stat într-un asemenea mediu. Și-acum stau în permanență cu câteva grade deasupra acelei temperaturi! Mă mângâi că până în toamnă, după o asemenea trecere prin purgatoriu, voi fi eliminat toate toxinele, și nu voi mai avea nevoie de reînceput piquerele mele obișnuite!

Dragă Milănuș, în privința lui Makelarie³ îți va da Gelu⁴ toate deslușirile, – așteaptă răspunsul lui. Trimite-i te rog plicul alăturat.

² Gheorghe Șapcaliu (1867 – 1941) – profesor de limba și literatura română la școala Normală „Carol I” și apoi la Liceul „Dinicu Golescu” din Câmpulung Muscel. Stăpânind la perfecție limbile elină, latină, slavonă, germană și franceză, având cunoștințe de limbi orientale, dotat cu o memorie prodigioasă, a stârnit admirația lui Dimitrie Onciul și Nicolae Iorga pentru cultura sa enciclopedică. A trăit toată viața retras și nu a lăsat nimic scris.

³ H. Makelarie, figură proeminentă între doctorii musceleni, a fost mediul-șef al Spitalului „N. Kretzulescu” din Câmpulung Muscel în perioada 1920 – 1940. Aici a reorganizat activitatea spitalului, care purta din plin urmele războiului abia terminat. Maestrul său a fost marele clinician prof. dr. Ion Nanu-Muscel, fratele mai mare al lui Dimitrie Nanu.

Poezia de care îmi vorbești tu este mi se pare intitulată Ramuri. Mi-a plăcut foarte mult, mi se pare ți-am mai scris impresia... are prospețimea senzațiilor materiale, în care ai știut să strecoți nevăzută și sinteza ideei, – ceea ce este nota ta caracteristică în care caută să te menții, fără să ești niciodată. Ea mi-a procurat o adâncă întristare gândindu-mă la soarta ta, de a-ți istovi materia cenușie, cu Dreptul! Ce nefericită răsturnare de roluri! Ce potrivit era Gelu cu asta și poftim!... în ultima lui scrisoare, Gelu, ca un efect al studiului silvic, a devenit el poet, din mecanic meșter ce era, și ne-a scris o scrisoare de un lirism în care evoca pe maica mare⁵ și casa unde am copilărit cu toții, încât am isbucnit în lacrimi cu toții, întâi eu, apoi măicuța lui, pe urmă Vica⁶ și chiar taicu⁷...

Numai Lăzeanu⁸ rămăsese nedomirit, în fața acelei exploziuni de emoțiune, în care el știuse să evoce figura mamei, plânsă acum de toate florile ei, de toți trandafirii, petalele de boules de neiges, și de lacrimile cristalizate ale coacăzelor...

Zâmbetul ei bun mai înflorește doar din trecut și preumbă peste prezent o rază senină și iubitoare, din largul cerdac, asemenea copilăriei ce surâde în poezia ta din veacurile duse pentru totdeauna!...

Și iată pe când muza silvică mângâie fruntea lui Gică, – severa justiție legată la ochi îți încrețește și-ți îngheață ție fruntea, așa de sensibilă adierilor sufletești! Mama poetului Stamatiad⁹, cu care stam ieri la terasă, împreună cu poetul, îmi spunea: nu găsești, D-le Nanu, că omul face tocmai contrariul de ce-ar dori să facă, toată viața, – chiar când ar avea la îndemână să-și realizeze toate capriciile? „– Mă gândesc la câteva vieți: Duiliu Zamfirescu, Iorga și alții, – oare politică voit-au ei să facă, – și tocmai asta o fac cu tot desgustul! – Doamne, câtă frumusețe și câtă lecțiune e în suspinul unui cântec ce-mi vine acum pe fereastră, ce dulce își modelează silabele frazelor lui sfătuitoare: Viața e jertfa pentru visul tău de iubire! Arta însăși nu-i decât iubirea ce i-o porți, – lasă tot în ceasul al noulea, și nu te întreba ce vei mânca mâine, – uite-te la paserile cerului care nici nu sapă, nici nu seamănă, și

⁴ Gheorghe Moșandrei, nepotul lui Dimitrie Nanu, inginer silvic, absolvent al Școlii de Ape și Păduri din Nancy, ca și tatăl său Mihai Tănăsescu-Moșandrei.

⁵ Zoe Nanu, născută Hristodor, mama lui Dimitrie Nanu.

⁶ Maria Viorica Tănăsescu-Moșandrei, nepoata lui Dimitrie Nanu, Lăzeanu prin căsătorie, sora poetului Mihai Moșandrei.

⁷ Mihail Tănăsescu-Moșandrei, tatăl lui Mihai Moșandrei; inginer silvic, absolvent al Școlii de Ape și Păduri din Nancy.

⁸ Emil Lăzeanu, conferențiar doctor, medic radiolog, soțul Vioricâi.

⁹ Al. T. Stamatiad, bun prieten al lui Dimitrie Nanu.

totuși bunul D-zeu are grije de ele! Cum n-o să îngrijească de tine, când tot un cântăreț al lui ești!“...

Uite, am ajuns în ceasul al noulea, și o mulțime de mărunțișuri mă țin pe loc, cum țineau piticii pe Guliver ținut de fiecare capăt de fir de păr al lui!

Când va veni și pentru tine odată ceasul al nouălea, în care glasul dulcelui himeri îți va cânta chemându-te: „Vino, te aștept de atâta vreme!“ – să te duci svârlind cât colo dosarele tuturor arhivelor peste care ochelarii tăi împrumutați de la Brid’Oison, jurisconsultul lui Beaumarchais, își vor fi plimbat lupele lor măritoare, spre a despica controversesele juridice¹⁰.

Cu dragoste multă. Nu uita, du-te la Trouville... E o plajă admirabilă... Și treci pe la biroul populației, poate vei găsi acolo pe Marie Tournière – D-șoara care a venit cu Marioara¹¹ într-o vacanță la noi... Chiar dacă s-a măritat și n-o fi răposat, vei da peste familia ei! Ce ochi va face zicându-i: „Je suis le fils de l’ancienne m-selle Nanu!“... Veți trece o adevărată scenă à la Maupassant, – care strecoară ceva din ningerea anilor peste existențe, în paginile lui unde realitatea simplă capătă poezia aceluia „fugit irreparabile tempus!“.

Cu dragoste multă, D. Nanu

București, 28 octombrie 1922

Dragă Mielule,

Scrisoarea începută acasă la mine, – despre care îți vorbeam în precedenta acesteia, – am răvășit-o prin neorânduiala hârtiilor de pe birou, care probabil se aseamănă cu talmeș-balmeșul de pe biroul tău, – cu toate că, după cât mi-amintesc aici, erai foarte rangé în hârtii și în biblioteca ta.

Îmi adun deci firul gândirei începute și întrerupte atunci, ca să-l reîncep acum, cu toată gălăgia ce-o face Vica și Lăzeanu în odae. (Ciripesc ca și canarii lor din colivie.)

Dragă Mielule, sunt fermecat în timpul de față de frumusețea cu care își îndeplinește misiunea un preot, ale cărui predici n-au pereche decât cu ceea ce erau odată cursurile de Joia și Mercurea ale neuitatului Maiorescu. Același fior al sublimului îți lasă, – în plus că acest sublim e de altă natură decât cel filosofic; e senzația pe care o are sentimentul religios.

¹⁰ Aluzie la recenta licență în Drept obținută de Mihai Moșandrei la București.

¹¹ Maria Nanu, sora lui Dimitrie Nanu, căsătorită cu Mihai Tănăsescu-Moșandrei.

E o adevărată „creștinare“ pe care o începe el printre auditori, căci se cunosc cazuri precise printre ascultătorii lui, cari și-au schimbat complect viața în timp de un an de când l-ascultă. Joia ține prelegerile într-o școală, seara, și atunci e dublat de un tovarăș foarte iscusit, mult mai cult ca el, care după predica lui începe nu cu atât talent, dar cu o întinsă erudiție, să despice frumusețile și adâncimile evangheliei. Se completează admirabil împreună, fiindcă unul lucrează cu farmecul ce merge drept la inimă, și cellalt cu dialectica iscusită care câștigă definitiv și rațiunea. Ascultătorul iese definitiv cucerit, fiindcă efectul minunat al erudiției e reținut de luminarea inteligenții.

Preotul dă cu ciocanul în blocul de gheață al inimei, – iar raționalistul teolog aprinde ceva ca o lumină în aceste sfărâmat-uri și topește tot ce mai rămăsese sigură.

Nu știi dacă ți-am spus în scrisoarea trecută, dar te îndemn și acum, fă tot posibilul și informează-te la ce biserică din Paris se țin cele mai reputeate predici, și du-te de le auzi; te vei convinge că nimic nu formează adâncimea inteligenții și a sufletului ca adevărurile cuprinse în Evanghelie.

De când m-am recufundat în acest ocean cu adevărat înfinit, mi-au licărit vreo două lucrări noi, un mic levé de rideau, – un fel de „aube“ al unei lucrări dramatice mai intense pe care am botezat-o „Puterea luminei“. Adică, zic rău „am botezat-o“, căci botezul vine după naștere totdeauna. Ori aici, numele a precedat cu vreo trei-patru luni nașterea! Văzând succesul cu care a reînceput „Puterea Întunecului“, lacrimile și înduioșarea din sală culminând la lăsarea ultimului act, pe atâtea fețe, – mi-am zis: cum nu mă învrednicește Dumnezeu să fac o operă socială în felul acesta, în care să pot arăta „Puterea Luminei“, nu a întunecului! Și parcă D-zeu mi-ar fi auzit această năzuință cu desăvârșire impersonală, dorită numai pentru triumful adevărului; n-a trecut mult, și am cunoscut eu însumi, puternic ca niciodată în viață „Puterea luminei...“. Acum am de ce să mă retrag în singurătate la vară...

Până atunci voi adânci și voi frământa ideia. Când mă voi așterne la masă, nu voi avea decât s-o transcriu...

Cu dragoste, D. Nanu

20 decembrie 1923

Dragă Milănuș,

Îți scriu mult în urmă după rândurile tale, și tot încă n-am întâlnit pe Lebrun, pe care mâine abia îl văd. Printr-o cartă poștală îți voi scrie un supliment de rânduri în ceea ce te interesează mai de aproape.

Deocamdată fiindcă mă găsesc în camera lui Gelu, mă las furat de farmecul privirilor pe cari mi le reproduce gramofonul lui... Muzica asta este o subtilă femeie... Nu știu nici azi dacă trebuie s-o binecuvântezi sau s-o blestemi! Nu știu dacă-ți odinește sufletul sau ți-l otrăvește.

Ți-l farmecă, – și când ești fermecat nu mai poți să știi dacă mergi spre râpă sau spre o culme. Poate că în definitiv, ca și vinul, ea nu face decât să-ți scoată adevărul propriei tale ființi la suprafață; pe tine și nu pe ea trebuie s-o binecuvântezi sau s-o blestemi. Ea nu-ți face amarul sau prospețimea unde sufletului, îi dă numai purpura de lumină și miragiu unde o clipă, ca-ntr-o oglindă, eului îi place să se contemple. Romanțele în stilul cel mai pur francez îmi dau un dor nespus de Paris. Dar Parisul se tot depărtează ca Meca de Emirul lui Macedonski. Nu mai cred să-l văd vreodată.

Ce noutăți să-ți mai dau de pe aici? Iorga cu repeziciunea cu care ai scris o scrisoare, scrie la drame peste drame pe care și le joacă la teatrul Popular. Câteodată iese din condeiul lui câte un act, dar numai unul, care ar putea fi scris numai de Ibsen sau de Shakespeare! Ce păcat că nu se ține totul. Așa e cu ultima lui dramă: Fatalitatea învinsă. (Îți voi trimite critica ce i-am făcut-o în Plutus și care va apare mâine.) Cronică dramatică e singura mea activitate literară în ultimul timp. Nevoile ning pe umerii mei din ce în ce mai grele. Casa m-a îngropat în datorii neprevăzute, încât îmi vine să fac ca unii melci: s-o las în drum, să năpârlesc adică de cochilie!

La Gelu am găsit o carte nouă: „Les mauvais maîtres”. De mult n-am citit o carte care să fie așa de mult în ideile mele, încât să am impresia că am scris-o eu. Cumpăr-o și ai să-ți aduci aminte de multe din clipele petrecute împreună. A apărut la Plon și e de Jean Carrère.

Pe mâine, comisionul lui Lebrun. Recomandat i-ai trimis versurile?

Cu dragoste, D. Nanu

Prelungirea Polonă 49

Dragă Mișule,

Ca răspuns la apelul meu cald de a te cunoaște pe tine însuți, așa cum te cunosc eu și cum ai dat câteva dovezi, – aș minți dacă aș spune adânc. M-au măhnit, dar nu m-au desnădăjduit pentru tine. Nu m-au desnădăjduit fiindcă ele sunt izvorâte numai din oboseala spiritului și a trupului tău chinuit de istovirea ce-ți dă răspunderea examenelor. Cunosc psihologia oboselii; tu ești acum, cum zice Psichari: dans le moment redoutable où l'âme va se démettre de son empire renoncer à sa domination, ce glissement vers l'inévitable catastrophe, cette démission de soi-même, – et nul dégoût, nulle rancœur ne viendra plus combler le trou immense et noir de la chute... si l'âme se laisse entraînée par l'assouplissement doux de la méfiance en soi-même. Ți-am dat tot pasagiul căci el îți deșteaptă și atenția asupra prăpastiei ce stă la capătul cellalt al drumului pe care ai apucat, dacă lași să prindă rădăcină în tine convingerile ce-ți spui că ți-a lăsat „viziunea forței” de acolo – sărmana forță care-și rupe grebănul și se deșală singură! Nu am timpul acum, – fiindcă o mână mi-e ruptă prin accident, – să-ți spun ce imensă slăbiciune e aceea care ți s-a părut ție „forță” și ce imensă forță ceea ce ție îți pare a fi slăbiciune¹² ... Deocamdată îți spun numai atât că, de la un cap la altul, convingerile tale pesimiste pe cari îți intemeezi „darea ta înapoi” de la lucrurile la care te-am îndemnat, sunt crezul generației fără de crez, post-belice. Nu este nicio stare izvorâtă din ignoranță și nici din știință, și tocmai de aceea este mai rea ca cea dintii: il y a moins loin de l'ignorance à la science, que de la «fausse-science» à la vraie science. Fiindcă loyolismul față de tine însuți, adică datorita față de misiunea ta individuală, te poate duce la loyolismul față de Dumnezeu, – mais la déloyauté ne mène qu'à la déloyauté – deci către înfrângerea și falimentul vieții lăuntrice, esențiale.

Hertz s-a apucat să republice din poezii noi, ce-au scris ei mai bun de vreo șase ani încoace, și astfel a apărut și Domus Avita în ultimul număr al Adevărului. Am constatat și acum la recitare, că este tot ce ai scris tu mai perfect. E o bucată de antologie. Multe bucăți poate scrie un autor, pe care să le îndrăgească și să le prețuiască de-asupra altora. Dar numai în unele realizează perfecția, cea adaptare intimă de ton, muzică, vocabular, — cu subiectul. Atunci bucată are (comunicată de suflet și îndemănare, de stare

¹² Pentru o mai amplă documentare ia splendida „Discours aux Sourds” opera lui Guglielmo Ferrero, — este una din cele mai luminoase cărți apărute, cărți de direcțiune a spiritului. (n.a.)

fericită excepțională în care te găsești) acea calitate supremă dincolo de care nu mai e alta: la credibilité.

Autorul se face crezut, profund crezut, despre ce afirmă. Bourget spune undeva închegarea asta foarte importantă: Sans la crédibilité totale, absolue, les plus beaux miracles de style et de composition, sont nonadvenus. Rapelez-vous Salambô. Avec elle, toutes les insuffisances de facture sont oubliée. Rappelez-vous les Trois Mousquetaires! C'est écrit à la va-vite, inventé au rebours de l'histoire! Le lecteur ne veut pas ne pas y croire, et à cause de cela, c'est un grand roman, tandis que Salambô n'est que le plus magnifique exemple de réthorique de la langue. – Și se întrebă el mai departe: de ce ține ea, această credibilitate, care te face să zici astăzi în limba curentă: un Don Quichotte, un Robinson, un d'Artagnan, – oricâtă diferență ar fi între geniul lui Cervantes, Daniel Defoe, și ușurința de improvizator a unui Dumas? – Se datorează ea „firescului”? – Nu, fiindcă poema lui D'Artagnan ține de fantastic. Logicei? Nici atât, fiindcă nu există nuvelă de Mérimée care să n-aibă o țesătură foarte strânsă, foarte motivată, – și cu toate acestea, chiar logica aceea îți dă impresia de ceva fabricat, „similè”.

Pentru ca să existe credibilitate trebuie ca autorul, cu o spontaneitate și o naivitate complectă, să creadă în ceea ce spune, și atunci fără nici o erudiție, ba chiar cât mai departe de ea, va fi crezut, gustat, și opera lui va trăi.

Tu ai această cheie a marei arte care lipsește la un număr mare de scriitori, cu alte calități secundare mai bogate decât ale tale, dar le-ar da bucuroși pe toate, s-o aibă pe aceia pe care o ai tu, și grație cărora ai scris și Coperișurile și altele. De pildă, Mircea Rădulescu. Să vezi când îți voi trimite volumul lui, ce admirabile calități de claritate, armonie, precizie de contur, – dar, foarte rar, are acel parfum al sufletului care face tăcerea mai adâncă, după un acord final de harpă... fiindcă trece din aer în suflet.

Cînd te vei odihni, vei vedea că te vei simți gata să reiei cu entuziasm misiunea de scriitor. Eu acu la 50 de ani, și nu zic că sunt ostenit. Dacă aş avea posibilitatea să trăiesc din venit, aş avea acelaş entuziasm pe care l-aş fi avut dacă la 25 de ani mi-ar fi dat cineva 200 lei lunar să stau la Paris și să scriu! Aş fi făcut piese mai frumoase ca Sarmant, și mai adânci ca simboluri... Tu care vei putea – și taică-tău e gata chiar de la sosire să te lase să-ți faci viața care o vrei, – la ce să uiți că ești dintr-un neam care a înscris câteva pagini în intelectualitatea românească, și să depui armele înainte de a-ți începe viața? Dacă încrederea nu-ți va reveni nici după ce te vei restaura fizicește, numai atunci poți să spui că neîncrederea ce-o simți este în fondul slăbiciunii tale cerebrale, relativ la creația literară, dar până atunci nu. Iar cât despre experiența de a umbla pe două cărări, de a face și

literatură en amateur, și magistratură, – am făcut eu de ajuns cu Cincinat această experiență, nu mai e nevoie s-o faci și tu. Ea îți mărește și mai mult tragedia și melancolia apusului vieții, și nu e bine, nici înțelept, să-ți pregătești o viață întreagă un apus melancolic! Ca vaut pas la peine!

Deci, curaj și încredere! Cu dragoste, al tău D. Nanu

P.S. Trimite poezii lui Al. T. Stamatiad directorul Salonului Literar, Str. Ion Calvin nr. 4, Arad. Vei primi în curând cele 2 numere ale revistei deja apărute.

P.S. Cu orice preț să-ți termini doctoratul. A te întoarce fără el este a târi de-a lungul vieții, ca o cicatrice și o ștampilă a neisbândeii. Numai Giurescu a reușit să se întorcă din streinătate fără diploma pentru care plecase!

Băile Herculane,

Camera 21, aprilie 1924

Iubite Mielule,

Dacă e vreun colț de pământ în țară unde să visezi liniștea urmărită de mult timp, unde să nu auzi nici tu câine, nici tu cocoș, nici tu mătă în călduri, apoi locul acela e numai Băile Herculane! Inscripțiile pe piatră din vremea romanilor, unde cutare părinte aduce mulțumiri lui Aesculap că i-a vindecat o fată de infirmitate, prin virtuțile apei ce curge din aceeași stâncă și pe aceeași gură de stâncă azi, ca și în vremea lui Traian, dau nu știu ce aer de sănătate garantată prin mărturiile lapidare ale foștilor întemeietori ai Daciei, himilenare! Observ însă ce puțină grațitudine avem noi – creștinii – care ne vindecăm, și plecăm egoiști, fără să lăsăm ca vizitatorii romani de altădată, care veneau tocmai de la Roma, aici, o mărturie de însănătoșirea noastră, care poate fi de atât sprijin sufletesc nefericitului ce vine întâia oară în Herculane, cu pași nesiguri, și se-ntreabă: M-oi face bine? Nu m-oi face bine? – cei ce știu oleacă latinește și înțeleg inscripțiile din picturile romane, au această mângâiere văzând cum răzbate prin atâtea veacuri virtuțile unor ape, izbăvitoare de urmele păcatului!

Ce nesfârșită bunătate a lui Dumnezeu, că le-a ținut să nu sece, veșnice ca mizeria trupului nostru!

Recitirea frazelor lapidare săpate în marmură pe culoarele cari te conduc în cabine, îți lasă în suflet nu știu ce convingere adâncă: „dacă stricații ăia și lecuiau, dar un scyt barbar... cu atât mai ușor“. Remediul

contra melancoliei, pe care o deșteaptă izolarea și singurătatea de aici, avem în sala de mâncare, unde șederea se prelungește după masă pînă la 10 ½ seara, un radio, prin care vioristii cei mai patetici din Budapesta (și cred că-ți poți închipui ce poate fi un ungur, când mai e și patetic!) ne leagănă tristețile și ni le adoarme! Adânc privilegiu al artei! Dumnezeuesc! Numai de la București nu avem. Și Ioana Topa m-a prevestit că va spune o poezie la Radio, aș fi voit s-o aud de aici. Dacă o vezi anunțată la vreun festival, du-te te rog și să-mi scrii, ce fel m-a interpretat.

Aci am scris o poezie, pe care o vei vedea poate chiar în numărul viitor în Curentul Literar suplimentul de Duminica viitoare. Mai pregătesc un articol de longue haleine pentru Convorbiri Literare.

Răsfoind cele 2 groase caete de versuri pe care d-șoara mi le-a transcris, îmi pare grozav de rău, prea târziu, că nu le-am dat lui Barbu Lăzureanu să mi le transcrie... Nimeni nu era mai specialist ca dânsul să-mi descopere atâtea bucăți cari lipsesc din „rosaces” făcute cu atâta grije. Numai șoarecul acela de bibliotecă mi le-ar fi scos din praful uitării... Așa incomplete, parcă nici nu-mi vine să le mai dau la lumină, mai ales că – parc-a fost un făcut – cele slabe nu s-au pierdut!

Spune-i lui Lovinescu când te duci, prietenii mele călduroase. Sărută pe Julieta¹³ și pe Mimi-Tou, pe măicuța, Viorica, și pe toți câți și-aduc aminte și li-i dor de mine. Dacă-mi scrii –lucru ce mi-ar face enormă plăcere, – nu uita să nu pui pe adresă Băile Mehadia, cum greșesc românii de obicei, ci Băile Herculane.

*Cu toată dragostea și urarea de sănătate, D. Nanu
București 1932, Str. C 8 Parcul Cornescu*

Dragă Mișule,

Am venit din calmul C-Lung în trepidantul București, și nu știu cum să sbor iarăși spre cetatea nașterii mele, departe de Babilonul acesta unde trotuarele sunt un fel altare priapice cu nesfârșite teorii de bacante.

Totuși, am observat, pentru un artist ca tine, Bucureștii ar trebui să fie ceea ce era pământul pentru Alfeu, dacă nu mă înșel. Să cobori ca dintr-un avion, să ia talpa piciorului contact cu București, să dai o raită în tramvai, într-un automobil la Șosea, te vei simți „enceint” cu o mulțime de subiecte, cari vor prinde să-și agite mădularele... Atunci țâști la C-Lung,

¹³ Juliette Salagnac (22 martie 1903, Paris – 31 octombrie 1982, Câmpulung Muscel) – soția lui Mihai Moșandrei, pe care poetul a cunoscut-o la o serată a „Salonului Tineretului” de la Paris. Juliette l-a însoțit pe Mihai Moșandrei în România, după ce acesta și-a dat doctoratul în Franța.

unde să le naști într-o muncă laborioasă și liniștită, adică cu răbdare și fără pripă...

Să-ți dau un exemplu cum am vânat un subiect din vânt, care abia m-a eflurat, și pe care ți l-aș fi redat aci mai bine dacă ți l-aș fi împărțit în chiar ziua când l-am... aspirat din aerul de seră al unei zile de soare ce părea de vară...

Veneam într-un automobil înșesat de mușterii care ca de obicei n-au nicio destinație pronunțată, cum desigur sunt și eu, pentru ei, într-un „reciprocamente” absolut...

Nu tot așa trebuie să fi părut, se vede pentru o doamnă ce ședea lângă mine, distinsă, și care mă tot măsură cu aerul că, dacă m-ar alege, poate s-ar păcăli în ceea ce credea... Nehotărâtă ca înaintea unei cumpărături din Lipscani! Acum, – impresia – tot așa de literară – pe care mi-a făcut-o ea mie. Simțeam sub arcadele fine ale sprâncenelor ce susțineau o frunte arhitectural boltită că ochii ei ar fi răspuns la apelul gândurilor mele, dacă le-aș fi dat glas, cu un surprinzător: „Mais... oui!” Și-am fi coborât împreună... Și acum, măcar că pasagera a coborât la prima stație, fără să fie provocată să spue acel „mais... oui” ... încet-încet filmul nuvelei se desfășură înaintea prin o mulțime de cotituri cu același refren „mais oui!”, ecou al unui suflet din cele mai pure, un film cam așa cum ar pretinde Gelu că este al lui. Nu-ți mai spun cum îl vedeam terminat acest roman al cărui ultim capitol ar fi fost un „Mais, non!” – am vrut numai să-ți dau un exemplu, că pentru viața interioară (fără de care un autor e mort) – Bucureștiul oferă, ca orice oraș mare, – astfel de perspective, de motive pe care liniștea provinciei nu ți le dă.

Simți așa, te miri de unde, cules din vânt, un ritm de muzică, un șir de diferite game cu care este rostit același „mais oui!” până la acel pedalat și grav „Mais non” și... nuvela sau romanul e ca și gata!

Mai trebuie numai scris. Dar pentru aceasta trebuiește... Câmpulungul, apa, seninul cerului și liniștea de-acolo. Ce-ai să faci mai bun decât să dai formă și nesfârșite fațete pietrei prețioase găsite undeva, în fața lui Resch poate, într-un tramvai, sau la conferința din Sala Dalles, unde Lebrun, ca un microfon al Parisului printre noi, ne dă acel ritm fin intelectual, cu care își presară el întotdeauna gustoasele-i conferințe. (Am auzit conferința lui Parisul acum două zeci de ani. Delicioasă!)

Sărută pe toți ai tăi pentru mine de ziua ta și să trăiți cu toții fericiți și liniștiți. Iar de-o fi războiu, sus la Oțelul!¹⁴

¹⁴ Cătuș din apropiere de Câmpulung Muscel, aflat într-o zonă pitorească și ascuns printre muștele, unde se afla o veche proprietate a familiei.

Ieri a ținut la Radio o conferință care te-ar fi interesat pe tine foarte mult: un mijloc nou de câștig pentru micul proprietar de munte, ca și de șes. Să crești pe lângă casă iepuri de casă din rasa Castor Rex; numai o pereche îți da pe an atâția pui încât să câștigi cu blana lor 5.000 lei. Deci cu 50 de iepuri o frumoasă sumă de 25.000 lei, blană foarte căutată. Cu acest comerț de bănuri România a făcut anul trecut un export de trei ori mai mare decât acela pe care l-a obținut pe grâu! În plus, pe când cheltuiala grâului „ne paut plus la chandelle“, creșterea iepurilor este foarte puțin costisitoare și nu cere decât curățenia absolută a cotețelor, ca să-i ferești de boale. Scrie, dacă vrei, la Paris să-ți trimită o carte despre creșterea iepurilor de casă și comerțul lor.

Iată dar că București nu oferă numai combustibil de încălzit sufletele, dar chiar toracele, întrucât se spune că blana de Castor Rex este minunată împotriva reumatismelor. Îți poți închipui dacă vei avea a te plânge de lipsă de clientelă!

Cu dragoste, D. Nanu

13 martie 1933

Dragă Mihai,

Un soare de primăvară mă împinge spre voi, ca să simt întoarcerea primăverii acolo unde se reșfătă ea mai mult, nu unde este gătită de buldinguri și de trotuare... Dar casa nu am închiriat-o, așa că nu pot pleca tocmai când chiriașilor le sfârâe călcâile după noi apartamente. Și casa, cu toate avantajele ei, o cătușe mai mult pentru spiritul literar, când o împarți cu altul!

Apropos de spiritul literar, fiindcă sunt penetrat acum de viața și scrierile lui Goethe, – ultima carte este studiul lui Andler asupra teatrului său – mă simt îndemnat să-ți împărtășesc marea atenție pe care el, cel dintâi, o dă igienei spiritului creatorilor literari. Face dar să ne oprim la marea lui experiență, asupra căreia au revenit acum specialiștii moderni adâncind-o științificește.

Mi-aduc aminte cum îmi împărtășai și tu o senzație identică cu aceea ce ți-o împărtășam eu, că literatura te cuprinde cu atâta exclusivism, că îți consumă nu numai vremea pe care trebuie s-o dai societății, dar chiar aceea pe care o datorești familiei! Copiii imaginației tale devin mai legitimi decât propriii tăi copii, cărora ești în stare să le jertfești un rând de haine util sănătății lor, – pentru o copertă copioasă, în culori, – pe care ți-ar face-o țincograful ca să-mbrace ultimul tău făt literar!

Vorba lui Nigrim:

Se duc banii dura, dura

Și cu ei literatura!

Toți trecem, cu visul nostru, drept mantie și...

Intrăm în noapte, înfășurați ca Dante,

De rime simboliste și abracadabrate!

Tocmai ce spuneai tu, iată ce spune Andler despre Goethe, care a exploatat mult o impresie care prin noi trece fugară și-o lăsăm neutilizată! (Câte cărți de valoare am lăsat astfel să se piardă în o mie de impresii fugare, din care titanosaurii literaturii își scot operele lor!) — Citez din studiu: „La verité est que Tasso¹⁵ bénéficie de toute l'expérience de Goethe. Il décrit les dangers dont Goethe a parfois senti l'obsession mauvaise, et contre lesquels il s'est mis en garde. Werther était la monographie du mal du siècle. Tasso reprend cette analyse sur un om fait, déjà riche d'oeuvres, mais incapable de vivre hors de son rêve. État d'âme morbide, trop général, et qui prépare des paroxysmes redoutables (Lovinescu s-a destăinuit în Bizu.). On l'avait vu par J. J. Rousseau. On le reverra peu d'années après, dans Novalis, dans Hoelderlin, dans Kleist, dans Clemens Brentano, dans Th. A. Hoffmann, dans Zacharias Werner.

La catastrophe mentale n'en épargnera aucun! Tasso est l'image visionnaire de cette menace, que Goethe sent planer sur toute cette époque, et sur lui même. Il la décrit dans un style qui fait deviner la réalité pathologique, sans l'experimer“. „Incapable de vivre hors son rêve!“ - tocmai incapacitatea pe care ne-o mărturiseam reciproc!

Prin urmare, cum vezi dragă Mihai, „binișor cu acestea“ când ții în mâini proaspetele producțiuni ale creierului. Când, cum vezi, lista este așa de lungă, și încă la un neam solid construit ca nemții, cu atât mai mult un autor dintr-o ginte slabă ca românii trebuie să urmeze strict o igienă mentală salutară. Nu-ți tăia legăturile ombilicale cu societatea. Fă ca Goethe: du-te la baluri, la cluburi politice, ia parte chiar pasională la atâtea mișcări în germen de a fi factori de efervescență socială, – numai așa vei ieși din aerul prea confinat (când nu e premenit) al turnului de ivoriu. E mai consequent ca firea omului să fie un instrument complect ca pianul, decît o singură coardă a lui Paganini, care atunci e constrâns și el la virtuozități (floricele) – din cauza unicității instrumentului ce-și alesese...

Parcă notele grave și largi ale unei game mai vaste îmbrățișează și hrănesc mai bine însăși fantezia poetică. Fără orizonturi largi, cum ar avea ea mediul în care să-și desfășure liber curbele mișcătoare ale ritmului său?

¹⁵ Adică Goethe în scrierea sa *Tasso*. (n.a.)

Duminica viitoare avem adunarea generală a S.S.R-ului. Tu ai fost deja trecut între membri sau faci acum cererea? Dacă n-ai făcut-o trimite-mi-o mie, ca să-ți facem propagandă împreună cu Rebreanu și Costică¹⁶. Trimite și cele 2 volume¹⁷ reglementare lui Costică să le dea lui Rebreanu.
Cu dragoste, D. Nanu

14 iunie 1933

*Dragă Mișule, să nu mă lași cu Godoy! Ți-am trimis azi ambele lui cărți. Munca pentru cea de-a 2^a, *Ite missa est*, îți va fi mai ușoară, mai ales că Royère îi face o glosă foarte pătrunzătoare la început. E ciudat cu poetul ăsta. De unde până unde știe el că opera mea se aseamănă așa de mult cu a lui! Mai ales în *Ite missa est* e tocmai planul și desfășurarea ultimei mele sub împărțiri din volumul meu: Dumnezeu. Ca și la mine, sunt aci toate etapele unui suflet spre purificare, numai că la el planul e tras de la început, la mine s-a făcut singur, și eu n-am avut decât să așez evolutiv bucățile. Aici am mare poftă de scris. Am scris o bucată-portret Fariseul, un gen de poezie absolut personal care ține de creionarea în fusain a lui La Bruyère, – dar în portativul poetic. Tot așa genul ăsta l-am încercat mai demult în Dalila, care se mișcă pe propriile-i picioare robuste. Am să ți-o citesc la venire. Scrie articolele că și eu ți l-am scris pe al tău.*

Al tău D. Nanu

14 iunie 1933

Dragă Mișule,

*Dacă vrei să fii mai edificat – deși nu ești ținut în recenzie să faci traducerea titlului *Ite missa est* – ai putea întreba și pe Șapcaliu, căci ăla știe comentariu mai bine decât popii! Traducerea ta este exactă, decât leturghia înseamnă tocmai drama mistică a sfințirii pâinei prin transubstanțialitatea corpului și sângelui lui Christ în anafură. De aceea după ieșirea cu sfințele daruri se servește la iconostas frângerea pâinii din care fiecare credincios își ia bucățica lui. Cred însă că nu-i tocmai necesar într-o cronică literară să faci atâtea incursiuni în dogmatică. Depinde de înclinația sufletească și de*

¹⁶ Constantin Nanu, frate al lui Dimitrie Nanu, medic al Teatrului Național din București, unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Liviu Rebreanu.

¹⁷ Mihai Moșandrei a debutat în anul 1929 cu volumul de poezii *Păuni*, urmat de *Găteala ploilor* (1932), carte de versuri premiată de Societatea Scriitorilor Români. A devenit membru al Societății Scriitorilor Români în anul 1934.

turnura ce vrei să dai articolului. Zici „în paginile ce-ți trimet“ – dar afară de c. poștală n-am primit nimic. Articolul, dacă îl faci și e terminat la 4 Iulie, mi-l trimeți direct la București. În privința lungimei: 8 pagini de caiet obișnuit dictando. (Atât a fost prescurtat al meu relativ la Pegasul tău)

Din psihologia lui [indescifrabil] nu-i nicio scenă mai savuroasă decât cea cu doamna Nigrim, care și-a permis să-l facă prost, și riposta lui: Cum, doamnă, prost cu 3 premii? (Parcă ar fi fost Papa cu-a lui trei coroane puse una peste alta!) Dar îți găsești beleaua când ai pune-o! Partea lui frumoasă e interesul ce are de opera prietenului care-l iubește și pe care apreciază, – aceeași care o are de propria sa operă! Numai grație „teroarei“ lui mi-am strâns poeziile măcar în manuscris. Pentru egrasia casei trebuie numaidecât chemat Egon Rutil, reprezentantul societății care a făcut podul de peste Elba!

Eu l-am utilizat la casa mea și-i voi fi mereu recunoscător.

D. Nanu

Adresa de la București: Str. C 8 Parcul Cornescu, sector III

Sanatoriul Militar „Carmen Sylva”, C-ța

24 iunie 1933

Iubite Mișule,

Mă gândeam la aprofundarea acestui adevăr care e mai mult o concluzie decât o premisă: le voyage est une poésie, și care ne interesează pe toți cei pe care îi interesează condițiile în care se produce spontan poesia. E poate ce-i mai interesant în practica unui poet care nu se poate suferi ca o femeie stearpă. Séailles spune: le voyage est une poésie; en nous arrachant brusquement à notre milieu il nous réveille du sommeil de l'habitude qui ne nous laisse plus voir ce que nous voyage sans cesse; foarte bine. Dar asta poate fi numai unul din factori. Nu cel decisiv. Mi-am făcut ancheta producției mele fericite într-o săptămână, două bucăți de rezistență: scot una din discuție, Dalila, care a fost numai returnată, dezemineștianizată dintr-o bucată mai veche în care conținutul era absolut personal, și numai forma aparținea unei vremi când eram sub influența lui Eminescu, și nu aveam încă tehnica proprie. Am scris-o atunci așa, cum aș fi scris-o direct în franceză, fiindcă mi-era mai ușor să fixez nuanțe și subtilități pentru care nu aveam atunci corespondențe în vocabularul și tehnica mea începătoare. Pentru returnarea ei ar fi fost de ajuns o dispoziție specială, iar nu fenomenul unei creări, căci de creat ea se crease de mult. Acum numai am tradus-o în limbajul propriu. Dar rămase misterul celeilalte bucăți: Fariseul. Cum s-a produs acum și nu anul trecut, în aceleași fericite împrejurări? Nașterea ei a

fost exact asemănătoare cu nașterea visului lui Maury: „dormind ziua (zice autorul lui „Du Sommeil“, pag. 161) mi-a căzut pe gât. Stiletul de coup-papier, pe ceafă, anume, alunecând de pe pernă. În clipa aceea am visat anul Teroarei, am asistat la scene de masacre; am fost târât înaintea tribunalului Revoluției; văd pe Robespierre, Marat, Fouquier-Tinville; discut cu ei; în sfârșit după multe evenimente sunt judecat, condamnat la moarte, condus în caretă în mijlocul unei curți imense pe piața Revoluției; mă urc pe Eșafod. Executorul mă leagă pe planșa fatală și-o face să se legene; cuțitul cade și eu simt capul cum mi se desparte de trunchiu. Mă deștept în cea mai mare neliniște“... Dintr-un material cunoscut, visul făcuse o scenă întreagă într-o lumină de fulger.

Acum ascultă cine a îndeplinit la mine rolul stiletului și care tot într-o lumină de fulger a contribuit la scena între Fariseu și Isus pe una din piețele Ierusalimului... Acum 25 de ani am văzut într-o librărie la Lausanne Les Evangiles ilustrate de pictorul elvețian Burnand, și acolo, în special un tablou qui m'a donnée le coup dans l'estomac! Le Pharysé. Așa de impresionat am fost, încât am scris lui Tzigara Samurcaș să cumpere cartea pentru Biblioteca Fundației fiind trasă în ediție restrânsă... În mai, am revăzut din nou Fariseul la Fundație și aceeași emoție am avut... L-am uitat apoi cu desăvârșire. Vin la Tekirghiol. Priveliștea lui de Ierusalim, privit de Carmen Silva peste lac, care iarăși semăna, se pare, cu lacul Tiberiadei, fără să-mi reamintească deloc Phariseul lui Burnand, îmi trezește un Phariseu al meu oprind pe Christ în drum (deșteptat și acesta în închipuirea mea de profunzimea macilor roșii...) Și scena toată se desfășură cu automatismul unui vis... Niciodată nu m-am gândit la compunerea ei; – cu cinci minute înainte de a o începe, nici nu mă gândeam că am s-o scriu!

Acum ce a făcut să se declanșeze visul acestei inspirații cred că am pătruns secretul..... [continuarea lipsește din manuscris – n.n.]

*Adresa: Sanatoriul Militar, camera 11,
Carmen Sylva, Jud. Constanța*

Dragă Mișule,

Ți-am trimes mai ieri ambele cărți ale lui Godoy, rugându-te pe tine să-i faci darea de seamă promisă de mine lui, după cum vei vedea din scrisoarea de mulțumire ce i-am trimis pentru trimiterea celui de-al doilea volum. Îți transcriu mai jos textul românesc al scrisoarei franceze ce i-am

expediat chiar ieri prin d-l Chassonville. Iată-l, poate vei culege din el un crâmpoi de caracterizare pentru articol:

*„Scumpe Doamnă, – primesc a doua operă a dv. *Ite missa est* a cărei lectură mi-a fost un adevărat deliciu spiritual. Nu știu cărei fericite întâmplări dătoresc aceste repetate și onorătoare atențiuni a Dvs, mai ales că ele coincid cu o adâncă înrudire poetică a genului. În adevăr, în volumul meu de versuri române care formează strângerea întregii mele opere poetice între 1902 – 1932¹⁸, se găsește în ultima sa subdiviziune eșalonarea etapelor unui suflet care trece prin toate șovăielile, înfrângerile și biruințele până la biruința finală a mântuirii, sau cel puțin a mării nădejdi pauliane de mântuire. Vă puteți închipui cu ce fraternelă atențiune și admirațiune am urmărit ecourile unui suflet geamăn cu al meu, care a trecut prin aceleași încercări și experiențe vitale, și pentru care literatura este mai mult expresia desăvârșirii unui suflet decât jocul pasiv al unui simplu amuzament. Aceasta a fost de altminteri în totdeauna și concepția mea despre poezie, fără de care toată gravitatea și solemnitatea ei sacră ar dispărea la nivelul lucrurilor trecătoare omenști.*

*Vă mulțumesc din toată inima pentru prilejul ales ce mi-ați procurat de a gusta o operă atât de intimă sufletului meu. Nădăjduesc că marea noastră revistă Convorbiri Literare va publica chiar în numărul de pe Iulie, cel mult în cel de pe August, articolul despre ambele Dv. opere, articol datorit prietenului meu literar Mihail Moșandrei, poet el însuși și autorul unui recent volum: *La présence du Pégas*¹⁹, essayuri literare foarte bine apreciate.*

Când mă voi întoarce din vilegiatură etc...” îi promit că-i voi trimite ca titlu de curiozitate un volum românesc din Phèdre²⁰

Vezi, dragă Mișule, cât m-am legat față de acest fiu ales al Franței pe care Royère îl pune alături cu Bach și Beethoven. Sunt sigur că vom arăta franțuzului că la Dunăre sunt intelectuali la care nu se resimte deloc că meridianul Dâmboviței ar fi la câteva latitudini spre răsărit de al Parisului. Are să creadă că citește vreun recenzent de la Nouvelles, citind articolul tău. – Ce bucurie are să simtă acest „compatriot literar” al nostru! Îi suntem datori această mângâiere artistică; – oare multe are pe pământ bietul artist? De altminteri trebuie să fie convins de asta, de vreme ce el a început conpaternitățile, spre marea mea mirare. Vreau să fim la înălțimea așteptărilor lui. Stamatiade, un om practic, de claire et longue vue, spune că

¹⁸ Volumul *Poezii* al lui Dimitrie Nanu, publicat în anul 1934 la Editura Cartea Românească, va primi în 1937, la recomandarea lui Nicolae Iorga, Marele Premiu Național de poezie.

¹⁹ Volumul de escuri al lui Mihai Moșandrei, *Prezența Pegasului sau plimbări lirice în jurul poeziei* (1933), a fost recezant admirativ de criticul Pompiliu Constantinescu la apariție.

²⁰ Traducerea românească a piesei lui Racine, făcută de Dimitrie Nanu.

nici nu bănuim de ce mare folos ne va fi din punct de vedere tot poetic. – În aerul acesta oriental de Ierusalim și lac al Tiberiadei am scris două poezii pe care le socot dintre cele mai reușite ale mele. Au sosit tocmai când credeam că am părăsit pana!

Vorba lui Stam.: mă simt parcă aș avea portmoneul plin cu bancnote! Cu dragoste scrie-mi două rânduri, Mitică. (De altminteri că felul acesta de producțiuni sunt un indiciu al caracterului de creație.)

Viața ieșind din cercul ei obișnuit, dacă se află în condițiuni excelente de primenire: puternica acțiune salubră a aerului de mare, de munte, a hrăniilor schimbate, atunci îi ajută ca să devie ce este cu adevărat: o moarte perpetuă urmată de o resurecțiune perpetuă a celulelor tinere. Trebuiește această fosforescență a schimburilor pentru ca tablourile ce-au căzut în memoria subconștientului să se organizeze și să se miște de la sine, – altminteri în fericirea burgheză toate înțepenesc, după ce s-au capitalizat: exact soarta imenselor capitaluri care nu se mai pot mișca, din cauză că nu mai circulă. De aceea, mai degrabă artistul tracasat de funcție mai scrie din cauza reacțiunii, decât un rentier poet. Dar nici astă tracasare nu-i un vis, ci un prilej de epuizare. Artistul nu e făcut „să se mistuie luminând“ ca bietul Eminescu.

Cea mai bună igienă spirituală a articolului pe care aș preconiza-o este ca dezvoltându-și dragostea de oameni prin apropierea cât mai mult de Dumnezeu, – căci numai în această atmosferă spirituală poți vorbi din prisosința inimii, să cauți paralel cu viața spirituală o viață fizică igienică: schimburile, circulația să fie cât mai activă în organism; – altfel el devine un teatru splendid cu ghișeurile închise... ca și banca simpaticului tău Blanc!

Zici că ai să scrii ceva despre prietenul Stamatiade... Ca să ai un „concret“ al sufletului său îți trimit aceste simple linii ce mi le-a trimis aici, și care-l represintă în toată ingenuitatea sufletului său pur. Dar... prin ce intuiție l-ai botezat Porto? E foarte adevărat. Îi sare foarte lesne țandăra. De pildă, dacă ai vorbi despre el ca despre Barbu, în ce privește equivocurile, riști să-l vezi căutându-te la Capșa să te palmuiască! De... așa sunt mousquetarii trubaduri! Le sare muștarul repede. Deci umblă cu el cum ai umbla cu pulberea arquebuzei lui!

În ce privește Godoy, scrie în toată libertatea, căci el pricepe foarte bine că două suflete pot vedea deosebit. Deci și al meu și al tău. Numai fă să se resimtă din scrisul tău că știi că toată națiunea noastră nu respiră și nu trăește sentimentalicește și științificește decât prin Franța și cultura ei, că noi suntem datori până în gât acestui capitol enorm de la care am luat ființa noastră intelectuală, și ca atare vorbește ca reprezentantul unei țări mici față de reprezentantul unei țări mari, – abilitate care a făcut pentru ei tot

farmecul invincibil al lui Titulescu. Gândește-te – asta poți s-o pui în articolul tău – câte frumuseți scapă unui francez care ar ști românește, citind pe Eminescu, și câte iarăși pot să ne scape aprecierii noastre, oricât de bine le-am cunoaște limba, – citindu-i pe ei!...

Să n-avem aerul mucoșilor care fac pied du nez savanților lor profesori.

Oricât ai considera în el însuși individul, nu se poate, involuntar, în spatele lui, să nu se proiecteze umbra colosală a întregului din care se desprinde, – sau umbra modestă abia când e vorba de unul din noi. Mai e ceva și ereditatea bat-o s-o bată și suntem cu atât mai mari cu cât avem în spate mai numeroase eforturi ale strămoșilor...

Asta n-a priceput-o Iorga și se miră de ce nu cad în cur francezii la conferințele lui! – Ți-aș mai scrie aci o reflecție între spiritul indian și spiritul grec, și cum românul ales poate avea în sufletul lui geniul acestor două spirite, într-o sinteză a artei lui, cum a și dat-o în unele poezii populare vechi, – dar pe altădată. Eu plec de aci la 3 Iulie.

Cu dragoste, D. Nanu

20 iunie 1933

Caută fractul cărților și pe la vecini căci n-am pus numărul casei tale. Vezi și la poștă, chiar fără fract reclamă pachetul.

Iubite Mișule, nu două c. poștale, ci după cât știu numai una și o scrisoare. Oare despre aceasta din urmă să fi făcut aluzie? Iată mai clar: în scrisoare îți reproduceam scrisoarea pe care am trimis-o lui Godoy prin dl. de Chassonville. Ce mă îngrijește însă e faptul că poate ți-a venit pe la bucătărie fractul care te vestește despre sosirea celor 2 cărți la poștă și neștiind ce importanță are o simplă hârtie, bucătăreasa ta sau Mimi-Tou să nu-i fi făcut de petrecanie! Întrebă, cercetează de nu ți-a venit vrun fract și descoperă-l, te rog. Articolul nu-l scrii decât dacă ești de aceeași părere cu Royère, criticul care-i scrie glossa. În ce privește vina ce o au franțuzii că nu se ocupă de noi (cînd pot, o fac, cum vezi cu Godoy care nu mi-a cerut, bietul om, nimic) cred că aceeași vină ne-o pot aduce nouă bulgarii, care ne sunt atât de vecini! Și au dreptate, dar dacă limba lor o pricepem tot așa de puțin cât francezii pe a noastră! Scrie-mi imediat ce primești cărțile, ca să fiu mai liniștit. Aici, după cum ți-am spus, sunt destul de activ cu versurile. Nu uita adresa: Spitalul Militar, camera 11.

D. Nanu

14 iulie 1933

Dragă Mișule, am sosit abia ieri în Căciulata și acum sunt instalat în Cozia, vila inginerilor sylvici, zis sanatoriul Caps (Casa autonomă pădurile statului). Cum vezi poeziei, când nu mai are loc în vila comercianților: Lison, i se deschid bucuroș ușile fermecate în palatul pădurilor! N-are decât să sune din corn, vorba lui Eminescu, și alte posibilități de ospitalitate i se deschid! Valea Oltului este o adevărată gură de rai. Rândurile tale cu reproducerea versurilor lui Alioth m-am făcut să râd cu poftă! Și când te gândești că e o princesă pur sang, care scrie minunat poezii în limba franceză, tocmai ea să scrie mai rău ca bărbierul Militaru în limba română. Ce păcat că un inițiat al muzelor române nu se găsește s-o inițieze în tainele, – cum să ocolesc equivocul? – în tainele prosodiei și ale vocabularului românesc! Mă bucur că ți-a plăcut articolul asupra Pegasului²¹ Apropos: ai volumul lui Camil Petrescu: „Lovinescu în zona imperturbabilă”? Este de o profundă adâncime critică și de o măiestrie în execuție! așa de radicală execuție mai poți vedea numai în polemica Gherea – Maiorescu, și în – fără modestie – polemica mea cu Scriban²² ca mijloace de răsturnare. Se vede că atunci când o oaie mănâncă un lup, îi dă Dumnezeu arme speciale! Dacă nu ai volumul și vrei să-l vezi pe maestru pus și la judecata paralelelor, și a contrazicerilor, – ți-l pot trimite. Când vrei să-mi scrii așadar: Sanatoriul Casei Pădurilor, Căciulata – Cozia, Jud. R. Vâlcea.

Cu dragoste, Mitică

18 noiembrie 1934

Dragă Julieta și Mișule,

Îți mulțumesc de bunele tale rânduri și buna ospitalitate ce mi-o asiguri împreună cu Mișu. Dacă simți adeseori le cofar, nu face greșeala să-l dai pe contul oamenilor sau al regiunii geografice orientale, ci dă-l ca și filosofii pe contul naturii omenești aceeași pretutindeni.

Dragă Mișule, o zi tristă de Bruxelles, o zi cu ceață înfășură casa, fereastra orașul și totuși nu reușește să mă facă atât de trist cum ar fi posibil? Mai sunt rezerve în mine de viață și cu toată masa rea – elementul

²¹ Recenzie superlativă a volumului *Prezența Pegasului sau plimbări lirice în jurul poeziei* (1933), făcută de Dimitrie Nanu în *Convorbiri literare*.

²² Cu arhiereul Scriban (cărui îi spunea, în derâdere, Scârban) Dimitrie Nanu a avut o intensă polemică, pe motiv că preoțimea una zice și alta face.

esențial al vieții care-mi lipsește - tot îmi duc sarcina în spinare și îmi zic: e greu să te strecorei prin viață, dar dacă nu ai altceva ce face, o duci târâș-grăpiș până la sunetul ultim: bulduburum... De aceea, când vă creșteți copiii nu uitați [un] principiu: economie de forțe, economie de forțe pentru zilele ultime: să se găsească tot mai multe! Despărțirea să fie o veselă fluturare de batistă de pe luntrea șue, cu trei vintrele!

Pe-aici asalt furios de cărți noi la vitrenele de ghiață ale indiferenței cititorilor. Ce rost o fi având aceasta nestăpânită sete de aparență, acest spasm al oglindirei în necunoscut care amăgește generație după generație? Și cum am căzut și eu în cursă așa de târziu cu noile amăgiri, când iluzia de mult se spulberare, că există o viață literară dincolo de 500 de cititori care duc cu ei în mormânt interesul operelor lor contemporane! Totuși oricând o minte sănătoasă va citi Uitat de Gârleanu sau Rătăcirea lui Voinești va zice: au fost scriitori și pe acolo!

Tot așa și cu câteva Barbiliani.

Al vostru, D. Nanu

Întreabă, te rog, pe d-na Idoraș, gazda mea de astă-vară, dacă a găsit o servietă de piele a mea.

1 februarie 1935

Iubite Mișule,

Înfruntând vifor, zăpadă, am ieșit azi din cuibul meu cald unde mi se urâse, – și ce să vezi? afișul ultimului număr al Convorbirilor era un adevărat port-drapel prin numele ce le înșiră începând cu Brătescu-Voinești și sfârșind cu A. C. Cuza. Tot nume cu greutate! Niciun nume tânăr, afară de al lui Mihail Moșandrei, așezat ca un bumb de paftă, la mijlocul listei! Vezi că selecția se face vrând-nevrând uneori? Dar ești într-un pericol, poate: de multe ori temperamentul poate să aparție unei generații; și se simte asta din toată structura scrisului și a gândirii, – pe când dorința, partea exterioară a „bâzdăcului” – să fie ca la Lovinescu, de a aparține altei generații decât aceleia cu care are ... însușirile de bază! Și-atunci se întâmplă un lucru ciudat: o scrântești când cu unii, când cu alții, și se poate întâmpla ca din pricina atitudinii(nu a fondului) să te repudieze și unii și alții. Asta este Scyla și Carybda de care trebuie să te ferești, dacă vrei să nu te retragi ca Șapcaliu numai în bârlogul tău. Ți-o spun asta fiindcă te știu un temperament activ și nu vreau să pați ca Lovinescu. Cred că nu-mi vei lua în nume de rău aceste sfaturi bătrânești culese din contemplarea păteniei altora, și că vei

aprecia iubirea care mi-a servit de motor, la spatele lor. De-ajuns am fost cu un dezinteresat de vremelnicia literară, – e timpul ca tu să fii altfel, deși din aceeași „souche” – Eu am fost foarte rău bolnav de plectiseală, – acum m-am remis și am ajuns la forța unchiului Ilie de a sta neplctisit ore întregi cu ochii în tavan.

Cu dragoste, D. Nanu

Luni 9 martie 1935

Dragă Mihai,

„Când descoperim în noi coarde care vibrează la unison cu altul, știm că această simpatie poartă în ea o realitate veșnică”

La Religion du Poète

(Rabindranath Tagore)

Cu ce puteam mai nimerit începe această scrisoare decât cu rândurile de mai sus, azi când îți voi descoperi profunda deosebire a sufletului rău, de aceea a unui așa-zis prieten, cu care îți închipuiai că vibrezi la unison în idealul estetic. Vei vedea că adesiunea ta la „noul Sburător” n-a fost bazată pe o „realitate veșnică”, cel puțin pentru maestrul lui. Îți trimit Cele trei Crișuri, cu articolul lui Lovinescu (pus cam la coadă) Poezia lirică după război până azi.

Citește-l cu atenție, îmi vei spune impresiile tale, eu ți le voi spune pe ale mele.

După mine, pentru un critic e culmea lașității să prezinți ca o cernere într-un sfârșit de epocă, într-un articol, drept tot ce e mai ales într-o perioadă literară, pe un inexistent literar ca I. Vinea sau un slăbuț ca Demostene Botez, numai fiindcă știi că aceștia sunt și polemisti „câini care mușcă rău”, și omiți pe un Mihail Codreanu, singurul nostru parnasian, numai fiindcă știi că omul acesta distant nu se va coborî niciodată în arena polemicii ca să-ți „rupă turul pantalonilor”, cum ar face-o Cazaban.

Un critic care face asemeni omisiuni, se omite singur din linia marilor judecători ai criticii obiective. Fapta lor e o faptă urâtă și cine e capabil de ea nu-i în stare ipso facto să prețuiască frumosul chiar dacă-l pricepe, judecata lui fiindu-i întunecată de resentimente.

Nu e cazul să vorbesc de omisiunea care o face cu numele meu, din lista lungă a nemuritorilor lui (!), fiindcă eu am prevăzut la timp trapa ce mi-o întindea sub picioare în propria lui casă, unde îmi dedia întâietate în desbaterile literare ca să-mi fac o idee tot mai greșită de considerația ce el o da personalității mele literare, – dar să vin la omisiunea operei tale care a înflorit după război la adăpostul boschetelor Sburătorului; era oare cu puțință să te înșeli așa de mult asupra sincerității opiniilor lui literare asupra ta, încât să te vezi azi nici măcar menționat sub existență ca Vinea? Iată ce înseamnă să te amesteci în pleava cenaclurilor democratice unde galeria terorizează pe maestru, și unde lipsa de etică sălășluește în inima criticului care nu cunoaște înalta lui misiune, cum o cunoștea un Maiorescu.

Acesta și după moarte îmi dă dovezi de atenția lui pentru tinerele talente, scriind unor autori ca Duiliu Zamfirescu fericitele lui descoperiri în literați de mâine, – pe când un Lovinescu încearcă să te îngroape de tânăr încă, în propriul lui gineceu literar!

Epigonii!

Trage storurile asupra acestei constatări și închide-te și mai mult într-o sihăstrie rodnică și lasă pe sburătoriști să-și consume sfaturile lor la Capșa, și sarailiile lor în Cămpineanu, – fiindcă nu tot ce zboară se mănâncă!

„Realitatea veșnică” de care vorbește Tagore o vei găsi în tine și cei de-o seamă cu tine, la unison cu armoniile din Domus Avita care ți-a dat naștere.

Trădarea ei este trădarea ta proprie.

Scrie-mi impresia care ți-a lăsat-o „omul” așa cum îl deținește actul și determinantele lui. Mie mi se pare că-ți înfigea un pumnal în spate de câte ori te petrecea la prag, la ieșire.

Al tău cu drag, D. Nanu

15 martie 1936

Dragă Mihai,

Afară de câteva cuvinte nedescifrate din scrisoarea ta, – ceea ce mă îndeamnă să te rog ca scrisorile viitoare să mi le scrii la mașină (ca Godoy)²³ – cred că am înțeles tot ce mi-ai spus.

Eu însă nu ți-am trimis articolul lui Lovinescu decât dintr-un punct de vedere limitat: eram nerăbdător să-mi controlez impresia mea cu a ta, să văd dacă suntem de acord, ca în atâtea altele, și asupra acestui punct, și anume: cum se degajează omul din stilul său, și odată având omul să vedem dacă poziția noastră față de el nu este (a ta, ca și a mea) falsă în certe împrejurări.

Oricât am face separațiuni abstracte că una e omul și alta e criticul, o datorie ne obligă să ne închipuim că ambele noțiuni sunt puse în armonie și orice distonare între ele ar fi ca o crimă de les-armonia ce trebuie s-o aibă unele lucruri care se prezintă unite în natură.

Ai ghicit dincolo de gândul meu, dar în aceeași direcție, că plocioanele de sitari între un autor și critic nu pot [fi] decât efectul unei adânci consemnări între ei; când această consonare e incompletă, plocioanele nu ar mai avea rost, cum n-ar mai avea rost cadourile între un îndrăgostit și o iubită indiferentă.

Cred că ți-a fost povestit Lovinescu cât de mirat a rămas el amintindu-și cât l-am evitat eu de la început fugind de o relațiune mai apropiată cu el, cum n-am voit să-i dau nici primul meu volum Nocturne²⁴, când toți se îngrămădeau să-i ofere tipăriturile lor!

Era pentru mine – mai ales când ne cunoșteam așa de puțin – o datorie de eleganță a unei pudice mândrii, că nicio legătură omenească (nicio prietenie) nu se poate obține în mod cinstit între un critic și un scriitor poet, romancier etc. câtă vreme destinul îi condamnă la situația, pe unul de judecător și pe altul de judecat. Numai admirația sinceră a criticului față de autor (cazul T. Maiorescu – Eminescu) ar putea crea normale relațiuni de prietenie. Altfel sentimentul de prietenie nu zic c-ar fi imposibil să existe, dar schiopătând. În special pe mine, cu toată presimțirea realității, atitudinea stăruitoare a lui Lovinescu de a rămâne printre stâlpii fondatori ai

²³ Armand Godoy – poet francez născut în anul 1880 la Havana, prieten cu Dimitrie Nanu și Mihai Moșandrei. Despre poezia lui Armand Godoy, care descinde din cea a lui José Maria Hérédia și Francis Jammes, Mihai Moșandrei a publicat un articol în revista *Convorbiri literare* (iunie 1933). Poetul francez a purtat corespondență (scrisori bătute la mașină) atât cu Dimitrie Nanu, cât și cu Mihai Moșandrei.

²⁴ Volumul *Nocturne* al lui Dimitrie Nanu a apărut în anul 1900 la Câmpulung Muscel.

Sburătorului, m-a derutat și m-a amăgit ca sentimentul unei trădări. Prin urmare, în teză generală: atâta vreme cât nu poate fi vorba, între critic și autorul-creator, de nicio simțire consonantă și adâncă a artei, – ce caută prietenia, ce caută... sitarii?

Ți-am spus să te reîntorci spre Domus Avita spre a desfunda izvorul tău firesc, și nu e adevărat exemplul ce-mi dai cu comparația fluviilor care nu se mai întorc la izvor. Exemplul lui Morèas stă de față: versurile din prima tinerețe sunt clasice, – alunecă apoi spre modernismul epocii, și apoi devine definitiv clasic. Comparația mea – dacă ar fi să fac una – este că sufletul unui autor se poate compara cu acele fluvii care curg din izvor firesc, dispar apoi în pământ câțva timp – străbătând toată anarhia elementelor neorganizate – și iar apoi apar la suprafață filtrate de toate impuritățile, ca să se purifice apoi definitiv în mare.

Fenomenul acesta al evoluției unui scriitor s-ar mai putea asemăna și cu ciclul vieții. Pornind de la 2 unități (mascul și femelă) se contopesc într-o unică celulă. Celula apoi se segmentează diferențiindu-se și la urmă iarăși se contopește în unitatea unui individ. (Câteodată doi ca Păunica și Cozima!)²⁵

În ce privește șoaptele diavolului de a trimite ambele scrisori lui Lovinescu, n-are nicio importanță ce ar spune el în urmă. Ce are o semnificare ar fi actul tău ca un violator al secretului scrisorilor, – principiu nu numai moral, dar și juridic, agravant prin faptul profesiei de avocat etc. Iacă o delatiune care numai din capul diavolului putea să iasă și să ți-o sufle la ureche. Și când o idee de a lui ca asta devine fixă, primejdia poate să pue stăpânire pe noi, și atunci nu-i departe de a se transforma în act. Tot ce ți-am spus de el, mă urmărea gândul să i le spui lui în scrisoarea mea de mulțumire pentru trimiterea Bălăuchăi.

Dar mi-am zis: la ce să-i fac omului sânge rău? Trimițându-le tu, ai avea aerul de a-ți „sărà inima”, de a-i pune un jar pe inima lui, – dar cu mâna mea, pentru dubla abilitate de a te răsbuna pe el, și în același timp de a-i câștiga „benevolenția” asmuțându-l pe mine! În ce scop? Diavolul sigur poate să răză privind ca un triumf al său de a te vedea cum îți tai unitatea vieții en deux misérables tronçons, en deux objets inertes, – ceea ce era un măreț și indivizibil copac!

Unitate a creațiunii, sufletul tău tăiat în 2 bucăți, și date una lui Lovinescu, una mie, – dar nemaifiind în realitate decât fragmente dintr-o vieață!

Garre à toi de jouer avec des jeux qui entame l'âme! C'est toi qui seras à plaindre. Lasă-mi mie plăcerea de a asculta pe diavolul meu care mă

²⁵ Fiicele gemene ale lui Mihai Moșandrei.

îndeamnă să-i pui oglinda în față, de vreo lună de zile. Totuși, nu știu dacă voi fi în stare, cum zice talmudul, să-i produc omului o „vărsare a sângelui pe dinăuntru!” Piei drace!

Cel ce te-a povățuit totdeauna de bine și-a stat – (de la maturitate măcar) – pe nesguduite stânci de convingeri.

Al tău, D. Nanu

P.S. Citesc acum cartea lui A. Vlahuță despre Grigorescu. Parcă e viața unui sfânt scrisă de un credincios mucenic. Ce adâncimi de cugetări pe care numai pietatea le poate descoperi sufletului, și ce înălțimi de suflet! Suntem departe de prozatorii de azi! O asemenea carte îți mai face o bae de idealitate de care avem atâta nevoie pe așa vremuri, de care prietenia se înspăimântă! Trebuie să cauți pe Oreste și Pylade în trecut și nu e un lucru fără semnificare că asemenea virtuți ne-au fost descrise și păstrate în mărgăritarele clasicilor, și le vezi presărate de-a lungul veacurilor: de la greci, la Schiler, la Vlahuță, ici-colo, câte un trandafir rar istorisind sentimentul cel mai ideal: Prietenia care nu înșală și care cuprinde înfinitul cerului în inima ei! Dincolo de ea tout passe, tout casse, tout lasse!

D.N.

15 iunie 1935

Iubite Mișule, iată-mă-s în estivalul exiliu al lui Vergiliu pe care nu trebuia să-l părăsesc niciodată măcar vara. Nu știu ce binecuvântare a ieșit din suferința poetului latin peste aceste locuri, că s-a transformat într-o nespusă fericire pentru orice poet vizitând Golgota lui. Stau dimineața în nisipul plajei, cu obrazul lipit de catifelatul lui mal, privesc la rytmica săltare de valuri strălucitor de albastre, și mă simt invadat de o nespusă mulțumire. Parcă rytmul valurilor îmi face un masaj pe suflet! Ce adevărat exclamă Macedonski: O! feerie a Naturii, vindecătoare de nevroze, cu cerul încă plin de taine și câmpul încă plin de roze! Ce mamă bună simți că este această redutabilă „Voință” misterioasă și proteică și în stările psihice, nu numai în cele materiale! Afundându-mă în filosofia lui Schopenhauer, am mai găsit surprinzătoare punte [sic] de contact scânteeri care abstracte la el, fiind însă pornite din intuiție la el, la mine din aceeași intuiție artistică a luat veșmântul poetic. Am să-ți arăt iarăși cu câtă ardoare, în valul enorm de cugetare ce reprezintă întreaga lui operă, – își apără el paternitatea unei cugetări pe care o găsește și în Goethe. „De la mine a luat Goethe» zice el

această cugetare! Din prima ediție a cărții mele care i-a plăcut! Am scrisoarea lui!”.

Și multe altele vom mai citi și discuta în august!

Sărută pe ai tăi.

D. Nanu

*Întrebă pe Gelu dacă a scris la Nancy lui bursierul lui Milan.
Adresa mea: Căpitan Nanu D., Sanatoriul Militar Carmen Sylva, Județul
Constanța*

21 iunie 1935

Dragă Mișule,

Ce este cu tine de nu-mi dai niciun semn de viață?

De ce taci, când fermecată

Inima-mi spre tine-ntorn?

Mai suna-vei, dulce corn,

Pentru mine vre odată?

*Corn de vânătoare, de ce-ai amuțit? Ce carte mai aranjezi pentru
toamnă?*

*Ce se mai agită prin comploturile din Str. Câmpineanu? Din
Brezoianu Pizanis răspunde mereu! Ți-am scris acum o săptămână
impresiuni din Carmen Sylva, și nădăjduiam Căciulata, voi găsi
Câmpulungul în sfârșit cu trotuarele așezate și canalurile isprăvite. Te-aș
invita ca luna lui august s-o facem la Bran. E ceva vânătoresc și medieval
acolo!... În sfârșit un rând de la tine poți încă să-mi trimiți până la 28 ale
lunii acesteia. Sărută pe toți ai tăi din parte-mi. Adresa mea, dacă te
ostenești să-mi răspunzi până atunci: Căpitan D. Nanu, Sanatoriul Militar
Carmen Sylva, Jud. Constanța.*

[1935]

Dragă Mișule,

Încă de la sosire ți-am dus păsărica, – Forfecuța cum îi zicea dl. empailleur, al cărui nume e greu de reținut. Mi-a spus că e gata într-o săptămână. Să nu uiți să te prezinți s-o iai. Pe aici mi-e urât și m-aș întoarce la C-Lung, dar acolo nu am pensiune civilizată ca aici, și aici nu am pace în vârtejul lumii... Mă mișc și eu ca August la Circ, filosofând ca el. Complimente alor tăi,

D. Nanu

Str. C 8 Parcul Cornescu

6 noiembrie

Dragă Mișule,

Ziua de mâine a Sf. Mihai, care e biruitorul răului în viață, să dea Dumnezeu s-o serbezi multă vreme ca pe-o biruință a ta și a lor tăi. Iarăși, îți mai doresc apus vesel și depărtat când vei avea norocul să-ți vezi copilele și copiii la casa și rosturile lor. Atunci te vei desprinde fără regret de pe creanga vieții, – nemaiavând nicio dorință care să fie neîmplinită.

Eu mă adaptez din ce în ce cu așteptarea „camardei” și din ce în ce binecuvânteț ceasul izbăvirii care tot întârzie. Sărută pe Julieta și pe toți ai tăi din partea mea. Michela s-a obișnuit cu cartea? Dar Șerban?²⁶

Te rog dă Matildei alăturatele rînduri.

Vă sărut pe toți, D. Nanu

29 martie 1936

Dragă Mișule,

O fericită ocazie pentru cine vrea să vază în mai Italia. O grupă de români catolici uniți fac un pelerinaj la Roma și se primește orice român vrea să se înscrie contra sumei de 8.000 lei pentru o lună de zile. Știi că unde sunt popi se mănâncă bine, deci să nu duci grija cine știe cărui post! Și-apoi postul catolic!... refacem itinerariul voiajului lui Goethe, deci cu memoriile lui în mână vom vedea și vom comenta aceleași capodopere de sculptură și arhitectură. – Mă rog ție caută de întâlnește și pe Șapcaliu, căci nu-i cunosc

²⁶ Michaela (1923 - 2006) și Șerban (1932 - 1987) sunt alături de Păunica și Carina (decedată la 4 ani) copiii lui Mihai Moșandrei.

adresa, și spune-i că nu are o ocazie mai bună; să-mi scrie dacă se hotărăște să-l înscrie. Mai schimbăm de piele, în lumea impresiilor externe, prea ne-am săturat, vorba lui Stamatiade, cu aceleași toamne și aceleași primăveri!

Mi-e dor de voi, aș vrea să vă am lângă mine în frumoasa excursie. Ne oprim în orașele Buda Pesta, Wiena, Veneția, Florența, Roma, Neapole! – O lună încheiată; 16 zile stăm numai în Roma. – Altă lume, lume nouă în Tânăra Italie!

Cu dragoste iubite nepoate, D. Nanu

[1936]

Dragă Mișule,

Ducându-mă pe la Nică, am aflat de regretabilul accident al lui Șerban care mi-a adus aminte că ți-am spus odată un sfat, plimbându-mă în jurul caselor voastre: Ferestrele de la pivniță să aibă zăbrele, căci altfel fiind deschise, se poate repeta căderea lui Nel-Nel în cap și la alți copii, cu urmări incalculabile mai târziu. Eu cred că și căderea mea peste foișorul maichii-mari mi-a clătit creierul puțin de-i simt tocmai azi casca! Deci, zăbrele în contra fatalității! – Bietul frate al lui Soare a avut și el un accident cu fiul său, copil de 3 ani! Un spițer i-a pus de 8 ori cantitatea unui praf de tuse și bietul copil s-a sbătut în ghiarele morții dar nu s-a lăsat învins! „Copiii se întorc și de la Dracu” vorba unui doctor maestru al lui Nică, numai noi cei mari suntem mai puțin rezistenți. Când îmbătrânim ne ies prin piele erorile anilor tineri. – Ce mai lucrezi tu? Eu am sfârșit cugetările Sfinților Părinți, lucrarea e gata și aștept numai un socru (editor) ca s-o mărit cu Publicul doritor de adevăruri adânci. Am citit o carte zilele astea care ți-ar plăcea ție mult: Napoleon de Dmitry Mereykovsky. Când voi veni la C-lung am să ți-o aduc. Spune-i te rog lui Șapcaliu cordialele mele salutări, și că aștept să se încălzească definitiv, să vin să vă văd. Pe aici, triumful mereu crescând al lui Ruy-Blas!

D. Nanu

27 octombrie 1938

Dragii mei, surioară, nepoți și răstrănepoți, mi-a făcut multă plăcere cartea voastră colectivă, pe vremile astea când și Europa umblă după „securitatea colectivă”! După semnalul de ieri, îngrijorător, trimit semnalul de azi pentru liniștea Julietei. Va vedea că deși francezii se gândesc să taie

pe Ghiță în ajun, totuși vor avea un praznic de război, destul de pregătit. Mai e și vorba românului că frica păzește pepenii, și astfel să trecem iarna și primăvara fără război. Numai noi nu știm ce au de gând vecinii noștri de la Buda Pesta. Mi-e dor de Zizi și Păunica, tot ca de voi, și ca fiecare moment parcă mă împiedic de ei, mai ales că Costică, spre marele haz al doamnei Gheorghiu, imită povestirea Păuniței: „Și-au rămas copii acasă, și-a venit Durbek²⁷ etc.“ De aceea câteodată îmi vine să-mi iau calabălăcu și să vin la voi. Dar mai sunt o grămadă de lucruri mărunte care mă opresc.

Primiți îmbrățișările mele calde.

Mitică Nanu

29 octombrie

Dragă Mihai,

Rândurile tale și ale Mihaelei m-au bucurat foarte mult în melancolia mea adâncă, dar lipsa Julietei și a urărilor ei de bine, în starea în care mă găsesc, mi-a făcut tristețea și mai adâncă! Cu ce am supărat-o? Cu ce i-am greșit de a ținut să fie absentă din cercul familiei? Acum o săptămână am făcut o scrisoare... în care o pagină pentru Mihaela, alta pentru tine și alta pentru Julieta. Credeam că mă va justifica înaintea ei de ce n-am putut-o secondă în frumoasa faptă ce voia s-o facă în sprijinul orfanei. – Orfanii nu-i poți părăsi și schimba când ai unii cu care ai început. În sfârșit, sper că-mi va răspunde de ce a ținut să se absenteze de la cel ce i-a fost oaspete o vară întreagă! – Mihaela a înțeles tot ce i-am copiat din Foerster în scrisoarea trecută? Pe aici e o toamnă limpede și aurie, ceea ce face și mai adânc regretul celor ce nu se pot bucura de ea. Eu singur zic cu cântecul popular: întristat ca mine nu-i, decât puiul cucului, când îl lasă mama lui!

Scrie-mi de ai primit scrisoarea precedentă.

Salutări Marioarei, – când vine? Mi-e dor de ea.

D. Nanu

.¹ Gheorghe Șapcaliu (1867 -- 1941) -- profesor de limba și literatura română la școala Normală „Carol I” și apoi la Liceul „Dinicu Golescu” din Câmpulung Muscel. Stăpânind la perfecție limbile elină, latină, slavonă, germană și franceză, având cunoștințe de limbi orientale, dotat cu o memorie prodigioasă, a stârnit admirația lui Dimitrie Onciul și Nicolae Iorga pentru cultura sa enciclopedică. A trăit toată viața retras și nu a lăsat nimic scris.

²⁷ Durbek — unul dintre câinii de vânatoare favoriți ai lui Mihai Moșandrei.

ABSTRACT

Little is known these days about the poet Dimitrie Nanu (1873-1943). He collaborated on important literary magazines of the time and in 1934 he published the volume „Poems”, which was to be awarded the National Prize of Poetry in 1937. He translated mainly from French, works written by Racine, Corneille, Alfred de Vigny, Francois Coppée, Guy de Maupassant. He was a sensitive, sincere and faithful person, features of character reflected in his work.

Nanu's letters to his neprew, the poet Mihai Moșandrei, prove the strong and deep spiritual communication between the two. Moșandrei recognized Nanu as his mentor.

Nanu's letters represent real documents of the time by their references to different aspects of life during the inter-war period (concerning books, readings and private life).

These letters have been donated to me by Mihai Moșandrei and have been included into my personal archive.

* * *

PEISAJUL ÎN COLECȚIA DE ARTĂ A MUZEULUI CÂMPULUNG

Crina Flintea
-Muzeul Câmpulung Muscel-

Peisajul natural a devenit imagine principala și nu un simplu mediu ambiant prin pictura romanticilor dar mai ales prin pictorii Școlii de la Barbizon și prin impresionistii francezi. Până la definirea lui ca gen, fereastra sau ușa prin care se contempla exteriorul realizează legătura interior-exterior, ele transformând acel “ în afara ” în peisaj.

Peisajul, sursa inepuizabila de forme si imagini presupune un impact emotional al naturii asupra artistului, care sa-l determine sa-si organizeze spectacolul plastic astfel incat opera sa sa nu devina o simpla copie. Majoritatea pictorilor incep peisajul in natura si-l finalizeaza in atelier (modalitate de lucru folosita si marturisita de mari pictori precum Corot, cel mai important peisagist al secolului al XIX-lea).

Peisajul romanesc cu linistea alba a iernilor, moliciunea primaverilor, auriul solar al verilor si nuantele toamnelor rascoapte a fost o nesecata sursa de inspiratie pentru artistii plastici. Ca gen, peisajul a ocupat un loc important in plastica romanescă incepand cu ucenicii de la Barbizon si pana astazi cand el se constituie intr-o componenta constanta.

În colectia de arta a muzeului figureaza 160 de peisaje. Dintre acestea 88 sunt realizate in ulei pe panza sau carton intr-o diversitate de tehnici, de la o pensulatie fina la una generoasa pana la cea executata in cutit. Restul peisajelor se inscriu in parametrii graficii fiind lucrari in creion, tus, carbune, acuarela, gravuri etc.

Marea majoritate sunt peisaje realizate in spirit traditionalist dar la foarte multe se simte influenta impresionistilor si mai rar a expresionistilor. Peisajele, purtand semnatura artistilor in culori discrete in stanga sau in dreapta jos, rareori in monograma (ca la Anton Kaindl) au dimensiuni intre 18 X 23 cm (cel mai mic, o acuarela a Aureliei Ananescu) si 120 X 90 cm (cel mai mare -- “Defileul Leresti Voinesti “ realizat de Ion Mandru). Lipsa spatiului face ca numai o mica parte din peisajele colectiei sa fie expusa in mod permanent (23) restul fiind depozitate si facand subiectul unor expozitii temporare tematice.

Peisajul este folosit uneori de artisti pentru valentele sale simbolice ca in cazul lucrarilor de grafica purtand semnatura Cellei Popescu : “ Lasati

pasarile sa zboare” si “Radacinile neamului”. Alteori el poate transmite neliniste si gravitate la limita exploziei, ca “ Furtuna” lui Ion Mandru , care foloseste din abundenta carbunele si prin linii curbe distorsioneaza imaginea.

Subiectul, peisajul, ar permite sugerarea unor itinerarii in masura in care imaginile imortalizate acopera anumite zone geografice.

Sunt însă peisaje fara localizari spatiale, fie ca fixeaza mediul urban, dar mai ales cel rural, ele putand fi de oriunde din orice moment al anului.

Iarna în care albul si griul predomina poate fi inviorata cu accente de culoare, in tablouri luminoase si cu o pensulatie generoasa cum sunt cele semnate Iosif R, Dan Bajenaru, Manculescu sau poate indemna la visare intr-un peisaj estompat, impresionist, dublat de reflexia lui in apa ca in cazul lucrării “Iarna in crang” semnata de C. Isache .

Verdele crud al primaverii, vibratia luminii sunt surprinse intr-un peisaj de Iosif Steurer in timp ce in “Livada” lui Dan Bajenaru sau in “Peisajul taranesc” semnat de Dimitrie Gheata spatiul pare poleit in aurul verii, culorile sunt vii si luminoase degajand mult optimism.

Paleta cromatica se întunecă atunci cand subiectul este toamna ca in peisajul “La tara” al lui N. Alexandrescu sau la Eugen Gasca in al carui peisaj se creeaza o atmosfera melanconica intr-un cadru creat pe o repetitie de trei (trei case, trei palcuri de pomi, trei drumuri). Un peisaj straniu cu o cromatica de influenta expresionisata realizat de Iosif Steurer ne prezinta doua case taranesti intr-o atmosfera de toamna desfrunzita amenintata de furtuna.

Să pornim calatoria in imagini de la tarmul Pontului Euxin.

Marinele sunt o marturie a dragostei pictorilor pentru mare pe care o prezinta in toata ipostazele, ii admira calmul sau participa la momente dramatice artistii urmarind efectele de armonie si contrast intre elementul apa si stanci sau constructii.

Dintre lucrările de grafica dedicate tarmului mării, doar cele doua realizate in tus si semnate Ghe. Ivancenکو si G. Simotta, tratand acelasi subiect, macaralele in port sunt pline de dinamism prin ritmicitatea sugerata de intretaierea de planuri si contururile accentuate, celalate sunt acuarele pline de calm si culoare in care contururile tarmurilor se pierd printre ambarcatiuni si indeamna la visare(ele sunt semnate de Flavia Domsa Garbea, George Catargi, Mica Maria Serbu). O singura “ Furtuna pe mare” este surpinsa in tempera de I. Stubei, care prezinta atmosfera dramatica printr-un desen precis si un colorit sugestiv.

Dintre peisajele marine, realizate in ulei cele purtand semnaturile Mariei Franculescu, ale lui N. Vintilescu, Geo Cardas si Ghe. Saru folosesc

o pensulație generoasă și trec în prim plan ambarcațiunile parasele marea aparând pe fundal, în timp ce peisajul surprins de Sion Teodorescu fără delimitări de contururi și culori estompate aminteste de impresionisti. Cele două marine purtând semnătura lui Marius Bunescu (fost desenator în serviciul tehnic al construcției portului Constanța) surprind într-o exuberantă cromatică falezele înalte și marea de un albastru intens, fie calmă, fie agitată.

Părăsim țărmul putem trece prin Dobrogea pasii purtându-ne pe o "Strada dobrogeană" prezentată de Paul Miracovici în calmul unei după-amieze de toamnă într-o atmosferă melancolică, atmosfera pe care o regăsim și în pictura lui Ghe. Chirovici ce surprinde o casă veche dobrogeană, operă cu puternice valențe decorative.

Spre nord putem urma cursul Dunării pornind din "Portul Braila" al lui Paul Verona realizat în tonuri calde și cu un desen simplificat și sintetic, trecând prin "Portul Tulcea" al lui Geo Cardas plin de culoare și optimism pentru a sfârși călătoria la o partidă de pescuit în Delta alături de pescarii lui Pantelie Stanciu, ocrotiți de personajul principal al acuarelilor, un copac bătrân ale cărui ramuri aplecate cuprind între ele întregul peisaj.

Deși puține, peisajele din Moldova sunt remarcabile. Ghe. Saru, în lucrarea "Statuia lui Ștefan cel Mare din Iași", ne prezintă un admirabil peisaj urban aflat undeva la picioarele statuii ecvestre a marelui voievod care-l domina ocrotitor, privitorul vizualizând imaginea din spatele domnitorului.

Moldovean prin naștere, Ilie Burgele ne-a lăsat numeroase peisaje cu monumente istorice ale Moldovei, de un mare rafinament, în care lirismul de fond se conjugă cu o remarcabilă forță de expresie. Chiar dacă în general pensulația sa este fină servind un desen academic, pe alocuri folosește culoarea pusă cantitativ creând efecte speciale de volum "Pestera lui Daniil" și mai ales "Turnul Mănăstirii Putna" sunt abordate în maniera romantică, lumina este focalizată pe anumite zone.

În peisagistica lui Burgele sunt prezente însă și zonele sudice, Balcicul sau "Mănăstirea Sf. Sava" în dominante cromatice deschise, solare.

Zona Ardealului cu arhitectura specifică, dictată de necesitățile de apărare permanentă la care veacurile au supus-o și monumentele sale istorice au fost imortalizate de numeroși artiști plastici. Un peisaj brasovean semnat de Ecaterina Delighioz, executat cu o pensulație energică este privit printr-o rețea verticală de trunchiuri. Într-o pictură cu puternic rol decorativ Enea Gheorghel ne prezintă "Turnul din Făgăraș" iar Nina Stuparu în culori vii într-o tonalitate optimistă conturează "Cetatea Făgăraș". Un peisaj urban descendent, văzut prin arcadele unui pasaj din vechiul Sibiu este realizat de

Eugenia Brates. Ion Ionescu Dadarlat picteaza in ulei un “ Peisaj din Sighisoara” folosind un desen simplificat si suprafete mari de culoare. Tot Sighisoara face subiectul a doua acuarele. Prima, in culori diluate, realizata de Boris Stuparu prezinta turnul cu ceas, cea de-a doua accentuand contururile cu albastru realizeaza o imagine panoramica a orasului si poarta semnatura lui M. Comanescu Iancu. In “Peisaj din Saliste”, Ioan Cardei fixeaza in timp cu mijloacele graficei vechea arhitectura ardeleana simpla, robusta, colorata indraznet. Aceleasi caracteristici le gasim si in pictura in ulei a aceluiasi autor avand ca tema strada morii din satul Vale.

Văile raurilor, mai mici sau mai mari i-au atras pe peisagisti. Un studiu cromatic bine elaborat in care pensula descrie linii curbe ne ofera Manani Comanescu Iancu in “Valea Brahnitei”. “Valea Jiului, catunul Lunca Momarlani” este pictata de Letitia Pantelimon, intr-o maniera naiva, cu o paleta cromatica redusa la verde, rosu si alb. Valea Oltului este surprisa de Ecaterina Delighioz la Olanesti, iar de Maria Franculescu la Calimanesti, prima fixand pe panza un peisaj schematizat cu multa culoare, cea de-a doua interpretand defileul sub forma unor draperii.

Peisajul urban al capitalei a constituit subiect de inspiratie pentru multi pictori.

Dicolo de “Dambovita la intrarea in Bucuresti” Bud Vasile schiteaza intr-o geometrie simpla casutele modeste de la periferia marelui oras. Bun peisagist, cu o tusa lejera si culori luminoase puse pe suprafete mari, Adam Baltatu ne prezinta o stada bucuresteană in plina iarna. O iarna in Bucurestiul anului 1932 fixeaza in timp si Tache Papatriandafil in panza caruia albul este contactat de multe accente de culoare. Peisajele bucurestene surprinse de Ion Ionescu Gornet si Ionescu Sin sunt structurate primul in jurul rontului unui mormant, al doilea pe axele unei intersectii, in ambele accentul fiind pus pe geometrizare. Bucurestiul in reconstructie, opera a pictorului Dem Iordache este un studiu de perspectiva in care o linie serpuinda conduce ochiul la un fundal, unde intr-un desen schematic se profileaza in culori sobre, echilibrate siluetele unor blocuri turn.

Lucrarile de grafica in care culoarea este subordonata preciziei desenului sunt preferate de artisti ca B. Gheorghiu, Flavia Domsa Garbea, Ivancenکو si Eugenia Brates pentru prezentarea unor constructii precum Casa Scanteii, Facultatea de Medicina sau a unor blocuri de locuinte. Oazele de verdeata si liniste ale capitalei, parcurile si Gradina Botanica i-au atras pe peisagisti. Doua acuarele pline de sensibilitate ne prezinta salcii plangatoare surprinse in maniera impresionista de Aura Franculescu in Gradina Botanica, spatiu care a inspirat-o si pe Elena Filipescu. Parcul Mogosoia a fost immortalizat de doi mari pictori: Lucian Grigorescu si Constantin Isache. Coltul de parc

pictat de Lucian Grigorescu demonstreaza faptul ca in arta sa se contopesc influentele impresionismului si ale creatiei lui Cezanne si este o marturie a placerii de a lucra in mijlocul naturii. Isache capteaza atmosfera cromatica a locului prezentand in armonii rafinate reflexiile unor salcii in apele lacului.

Aproape 50 de lucrari aflate in colectia muzeului au avut ca sursa de inspiratie Campulungul si zona sa inconjuratoare si sunt realizate de artisti dintre care multi au trait sau au creat o perioada in orasul nostru : N. Grant, Eugen Chirovici, Al. Donici, Tenta Delighioz, Ghe. Zidaru, Ion Mandru, I. Simionescu si altii. Cartierele pitoresti ale orasului cu arhitectura de traditie taraneasca au fost imortalizate de pictorita Ecaterina Cristescu Delighioz, campulungeanca prin adoptie, in ale carei peisaje (“ Strada cu case vechi”, “ Peisaj de Campulung”, si “ Pe Grui”) se simt influente post-impresioniste. O frumoasă lucrare de grafica având ca subiect ”Cartier vechi din Campulung” a realizat pictorita Aurelia Ananescu.

Case, hanuri si mori vechi sau batrane cum le-au denumit pictorii care le-au imortalizat sunt tratate precum niste personaje cu multa dragoste, cu predilectie pentru detaliu (casele lui G. Simotta si Bogdan Gheorghiu) in tehnica clar-obscurului precum “ Hanul vechi din Apa Sarata al lui Th. Romanati sau “Hanul lui Tuluca” de Ion Mandru sau lucrute in cutit, folosind din plin culorile in contrast (Al Donici -“ Moara veche din Campulung”).

Case și vile de unde au pornit in lume numeroase personalitati campulungene sunt subiectul multor picturi. Nicolae Grant surprinde intr-o acuarela explozia vegetala din gradina vilei sale intr-o exuberanta cromatica la fel ca Ecaterina Delighioz in imaginea Vilei Mirea (Casa Pionierilor). In contrast este coloritul temperat folosit de Tassy in tabloul “Casa Nanilor”. Cu un desen pe alocuri stangaci, dar cu o cromatica indrazneata si o pensulatie viguroasa Maria Proca Jinga a donat muzeului zece tablouri avand ca subiect, printre altele: casa Golestilor, a lui Constantin Baraschi, Tudor Musatescu, vila Negulici, vechea tipografie si altele.

Monumentele de cult ale orasului au stat din timpurile vechi in atentia artistilor.

Datorita lucrarilor de grafica realizate la mijlocul secolului al XIX lea de Michel Bouquet si Carol Isler aflam cum aratau Turnul Clopotnita si turnul de intrare in curtea hanului si a pravaliiilor de la Negru Voda. Alte imagini ale monumentului aflate in patrimoniul muzeului nostru le datoram lui Anton Kaindl si altor trei artisti: Ecaterina Delighioz si G. Simotta (care au privit monumentul dinspre rasarit de dcolo de portalul care divide incinta manastirii –intr-o combinatie de acuarela cu tus) si N. Lupu care realizeaza un desen sepia schematic al turnului clopotnita. Dupa Baratia imortalizata

de Carol Popp de Szathmary și N. Grigorescu monumentul a fost pictat în 1960 de Ghe. Zidaru, tabloul fiind în sine un document, cladirile ce flancau turnul clopotnita disparând după restaurarea din 1965. Același autor, în aceeași perioadă fixează de undeva de sus imaginea “Bulevardului Pardon”.

Imaginea bisericii Subești realizată în cutit de Eugen Chirovici ușor geometrizată este completată cu imaginea nucului aflat în curtea monumentului de cult, opera a Elenei Filipescu. Ca într-un film, trei peisaje cu o dominantă de verde crud semnată de I. Simionescu, realizează trei imagini care conduc privitorul către biserica Flamandă.

Eugen Chirovici, fiu adoptiv al orașului, fost profesor de desen la L.D.G. în a cărui opera intuim concepțiile picturale ale lui Cezanne privind geometrizarea formelor, armoniile și opozițiile cromatice care să marcheze contururile, a realizat bazat pe aceste concepții artistice trei frumoase peisaje campulungene (un vechi atelier de tâmplărie, “Case spre Grui” și “Raul Targului”). Două remarcabile peisaje muscelene având ca autor pe C. Isăchie realizate într-o dominantă de verde crud și multă lumină prezintă Biserica Furnicosi și muntii din apropierea orașului văzuți printr-o perdea de mesteceni.

În colecția muzeului există puține peisaje realizate de pictori departe de țară. Două desene fine în tus și creion prezintă “Slepuri la St. Topez” în 1931 surprinse de Aurel Kessler și ambarcațiuni pe malurile Senci, opera probabil a aceluiași autor (după maniera de lucru). În tus și acuarele Bogdan Gheorghiu schițează Piața Rosie din Moscova. O singură lucrare în ulei semnată E. Ispir ne prezintă un “Peisaj din Bosnia”, geometrizat, dinamic, cu puternice contraste cromatice.

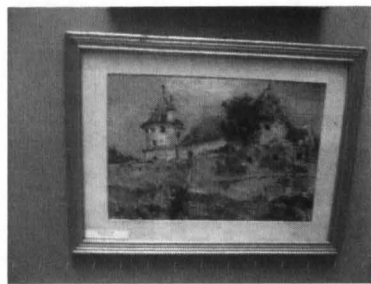
Toate anotimpurile și toate formele de relief interesează pe artiștii care le privesc, le simt pictându-le și ne determină și pe noi să trăim afectiv privindu-le.

Résumé

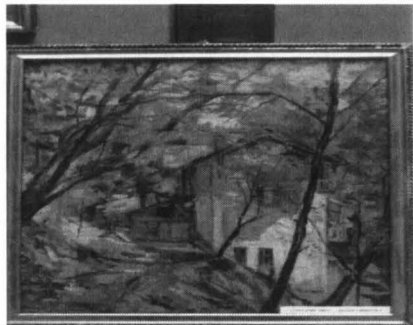
La collection d'art du musée comprend 160 toiles ayant comme sujet le paysage. L'article est une courte analyse des peintures en ce qui concerne la modalité d'expression, les influences, la technique, les régions géographique qui ont inspiré les artistes.

“Biserica Fundeni” –Eugen Chirovici

“Cetatea Fagaras”- Nina Stuparu

“Casa pe grui”-Eugen Chirovici

“Negru Voda”- Ecaterina Delighioz

“Peisaj” –Iosif Steurer

“Biserica Furnicosi”-C. Isachie

“Livada”- Dan Bajenaru

“Manastirea Putna” – Ilie Burgele

“Pestera lui Daniil”- Ilie Burghel

“Statuia Lui Stefan cel Mare din Iasi”
–Ghe. Saru

SPECTACOLE DE TEATRU LA CÂMPULUNG MUSCEL ACUM APROAPE DOUĂ SUTE DE ANI

Paul Ioan Cruceană
- Ziarist, București -

Dintr-o relatare scrisă pe o filă de calendar - după cum ne informa, în 1916, „Mușcelul”, publicație bilunară ce apărea în Câmpulung Mușcel - aflăm că „*în anul 1834 februarie, au venit în Câmpulung trei caraghioși, unul grec de la Larsa, altul turc anadolean (așa în text – n.n.) și botezat în Brăila cu familia lui și altul român. Grecu făcea felurimi de meșteșuguri cu mâinile, botezatu (turcul n. n.) juca păpuși la perdea și românul strângea paralele. Acestea le săvârșea (așa în text – n. n.) în bileart (sala de biliard – n. n.) la Tașula. Au șezut aici ca la zece zile și au plecat la Râmnic pe drumul Argeșului (Câmpulung – Domnești — Curtea de Argeș – Tigveni – Râmnicu-Vâlcea - n. n.) marți la 27 februarie”.*

În trecut fie spus, ni se pare cel puțin curioasă asocierea „grecului” cu „Larsa”, denumirea biblică (Ellasar), a vechii capitale a Babilonului, așezată pe Eufrat, în sudul Irakului de azi, fondată în timpuri preistorice și care a cunoscut prosperitatea între anii aproximativ 2000 î.Hr. – 1760 î.Hr., dar, pe de altă parte, credem noi, dovedește că autorul însemnărilor de mai sus, era de bună seamă o persoană instruită.

Însemnarea aparține lui Nicolae Rudeanu, locuitor al orașului Câmpulung Mușcel, personaj care avea obiceiul ca pe marginile albe ale filelor, sau pe foile albe, ale calendarelor - tipărite la Sibiu de George de Clozius - să noteze impresii personale, evenimente petrecute în familia sa, date referitoare la starea timpului, zilnică sau pe perioade mai mari, ba chiar date cu caracter istoric sau de afaceri, economice, cum se zice astăzi, așa încât aceste însemnări ale sale pot fi asemuite unei cronici personale.

Asemenea însemnări a făcut Nicolae Rudeanu pe calendare din 1833, 1834, 1836, 1837, 1838 și 1842, poate și pe altele dar numai cele din acești ani s-au păstrat.

Întorcându-ne în timp, vedem parcă aieva, cu ochii minții, desigur!, cum locuitorii de atunci ai Câmpulungului se înghesuiau în sala de biliard a lui Tașula și se amuzau privind la păpușile „jucate la perdea” de „botezatu” care, cu glas prefăcut și cu timbru adecvat păpușii respective, nu se sfia de a rosti cuvinte cu dublu înțeles, unul dintre aceste înțelesuri fiind, mai adesea, vulgar.

Păpușile turcului se aflau într-o cutie (ladă) mare, cu deschidere către spectatori, deschidere care, într-adevăr, era acoperită de o perdea.

Câmpulungenilor le-a fost dat să aibă în orașul lor, cu mai bine de un deceniu înaintea multor orașe din țară, teatru în limba română.

Să ne amintim de însemnările memorialistice ale mușceleanului Constantin D. Aricescu, născut aici, în orașul dintre mușcele, la 18 martie 1823, din care reiese cum, cu ajutorul a câțiva foști colegi ai săi de școală, el improvizează, în iarna 1846/1847, chiar în casele părinților săi, „*un teatru, (de amatori – n. n.) în limba română, prima înjghebare de acest fel de pe meleagurile argeșene*” și mușcelene. Reprezentația de debut a avut loc cu piesa „*O soarée la mahala*”, a lui Costache Caragiali. Apoi „*joacă comedia în două acte «Coconul Panaiotache», pe care a scris-o*” Constantin D. Aricescu însuși și în care el juca chiar rolul principal¹

„Trupa de teatru” organizată și condusă de C. D. Aricescu, și-a desfășurat activitatea artistică, cu întreruperi, până în anul 1859, având, pe lângă obiectivul principal de creare a unei adevărate școli de morală patriotică și un alt obiectiv. social, căci cu puținii bani ce rămâneau după acoperirea cheltuielilor, erau ajutați copiii orfani și văduvele de război.

Iată un scurt fragment din „*Memoriile*” lui C. D. Aricescu, memorii ce „*constituie singurul document autorizat privitor la teatrul din Câmpulung*”, după cum aprecia Anca Costa-Foru în lucrarea sa „*Contribuția lui C. D. Aricescu la dezvoltarea teatrului româ-nesc*”:

„*...junii câmpulungeni ca să-și întrebuinteze timpul cu folos pentru dâșii și ceilalți au improvizat, ca prin farmec, un teatru în miniatură, un teatru de societate, o adevărată școală de morală patriotică, la care au luat parte toți junii gratis; cu modesta plată a intrării se acopereau cheltuielile serale și se ajutau orfanii și văduvele de război.*”

Așa cum am spus, reprezentațiile teatrale organizate de către C. D. Aricescu aveau loc, la început în casa părinților săi, apoi în „*casa Moraitului*”, pentru ca și de acolo să se mute în casa lui Dimitrie Rucăreanu.

În toate trei locațiile fusese amenajată mai întâi „*sala de spectacol*” cu scenă prevăzută cu cortină și scaune sau bănci pentru spectatori, costumele „*actorilor*” fiind împrumutate de pe la diferiți cetățeni ai urbei.

Trupa artiștilor amatori câmpulungeni a interpretat, cu predilecție, „*comedii satirice*”, în scurtă vreme ajungând să fie cunoscută, în împrejurimi, la Pitești și București, unde a fost invitată să dea reprezentații.

Din repertoriul trupei de artiști amatori din Câmpulung, făceau parte, pe lângă traduceri din Molière, piese de Vasile Alecsandri sau Costache Caragiali, și comedii proprii, scrise de C. D. Aricescu, precum: „*Neaga rea sau Găina cântă, nu cocoșul*”, „*Boierul Vlăduță sau Ș-a spart dracul*

¹ Ion Cruceană, *Momente și figuri argeșene*, I, Palatul Culturii, Pitești, 1980, p. 12 --

opincile”, „Peșitorul”(„Samsarii de căsătorii”) și altele, pe lângă cea amintită mai înainte - „Coconul Panaiotache”.

Se cade a ne aminti faptul că tot pe raza fostului județ Mușcel, la Golești, în „școala slobodă obștească” cu limba de predare română, înființată în 1826, de către marele boier Dinicu Golescu, la serbarea de „sfârșit de an”, elevii „jucau” teatru.

La 4 mai 1830, în numărul 33, „Albina românească”, a lui Gheorghe Asachi, publica o scrisoare anonimă, primită de la un piteștean care, martor ocular fiind, scria: „Ieri am avut mulțămirea să fiu de față la examenul copiilor de la școala Goleștilor. Seara, s-a urmat tot de acești copii reprezentația unei tragedii intitulată «Regulus». Nu poate cineva descrie mulțămirea privitorilor în care îi strămuta declamarea unei copilițe de opt ani a d-lui Grigori Leurdeanu ce juca rolul Margei. Lacrimi de bucurie smulgea din ochii tuturor această copiliță și cu atâta mai mult văzând cât este [de] destoinic duhul românesc”.

Bucuria anonimului piteștean, și desigur nu numai a lui, a fost atât de mare încât el a simțit nevoia să o împărtășească și altora și, cu toate că la București, în „Curierul” lui Ion Heliade Rădulescu, „în mai multe foi” nu a fost publicată, el nu se descurajează, nu abandonează și trimite știrea tocmai la Iași unde, după cum am văzut, a fost publicată.

Spre cinstea și onoarea lor, revine câmpulungenilor, mușcelenilor în general, având în vedere raza fostului județ Mușcel, meritul de a fi, în acest domeniu, poate și în altele!, printre primii locuitori ai României care au văzut și avut, acasă la ei, cum s-ar zice, spectacole de teatru în limba română.

Abstract

The paper presents the theatre spectacles from Câmpulung Muscel around 1800. The people from Câmpulung had a theatre which had performed in Romanian before other cities. The citizens were crowding in a pool room and were amusing by watching the dolls. After a while, a theatre group was managed and organized by C.D.Aricescu. This theatre group helped the orphans and the widows. The amateur artista from Câmpulung performed satirical comedies.

OBIECTELE DE ARTĂ POPULARĂ DIN PATRIMONIUL JUDEȚULUI ARGEȘ PARTICIPANTE LA EXPOZIȚIILE INTERNAȚIONALE, ÎN SECOLUL AL XIX-lea

Maria Sachelarie Dinu
-Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești-

Arta populară argeșeană încântă prin armonia proporțiilor, prin finețea, frumusețea și diversitatea motivelor decorative, prin originalitatea compozițiilor ornamentale, ca și prin coloritul său bogat. Aceste trăsături demonstrează talentul deosebit al țăranului argeșean, spiritul său creator, căldura lui sufletească și dragostea pentru frumos. Succesele obținute de arta populară argeșeană la expozițiile românești de peste hotare, în secolul al XIX-lea, oglindite și în aprecierile elogioase ale diferitelor personalități din domeniul științei și culturii, dovedesc originalitatea, bogăția și vechea ei tradiție.

Pentru a face cunoscute unele expoziții la care țara noastră a participat în secolul al XIX-lea, organizate cu diferite prilejuri și în diferite locuri, am considerat util un studiu, care, prin problematica sa, să se refere la o zonă limitată, aruncând o lumină favorabilă asupra activității expoziționale din domeniul etnografiei românești.

În rândurile de jos, descriem câteva aspecte legate de arta populară argeșeană, mai precis confruntările acesteia pe linie expozițională. Deși locurile de participare sunt diferite, aprecierile la adresa ei sunt unanime.

Prima participare a țării noastre la o expoziție internațională a fost prilejuită de Expoziția universală de la Londra din anul 1851. Această expoziție a fost rezultatul unei inițiative a prințului consort Albert al Angliei și a Societății de artă, manufactură, comerț și industrie și s-a organizat în Hyde Park din Londra. Centrul de atracție l-a constituit Cristal Palace, o construcție pe patru nivele, de proporții impresionante pentru acea vreme, ridicată din metal și sticlă. Pe cei 87.000 mp au expus 20 de țări. Locul principal l-a ocupat, cum era și firesc, Anglia, urmată de Franța, Germania, SUA, Austria, Italia ș.a.¹ Țara Românească a participat la expoziția londoneză în cadrul standurilor Turciei.

În Țara Românească, pregătirile pentru participarea la Expoziția de la Londra au început în urma primirii scrisorii vizirale din 13 octombrie

¹ Georgeta Penelea, *Participarea Țării Românești la expoziția universală de la Londra – Rev. muz. 2/III, p. 167.*

1850, care dispunea strângerea obiectelor și expedierea lor la Constantinopol.

Barbu Știrbei, potrivit instrucțiunilor, a alcătuit o comisie ce urma să se ocupe de selecționarea exponatelor. Din comisie făceau parte banul Mihai Ghica, logofătul Nicolae Băleanu, postelnicul Ion Filipescu, doctorul A. Asache, clucerul Poenaru, maiorul Salman și pitarul Ioan Manovici.

Lista produselor românești participante la expoziție nu a fost prea variată, nici prea bogată și nici reprezentativă pentru stadiul de dezvoltare a economiei țării. Aceasta cuprindea, între altele: lână țigaie, păr de capră, mătase toarsă, borangic, piei de oaie brute, piei de oaie vopsite, tutun de Găești, rășină, în melițat și nemelițat, cânepă melițată, postav negru etc.

Participarea Țării Românești la Expoziția universală de la Londra, deschisă la 1 mai 1851, a fost, se înțelege, modestă, din cauza situației în care se afla față de Imperiul Otoman. Totuși, această prezență timidă într-un for expozițional, își avea importanța ei, ca prim contact cu problemele și realitățile noi ale vieții europene de la mijlocul veacului trecut.

După Unirea Principatelor Române se va forma un curent favorabil – semn incontestabil al dezvoltării capitaliste – pentru participarea la diferite manifestări internaționale expoziționale, așa cum a fost Expoziția universală de la Paris, din vara anului 1867. Pentru prima dată, la expoziția de la Paris, România avea pavilionul ei propriu, realizare care se datorează marelui om de cultură Alexandru Odobescu, comisarul general al țării noastre pe lângă comisia organizatoare franceză. El a ținut ca România să ia parte la expoziție în pavilioanele special amenajate pe Câmpul lui Marte și alături de produsele agricole și cele ale subsolului să fie și o secție de artă care să cuprindă realizările artistice de pe teritoriul țării.

Comitetul de organizare al secțiunii române se compunea din: Alexandru Odobescu, comisar general, locotenent colonel Alexandri, fratele poetului comisar delegat la Paris, principele George M. Șonțu, comisar ajutor la Iași, Petre S. Aurelian, comisar ajutor la București, George Steriadi, secretar și Ar. Ene Baudry, arhitect.

Comisariatul general francez adoptase următoarea clasificare pe grupe pentru expoziție²:

În grupa I se expuneau operele artiștilor plastici Grigorescu, Tătăărăscu, Mișu Pop, Karl Storck s.a., în grupa a II-a obiecte luate din Muzeul de istorie naturală; în grupa a III-a scoarțe, piese de olărie, toate provenite din industria țărănească; în grupa a IV-a țesături de bumbac, postav, mătase; în grupa a V-a produse brute ale solului și subsolului:

² Enciclopedia României IV, p. 306, 307.

marmură, cărbuni, petrol, minerale, chihlimbar, lemn, blănuri, in, cânepă, într-un cuvânt, tot ce țara avea în cantitate mai mare; în grupa a VI-a câteva instrumente agricole, o miniatură de gospodărie țărănească; în grupa a VII-a toate produsele agricole și alimentare proaspete și conservate, iar în grupa a X-a, o colecție completă de costume naționale.

Pentru prima dată, se prezentau într-o expoziție obiecte de artă populară românească, dintre cele strânse de Al. Odobescu, cu prilejul călătoriei sale de studii la mănăstirile din Argeș și Vâlcea, împreună cu prețiosul tezaur găsit la Pietroasa.

Dintre obiectele de artă populară selecționate pentru expoziție din județul Argeș, amintim: 3 costume femeiești din plasa Podgorii aparținând proprietarilor Șuța Ion Badulea, Dumitra lui Uța Mățăoanu și Niță Sulescu, 2 marame aparținând Tudoriței Stan Deaconu din Podgorie, 6 marame din Rucăr aparținând Bucurei Ion Coterlețu, 4 fote și 4 ii de la Schitul Nămăești, o ie cusută cu fir aparținând lui Iosif Bunescu din Rucăr, un plocad colorat tot al lui Iosif Bunescu, un cojoc fără mâneci al lui Nae Predoiu din Câmpulung – Muscel, 3 perechi de bete, proprietar Maria Macsimilia, monahă la Nămăești, 6 șervete mari, 6 prosoape, un costum de poștalion, 4 coturi de dimic albă și 4 coturi de zeghe neagră aparținând Paraschivei Baștea din Rucăr.

Presa românească, deși a înregistrat această participare, în privința prezenței artistice a publicat numai câteva articole apărute în publicația franceză a expoziției³ privind pavilionul țării noastre, în care se spune doar că: „ocupă un loc foarte restrâns în expoziție”.

Receptiv la toate acțiunile, care pe plan european implicau într-un fel sau altul și prezența României, Iosif Vulcan, fondatorul revistei „*Familia*”, a publicat în paginile revistei sale numeroase aspecte privind pavilionul și obiectele românești de artă populară la expoziția de la Paris. Înaintea deschiderii expoziției, Vulcan își anunța cititorii că: „României în parcul expozițiunii (clădit după modelul bisericii Stavropoleus din București) a atras atenția împăratului (Napoleon al III-lea) și a împărătesei. Juriul a examinat la 6 aprilie costumele românești, care au fost foarte mult prețuite și, desigur, vor căpăta medalii”.

Accastă mare expoziție a fost vizitată și de Vulcan la Paris, care, în articolul intitulat „*Suvenirii de călătorie*” scrie: „Văzurăm expuse porturi din Romanai, pălării, pănure multe, un număr mare de veșminte țărănești, cojoace, călțuni, opince prea frumoase, pantoafe, postavuri din fabrica lui

³ *L'exposition universelle de 1867*, Ilustree, Paris.

Kogălniceanu, un costum de poștalion din districtul Argeșului, premiat cu medalie de aur, urmară apoi costumuri foarte pitorești din Câmpulung - Muscel, Suceava, Bacău, Romanați, toate premiate, cămăși femeiești, spăcele și alte veșminte foarte frumoase... Deosebitu costumele țărănești și-au eluptat aplauzele recunoscătoare din partea publicului și medalii de la juriu”.

În „*Paris Guide*”, D. Kaempfen, pe atunci director al muzeului Louvre, scria relativ la participarea noastră: „România n-a luat nici un premiu din cele mari, din cauza comitetului ei care a servit-o rău. Nimeni dintre români n-a dobândit vreun grad din Legiunea de onoare, în această mare sărbătoare și răsplătire a muncii. Toate țările figurau în lista decorațiilor de aproape 500 de cavaleri, numai România nu este între dânsle, cu toate că și ea a venit la expoziție, cu toate că și are producători aleși și cu toate că a cheltuit din tezaurul public peste un milion lei”.

Într-adevăr, nu dobândise distincțiile pe care le merita, deoarece produsele expuse sosiseră prea târziu, când cea mai mare parte dintre jirii sfârșiseră lucrările. Cu toate acestea, ni se acordaseră 3 medalii de aur, 9 de argint, 35 de bronz și 38 de mențiuni onorabile.

O altă expoziție universală la care participă și România, în secolul al XIX-lea, a fost organizată la Viena, în 1873. Expoziția avea mai multe secții: artistică, educativă, asistență sanitară, industrie casnică etc. La această expoziție, România participă într-un cadru mai restrâns decât cel de la Paris, producând, cu toate acestea, o impresie foarte bună.

Comitetul de organizare a expoziției românești era compus din Cezar Bolliac, P.S. Aurelian, C.D. Atanasiu, Gr. Bengescu, numit și comisar general. Comitetul își începuse activitatea încă din anul 1872, adunând, colecționând și cumpărând obiecte. Această participare a României la expoziție se datorează, în mare măsură, inițiativei și zelului doctorului Carol Davila, deși nu fusese investit cu nicio calitate oficială de către guvern.

Expoziția universală organizată la Viena, în anul 1873, a fost un prilej de a face cunoscute peste hotare realizările artei populare românești. O bogată și vastă colecție reprezentativă privind industria casnică a olăritului din Vlădești, Argeș, un album voluminos lucrat pe pânză de casă și în care s-au adunat multe din izvoarele artei românești copiate după iile și fotele vechi, o vastă colecție de broderii artistice, costume populare, iată numai o vagă enumerare a comorilor de artă populară trimise la expoziție⁴.

⁴ Dr. I. Weinberg, *Carol Davila*, Ed. Tin., 1960, p. 95.

Întreg materialul artistic și didactic argeșean trimis de Davila la expoziția vieneză era rodul muncii desfășurate de elevele de la azilul *Elena Doamna*, care au colectat, au sortat și au catalogat tezaurul de frumuseți artistice românești, care au cucerit votul diverselor jurii și au adus artei noastre naționale numeroase premii decernate la expoziția din 1873.

În scopul unei mai bune selecțiuni, obiectele, înainte de a fi expediate la Viena, au fost expuse în luna martie 1873 în saloanele hotelului Herdan (bulevard). După ce au fost supuse examinării juriului, mai precis „opinieii românești”, ele au fost expediate la Viena.

După deschiderea expoziției, ziarele locale laudau produsele românești, dintre care „costumele populare au avut mare efect”. În limbajul descriptiv colorat al epocii, distingem valoarea artistică ridicată a obiectelor ieșite din mâna atâtor meșteri anonimi și, în mod deosebit, varietatea motivelor ornamentale ce împodobesc costumele populare.

Iată cum descrie Iosif Vulcan colțul etnografic al expoziției române de la Viena: „... Costumele femeiești sunt o deosebită atracțiune, mai cu seamă cele de borangic cusut cu argint. Marama musceleană țesută în arabescuri fine de aur și mătase, ia de aceeași stofă, încărcată cu abundență cu cele mai alegorice cusături bizantine. Nu mai puțin pitorești sunt costumele bărbătești. Mai cu deosebire, se disting frumoase costume de postav fin alb, cusut cu flori de mătase, cum îl poartă tinerii avuți de la țară din Argeș sau Romanaii”.

Produsele celor 1498 de participanți fuseseră instalate între pavilionul presei și pavilionul industriei austriece, pe un spațiu de 655 m.p. și fuseseră recompensați 237, astfel: o medalie de aur, 10 medalii de progres, 57 medalii de merit, 8 medalii de bun gust, 147 mențiuni onorabile și 7 medalii de colaboratori.

După cinci ani, s-a organizat la Viena o altă expoziție universală. Participarea țării noastre la această expoziție din anul 1878 a fost mult mai redusă. Totuși, pe lângă celelalte produse, cu care România a participat la expoziție, mai consemnăm: mătase, blănuri, lână de cea mai bună calitate, piei crude și lucrute, instrumental agricol și de chirurgie, pălării, diferite stoffe, precum și albumul lui Szatmary, care reprezenta aspecte pitorești din țară și costume populare românești.

Tot pe linia acestor manifestări cu caracter expozițional, la care a participat și România, în veacul al XIX-lea, se înscrie expoziția de la Londra din anul 1884, organizată de către Howe și James. Un loc important în expoziția românească l-a avut „industria țărănească română în scopul de a aduce această industrie la cunoștința favorabilă a publicului englez”.

Cel mai mult a încântat publicul londonez arta populară. Cea mai nimerită apreciere asupra valorii exponatelor românești o considerăm pe cea apărută în coloanele ziarului englez „*The Queen*”. „... Stofele indigene țesute cu mâna sunt minunate. Atât sunt de mlădioase, de gingașe și de fine, încât nu pierd câtuși de puțin din frumusețea lor când sunt colorate. Unele sunt brodate cu multă artă după niște mici deseneuri convenționale, lucrute cu mătase gălbuie, altele din ele au borduri de fir tras cu cusături de mătase. Costumele naționale pe care le cunoaștem din gravuri, dacă nu și în natură, produc un efect din cele mai frumoase. E de observat că predomină cusătura încrucișată în toate formele ei... Scoarțele indigene au culori vii și par a fi nedestructibile. ... Într-un cuvânt, această expoziție, deși mică, produce un efect general foarte interesant atât sub punctul de vedere al noutății, cât și sub acela a meritului artistic al obiectelor ce conține”⁵.

România, aflată în perioada marilor prefaceri economice de la sfârșitul secolului al XIX-lea, este din nou invitată de Franța pentru a participa la expoziția internațională de la Paris, din 6 mai 1889. Deși guvernul era gata să decline invitația la grandioasa competiție ce se anunța, totuși, din îndemnul scris și verbal al lui Dimitrie Butculescu, se constituie un comitet național, compus din 165 de persoane, reprezentând corpurile legiuitoare, industria, comerțul, publicistica și alte ramuri de activitate. Președinte al comitetului a fost ales prințul George Bibescu. S-au constituit comitete județene la Bârlad, Iași, Vaslui, Câmpulung-Muscel, Turnu Măgurele și Craiova⁶.

Administrația expoziției franceze pusese dispoziția României 1146 m.p., dintre care 416 m.p. în galeria produselor industriale, 240 m.p. pentru restaurantul național, 400 m.p. în galeria agriculturii și 90 m.p. în Palatul artelor frumoase.

Expozanții, în număr de 732, erau repartizați pe grupe, după cum urmează:

Grupa I: Arte frumoase – 20 expozanți;

Grupa II: Educațiune și învățământ – 46 expozanți;

Grupa III: Mobilier și accesorii – 71 expozanți;

Grupa IV: Țesături, îmbrăcăminte și accesorii – 339 expozanți;

Grupa V: Industriile extractive, produse brute și lucrute – 65;

Grupa VI: Unelte și proceduri pentru industriile mecanice - 37;

Grupa VII: Produse alimentare – 150;

⁵ Rev. muz. 2/1973 -- I. Godea: *Prezența artei populare românești în diferite expoziții organizate în veacul al XIX-lea.*

⁶ Enciclopedia română.

Grupa VIII: Agricultură, viticultură, sericicultură – 4 expozați.

La expoziție, între produsele românești, se înscriu și cele de interes etnografic, în special obiectele de ceramică. Din județul Argeș au fost prezente la expoziție: 2 blide, 2 talere, 3 oale și 5 ulcioare lucrate de Cărlănuș P. Ion din Golești Brăția Muscel. Despre obiectele de ceramică românească la expoziția pariziană, tot revista „*Familia*” remarca: „Obiectele de ceramică sunt lucrate cu multă artă și bun gust, cu cea mai mare finețe și frumusețe. Parte din aceste vase sunt prea frumos smălțuite în diverse culori și desemnuri”.

Puținele obiecte care ni s-au păstrat la Muzeul de artă populară de la aceste expoziții, organizate în ultimele decenii ale veacului trecut constituie documente importante, ce oglindesc caracterele specifice ale centrelor de artă populară din județul Argeș la acea epocă.

Ele aduc, în același timp, o contribuție importantă la istoria meșteșugurilor populare românești, completând harta centrelor de artă populară din țara noastră.

Bibliografie

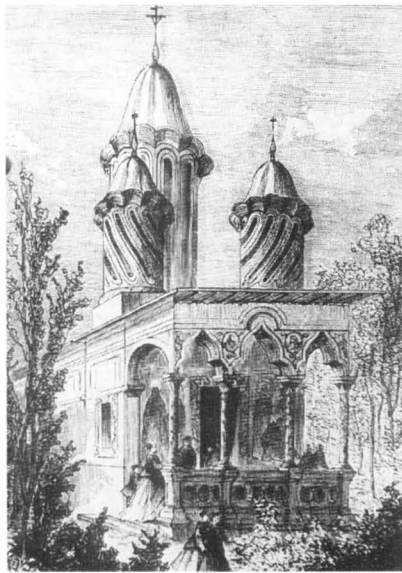
- Georgeta Penelca, *Participarea Țării Românești la expoziția universală de la Londra* – Rev. muz. 2/III, p. 167;
Enciclopedia României IV, p. 306, 307;
L'exposition universelle de 1867, Ilustreé, Paris;
Weinberg, I., *Dr. Carol Davila*, Ed. Tineretului, 1961, p. 95;
Enciclopedia română;
Revista „*Familia*”, 19, 1873, p. 228;
Revista „*Familia*”, 17, 1878, p. 203;
Rev. muz. 2/1973 - Ioan Godea, *Prezența artei populare românești în diferite expoziții organizate în veacul al XIX-lea*.

Costum de „poștilion” din Argeș, premiat la Paris în 186

Costum din Romanăți, premiat la Paris în 1867

Pavilionul României la Expoziția universală de la Paris – 1867

Port din Vlașca, premiat la Paris în 1867

Objects of folk art of Arges county heritage participating in international exhibition in the 19th century

Folk art of Argeş charms by harmonious proportions, the beauty and diversity of decorative motifs, from ornamental compositions ingenuity and by its rich color. The successes achieved by the Romanian in the exhibitions abroad in the nineteenth century show originality and her old tradition. Romania's first participation in an international exhibition was occasioned by the World Exhibition in London in 1851, which was held in Hyde Park. List of Romanian products participating in the exhibition included: wool pan, goat hair, spun silk, raw sheep skins, resin, black cloth etc. The next exhibition of our country was the universal Exhibition of Paris in 1867, where we are given three gold, nine silver, 35 bronze medals and 38 honorable mentions.

Another World's Fair at which was present Romania was organized in Vienna in 1873. This was an opportunity to make known abroad the achievements of Romanian folk art. A collection of pottery from the domestic industry from Vlădeşti, Arges, an album worked on the bulky homespun and that gathered many of the sources of Romanian art copied Wrap round skirts tions and old, a vast collection of artistic embroidery, costumes, much more a vague listing of folk art treasures sent to the exhibition.

After five years, was held in Vienna another World's Fair. Our country's participation at the exhibition in 1878 was much lower. However, in addition to other products with which Romania participated in the exhibition, also noted: silk, fur, wool of the highest quality raw hides and workers, the agricultural and surgery, hats, different fabrics and scrapbook Szatmary, which was picturesque aspects of country and Romanian folk costumes. Also on the line of these events exhibitions where Romania attended too in the nineteenth century was the exhibition in London in 1884. Administration of the French exhibition made available to Romania 1146 sqm.

SOCIETATEA MUȘCELEANĂ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Prof. Claudiu Călcîi
– Școala Nr. 3 „Nanu Muscel” –

Sfârșitul Marelui Război în 1918 va însemna pentru jandarmii musceleni reluarea misiunilor specifice pe timp de pace. Jurnalul Istoric al Companiei de Jandarmi Muscel prezintă o bogată activitate a jandarmilor pentru combaterea infracțiunilor și pedepsirea celor certați cu legea. Deși are un accent de modernitate, crima organizată nu a devenit o problemă abia în zilele noastre, fiind o problemă cu care se confruntau jandarmii musceleni încă de acum un secol. De la infracțiunile mărunte și până la combaterea crimei organizate, reprezentată de așa numitele „bande”, activitatea jandarmilor a fost diversă, îmbrăcând adesea accente dramatice. Au existat însăși momente care, prin natura întâmplărilor, mutau dramatismul în planul comicului de situație. Toate acestea ne oferă o imagine a societății muscelene de acum 80-90 ani, cu bune și cu rele. Pârâți și pârâcioși, victime și infractori, răfuieli pe lângă fusta uneia, înjungheri și împușcături ce ne aduc la imaginea știrilor de la ora 17, iată ce reflectă uneori aceste documente de arhivă. Primii zece ani ai perioadei interbelice abundă de astfel de întâmplări.

„Furtul scolului” în această zonă a avut loc în 1920. Nu mai puțin de 21.000 lei fuseseră furăți de Ioana Stan Bulea. Era o sumă foarte mare, dar de care aceasta n-a apucat să se bucure. A fost prinsă, în cele din urmă, de plt. Firță Florea, care a fost citat pentru merite deosebite și premiat cu 80 lei. Era începutul unui an cu destul de multe evenimente. Serg. Păsărică Gheorghe, serg. Nedelea Gheorghe și caporalul Pădure Iosif prind în pădurea Drăghici pe dezertorul Ion Stanca Marin, considerat un criminal periculos. Succesele nu se opresc aici. Și pentru că aminteam de crima organizată, două lovituri se aplică acestui gen de infracțiuni. O „bandă” de 9 țigani, recunoscuți hoți de cai, sunt prinși și înaintați Parchetului. Odată cu ei sunt recuperați și 16 cai, ce vor fi înapoiți păgubiților. La puțin timp, șeful secției Rucăr și subordonații săi prind o bandă de 8 tâlhari „care terorizau întreaga populație”¹. Haiducul Radu Anghel murise, dar obiceiurile sale au rămas prin partea locului. Alți „haiduci” moderni erau prin părțile Râncăciovului. Tot în bandă și tot croiți pe îmbogățire rapidă. Trei tuciiuri

¹ CPPCJ Câmpulung, *Jurnalul Istoric al Companiei de Jandarmi Muscel*, p. 30

numiți „țigani nomazi” băgaseră spaima în localnicii cărora le spărgeau casele. S-au potolit pe mâna jandarmilor.

În sudul județului Muscel avem înregistrate mai multe infracțiuni în anul 1921. Spargerii de locuințe, furtul de arme militare, bani, salbe de galbeni. Jandarmii au acționat pretutindeni prompt. Din păcate, așa cum nu există pădure fără uscături, este consemnat și cazul plt. maj. Stoenescu Teodor din Podgoria care a fost mituit cu suma de 1000 lei de către Marin Pena, pentru a-l șterge de pe lista cu mandate de arestare. Nu se specifică măsurile luate împotriva acestui jandarm, dar este posibil ca acestea să fi fost dure. Dovadă că, în anii următori, vom găsi destul de multe tentative de mituire a jandarmilor, care însă nu vor avea nici un succes, ele fiind respinse și denunțate. Anul 1922 va aduce și câteva evenimente grave care vor ridica semne de întrebare asupra securității jandarmilor musceleni. Comandantul Companiei de Jandarmi Muscel este atacat cu focuri de armă, la Ciumești, de către Victor Tuță, care ulterior va fi prins și arestat. La Godeni, doi indivizi au atacat pe serg. Petcu Tudor. Acesta îi surprinsese cu vitele în pădurea satului Aninoasa în punctul „Bătaia”². Un nume interesant, confirmat încă o dată prin pățania sergentului.

Poate că cel mai spectaculos eveniment are loc un an mai târziu, protagoniști fiind un dezertor și plt. Pătru Florea. Ureche Nicolae, dezertor din Regimentului 30 Infanterie Muscel, lucra la tăirea ghietii într-un zăvoi de pe Argeș, lângă Pitești. Era un loc de muncă mai ferit de privirile și curiozitatea semenilor care ar fi putut să-i pună în primejdie identitatea. N-a fost însă suficient. După cinci ani de la sfârșitul războiului, când poate se credea în siguranță, este depistat de jandarmul amintit. De aici, urmărire ca în filme. Dezertorul sare în Argeș și-l trece înot. Jandarmul sare și el în apă. A...am uitam să menționăm: era luna februarie, deci în mijlocul iernii. După „baia” la copcă, dezertorul este alergat și prins în cele din urmă. Episodul a fost atât de neobișnuit, încât i-a fascinat și pe ziaristii de la „Dimineața”, care l-au relatat.

De la frigul iernii la căldura verii. Și, într-adevăr, vara lui 1923 a fost foarte fierbinte. Locuitorii mahalalei (cartierul) Mărcuș au introdus forțat vitele lor pe proprietatea statului. Jurnalul Companiei îi numește „Rebeli armați cu ciomege, pietre, topoare”. Mărcușenii ar fi lovit personalul silvic și un jandarm, câțiva dintre autori fiind apoi prinși și arestați.³ Strașnici oameni muscelenii ăștia, dar tare puși pe hartă. Dacă țărani foloseau ciomege, intelectualii aveau pistoale. De exemplu,

² ibidem p40

³ CPPCJ Câmpulung, *Jurnalul Istoric al Companiei de Jandarmi Muscel*, p42

învățătorul Gheorghe Marinescu, îl vede pe Marin Crăsnoiu că fură nuiele de pe proprietatea lui și îl împușcă mortal. Ca un veritabil cowboy al Vestului sălbatic, Marinescu se mai duelează cu....genuchiul lui Ștefănescu, în drum spre casă. Evenimentele cu care se confruntă jandarmii se mențin pe această linie: alți cai furați, un muscelean este înjunghiat, un altul dă cu sapa în cap unei vecine, un derbedeu pradă pe un avocat...

Din nou, crima organizată își face loc în paginile jurnalului. O bandă din 25 indivizi au spart casa lui Gălbenuș Bucur din Țițești. Erau mascați și înarmați cu cuțite. Din fericire pentru liniștea cetățenilor, sunt prinși de jandarmi. La fel și autorul spargerii de la Banca populară „Dorința” din Dobrești. S-o fi luat după nume și a dorit și el ceva parale. Fără formulare greoaie și timp pierdut la ghișeu.

Anul 1925 aduce seria întâmplărilor tragico-comice. Perceptorul (cel care strângea taxele) din Călinești își sparge propria casă pentru a-și fura bani strânși pentru stat. O fi păcălit pe mulți, dar nu și pe jandarmi. La Puchenii fiul, mascat și înarmat, își jefuiește tatăl. Probabil că acesta din urmă era cam strâns la pungă. Iar la Colibași, primarul și jandarmul se încaieră. Jandarmul este dezarmat și rănit cu un cuțit. În urma cercetărilor se descoperă un adevărat scenariu de telenovelă din care nu lipsesc declarațiile fierbinți ale alesului comunei pentru soția șefului de post.

O problemă foarte gravă o constituia incendierea pădurilor. Astfel, în anul 1930, comunele Dragoslavele și Stoenești au fost primele lovite de furia incendiatorilor. A ars o parte din pădurea Runcu-Slobozia, iar apoi pădurea Obștei Stoenești. Alt val de incendii lovește zonele Pleșea și Pristava. Locuitorii celor două comune și jandarmii le izolează cu greu. Incendiile provocate lovesc apoi sudul județului la Râncăcioș și Dobrești. Motivele și identitatea piromanilor rămân însă o enigmă pentru jandarmi.

Perioada 1930-1933 abundă de rapoarte privind hoți de biserici, spargerii de locuințe, braconaj, hoți de lemne, încercări de mituire a jandarmilor și altele. Este perioada Marii Crize Economice, când sărăcia și disperarea și-a pus amprenta asupra comportamentului antisocial al muscelenilor.

Notele informative culese de jandarmii musceleni în anii următori ne duc la imaginea unei societăți muscelene aflată la granița între tragic și comic. Învățătorul Ivașcu din Podgoria bea și doarme pe catedră. Un preot propune în biserică la o enoriașă să aibă o relație de dragoste și apoi află tot satul. La Buzoiești un director de școală n-are autoritate și întârzie la program, iar la Rucăr sătenii se revoltă împotriva moașei Maria Rădulescu, din motive greu de înțeles.

Odată cu introducerea stării de asediu, la 11 februarie 1938, „toate puterile atribuite prin legi și regulamente în tot ce este referitor la menținerea ordinii publice și siguranța statului trec în totul în mâinile autorităților militare”. Prin urmare, atribuțiile jandarmilor musceleni cresc foarte mult. De exemplu, producția agricolă a devenit o chestiune de siguranță a statului și va fi atent analizată. În contextul începutului celui de-al Doilea Război Mondial, jandarmii au întocmit o dare de seamă asupra situației agricole a Județului Muscel. Astfel, existau 19541 ha teren agricol, din care se arase doar 1207 ha și se însămânțase numai 291 ha. În darea de seamă semnată de mr. Scarlat Roșianu, se explica că timpul ploios, lipsa cailor rechiziționați, lipsa oamenilor concentrați și a „mașinilor de treerat” au condus către această situație. Urmarea acestei situații va fi dependența de importurile de cereale din alte județe și foamea generalizată. Comandanul Legiunii, Octavian Ursuleanu, își anunța superiorii că nu s-a respectat prețurile de achiziție la cereale în județele producătoare, nu s-a procedat la rechizițiile necesare și nu s-au predat cerealele către populație până când nu s-au satisfăcut nevoile armatei⁴. Lipsa porumbul și mălaiul, iar populația a ajuns să se hrănească numai cu dovlecei și cartofi fierți. Copiii nici nu mai puteau merge la școala din cauza foamei. S-au văzut femei și copii plângând.

Nota informativă prezintă o stare de spirit agitată a populației, în condițiile unei ierni timpurii și a lipsei cerealelor. Soldații întorși de pe front își manifestă indignarea că familiile lor nu au ce mânca, iar lucrările de interes public stagnează. „Populația își exprimă neîncrederea în autorități și nu este exclus să se dedea la oarecari manifestații”, arată comandantul jandarmilor musceleni. Și, într-adevăr, acestea nu au întârziat să apară. După ce s-a introdus măsura ca să se împartă mălaiul pe cartelă numai locuitorilor orașului, populația de la sate, fiind refuzată, s-au răzvrătit spărgând geamurile și ușile de la morile lui Teșileanu și Mușătescu și s-au bătut cu comercianții. Probabil au existat și alte motivații în această acțiune. Negustorii făcând speculă cu cereale. „Negustorii D-tru Mușătescu, Predoiu și Vișoiu vând noaptea cereale negustorilor de la sate, care fac apoi speculă⁵, arată jandarmii. Altă revoltă apare la Voinești, pe 23 nov 1941, unde 50 de persoane, în frunte cu Idor Alexandru, au mers la primar să le dea porumb.

Agitații au apărut și în rândul muncitorilor. Jandarmii raportau despre salariații de la „Lignitul” Schitu-Golești că erau nemulțumiți din

⁴ Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Argeș, fond Legiunea Jandarmi Muscel, Dosar 3/1940-1942, f 161

⁵ Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Argeș, fond Legiunea Jandarmi Muscel, Dosar 3/1940-1942, f 182

cauza salariilor mici, deși viața s-a scumpit și nu li se acordă asistență medicală. Lucrătorii de la Cărbunele Godeni erau revoltați că nu li s-au dat salariile⁶. Cei de la CAPS Stâlpeni au reclamat că li s-a reținut prea mult la salariu – 10% pentru corporație, 500 lei pentru armată, 168 lei pentru carnetele CFR și alte sume pentru refugiați.

Ulterior, prin falsificare, astfel de scene vor fi memorate în istorie ca „opere” a mișcării comuniste, apărute în cadrul luptei de clasă.

ABSTRACT

End of the Great War in 1918 will mean for the Muscel Geandarms resume peacetime missions. Official History of the Company show a rich activity of Muscel Gendarmes to combat crime and punish those argue with the law. Despite its emphasis of modernity, organized crime has not become a problem today, is a problem faced by the police yet musceleni a century ago. From petty crime and to fight organized crime, represented by the so-called "gang", the police activity was varied, often took the dramatic accents. There were moments itself by nature random, moved situație. Toate comic drama in this plan gives us a picture of society muscelene now 80-90 years, with good and bad.

⁶ *ibidem*, Dosar 23/1940, f 83

OGLINDIREA FOSTULUI JUDEȚ MUSCEL ÎN DOCUMENTE CARTOGRAFICE

Marin Mihail Giurescu
-București-

Partea I- Județul Muscel până la 1700

Vatră de veche locuire, a cărei vechime se pierde în trecutul îndepărtat, a favorizat pe văile râurilor, pe dealuri și în depresiuni, dezvoltarea a numeroase așezări omenești, cu o populație numeroasă, a cărei organizare politico-administrativă a fost semnalizată abia pe la sfârșitul secolului al XIII-lea, când s-a constituit Curtea Domnească de la Câmpulung, elementul primei formațiuni politice feudale din Valahia, nu din Țara Românească, așa cum le place filo-romanilor de concepție latinistă să o numească.

Cronica menționează prin legenda descălecatului, că un voievod din Făgăraș, Radu Negru, pe la 1290: *ridicându-s-a de acolo cu toată casa lui și cu mulțimea de noroade și pogorându-se pre apa Dâmboviței a descălecat la Câmpulung și începu a face țară nouă și au pus scaunul de domnie, făcând case domnești și curți de piatră și o biserică frumoasă, mare și înaltă* (din Letopisețul Cantacuzinesc- 1290-1690, ediția critică întocmită de C.C. Giurescu și D. Simionescu- Ed. Academiei, 1960, p. 2).

Teritoriul dependent de Curtea Domnească de la Câmpulung, s-a constituit în districtul sau județul Muscel, care împreună cu cel de la Argeș, cel de la Târgoviște și celelalte din Muntenia, precum și cele din dreapta Oltului din Oltenia au constituit primele nuclee ale înființării voievodatului Valahia, numit de cei din Transilvania, Valahia Transalpina, iar în unele lucrări îl găsim și cu denumirea de Valahia Magna (Mare), corespunzând Daciei Alpestris, pe harta lui Ortelius, din 1595, principat format în Evul Mediu pe teritoriul Daciei, împreună cu voievodatul Moldovei, cu principatul Transilvaiei și cu Sirfia, cum era denumită Dobrogea în Evul Mediu, așa că denumirea de Principatele Române, pe care o folosesc unii, nu se justifică.

În privința denumirii, fostul județ Muscel, care a apărut pe unele documente scris și Mușcel, a făcut abstracție de la regula celorlalte județe din jur, care și-au primit numele de la râurile principale, în bazinele cărora erau cuprinse ca: Argeșul, Buzăul, Dâmbovița, Ialomița, Prahova,

Teleormanul etc., denumirea lui derivând de la peisajul dominant al dealurilor, pe care localnicii le numesc muscele , în loc de mucele sau mucelele, cum sunt denumite în alte părți. Dacă și-ar fi primit numele de la reședință ar fi fost 2 județe cu același nume, fiindcă exista și în Moldova un județ cu numele de Câmpulung, nume provenit de la reședința sa, orașul Câmpulung. Pentru a se evita confuzia, deoarece sunt două orașe cu numele de Câmpulung, la cel din Moldova i s-a adăugat și denumirea de „moldovenesc”, iar celui din Muntenia, Câmpulung-Muscel.

Pentru faptul că nu a fost semnalat mai înainte de secolul al XIII-lea, nu înseamnă că nu a existat. Simion Mehedinți, considerat alături de George Vâlsan întemeietorul geografiei științifice și a învățământului geografic din țara noastră, în Disertația Inaugurală pentru obținerea titlului de doctor în geografie intitulată *Ueber die Kartographische Induktion* , susținută în anul 1899 la Facultatea de Înalte Studii Filozofice a Universității din Leipzig- Germania și tipărită în același an tot la Leipzig, scria că harta conține sau induce și elemente pe baza cărora putem deduce interdependența sau conexiunea dintre fenomene și trage anumite concluzii.

Pe hărțile din perioada antică, deoarece nu se cunoșteau limitele țărilor sau ale subunităților administrative, se scriau numele popoarelor sau ale triburilor, așa cum putem vedea, de exemplu, pe harta întocmită de Eratostene în sec. III î.e.n. (cca. 220), reconstituită de A. Forbiger în anul 1775, după descrierile lui Strabon și a altor istorici în lucrarea „*Strabo Allgemeine Erdbeschreibung*”, pe care vom observa că geții locuiau atât la nordul, cât și la sudul Dunării (Danubius oder Ister Fl.).

Analizând harta „*Nona Evropae Tabula*”, din „*Atlas Ptolemaeus*”, ediția P.D. Turre, Roma- 1490, în care apare și Dacia, ne putem da seama că pe ea autorii ei, Marinus din Tyros și Ptolemaeus din Alexandria, care nu au fost localnici, au trecut pe lângă numele triburilor numai denumirile localităților importante, cunoscute pe vremea aceea, sec. II e.n., dar asta nu înseamnă că între acestea era spațiu gol, nepopulat. Printre cele menționate figurează și denumirea Ordessos. Vasile Pârvan în articolul „*Considerații asupra unor nume de râuri daco-scitice*”, publicat în anul 1923, în „*Memoriile secțiunii de istorie*”, ale Academiei, seria III, tomul I, pag. 5-16, reluat și în lucrarea *Getica*, pag. 40-42, scrie că este corespondentul deformat al lui Argessos, devenit Argessis și crede că deformarea s-a datorat ori informatorului, care a transmis numele greșit, ori transcrierii greșite în manuscris; având în vedere că a fost menționat râul Argessis și localitatea de la care își trage numele, trebuie să deducem că Argeșul a avut și atunci afluenții pe care îi are și astăzi, pe văile cărora exista o populație care trăia

în numeroase localități dintre care a evoluat Câmpulungul, care o dată cu instalarea Curții Domnești s-a detașat ca centru politico-administrativ.

Câmpulungul, reședința județului, apare în documentele cartografice înaintea județului, începând cu aproape două sute de ani mai înainte, în harta Transilvaniei, întocmită de Ioan Honterus, în anul 1532, intitulată *Chorographia Transilvaniae-Siebenburgen*, în partea dreaptă jos, deasupra numelui *Valachiae Pars*, cu numele de *Langenau*. Sub acest nume apare și pe hărțile întocmite de către străini ulterior, după harta lui Honterus, ca de exemplu în harta lui Wolfgang Lazio, din 1570, în care, între Olt (*Allutus*) și Ialomița sunt înșirate numele orașelor: Târgoviște, Pitești, Argesch și *Langenau* (Câmpulung) și de asemenea, în harta lui Iacobo Castaldo, din 1584, intitulată „*Romaniae quae olim Thracia dicta*” (Romania care odinioară se numea Tracia).

Filo-romanul C. C. Giurescu, partizan al concepției latiniste, în lucrarea „*Principatele Române la Începutul secolului XIX*”, întocmită pe baza hărților rusești de la 1835 și 1853, la cap. I. pag. 7, scrie: *Cu veacul al XVIII-lea, cartografia Principatelor face un pas însemnat înainte. Chiar la începutul veacului, în 1700, apare la Padova, în Italia, harta Țării Românești, alcătuită de stolnicul Constantin Cantacuzino. Iar în 1737, se tipărește la Amsterdam Harta Moldovei alcătuită de Dimitrie Cantemir, încă din 1716, în timpul refugiului său în Rusia. Amândouă aceste hărți, datorită celor mai învățați români, ai vremii, au fost întocmite pentru informarea străinilor: cea dintâi pentru generalul Marsigli, prietena lui Cantacuzino, dar mai ales pentru istoricul Ioan Comnen și geograful Hrisant Notara, cea de-a doua pentru membrii Academiei din Berlin.*

În acest citat s-a strecurat o greșală de care poate autorul nu și-a dat seama, deoarece, cu anul 1700 nu a început veacul al XVIII-lea, ci s-a încheiat veacul al XVII-lea, iar veacul al XVIII-lea a început cu anul 1701. Ar fi putut să spună : „O dată cu sfârșitul veacului al XVII-lea și începutul veacului al XVIII-lea, cartografia Principatelor a făcut un pas însemnat înainte”.

Prima reprezentare pe care C. C. Giurescu o numește harta Țării Românești, autorul ei, stolnicul Constantin Cantacuzino, nici nu o numește hartă, ci *Pinax Geographicos*, care înseamnă schiță geografică și nu a Țării Românești, ci a „prea înălțatei domnii a Ungrovlahiei”.

C.C. Giurescu, într-adevăr a studiat lucrarea stolnicului și în ziua de 17 decembrie 1942 a ținut o comunicare la Institutul de Istorie Națională din București, pe care a dezvoltat-o și în anul următor a publicat-o în *Revista Istorică Română*, vol. XIII, 1943, cu titlul „Harta Stolnicului Constantin

Cantacuzino- O descriere a Munteniei la 1700”, însă în unele privințe avem puncte de vedere diferite, dintre care unele au reieșit din cele expuse.

Prima reprezentare cartografică în care a apărut județul Muscel, a fost a stolnicului Constantin Cantacuzino, intitulată *Pinax Geographicos*, a cărei imagine micșorată o reproducem în fig. 1, întocmită la sfârșitul secolului XVII și tipărită așa cum se menționează în titlu la Padova, în Italia, în anul 1700, de către Hrisant Notara, pentru istoricul Ioan Comnen, dedicată sau închinată voievodului Valahiei, Constantin Brâncoveanu. Titlul destul de lung, a fost scris și în grecește, și în latinește, care în traducere înseamnă „Schița geografică a Principatului Valahiei”, împărțit în 17 județe..., între cele două titluri fiind doar o diferență de nuanță.

Constantin Cantacuzino, stolnicul, a scris și „Istoria Valahiei dintru început”, pe care adepții concepției latiniste o numesc „Istoria Țării Românești” în loc de Istoria Valahiei, și această lucrare este mai mult o geografie istorică.

Marin Popescu Spineni, în lucrarea „România în izvoare geografice și cartografice”, apărută în anul 1978, p. 172, ne dă date interesante despre această istorie. Un timp nu s-a mai știut de această lucrare, apoi textul lucrării a fost scos la lumină de A.D. Crețescu și a fost republicat de M. Kogălniceanu în 1872, în a doua ediție a cronicilor, vol. I, iar paternitatea i-a fost stabilită de N. Iorga, în 1901.

În această carte este interesant modul în care autorul explică relația dintre băștinași și coloniștii romani, care este diferit interpretată de către diverși cercetători, în funcție de concepția pe care se situează. Pentru lămurire dăm următorul citat: „Măcară și acei dachi, măcară și acei romani, carii, apoi de multă vreme prent-atâția ani tot într-un loc trăind și lăcuind (...) atâta s-au amestecat și s-au unit, cât mai pe urmă împreună tuturor *dachi* le zicea, până când grecii, scriitorii întâi, zic toți, că le-au schimbat numele, ce le-au zis vlahi.” Din acest citat rezultă că nu romanii i-au influențat pe daci, ci dacii i-au asimilat pe coloniștii romani.

Geograful francez Jean Baptiste-Bourguignon d’Anville, membru al Academiei de Științe din Paris, în memoriul său despre Dacia spune că hărțile de până atunci referitoare la principate, erau imperfecte. La întocmirea celei de-a treia părți a hărții Europei, publicată în 1761, a folosit și trei materiale cartografice, obținute de la cei din principate, printre care: o mare hartă manuscrisă a Transilvaniei, *Schița Geografică* a lui C. Cantacuzino și *Principatus Moldaviae* a lui D. Cantemir și intenționa să facă și o hartă specială intitulată *Dacia Vetus et Nova*. O parte din această hartă a fost găsită de George Vâlsan la Biblioteca Națională din Paris și donată Bibliotecii Academiei.

În fig. 2 reproducem schița județului Muscel din reprezentarea cartografică a stolnicului Constantin Cantacuzino. Analizând această schiță, constatăm că pe lângă rețeaua hidrografică, formată din afluenți ai Argeșului și o parte din Dâmbovița, și relieful reprezentat prin movile hașurate, sunt reprezentate și un nr. de 25 așezări omenești, a căror diferențiere este redată prin semne convenționale distincte, remarcându-se reședința județului, orașul Câmpulung, scris cu ambele caractere, și grecești, și latinești, ca și numele munților.

Punând Câmpulungul în frunte, celelalte așezări, luate de la nord spre sud, în funcție de situarea lor pe cele două bazine hidrografice (Argeșul și Dâmbovița), sunt următoarele:

- 1- Bazinul Râul Doamnei: cea mai nordică, pe schița lui Cantacuzino, este localitatea Corbi, urmată de localitățile Stănești, Pietroșani, Retevoiești, Băilești, Jupânești, Tămășești, Piscani, Micești și Ciumești.
- 2- Bazinul Bratiei: Berevoiești și Vlădești.
- 3- Bazinul Râul Târgului: Câmpulung.
- 4- Bazinul Argeșelului: Nămăiești și Boteni.
- 5- Bazinul Dâmboviței: Rucăr, Dragoslavele, Văleni și Bădeni
- 6- Bazinul Argeșului, la sud de confluența cu Râul Doamnei: Golești, care a fost și sediul familiei boierilor Goleșcu și Călinești, ultima de pe schița județului.

În afară de localitățile enumerate, pe schița județului mai apar și patru mănăstiri, care sunt redată pe hartă cu semn distinctiv și anume: Aninoasa, în bazinul Râului Bratia, Vieroș în Valea Doamnei, la sud de confluența cu Argeșelul, la contactul cu piemontul Căndești, Râncaciiov, în piemontul Căndești, pe valea râului cu același nume, la est de Pitești, precum și Negru-Vodă, pe un deal din Bazinul Dâmboviței.

C. C. Giurescu, în articolul „Harta Stolnicului Constantin Cantacuzino- O descriere a Munteniei la 1700”. la pag. 18. unde a menționat localitățile județului Muscel a adăugat și localitatea Leordeni, ca cel de-al doilea sediu al unei familii boierești ,care nu este cuprinsă în această schiță a județului, întocmită de Stolnicul Constantin Cantacuzino. Deoarece în lucrarea stolnicului nu au fost cuprinse toate localitățile existente în județ, nu putem face o evaluare pe baza ei.

Lucrarea Stolnicului Constantin Cantacuzino s-a înscris în spirala evoluției cartografiei principatelor ca o etapă a lucrărilor aproximative, pregătind viitoarea etapă a lucrărilor precise, adică a hărților topografice, întocmite pe bază de măsurători precise.

Abstract: The fireplace housing has fostered the development of numerous settlements, including Campulung which appears in the late thirteenth century. The dependent territory of the Princely Court was established in Campulung Muscel County. In this paper we analyzed ancient maps and beyond. Campulung appears in the map of Transylvania in 1532 made by John Honterus as the Langenau. The first cartographic representation was that of the High Steward Constantin Cantacuzino, with a total of 25 settlements. It also appear four monasteries. The High Steward's paper prepared the future topographic maps.

EROI MUSCELENI ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Doina Talașman
-UM 02405 Pitești-

Pentru români, îndeplinirea cu cinste a obligațiilor militare a constituit mereu ce-a dintâi datorie morală, civică și juridică a tuturor cetățenilor, care s-a transmis în mod specific de-a lungul timpului, sintetizată în vorbirea populară prin sintagma „cine nu a făcut armata nu e bărbat”. De altfel, în folclorul românesc sunt exprimate toate particularitățile spirituale ale poporului nostru, dând astfel conținut conștiinței comune.

Structura psiho-morală a poporului nostru include și acele trăsături psihice ce caracterizau populațiile autohtone care, în urmă cu mai bine de 2.000 de ani, au format pe actualul teritoriu al României primul stat centralizat al dacilor. Despre aceștia, Herodot (484 – 425 î.e.n.) spunea că sunt „cei mai viteji și mai dreپți dintre traci”. Un alt istoric al antichității, Pomponius Nela (sec. I e.n.), îi caracteriza pe geto-daci ca fiind „oricând gata de moarte”, dată fiind credința lor într-o nouă existență. Legată de această credință, jertfa de sine în lupta pentru libertate dă relief profilului psiho-moral al strămoșilor noștri care, în lupte grele și apoi în conviețuirea cu romanii, au dat naștere unui popor nou, care a păstrat și a dezvoltat caracteristicile spirituale ale înaintașilor: vitejia, dragostea de adevăr și dreptate, caracterul dârz, înțelepciunea și modestia. Setea de libertate, hotărârea de a-și apăra meleagurile, sentimentele de conviețuire pașnică cu alte popoare sunt permanente ale spiritualității românești, cu puternice rădăcini în zbuciumata noastră istorie.

Românii au vocația vitejiei și au știut întotdeauna să fie oșteni, atunci când a fost nevoie. Exemplu în acest sens este nota publicată în ziarul „Timpul” din 7 octombrie 1942, privitoare la sacrificiul unui țaran din comuna Racovița, județul Muscel. Ioniță Degeratu luptase vitejește în cele două războaie: din 1913 și din 1916 - 1918. „La 22 iunie 1941 când ordinul Conducătorului Statului a chemat din nou la luptă feciorii Țării pentru recucerirea pământului sfânt al Basarabiei și Bucovinei de Nord, răpite de dușman, Ioniță Degeratu a dat tot ce avea mai bun, mai scump, mai drag: pe toți cei cinci fii ai săi”¹.

Vasile, născut la 3 ianuarie 1906. A fost încorporat la 6 februarie 1928 la Regimentul 1 Grăniceri. La 1 noiembrie 1938 a fost mutat la

¹ Arhivele Militare Române [în continuare A.M.R.], fond Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului, dosar nr. 321, f. 328

Regimentul 30 Dorobanți, cu care a participat la lupte. A fost grav rănit în piept în timpul luptelor de la Odessa² și a fost internat în Spitalul „Dr. Crețulescu” din Câmpulung la 8 mai 1943, fiind lăsat la vatră la 15 iulie 1943³.

Dumitru, născut la 17 februarie 1908, a fost încorporat la 1 martie 1930. A luat parte cu Regimentul 12 Infanterie la toate luptele până la Doneț, unde a căzut eroic la data de 17 august 1942⁴, lăsând în urmă soția și trei copii, toți cu vârste mai mici de 5 ani⁵.

Constantin a luptat pe front într-un regiment de vânători de munte, luând parte la lupte până la Odessa, unde a fost grav rănit la brațul drept. A suportat amputarea lui din umăr și a fost declarat invalid 80%, mijloacele de existență ale soției și celor doi copii reducându-se simțitor în urma acestei pierderi⁶.

Gheorghe, născut la 8 martie 1915, a fost încorporat la 1 aprilie 1937 la Batalionul 1 Vânători de munte. La 1 aprilie 1938 a fost mutat la Școala de Perfecționare pentru piloți de avioane de război. La 22 iunie 1941 a fost mobilizat la Batalionul 14 Vânători de Munte. La 15 iunie 1942 a fost „rănit în luptele de la Sevastopol la mână și picior de schije de brand și internat în spital”⁷ și la 3 septembrie 1942 a fost „clasat ca invalid de război cu procent de 80% și trecut în registrul de onoare”⁸.

Petre, născut la 8 iulie 1917, a fost încorporat la 1 martie 1939 la Regimentul 4 Grăniceri. La 5 noiembrie 1939 a fost mobilizat la Grupul 4 Grăniceri Pază, iar la 6 octombrie 1942 a fost desconcentrat, „având familia greu încercată față de pierderile din actualul război”⁹

Întreaga durere și zbuciumul sufletesc ale țăranului muscelean au fost surprinse de Pamfil Șeicaru în articolul „Neamul lui Ioniță Degeratu” din „Curentul” din 11 octombrie 1942¹⁰:

«Bătrâmul Ioniță Degeratu nu se plânge, acceptă grelele încercări ale războiului, așa cum pleacă resemnat capul când norul negru s-a spart deasupra holdelor lui într-un potop de grindină.

² *Ibidem*

³ *Ibidem*, fond C.R. Muscel, contingent 1928, f. 289

⁴ *Ibidem*, născuți 1908, literele D-I, f. 73

⁵ *Ibidem*, fond Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului, dosar nr. 321, f. 328

⁶ *Ibidem*

⁷ *Ibidem*, fond C.R. Muscel, contingent 1937, f. 252

⁸ *Ibidem*

⁹ *Ibidem*, contingent 1939, f. 152

¹⁰ *Ibidem*, fond Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului, dosar nr. 321, f. 328

Pentru concepția lui de viață, bărbații sunt sortiți luptei, așa cum femeile sunt destinate să fie mame. Ioniță Degeratu nu se poate împotrivi rânduiei lui Dumnezeu, nu-i o acceptare fatalistă a soartei, nu este cea tristă înțelegere orientală a vieții, ci o bărbătească primire a tot ce este scris fiecărui dintre noi. Nimeni nu pornește la război numai de dragul larmei câmpului de bătaie; de totdeauna, din străfunduri de secole neamul românesc nu a căutat vrajbă nimănui, în preajma hotarelor nu a plimbat priviri nesățioase de cotropire, el vecinic a fost obligat să se apere. Asta o știe Ioniță Degeratu. Nu a trebuit să învețe la școală, să-i arate învățătorul povestea neamului, a prins-o el din balade, din frânturi de legendă, din ce spuneau bătrânii, din ce a prins el că este rostul poporului român, așezat cum este mai rău, în bătaia vânturilor.

Îl doare tare pe Ioniță Degeratu amintirea lui Dumitru, căzut undeva, departe, în fundul Rusiei, pe Doneț. De câte ori îi vede copiii rămași orfani i se pare că îl vede pe cel ce nu se va mai întoarce niciodată, așa cum era micuț și, pe furiș, Ioniță Degeratu își șterge o lacrimă, că nu-i place să-l vadă nimeni cu ochii umezi de femeie; lui, ca bărbat, nu-i este îngăduit să se arate slab, chiar de i s-ar frânge inima în două de durere. El tace, de totdeauna Ioniță Degeratu a învățat să tacă, și când îl lovește o nedreptate și când încearcă o durere. Tăcerea este tăria lui, este fortăreața sufletului și nimănui nu are de ce să-și arate suferințele, căci nimeni nu-i poate fi de folos, cel mult o vorbă de mângâiere.

Îl chinuie cumplit pe Ioniță Degeratu că feciorul lui nu va odihni somnul de veci în pământul bun al țării, nimeni nu-i va ști mormântul, și camarazii lui, câți se vor mai întoarce îl vor fi uitat și ei. Cine știe dacă feciorul lui are măcar o cruce să-i însemne mormântul. Frământă și el gânduri, se trudește și el să afle răspunsuri pe care le poate smulge tăcerii, singurătății lui».

Familia Degeratu a devenit un exemplu al sacrificiului poporului român, așa cum concluziona Pamfil Șeicaru:

«Ioniță Degeratu nu este singur, el este unul din sutele de mii de români pentru care războiul este o dramatică realitate. Niciunul nu se plânge, toți păstrează aceeași ținută de o rară noblețe, toți contribuie la maiestatea stilului românesc în acest război.

Mă gândesc la atâția învățători căzuți în fruntea unităților ca ofițeri, pedagogi ai eroismului pe câmpiile de luptă, risipindu-și viețile cu o sfântă generozitate pentru a dăruia celor ce vor veni exemple fascinante.

Este nația întregă la fel ca Ioniță Degeratu: tace, se bate eroic și moare în Crimeea, pe Don, în Caucaz sau pe Volga. Neamul lui Ioniță Degeratu nu-i fâlos, nu știe ce este publicitatea, fastul teatral al gesturilor,

totul îl face cu firesc, cu acea impresionantă simplitate cu care se apleacă pe coarnele plugului tăind brazda în care va semăna, cu același firesc se bate tăind brazda în care voia lui Dumnezeu va semăna o fărâmă de dreptate pentru oropsitul lui neam.

Îmi revine în minte balada lui Coșbuc „Trei Doamne și toți trei”. Era inspirată din războiul de la 1877. Și atunci ne-am luptat departe de hotarul țării, tocmai în inima Bulgariei. Acum, ca și atunci, aceeași tăcută, calmă risipă de energii românești, căci de totdeauna neamului lui Ioniță Degeratu aceasta i-a fost partea: să se bată.

Dintr-o singură casă românească au pornit cinci bărbați pe front.

Iată fizionomia acestui neam tăcut, măsurat în gesturi, senin în fața morții, neclintit în aceeași vrere de a-și asigura o viață națională liberă și integritatea pământului Patriei.

Românul are un suflet clasic: să dăm vieții noastre intelectuale nobilul stil clasic al acestui popor pe care Europa îl descoperă uimită.

Neamul lui Ioniță Degeratu, neam tăcut și răbdător».

Făcând un salt peste timp, voi încheia cu un extras din evocarea generalului de brigadă (r) Mircea Velicu, publicată în volumul editat sub egida Asociației Naționale a Veteranilor de Război, „Veterani pe drumul onoarei și jertfei (1941 – 1945)”¹¹: *«Nu putem încheia tălmăcirea târzie a acelor zile de luptă și jertfă fără a scoate în relief contribuția nedezmințită a ostașului care ne-a stat alături, având înaltul grad de SOLDAT pe epoleți, îl vom numi „Ion”, fiindcă era purtat cu cinste de mulți ostași de-ai noștri. „Ion” era plecat de la coarnele plugului, așa cum îl cunoșteam, puțin fatalist, deoarece știa că soarta lui va fi... „cum o vrea Dumnezeu!”. De o rezistență fizică impresionantă, ascultător și cinstit, condiționat însă ca cel ce îl comandă să fie șef adevărat.*

Educat pentru timpul de atunci, cu școala completată fericit în armată, „Ion” fusese chemat să-și apere țara. Nu avea pregătirea și educația tineretului de astăzi. Pentru el cuvântul „țară” era la fel cum ai rosti pâine sau apă. Orizontul lui era străjuit de mica lui gospodărie țărănească, în care se afla căsuța cu cerdac, soția bălăioară și cei doi-trei copilași pe care îi îndrăgea ca pe lumina ochilor.

Țara lui „Ion” era și râul din vale și plopii de pe marginea drumului ce duceau în sat, livada cu vișini și cerul albastru de vară. Toate acestea la un loc, pentru „Ion” era PATRIA ROMÂNĂ. De aceea „Ion” de atunci

¹¹ General de brigadă (r) Mircea Velicu în „Veterani pe drumul onoarei și jertfei (1941 – 1945)”, Editura Vasile Cârlova, București, 1998, p. 453-454

avea conștiința datoriei de îndeplinit, de a merge înainte în istorie cu țara după el! Nu-l căutați în ziarele vremii, nici în răsunătoarele ordine, fiindcă nu-i veți găsi numele. Cel mai adesea îl veți găsi pe crucile înnegrite din cimitire, întrucât „Ion” a fost totdeauna un simbol al jertfei! Cam așa era ostașul cu care am luptat alături în acel pustiitor război din mijlocul secolului XX!

Fii binecuvântat ostaș român cu înaltul grad de SOLDAT pe epoleți – trecutul, prezentul și viitorul ROMÂNIEI!».

HEROES FROM MUSCEL IN THE SECOND WORLD WAR

For Romanian, the performance of military duties creditably that he was always first moral duty, civic and legal to all citizens, specifically transmitted over time. This paper presented heroism of family Degeratu from Muscel County, passed from father, who fought in two wars (1913 and 1916 to 1918), to the five sons, heroes of the Second World War.

REFUGIAȚII ANULUI 1940 ÎN MUSCEL

Viorel IRIMIA
Ioana BUGHEANU
Irinel VINTILĂ
Viorel DRUGĂU*

Autorii acestui studiu preliminar au inițiat un proiect vizând tematica refugiaților în secolul al XX-lea, în strânsă legătură cu fostul județ Muscel. Proiectul are în vedere atât refugiații musceleni în Primul Război Mondial, cât și refugiații polonezi, basarabeni, bucovineni, ardeleni, dobrogeni în Muscel, în contextul celui de - al Doilea Război Mondial. Studiul valorifică documente aflate în Arhivele Naționale, Direcția Județeană Argeș – Prefectura Muscel. În anul 1940, în Câmpulung și județul Muscel, a fost refugiat un număr mare de persoane, fapt determinat de pierderile teritoriale suferite de România. Primele teritorii cedate de România în vara anului 1940 au fost Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța, ele fiind însușite de U.R.S.S. în urma notelor ultimative din 26 și 27/28 iunie 1940. Sursele documentare aflate în Arhivele Militare Române, Centrul de Cercetare și Păstrare a Arhivei Militare Istorice¹ evidențiază în mod amănunțit poziția oficialităților politice și militare române înainte și după notele ultimative sovietice, modul în care a fost gestionată retragerea armatei, administrației și a unei părți din populația civilă din teritoriile cedate. Din analiza acestor surse rezultă că anterior notelor ultimative existau suficiente informații cu privire la intențiile statului sovietic ce vizau anexarea Basarabiei și Bucovinei, iar statul român s-a implicat foarte târziu în procedurile de evacuare.

Dacă prin Ordinul comandantului Armatei a 3-a din Basarabia, generalul Iosif Iacobici, datat 21 iunie 1940, se solicită evacuarea cu prioritate a populației, în special a intelectualilor² Ordinul 41162 din 27 iunie 1940³, semnat de Șeful de Stat Major al aceleiași Armate, generalul Mazarini, către Corpurile 10, 8, 4, Divizia a 2-a Cavalerie, Corpul de Munte, interzice mișcările de refugiați, cu excepția intelectualilor, urmând ca armata să împiedice refugierea populației. Se ordona trupelor operative din zonă să oprească și să împrăștie coloanele de refugiați civili.

¹ Florica Dobre, Vasilica Manca, Lenuța Nicolescu, *Armata română de la ultimatum la dictat*, Documente, Volumul I, Ed. Europa Nova, București, 2000.

² *Ibidem*, p. 9-12.

³ *Ibidem*, p. 19-20.

Modificarea acestui ordin este justificată de hotărârea Comisiei Interministeriale de la Președinția Consiliului de Miniștri din 20 iunie 1940. Nefiind în posesia Hotărârii de Guvern din 20 iunie 1940, prin care se decide soarta populației civile din teritoriile de peste Prut, avansăm ipoteza că această decizie avea în vedere menținerea populației românești în teritoriile ce urmau a fi cedate. În viziunea autorităților române, retragerea armatei, a administrației civile și a unei părți importante de populație nu a însemnat o evacuare definitivă, ci doar o retragere strategică și politică de moment impusă sub presiunea forței și a dictatului. N-a fost o evacuare, „ci o operațiune militară de retragere ca-n orice luptă în care raportul de forțe îți este defavorabil.”⁴ În acest sens s-a exprimat însuși premierul Gheorghe Tătărescu, care a gestionat evenimentele nefericite din iunie-iulie 1940: „Am evacuat sub presiunea forței, o parte a teritoriului național, așa cum se cedează o poziție într-o luptă angajată în condițiuni defavorabile. Am evacuat vremelnic, teritoriile românești refuzând războiul, căci războiul cu sovietele în iunie 1940 ar fi însemnat dispariția statului român, cotropirea țării și distrugerea armatelor noastre, dar și suprimarea întregii clase conducătoare române, cu toate consecințele unei asemenea suprimări”⁵

Tragedia refugiului este amplu reliefată în documentele instituțiilor militare, presă, memorialistică, etc. Refugiul s-a desfășurat între 28 iunie și 3 iulie 1940. În notele ultimative nu se face referire la interdicția populației românești de a trece în România, dar autoritățile sovietice au împiedicat pe diverse căi refugiul acestora încă din ziua de 28 iunie 1940. Propaganda sovietică a fost foarte activă și eficientă atât în rândul militarilor români recrutați din Basarabia, cât și în rândul populației civile. Avioanele militare sovietice au lansat manifeste în limba română (hârtie albă) și limba rusă (hârtie roșie) cu titlul „ Către populația Basarabiei – Frați Moldoveni, Ruși și Ucrainieni.”⁶ Manifestul semnat de Comandamentul Armatei Roșii menționa printre altele: „ A venit un ceas mare al eliberării voastre de sub jugul boierilor românești, moșierilor, capitaliștilor și siguranței. Uniunea Sovietică, a lui Armată Roșie, conduse de partidul lui Lenin- Stalin iau sub protecția sa puternică pe Basarabia Sovietică, furată de la noi în 1918 de boierii și clica militară românească. [...] Furat pământul sovietic al Basarabiei se reîntoarce la a lui mamă- Patrie, în constituțiunea Uniunii Sovietice. Armata Roșie, care a eliberat pe ai noștri frați – Ucrainieni și

⁴ Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României 1939-1947. Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța în văltoarea celui De-Al Doilea Război Mondial*, Ed. Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1994, p.21.

⁵ Gh. Tătărescu, *Evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord*, Craiova, 1940, p.27.

⁶ Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *op.cit.*, p. 190-191.

Bieloruși de sub asuprirea boierilor polonezi, v-a eliberat pe voi, pentru totdeauna, ai noștri frați și cetățeni ai U.R.S.S., din robia română.

Populația Basarabiei în Marea Uniune a Republicilor Sovietice Socialiste, în colaborare frățească cu Rușii, Ucrainenii, Moldovenii și alte popoare, voi vă reîntoarceți la patria adevărată.” La data de 3 iulie 1940, ora 14, sovieticii au hotărât să închidă frontiera, interzicând complet orice evacuare⁷

Refugiul s-a realizat inițial prin toate punctele care legau Vechiul Regat de cele două provincii. După 4 iulie, deși sovieticii au interzis evacuarea, Moscova a fixat drept puncte de trecere Bahrinești, Ungheni, Galați-Reni și Ismail. Au fost stabilite următoarele județe pentru adăpostirea refugiaților: Neamț (Bucovina și ținutul Hotin), Târgu Ocna – Bacău (Soroca și Bălți), Buzău (Orhei și Lăpușna), Albești – Prahova (Tighina și Cetatea Albă), Dâmbovița, Muscel și Argeș (Cahul și Ismail).⁸

Potrivit datelor oficiale înregistrate până în decembrie 1940 s-au refugiat din aceste teritorii 51 738 persoane, numărul lor fiind mai mare deoarece această cifră nu cuprinde și pe cei care au trecut frontiera dintre România și U.R.S.S. în mod clandestin.⁹

La data de 21 ianuarie 1941, Comisariatul Basarabiei și Bucovinei aprecia că a „identificat, ajutat și controlat” circa 320 000 de refugiați din cele două provincii.¹⁰

Proporțiile acestui refugiu puteau fi mult mai mari, dar ele au fost reduse atât de statul român prin intențiile sale de a păstra populația românească majoritară în teritoriile cedate U.R.S.S., cât și de autoritățile sovietice care încă din 28 iunie 1940 au împiedicat pe basarabeni și bucovineni să se retragă peste Prut.

La data de 8 martie 1941, Sovietul Suprem al U.R.S.S. a emis Decretul privind restabilirea cetățeniei sovietice pentru populația din Nordul Bucovinei, fapt care interzicea opțiunea pentru cetățenia română¹¹. Statul sovietic a întârziat cu 6 luni emiterea acestui decret cu scopul de a duce în eroare opinia publică internațională, încercându-se a se acredita

⁷ *Ibidem*, p.172.

⁸ Ion Șișcanu, *Raptul Basarabiei*. 1940, Ago Dacia, Chișinău, 1993, p. 65-66, apud Valeriu-Florin Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de al doilea război mondial (1939-1947)*, Institutul European, Iași, 1995, p.207.

⁹ *Istoria Românilor*, vol. III, România întregită (1918-1940), Academia Română, Secția de Științe Istorice și Arheologie, București, Ed. Enciclopedică, 2003, p.589.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Ion Constantin, *România, Marile Puteri și problema Basarabiei*, Ed. Enciclopedică, București, 1995, p.103.

ideea că acest interval era suficient de mare pentru exprimarea opțiunii privind emigrarea în România.

Pentru statul român, exodul populației din Basarabia și Bucovina a impus luarea unor măsuri de „ primire, hrană, cazare și asigurarea locurilor de muncă. Experiența acumulată în primirea refugiaților polonezi și cehoslovaci a fost folosită și la ajutorarea fraților români din Basarabia, Nordul Bucovinei și ținutul Herța.”¹²

Studierea documentelor care au aparținut Prefecturii Muscel evidențiază că în acest județ s-au refugiat basarabeni și bucovineni din mai multe zone ale celor două provincii.

Încă din data de 28 iunie 1940, când a început refugiul basarabenilor și bucovinenilor, ministru de interne Mihail Ghelmegeanu se adresa telegrafic prefectului de Muscel cu următorul înscris:

„Rog luați imediat măsuri de comun acord cu domnii prefecti ai județelor Dâmbovița și Argeș pentru organizarea încartuirii populației, funcționarilor, materialelor și animalelor evacuate din județele Cahul și Ismail în regiunea Găești, Valea Mare și Topoloveni”¹³

La aceeași dată, printr-o altă telegramă ministrul de interne solicita constituirea unor comitete locale, care să organizeze primirea și încartuirea celor evacuați. Se specifică, în mod expres, preluarea de către autoritățile județului a valorilor și a arhivelor publice aduse din teritoriile cedate.¹⁴

În conformitate cu ordinul ministrului de interne, la data de 29 iunie, orele 12, la sediul Prefecturii Muscel s-a desfășurat întrunirea autorităților locale în vederea stabilirii normelor de cazare și asistență a refugiaților. Au participat prefectul județului, primarul orașului Câmpulung, pretorii plășilor Radu Negru și Râuri, Inspectorul școlar primar, comandantul garnizoanei, președintele filialei Crucii Roșii, comandantul Legiunii de jandarmi, protocreul județului, Administratorul Financiar Încasări și Plăți, Administratorul Financiar de Constatare, directorul filialei Băncii Naționale, șeful poliției, comandantul Gărzii Naționale și secretari ai Partidului Națiunii.¹⁵

Avându-se în vedere solicitarea ministrului de interne, din 28 iunie, a doua zi, prefectul județului Muscel, D.A. Vlădescu raportează că în

¹² Valeriu-Florin Dobrinescu, Ion Constantin, *op.cit.*, p.206.

¹³ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Argeș, Prefectura Muscel, *Dosar 155/1940*. În continuare se va cita D.J.A.N. Argeș.

¹⁴ *Ibidem*

¹⁵ *Ibidem*

regiunea Topoloveni se pot încartirui 950 familii de refugiați.¹⁶ Astfel, la 4 iulie 1940, în zona Topoloveni erau încartiruite 95 de familii, cu 231 de suflete, majoritatea fiind cu studii medii și superioare (funcționari ai primăriilor, prefecturilor și din domeniul justiției, învățători și profesori, medici și alte cadre medicale)¹⁷

Refugiații polonezi care au primit ospitalitatea câmpulungenilor, în toamna anului 1939, în semn de solidaritate cu drama poporului român, au adresat o telegramă prefectului județului Muscel, datată 7 iulie 1940, în care se arată: „În fața nenorocirii care a zdruncinat România, cu prilejul pierderii Basarabiei și Bucovinei de Nord, refugiații polonezi ce se află în orașul Câmpulung Muscel, adunați ad-hoc în Casa Polonă în ziua de 7 iulie 1940 au declarat următoarea deducțiune: Toți refugiații polonezi exprimă sinceră și mare compătimire pentru autorități de țară și pentru toți refugiații români cari au trebuit să părăsească locuințele sale care dela sute de ani au avut și în prezentul trebuie să găsească într-țară”. Din ajutorul pe care statul român îl oferea refugiaților polonezi, pentru luna iulie, fiecare dintre ei oferea suma de 50 de lei în contul refugiaților români din Basarabia și Bucovina,¹⁸

Momentele tragice ale pierderii Basarabiei și Bucovinei de Nord sunt reliefate de preotul Nicolae Mănescu, paroh al Bisericii „Apa Sărată” din Câmpulung, fost prefect al județului Muscel, deputat în Parlamentul României din partea Partidului Național Țărănesc: „În noaptea spre Sfântu Petru, la radio de 22,10 s-a anunțat mobilizarea generală a armatei. Rușii ne-au transmis ultimatumul să dăm Basarabia. Ne dă 4 zile, începând de la 28 iunie, ora 12 ca să golim provincia. S-a și anunțat că s-a ocupat de aseară Cernăuțiul, căci ne cere și Bucovina de Nord, Chilia și Cetatea Albă. Suntem înconjurați numai de dușmani și acum suntem singuri. Am folosit neutralitatea și acum când suntem atacați nefiind aliați nimeni din cei puternici nu ne sprijină, suntem lăsați singuri.

De aceea Guvernul a găsit cu cale să dea de bună voie Basarabia și Bucovina nefiind în stare să luptăm cu puhoiul rusesc care ne-ar fi strivit într-un timp scurt. Totuși mie mi-e necaz că nu am luptat. Ce vor spune generațiile de mâine? Că am dat moșia străveche fără luptă. Fiecare generație e datoare să-și dea tributul pentru patrie.

Așa am moștenit acest pământ, prin luptă, câteodată am fost învinși, de mai ulte ori am bătut pe vrășmași. Prin jertfa generațiilor trecute avem acest pământ. Cum generația de azi vrea să treacă fără nici o jertfă?

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ *Ibidem*

¹⁸ *Ibidem*

Azi vrea rușii, mâine ungurii și bulgarii, ce exemplu lăsăm viitorimii. Evacuarea Bucovinei și Basarabiei s-a făcut în timp foarte scurt, Dimineața la ora 6 le-a spus să plece, iar armata rusă a sosit aproape imediat, deși erau 4 zile anunțate pentru evacuare. Așa că fugarii au plecat cu ce era pe ei. Unii n-au putut nici măcar să-și vadă casa. E jale mare. Ovreei i-au prădat și chinuit mai ales pe preoți. Am strâns azi 855 lei pentru refugiați.”(Preot Nicolae Mănescu, *Caiet pastoral – anul 1940*, în manuscris aflat în custodia Parohiei „Apa Sărată” din Câmpulung, preot Gheorghe Dumitru)

Din raportările periodice trimise Ministerului de Interne, rezultă creșterea progresivă a numărului persoanelor refugiate(13 iulie 1940 – 562 refugiați în Muscel, din care 210 funcționari publici, iar la 20 iulie ,630 - repartizați în principal în localitățile Leordeni -189, Topoloveni – 125, Călinești – 125, Câmpulung – 50, Priboieni – 35 și Țigănești - 25)și organizarea de cantine pentru aceștia în localitățile Topoloveni, Călinești, Priboieni și Leordeni. În primele zile refugiații au fost hrăniți prin „ofrande” colectate de la populație și instituții publice. Asistența medicală era oferită în mod gratuit de către medicii circumscriptiilor sanitare. Merită a fi reținută telegrama adresată de colonelul Ion Alexandru, noul prefect al județului, Ministerului de Interne la 18 iulie 1940, prin care arăta că din fondurile primite (50.000 de la Min. de Interne și 50.000 de la ținutul Bucegi, au fost cheltuiți doar 32000 pentru cantinele nou înființate)¹⁹

Subsecretariatul Colonizării și Evacuării, la 26 septembrie 1940, a adresat Prefecturii Muscel o circulară prin care solicita constituirea unor comisii în fiecare localitate în care se găsesc refugiați, având următoarele atribuții: rechiziționarea de localuri și locuințe pentru găzduirea refugiaților în condiții cât mai igienice. Găzduirea se va face gratuit pentru refugiații lipsiți de orice mijloace și cu un preț minim pentru cei cu posibilități de plată.

Se vor înființa cantine pentru alimentarea celor ce nu au putut fi plasați la gospodăriile cetățenilor.

Vor fi înființate Comisii și Comitete de ajutorare patronate de prefect, care vor colecta de la populația orașului îmbrăcăminte și alimente ce vor fi distribuite refugiaților.

Întreprinderile care vor refuza plasarea refugiaților vor fi puse sub controlul Ministerului Economiei Naționale. Fiecare refugiat va avea un carnet de refugiat. Se face mențiunea expresă pentru refugiații care părăsesc postul unde au fost repartizați pentru lucru, aceștia pierzându-și dreptul la

¹⁹ *Ibidem*.

asistență. Nu este permisă refugiaților încartiruiți părăsirea localităților unde au fost repartizați, pentru a nu determina aglomerarea populației din capitala de județ.

Se recomandă plasarea cu prioritate a refugiaților în așezări rurale unde posibilitățile de hrană sunt mai mari.²⁰

Așa cum am arătat cci mai mulți refugiați în mediul rural au fost repartizați în zona Topoloveni-Leordeni, iar în vederea încartiruirii refugiaților s-a realizat în Câmpulung recensământul imobilelor și camerelor disponibile.

Comisia județeană desemnată pentru stabilirea regimului de închiriere a refugiaților constată la data de 17 octombrie 1940 că tabelele cu imobilele și camerele disponibile spre a fi închiriate refugiaților este întocmit corect. Se hotărăște aducerea la cunoștința refugiaților printr-o publicație constituirea unui oficiu ce va coordona încartiruirea și stabilirea prețului chiriei. Refugiații aveau obligația să se prezinte la biroul respectiv din cadrul Prefecturii pentru a declara imobilul unde locuiește, precum și prețul chiriei²¹

În urma recensământului efectuat în Câmpulung au fost declarați 1271 locuitori disponibili a închiria un număr total de 2274 de camere destinate găzduirii refugiaților basarabeni și bucovineni.

Necesitățile de imobile și camere pentru adăpostirea evacuaților devin tot mai mari mai ales după ce în Muscel au sosit refugiați din Nordul Transilvaniei după Dictatul de la Viena, precum și din Dobrogea de Sud, după cedarea Cadrilaterului Bulgariei. Din aceste motive, prefectul județului Muscel, Paul Gălășeanu înainta Ministrului de Interne, la data de 3 octombrie 1940, următoarea solicitare: „Cum printre aceștia (refugiați din Ardeal și Cadrilater) se găsesc mulți nevoiași care simt absoluta nevoie de a fi ajutați, vă rugăm să binevoiți a dispune ca din fondurile ce avem să putem a le distribui ajutoare în aceleași condițiuni ca și refugiaților Basarabeni și Bucovineni”²²

Încă din data de 20 iulie 1940, Uniunea Camerelor de Comerț și Industrie s-a adresat Prefecturii Muscel cu o înștiințare prin care informa autorizarea acestei instituții de către Ministerul Economiei Naționale și Ministerul de Interne în vederea colectării de fonduri pentru refacerea întreprinderilor comercianților și industriașilor refugiați²³ Prefectul județului era rugat să dispună alocarea unei cote cât mai mari în contul

²⁰ D.J.A.N. Argeș, Prefectura Muscel, *Dosar 161/1940*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ D.J.A.N.Argeș, *Dosar 156/1940*.

U.C.C.I., Comitetul de Asistență a comercianților și industriașilor refugiați. În conformitate cu această solicitare, prefectul de Muscel dispune înființarea unei taxe de către Camera de Comerț și Industrie pe toate actele eliberate de aceasta tuturor comercianților din Câmpulung și județul Argeș.²⁴

La 8 august 1940, Comisariatul General al refugiaților înștiințează Prefectura Muscel despre diferitele oferte de plasare în servicii-muncă pentru refugiați. De exemplu, județul Tulcea oferea plasarea a 160 familii de refugiați români. Fiecare familie urma să primească 10 ha pământ. În Transilvania, 160 familii de țărani ofereau găzduire copiilor refugiați. Se căutau copii pentru plasarea lor în prăvălii și la practicarea unor meșteșuguri. Erau solicitați, de asemenea, muncitori agricoli și forestieri.

La 31 august 1940, prefectul județului Muscel solicită comandantului Poliției județului Muscel să faciliteze depunerea de către refugiați, până la data de 5 septembrie 1940, a unor memorii prin care să menționeze proprietățile și bunurile pierdute în teritoriile de unde s-au evacuat, precum și valoarea acestora.²⁵ Astfel de memorii au fost foarte numeroase. Reținem memoriul depus de farmacistul Adrian C. Popovici din orașul Ungheni-Bălți, care a deținut o farmacie și alte bunuri evaluate la 1.500.000 lei.²⁶ Acesta descrie cu lux de amănunte evenimentele petrecute începând cu dimineața zilei de vineri, 28 iunie, când s-a declanșat calvarul refugiaților, jefuirea farmaciei sale și refugiul peste Prut. Printre altele, farmacistul arată: „Cu lacrimi în ochi, în cumplitul amestec al acestor vremuri turburi, singur, fără ajutor, și fără putere, am lăsat tot ceea ce, după o muncă trudnică de o viață întreagă, am agonisit și am plecat. Am lăsat însă pe frontispiciul clădirii, unde îmi aveam oficiu, și de unde fără încetare, atâția ani, am împărțit cu toată dragostea celor suferinzi, ajutorul meu, zic am lăsat firma cu emblema farmacia „Sănătatea”, Adrian C. Popovici, ca garanție că ne vom mai întoarce pe aceste meleaguri sfinte ale Basarabiei și ca o cheazășie că vrednicia și onoarea noastră, popor românesc, e întreagă și cu sufletul plin de speranță neobosită a reparației, care va trebui să vie cât mai degrabă.”²⁷

Într-un alt memoriu, datat 5 septembrie 1940, Maria I. Crăciun, refugiată din Basarabia, comuna Leova, județul Cahul în Câmpulung, județul Muscel, povestește experiența refugiului: „În noaptea de 28 spre 29

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ *Ibidem.*

iunie 1940, auzind că vin trupele rusești, pentru a ocupa teritoriul român Basarabia, am fugit pe jos, spre punctul de trecere Fălciu, de lângă riul Prut. În drum m-am întâlnit cu un car cu boi, iar stăpânul carului – nu-i cunosc numele - mi-a luat pentru a mă transporta cu carul său - suma de lei 400. În momentul plecării mele, din comuna Leova, n-am putut lua cu mine absolut nimica, din gospodăria mea, neavând cu ce transporta. În comuna de mai sus, me-am lăsat întreaga mea avere mobilă și imobilă.”²⁸

Refugiul populației românești din teritoriile cedate U.R.S.S a presupus și clarificarea unor aspecte juridice privind cetățenia. Din această perspectivă, refugiații trebuiau să-și declare cetățenia. Documentele de arhivă păstrează asemenea declarații, dintre care ne permitem să cităm :

„Declarație

Subsemnatul Atanasie A. Mavromali căpitan în rezervă provenit din activitate, refugiat din orașul Ismail- Basarabia, cu domiciliul actual în comuna Leordeni- jud. Muscel, declar :

Sunt născut în orașul Ismail în anul 1893, Martie 25.

Așa am, sânt și voi fi român și înțeleg ca și de aici înainte, pentru care declar solemn, a mă bucura de cetățenia română, renunțând de a mă folosi de vreo supușenie străină.

Aceasta îmi este declarația pe care o susțin și semnez propriu. Leordeni, 3 septembrie 1940. ”

O altă declarație exprimă aceeași opțiune în favoarea cetățeniei române :

„ Declarație

Subsemnata Eleonora Lt. Moșoianu refugiată din orașul Orhei-Basarabia, actualmente cu domiciliu în comuna Leordeni-Muscel declar următoarele:

Sunt născută în orașul Chișinău, județul Lăpușna-Basarabia în anul 1910, luna septembrie, ziua 2, declar că rămân de bună voie în România și primesc să-mi mențin cetățenia Română.

Drept care dau prezenta declarație pe care o semnez propriu.

Datată astăzi 4 septembrie 1940, Leordeni”

Studiul de față evidențiază dramatismul evacuării Basarabiei și Bucovinei de Nord în vara lui 1940, implicarea autorităților și a localnicilor în ajutorarea refugiaților, dovedind profunda solidaritate cu cei încercați în urma gravelor amputări teritoriale pe care statul român le-a suferit.

²⁸ *Ibidem.*

Les réfugiés de l'année 1940 dans la région de Muscel

Viorel IRIMIA
Ioana BUGHEANU
Irinel VINTILĂ
Viorel DRUGĂU

Les auteurs de cette étude préliminaire ont initié un projet portant sur la thématique des réfugiés au XX-ème siècle, liée de près à l'ancien département de Muscel.

Le projet concerne autant les réfugiés de la région de Muscel de la Première Guerre Mondiale que les réfugiés de Pologne, de Basarabie, de Bucovine, de l'Ardeal, de Dobroudja dans la région de Muscel, dans le contexte de la Deuxième Guerre Mondiale.

Cette étude est basée sur des documents qu'on trouve dans les Archives Nationales, la Direction du Département d'Argeş – la Préfecture de Muscel.

En 1940, dans la ville de Câmpulung et dans le département de Muscel bon nombre de personnes ont été réfugiées, fait déterminé par les pertes territoriales subies par la Roumanie.

Les premiers territoires cédés par la Roumanie en été 1940 ont été la Basarabie, la Bucovine du Nord et la Région de Hertza, étant appropriés par L'URSS, suite aux notes ultimatives de 26 et 27/28 juin 1940

Notre étude relève le dramatisme de l'évacuation de la Basarabie et de la Bucovine du Nord en été 1940, l'implication des autorités et des habitants pour aider les réfugiés, faisant montre d'une profonde solidarité avec ceux qui ont souffert à la suite des graves amputations territoriales que l'Etat roumain a subies.

Aurică Simion, colegul de clasă, iar în ultimul an și de bancă, la Școala Pedagogică din Câmpulung –Muscel, între 1951 și 1955, a publicat, în 1979, lucrarea „Preliminarii politico- diplomatice ale insurecției române din august 1944”. În 1980, negăsind-o în librării, l-am rugat să mi-o dea el. „Nu mai am nici un exemplar. Am fost criticat la ședință de tovarășul Leonte Radu și am fost obligat să depun tot tirajul. Am fost acuzat că vorbesc de bine despre Antonescu, deși n-am scris decât din documente”. Consider ca o datorie morală față de memoria lui să scriu acest text.

ARGUMENT

Citind lucrarea „Dictatul de la Viena”, în ediția din 1996, Editura Albatros, care reprezintă „dactilograma integrală a tezei de doctorat cu același titlu, susținută de autor în toamna anului 1970, la Facultatea de Istorie, Universitatea București”¹ am constatat nu o filozofie explicită a istoriei, ci una implicită. Mă gândesc la atașamentul autorului pentru adevăr.

ARGUMENTUL 1.

Am putea spune că s-a condus după delimitarea făcută de Aristotel în „Poetica”(9, 1451 a 36-1451 b 10)², „datoria istoricului este de a povesti lucrurile întâmplate, iar a poetului de a le povesti pe cele care ar putea să se întâmple” A. Simion s-a comportat ca un istoric adevărat.

ARGUMENTUL 2.

În demersul său științific s-a condus după metoda de studiu, comună tuturor științelor umane, propusă de Giambatista Vico: „ științele și-au avut începuturile în nevoile publice sau în utilitatea practică a popoarelor”³. Nu este o necesitate generală pentru români de a cunoaște adevărul despre fapte din istoria lor neinterpretate după interesele politice de moment? Aurică Simion a scris o teză de doctorat de 400 pagini, dar, la vremea respectivă, 200 pagini i-au fost cenzurate.

Ca student, el a fost prezent la ședința din martie 1959, care s-a ținut timp de două zile în sala de sport de la căminul studentesc 303 de la Politehnică. În concepția inițială a textului, el nu omite și nu falsifică pe

¹ Dr . E. Simion, „ Prefață la Dictatul de la Viena”, Ed. Albatros, p6

² Aristotel, *Poetica*, Ed. Științifică, București, 1957

³ Giambattista Vico, *Principiile unei științe noi cu privire la natura comună a națiunilor. Secțiunea I*, Ed. Univers, București, 1970, p 145

considerente politico-ideologice. Citind această carte, mi-au revenit în memorie evenimentele de atunci. În clădirea din Cotroceni, care adăpostise caii regali, am fost adunați studenții utemiști de la facultățile de istorie, filozofie și filologie. Pedagogie din Universitatea C.I. Parhon București. Îmi amintesc episoadele acuzațiilor aduse academicienilor Pipidi, Nestor și Berza, care predau la Facultatea de Istorie. Academicianul D. Pipidi a spus că nu a semnat lista care cerea neaducerea la îndeplinire a execuției lui Manolis Glezos, pentru că trebuia să plece în Grecia, în vederea unor cercetări, și nu a vrut ca, prin semnătura sa, să indispună autoritățile statului grec. Îmi este foarte vie în memorie intervenția tovarășului Florian Dănălache care l-a întrebat pe academician : „ce bă, cercetarea ta este mai importantă decât viața marelui patriot grec Manolis Glezos ?”

După discursul fiecăruia dintre cei trei profesori academicieni, studenții din grupul de la istorie(eram grupați pe facultăți) aplaudau ceea ce se transmitea și grupurilor facultății de filozofie și celei de filologie-pedagogie.

DESPRE SITUAȚIA STATULUI ROMÂN ÎN MOMENTUL ISTORIC RESPECTIV

„Consiliul de Coroană, convocat la Cotroceni la 6 septembrie 1939, a hotărât „observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convențiunile internaționale față de beligeranții din actualul conflict”⁴ găsim scris la pagina 65. Iar la pagina 66 este redat textual răspunsul pe care Göring i l-a dat lui Ion Gigurtu când acesta și-a manifestat temerile în legătură cu intențiile guvernului sovietic față de România : „ Atâta timp cât Reichul va fi în relațiuni prietenești cu Sovietele, nu trebuie să ne temem de Rusia”⁵

Iată că o problemă gravă a României era cea a pretențiilor U.R.S.S asupra Basarabiei, iar în lucrarea la care ne referim, Aurică Simion nu s-a sfiit să scrie deschis despre pericolul care se arăta dinspre „marele nostru eliberator de la răsărit” cum i se spunea Uniunii Sovietice pe când eram elevi și studenți.

La pagina 152 a lucrării găsim scris „Gafencu spunc:....deplasarea de trupe rusești spre sud ne pricinuieste o îndreptățită îngrijorare....în ceea ce ne privește, atitudinea noastră a rămas neschimbată. Dorim să întărim raporturi pașnice cu Rusia la hotarul Nistrului, ca și în Marea Neagră. Nici o acțiune ofensivă îndreptată de oriunde ar veni împotriva Rusiei nu se poate sprijini pe

⁴ Monitorul Oficial, nr 206, partea I, din 7 septembrie 1939

⁵ Arhivele M.A.E., fond 7- Germania , vol 78, f 97-99

noi. Suntem hotărâți însă la Nistru. Are Germania un interes ca Rusia să cucerească poziții la Dunăre?”⁶

În același manual, găsim scris la pagina 89 : „Urmările războiului au creat o grea situație Franței datorită, în primul rând, înfeudării economiei capitalismului american și intrării în așa-zisa „piață-comună”, piață dirijată de monopoliștii americani”⁷

„ În noaptea de 29 august, la orele 24, a avut loc un scurt Consiliu de Miniștri, sub președinția regelui, pentru examinarea situației create în urma cererilor de arbitraj făcute de puterile Axei....Președintele Consiliului de Miniștri, I Gigurtu spune „ Părerea subsemnatului este condiționată de răspunsul conducerii militare responsabile, și anume : dacă o rezistență armată cu perspective de succes de lungă durată pe mai multe fronturi, dintre care cel unguresc pare sigur, cel din răsărit și altele probabile, este asigurată, sunt pentru respingerea arbitrajului, contrar, sunt pentru acceptarea lui. Domnul Manoilescu mi-a declarat că împărtășește părerea mea”⁸

„Consiliul de Coroană s-a întrunit la ora 3, sub președinția regelui Carol.....Președintele Consiliului de Miniștri , I Gigurtu se declară pentru primirea arbitrajului, spunând : Trecem, incontestabil, prin clipele cele mai grele pentru țara noastră și de hotărârea pe care o vom lua depinde soarta neamului. Eu, în primul rând responsabil de această hotărâre, fără vorbe, fără să fac nici un fel de fraze, îmi iau toată răspunderea ca să spun că trebuie să fim pentru primirea arbitrajului”⁹

Câteva comentarii

Dintre oamenii care au luat decizia, 20, adică 66, 66% au votat pentru acceptarea ultimatumului, iar 10, adică 33 % au votat împotriva. Este evident că decizia a fost luată în mod democratic, iar în favoarea acesteia a avut un rol important cuvântul militarilor. Este de subliniat că din voturile tuturor militarilor participanți la vot, 4, adică 80 % au fost pentru și 1, adică 20 % a fost împotriva.

După acceptarea dictatului, regele Carol al II-lea îi cere generalului Ion Antonescu să formeze un nou guvern. Iată ce-i spune regele generalului, în ziua de 3 septembrie 1940 : „Antonescu, nu poți refuza puterea. Tu ești patriot. Numai ție îți pot lăsa țara. Te-am considerat, totdeauna, ca pe ultima rezervă. Timpul tău a sosit.¹⁰”. Era ultima soluție în acele condiții grele când U.R.S.S sprijinea revendicările Ungariei și Bulgariei.

⁶ Idem, f 449-453, Nota convorbirii Gafencu-Fabricius din 22 mai 1940

⁷ Geografie, Manual pentru clasa a X-a, Editura Didactică și Pedagogică, 1962, pag 89

⁸ Valer Pop, Bătălia pentru Ardeal, în Arhiva M.A.E fond Conferința Păcii, 1946, f. 390

⁹ Arh. M.A.E., fond 71/ Transilvania, vol 42/ 1940, f 213

¹⁰ Teodor Mavrodin, „Mareșalul Antonescu întemnițat la Moscova”, Pitești, 1998, p 21

Despre poziția partidelor istorice în acele împrejurări

„În aceste condițiuni, factorul catalizator al acțiunilor maselor au devenit conducătorii P.N.Ț ȘI P.N.L, și mai ales Iuliu Maniu, care era foarte popular în rândul țărănimii ardeleni. Într-o notă informativă din 1 august 1940 se arată că ardelenii manifestau o hotărâre de nezdruccinat de apăra țara, prin orice mijloace, și că se declarau solidari cu Iuliu Maniu care se pronunța în același sens(....). „Făcând un istoric al evenimentelor din naul 1918, cei doi șefi de partide subliniau că, luând hotărârea de unire a Transilvaniei cu patria- mamă, românii din Ardeal și-au manifestat libera lor voință în virtutea dreptului fiecărui popor de a hotărî liber și singur de soarta sa....La 1 Decembrie 1918, Marea Adunare de la Alba Iulia, expresiunea liberă a voinței tuturor românilor din Ardeal și Ungaria, a proclamat unirea cu România, la care au aderat îndată și reprezentanții populației germane din Transilvania, prin hotărârile de la Mediaș”

„Memoriul șefilor PNT ȘI P.N.L se încheia cu un avertisment la adresa statelor revizioniste, cărora li se atrăgea atenția că folosirea conjuncturii internaționale nefavorabile României pentru a-i impune hotărâri nedrepte, nu poate asigura în această regiune a Europei ordinea și conviețuirea pașnică a popoarelor. Dimpotrivă, prin dezmembrarea unității românesc, nu poate decât adânci învrăjbirea, creându-se noi și puternice vrăjmașii între state și națiuni pentru viitor”¹¹

Apreciem că cei doi șefi de partid s-au comportat, în împrejurările respective, ca niște oameni de stat. Dacă s-ar face un panteon al mișcării naționale românești, cine dintre oamenii de stat români ar face parte din el ,alegând din următoarele variante: conducători de după 23 august 1944, Brătienii, Maniu, regele din timpul evenimentelor de care se ocupă cartea din care am citat în acest articol?

Despre poziția partidului comunist din România în acele împrejurări

Consecvent aderenței sale la adevărul istoric, A. Simion scrie în lucrarea „Dictatul de la Viena”:¹²”Pe fondul acestei stări de îngrijorare și de puternice frământări în plan național, când fascismul german atacase deja și subjugase numeroase țări din Europa. În directivele Kominternului din mai 1940, adresate Partidului Comunist din România, se arată că în fața poporului stătea sarcina de a nu admite” transformarea României într-un cap de pod al Angliei și Franței pentru un război împotriva Germaniei și împotriva URSS” și se

¹¹ Arh. Ist. M.A.P.N, fond 104, dosar 8675, f 180-182. Memoriul lui I. Maniu și C.I. Brătianu în legătură cu problema Dobrogei și a Ardealului (30 iulie 1940)

cerea ca lozincile „integrității teritoriale” și „apărării granițelor” să fie demascate” ca o continuare a politicii de apropiere de Anglia și Franța și a războiului împotriva Germaniei și U.R.S.S”

Abstract

Aurica Simion, my colleague of class, the paper published "Preliminary political-diplomatic Romanian of us in August 1944". I read this piece of work and I wanted to make some details in order to establish historical truth.

REGIMENTUL 30 DOROBANȚI MUSCEL ÎN BASARABIA

Dr.Cornel Țucă*
Prof.Mihai Șoitariu*

Până în anul 1880 în armata română funcționau 16 regimente de dorobanți. Deoarece fiecare regiment avea un teritoriu prea întins și administrarea bunurilor și instrucția efectivelor se făcea anevoios s-a pus problema creării de noi regimente de dorobanți.

Astfel prin Înaltul Decret 1163 din 05.04.1880¹ s-au creat încă 14 regimente de dorobanți în așa fel încât aproape în fiecare județ să existe un regiment. Excepții făceau câteva regimente printre care și Regimentul de dorobanți Tulcea Constanța, care cuprindea județele Tulcea și Constanța. Reședința regimentului s-a stabilit la Constanța. În organica de început a regimentului intrau 2 batalioane, 8 companii și un pluton independent.

În luna următoare a aceluiași an s-a dat Înaltul Decret nr. 1459² prin care Regimentul de dorobanți nr. 30 Tulcea Constanța a fost desființat și s-a creat Regimentul 30 Dorobanți Muscel.

În anul 1881 având în vedere Înaltele Decrete nr. 1163/05.04.1880 și nr. 1459/16.05.1880 s-a dat decizia ministerială nr. 13 prin care s-au stabilit circumscripțiile regimentelor de dorobanți și ale batalioanelor și companiilor acestora. Potrivit acestei decizii Regimentului 30 dorobanți i s-a fixat reședința la Câmpulung.

În anul 1891, prin Înaltul decret nr. 2329 din 02.07.1891³, în urma dizolvării regimentelor de linie, regimentele de dorobanți au primit denumiri noi. Regimentul 30 Dorobanți Muscel s-a numit prin acest decret „Regimentul Muscel nr. 30”.

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești.

¹ *Monitorul Oastei*, nr.10 din 15.04.1880, f.260.

² *Monitorul Oastei*, nr.15 din 10.06.1880, f.434.

³ *Monitorul Oastei*, nr.28 din 13.04.1891, f.445.

Al. Amos & L. Elar

J.V. Rosol, Dumoni

REGIMENTUL MUSCEL NR 30

Regimentul Muscel nr.30 în anul 1902

În anul 1904 prin Înaltul Decret nr. 1028 din 01.04.1904⁴ Regimentul Muscel nr. 30 a trecut din subordinea Brigăzii 5 Infanterie în subordinea Brigăzii 6 Infanterie.

În anul 1913 Regimentul Muscel nr. 30 a participat la campania din Bulgaria. Conform ordinului de mobilizare nr.2 din 29.06.1913⁵ regimentul a trecut Dunărea pe la Izbiceni și a participat la operațiuni militare în zona Ciamacuți, Ogleni, Sadovek. La 05.08.1913 s-a început evacuarea din Bulgaria pe direcția Grivița, Șiștov-Zimnicea. La 23.08.1913 regimentul intra în garnizoana de reședință în orașul Câmpulung Muscel, jud. Argeș.

⁴ Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice (în continuare se va cita C.S.P.A.M.I.),fond Colecții Arhivistice,Registrul Istoric al Brigăzii 5 Infanterie,dosar crt.nr.272,f.13.

⁵ C.S.P.A.M.I.,fond Colecții Arhivistice,Registrul Istoric al Brigăzii 6 Infanterie,dosar crt.nr.666,f.1.

În anul 1914 organizarea Regimentului 30 Muscel era următoare: comandant, ajutor comandant, adjutant, medic, ofițer contabil în bani și administrator, biroul mobilizare, ofițer cu aprovizionarea și 3 batalioane cu câte 4 companii fiecare și o companie de mitraliere⁶.

La 28.08.1915 conform ordinului Marelui Stat Major nr. 477 Regimentul Muscel nr. 30 intra în compunerea „Grupului de acoperire Bran”⁷

În anul 1916 conform ordinului 1729/14.08.1916 al Corpului 2 Armată, Regimentul a trecut granița pe la Zărnești-Tohanu Vechi. La 20.08.1916 a ajuns în patruleterul Hălchiu-Vlădeni-Codlea-Ghimbav-Szoszohaz⁸.

În septembrie 1916 s-a retras în direcția Martonhegy-Cincu Mare Făgăraș și a organizat apărarea pe muntele Bratocea⁹

Anul 1917 a adus ca modificare în structura Regimentului înființarea celei de-a doua companii de mitraliere. În acest an, în luna august a avut loc o nouă organizare a Diviziei 3 Infanterie potrivit căreia Regimentul 30 Muscel a intrat în componența Sectorul al II-lea al diviziei.

⁶ C.S.P.A.M.I.,fond Regimentul 30 Dorobanți Muscel,dosar crt.nr.1,f.4.

⁷ C.S.P.A.M.I.,fond Colecții Arhivistice,Jurnalul de Operațiuni al Brigăzii 6 Infanterie,dosar crt.nr.737,f.1.

⁸ *Ibidem*,f.196.

⁹ *Ibidem*,f.204.

La 03.01.1918 conform ordinului 3009 al Diviziei a 3-a Infanterie, regimentul s-a dislocat la Drăgănești-Deleni. Odată cu Brigada 6 Infanterie la 17.01.1918 s-a deplasat în zona Crysela-Cuzești-Movileni, iar în iulie 1918 în zona Șoldana Crasna-Curteni. În anul 1918 la comanda regimentului s-a aflat lt-col. Teodor Pirici, un militar de seamă care a știut să conducă cu pricepere și curaj destinele ostașilor săi.

La 09.01.1919 Regimentul 30 Muscel s-a retras din Basarabia în garnizoana de reședință Câmpulung. Tot în această perioadă în fruntea regimentului va veni lt-col. Dona Constantin, în locul, de acum colonelului Teodor Pirici.

După ce s-a refăcut în anul 1920, conform Ordinului nr. 2280 din 23.01.1920 al Diviziei 3 Infanterie, regimentul a fost din nou dislocat în Basarabia la Chișinău.

În acest moment regimentul era organizat la fel ca și până acum, dar avea în plus partea sedentară și șeful muzicii¹⁰

La data dislocării în Basarabia în ianuarie-februarie 1920 Divizia 3 Infanterie din care făcea parte și Regimentul 30 Muscel urma să intre sub ordinele Grupului Popovici.

Prin ordinul nr. 156 al Corpului 2 Armată s-a comunicat ordinul General de operațiuni nr. 7010 al M.C.G. al cărui rezumat era următorul:

1) Situația impune a fi în măsură să ne apărăm țara în cazul când bolșevicii ne-or ataca pe Nistru.

2) Pentru a face față primelor nevoi s-au luat măsuri să se întărească trupele de acoperire și să se transporte în sudul Basarabiei ca rezervă a

¹⁰ C.S.P.A.M.I., fond Regimentul 30 Dorobanți Muscel, dosar crt.nr.10, f.6.

Grupului întreaga Divizie 3 Infanterie. S-au luat măsuri să se întărească cu noi forțe și grabnic trupele noastre de acoperire.

Astfel, la 21 februarie 1920 a început transportul trupelor de la Câmpulung. Alte 4 trenuri au plecat din Târgoviște, București și Pitești¹¹ Itinerariul trupelor a fost: Galați-Reni-Basarabeasca-Zloți, iar de aici pe jos în marș prin Rezeni-Băcioiu-Chișinău.

La 26 februarie Ordinul 4338 al Grupului General Popovici preciza misiunea Diviziei 3 Infanterie astfel: trupele Diviziei dislocate la Chișinău vor ține cu minim de forțe garnizoana, iar grosul forțelor să fie gata să intervină în sectoarele de la nord de Tighina.

A doua zi după sosirea la Chișinău Regimentul 30 Muscel urma să schimbe Regimentul 3 Infanterie. Transportul de la gară până la Chișinău s-a făcut în condiții foarte grele din cauza drumurilor desfundate.

Regimentul 30 Muscel își va stabili cazarma la Chișinău pe strada Spitalului. În perioada 6-10 martie 1920 generalul Alexandru Mărgineanu inspectează unitățile cantonate în garnizoana Chișinău.

Conform ordinului M.C.G. nr. 6642/1920 în garnizoană a fost sărbătorită de toate unitățile Diviziei 3 Infanterie alipirea Basarabiei la Patria Mamă, ocazie cu care s-a oficiat un Te-deum în toate localitățile ocupate de trupe, la care au luat parte și autoritățile locale. S-au ținut cuvântări de către ofițeri relative la însemnătatea zilei. Tot în luna martie au fost făcute legăturile telefonice cu Leipzig, Tighina, de către armata română. În prima zi de Paști-11 aprilie 1929 au avut loc în comunele Selemet, Romanovka și Leiptzig petreceri populare organizate de garnizoanele locale, iar la Chișinău ofițerii din cadrul regimentului au participat la festivitățile organizate în acest sens. Cu această ocazie s-au distribuit autorităților și locuitorilor portretele M.M.L.L. Regale și A.S.R. Principele Carol. În cea de-a doua zi de Paști a avut loc în comuna Mihailovka o mare serbare populară, la care au luat parte și ofițeri din partea regimentului care au vorbit despre însemnătatea înființării școlilor și despre obârșia neamului românesc. Tot cu această ocazie a fost împărțită *Crucea Comemorativă* celor din regiment.

În ziua de 20 mai în garnizoana Chișinău va sosi trenul regal, regele vizitând Cercul Militar, iar în ziua următoare plecând spre Cetatea Albă. De asemenea, pentru menținerea ordinii în trenurile și gările de pe linia Chișinău-Iași Regimentul 30 Muscel a dat mai mulți soldați.

¹¹ C.S.P.A.M.I., fond Colecții Arhivistice, Jurnalul de Operațiuni al Diviziei 3 Infanterie, dosar crt. nr. 415, f. 32.

Pe 27 iunie trupele Diviziei au fost întrebuințate pentru stingerea unui incendiu produs la Depozitul de Subzistențe Chișinău.

În toată această perioadă, trupele Regimentului au executat de asemenea instrucția în câmp.

La 21 iulie la Regimentul 30 Dorobanți preotul a ținut o cuvântare despre bolșevism și despre combaterea lui, împărțind soldaților revista „Duminica Ortodoxă”, și vorbind despre însemnătatea luptei de la Mărăști.

În ziua de 22 august s-a sărbătorit de către toate trupele Diviziei în chip deosebit ziua transportării capului Marelui Voievod Mihai Viteazul de la Iași la Mănăstirea Dealul.

Câteva zile mai târziu Batalionul III/Regimentul 30 Muscel a plecat din Chișinău pe direcția Pârliți unde a debarcat în aceeași zi (30 august) și s-a pus în mișcare în direcția Bușila.

La începutul lunii octombrie 1920 au fost date gărzi de către toate Regimentele de infanterie pentru paza receptorilor din județul Orhei, precum și pentru operațiunea de schimbare a rublelor. Tot la începutul acestei luni la comanda regimentului a fost numit maiorul Victor Ionescu.¹² S-au ales cadrele și au luat ființă școlile de instrucție pe regimente în vederea încorporării și altor contingente. Activitatea Regimentului în această perioadă fiind una foarte intensă și în același timp foarte importantă prin prisma dislocării sale într-o zonă nou alipită la statul român nu a trecut neobservată de mai marii armatei și de oamenii politici și de stat care l-au vizitat.

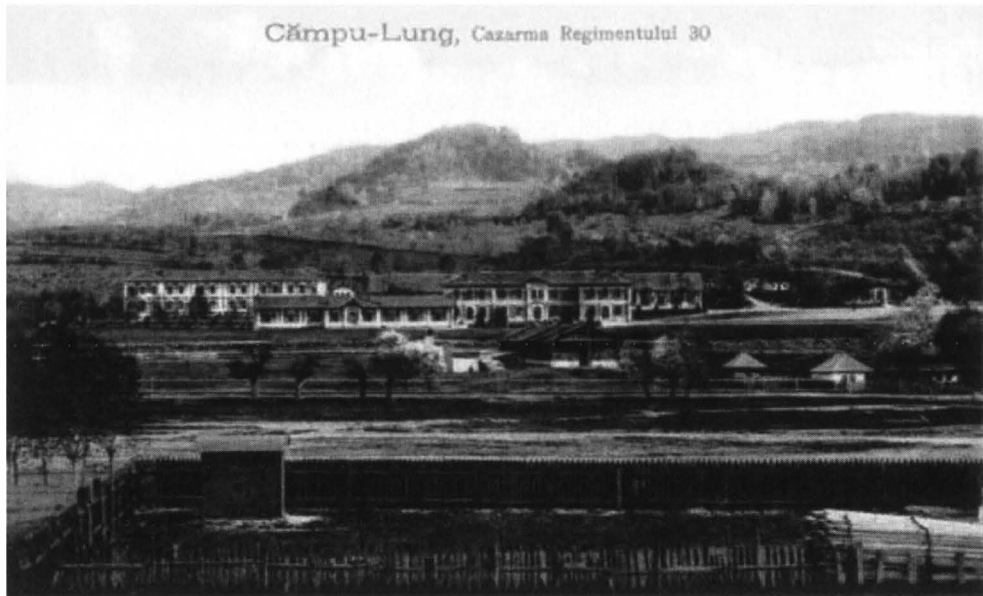
Astfel la 2 noiembrie 1920 trupele Diviziei sunt trecute în revistă de domnul Prim-ministru generalul Averescu, ocazie cu care a fost anunțată recunoașterea unirii.

Împreună cu Regimentul 4 Infanterie (Argeș) – Regimentul 30 Muscel a executat în intervalul 20-31 decembrie un exercițiu de alarmă urmat de aplicații în teren.

La 14 ianuarie 1921 cu ocazia Anului Nou a avut loc un Te-Deum la Catedrala din Chișinău la care au luat parte toți ofițerii din garnizoană, iar generalul Nicolae Rujinski comandantul Corpului 3 Armată a primit defilarea trupelor.

În septembrie 1922 a încetat dislocarea în Basarabia, iar trupele Regimentului au fost retrase în garnizoana Câmpulung Muscel.

¹² *Ibidem*, f.55.

Le 30-e Régiment de Muscel en Bessarabie

Cette étude surprend quelques aspects de l'activité de 30-e Régiment de Muscel, depuis sa création jusqu'au moment de sa dislocation en Bessarabie-début de l'années '20. On y met surtout en évidence les réalisations du régiment, ainsi que de la 3-e Division d'Infanterie, les années 1920-1922, quelques aspects d'organisation aussi.

DRAMELE PRIZONIERATULUI, MĂRTURII MUSCELENE (1916-1922)

Elena Zîrnă
–Arhivele Militare Române, Pitești–

Pentru muscelenii Regimentului 30 Infanterie și nu numai pentru ei, se pare că drama tranșelor nu a fost singura încercare la care avea să-i supună soarta. Calvarul prizonieratului s-a dovedit a fi o grea cumpănă pentru cei pe care destinul îi izbăvise de obuz, de glonț sau de baionetă.

Cei care au scăpat aveau să-și poarte mai departe crucea grea a vieții, fie pe fronturile Moldovei, fie mai departe, printre străini. Astfel, drama prizonieratului s-a dovedit a fi o cumpănă la fel de mare pentru cei cărora destinul le mai dăduse o șansă. Din nefericire, o șansă nu prea mare și nici egală pentru toți, așa că mulți nu s-au mai întors, pierzându-li-se urma pe alte meleaguri.

Cei pentru care viața s-a îndurat, dându-le zile de trăit, când au ajuns acasă au găsit o altă lume în care se schimbaseră multe. Au încercat, unii au și reușit, să ia totul de la capăt. Însă nu mică le-a fost mirarea când, după război s-au trezit cu tot felul de comisii militare, venite să-i chestioneze asupra momentului când au căzut prizonieri, prin ce lagăre au fost sau cum au dus-o pe acolo. Dintre toate aceste întrebări, prima interesa cel mai mult, fiindcă autoritățile militare aflate încă sub nefericita impresie a prăbușirii din toamna anului 1916, căutau să stabilească ... vinovații. Vinovați pe care sperau să-i găsească printre prizonieri, fiind bănuți că s-ar fi dat prinși, numai să scape de urgia frontului. Chiar dacă au mai existat cazuri de sustragere de la lupta frontului, numeroase sunt mărturiile care dovedesc că tăvălugul dușmanului și incompetența unor comandanți au făcut ca numeroase unități să fie făcute prizoniere, fără a avea nici cele mai mici șanse de salvare.

În urma cercetărilor sau mai bine zis a căutărilor pe care le-am întreprins, am identificat niște documente care ne permit să reconstituim destinele câtorva militari musceleni și în felul acesta să-i scoatem din anonim. Demers mai mult decât binevenit, dacă ne gândim că povestindu-le odiseea, reușim să reconstituim fragmente din istoria unui corp social, până acum anonim și marginalizat.

Și când invocăm acești oameni, ne gândim la țăranul soldat, cel care, cu supunere și în tăcere, a dus greul războaielor, făcând cele mai numeroase sacrificii.

Printre acești anonimi și marginalizați s-a aflat și *soldatul Birceanu Dumitru*, contingentul 1916, din Batalionul 4 Infanterie – Regimentul 30 Muscel¹, care în ziua de 10 octombrie 1916 a fost rănit în luptele de la Predeal și a fost internat în spitalul de pe lângă Arsenalul Armatei – București. În data de 10 noiembrie 1916 a fost externat, fiind vindecat. Întorcându-se la unitate, în ziua de 20 noiembrie 1916 a fost luat prizonier. Soldatul se afla în poziția de retragere, în regiunea Predeal - Târgoviște. Odată cu el au fost capturați și *sublocotenentul Popa Ioan, soldații Brăileanu Constantin și Mustea Alexandru*.

Împreună cu aceștia, soldatul Birceanu Dumitru, din Regimentul 30 Muscel, a fost trimis în Lagărul de Prizonieri Tükel din Germania, unde a stat până la data de 15 aprilie 1917. După această dată, soldatul despre care vorbim a fost trimis la săpat de tranșee în regiunea Metz, aproximativ un an de zile. Apoi, avea să fie preluat de o comisie română și trimis în țară. Aici, în urma referatului și a procesului-verbal care i-au fost întocmite, dar și după lungi audieri și declarații, soldatul în cauză a fost găsit nevinovat, deoarece „*nu au existat semne de îndoială cum că s-ar fi predat nemților de bună voie*”.²

Un alt anonim, a cărui „poveste” dorim să o așternem pe hârtie în prezentul articol, a fost *soldatul Gheorghe Zamfir*³ din comuna Ciumești, județul Muscel, care a căzut prizonier în luptele de la Calvin. În noaptea de 28 noiembrie 1916, compania 1 a Regimentului 30 Muscel, din care acesta făcea parte, primind ordin de retragere, a fost capturată de inamic. Gheorghe Zamfir, împreună cu alți camarazi ai săi, au fost duși în lagărul de la Ploiești. Numai că, din acel moment, el a hotărât să nu împărtășească destinul celorlalți camarazi. A evadat „*din cauza mizeriei*”⁴ după cum avea să povestească în numeroasele declarații care i-au fost luate, reîntorcându-se acasă. Ne pare foarte rău că nu am putut găsi mai multe amănunte cu privire la evadarea sa, deoarece documentele sunt destul de sărace în acest sens. Dar să revenim la soldatul Gheorghe Zamfir care a fost cercetat, în țară, de o comisie întrunită special pentru astfel de cazuri. Această comisie a stabilit că soldatul a căzut prizonier „*prin forță majoră*”, el fiind un bun combatant,

¹ Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, fond *Regimentul 30 Infanterie*, dosar 59, f.88-89.

² *Ibidem*

³ *Ibidem*, f.74.

⁴ *Ibidem*, f.75

care nu a făcut altceva pe câmpul de luptă, decât datoria. Aceasta a fost declarația lui, susținută și de cea a plutonierului major Popa Ioan – fostul lui comandant de companie.

La fel a crezut de cuviință să facă și *sergentul Ghencea Nicolae*⁵, din localitatea Târgul-Cîrcinov – Muscel, care în ziua de 28 septembrie 1916 a fost rănit în luptele din Transilvania, în timpul retragerii de la Brașov spre Muntele Bratocea. Sergentul a fost evacuat de pe front și internat în Spitalul „Regina Elisabeta” din București. După ce s-a vindecat, a fost chemat la partea sedentară a Regimentului 30 Infanterie, care s-a evacuat la Fălticeni. A fost apoi mutat în Regimentul 61 Infanterie, iar după o anumită perioadă a fost trimis din nou în linia întâi, dând piept cu urgia frontului.

Datorită faptului că trupele inamice erau mai numeroase, regimentul a fost atacat și înconjurat de trupele germane, iar sergentul Nicolae Ghencea a căzut prizonier la 18 noiembrie 1916. A fost dus în lagărul de la Giurgiu, unde a stat timp de trei luni. De aici a fost nevoit să fugă, ca și soldatul Zamfir Gheorghic a cărui poveste a fost prezentată puțin mai sus în articol, reușind să ajungă la domiciliu.

Sergentul Nicolae Ghencea a fost prezentat comisiei speciale care se ocupa cu cercetarea împrejurărilor în care au căzut prizonieri acești bravi eroi musceleni, ca mulți alții care ne-au făcut cinste. Acestuia i s-au cerut numeroase declarații, iar în urma procesului-verbal încheiat de comisie avea să se constate că sergentul Nicolae Ghencea nu a fost dezertor, fiind găsit nevinovat.

Iată că, întâmplările trăite de militarii musceleni în acele vremuri de zăbucium, ne permit să privim războiul dincolo de clișeele deja vehiculate.

În mod sigur, exemplul următor este cât se poate de elocvent, venind în sprijinul ideii afirmate mai sus. Căci, iată, *soldatul Stroe Ion* din compania 11 a Regimentul 30 Muscel⁶, rememorând perioada captivității, avea să spună că în ziua de 13 decembrie 1916 a fost luat prizonier, atunci când opunea rezistență nemților. în comuna Jitia din fostul județ Râmnicul Sărat. După ce a fost atins de glonț, a căzut și a rămas „în nesimțire timp de 24 h”. Până aici, o dramă ca multe altele din acel timp. Numai că, din acel moment, întâmplarea și șansa de a supraviețui au făcut ca destinul său să-l invocăm întru argumentarea ideii de mai sus. Așadar, fiind rănit, soldatul muscelean a fost găsit de doi săteni din satul Jitia, care l-au îngrijit timp de 45 de zile. După ce și-a revenit, a plecat la spitalul din Buzău, care găzduia

⁵ *Ibidem*, dosar 65, f.38-48.

⁶ *Ibidem*, dosar 59, f.74

prizonieri români. De aici a fost trimis la București, luându-l în evidențe o comisie de medici care l-a propus pentru a fi reformat și l-au eliberat.

Comisia specială care se ocupa cu problemele de disciplină, în fața căreia soldatul Stroe Ion a fost prezentat, l-a declarat nevinovat.

Cu alte cuvinte, iată și un alt mod de a cădea prizonier și, totodată, de a scăpa de această grea încercare a sorții.

Și ca Stroe Ion au mai fost și alții, evident, fiecare ducându-și propria cruce, așa cum a făcut-o soldatul *Dionisie Gheorghe*, din comuna Vrănești⁷, care, deși suferea de o boală la plămâni, nu a ezitat să răspundă chemării la mobilizare. Astfel că, după mobilizarea din 1916, în ziua de 20 noiembrie a aceluiași an, soldatul a fost capturat de nemți și dus în lagăr la Giurgiu. Aici i s-a agravat boala și a fost trimis de urgență la spital, tot la Giurgiu, constatându-se că avea tuberculoză.

Nenorocita sa boală avea să-l scape de calvarul prizonieratului, fiind declarat invalid. A fost apoi externat și trimis la domiciliu.

Din procesul-verbal întocmit de comisia specială care se ocupa cu stabilirea vinovăției, avea să se constate că soldatul Gheorghe Dionisie a căzut prizonier independent de voința sa, fiind declarat nevinovat.

Ar mai fi multe exemple de acest fel, dar iată numai câteva dintre miile de declarații, în care, în câteva fraze laconice sunt surprinse toată durerea și suferința din anii prizonieratului acestor musceleni. Așa că, ne oprim aici cu sentimentul că cele prezentate mai sus au reușit să contureze tabloul deloc glorios al războiului, război care, înainte de toate, înseamnă dezastru și mizerie, într-un cuvânt drama ființei umane.

The sad story of the war's captivity proved to be a hard stake even for those whose fate has given them a chance once more. Many soldiers have never returned, their bodies remaining in other places. After the war those who were lucky enough to have been escaped, they had to answer question in front of military board about the time they were captured, the camps where they have been kept and also the way they treated there.

In our research we find some documents which allowed us reconstruct the destiny of such soldiers from Muscel.

⁷ *Ibidem*, f.101-105.

Constantin Noica la Câmpulung (1949- 1958)

Ioan Crăciun
-Director al Editurii Ars Docendi-
-Universitatea din București-

Destinul a vrut ca istoria Câmpulungului și biografia lui C. Noica să-și întretaie traseele timp de zece ani, partenerii lăsându-și reciproc moșteniri semnificative.

Lucrarea de față înglobează aproape în totalitate Argumentul volumului *Scrisori din Câmpulung. Constantin Noica - Gheorghe Staicu*¹, apărut în iulie 2009 și lansat la Câmpulung cu ocazia sărbătoririi centenarului filozofului și marchează încă o dată, din perspectiva îngrijitorului de ediție, evenimentul căruia îi fusese destinată apariția cărții. Mi-am propus să trasez succint principalele etape ale perioadei de domiciliu obligatoriu al lui C. Noica la Câmpulung (1949 - 1958), cu identificarea locurilor și oamenilor care l-au acompaniat în acei ani.

Lucrarea fiind mai degrabă o încercare de recuperare a unui fragment de istorie a culturii, îmi permit să recurg la un citat în care mi-am regăsit scopurile și întrebările acestui demers. Este vorba de articolul lui Dan C. Mihăilescu, cronică a volumului „Noica la Câmpulung”².

„ Față de perioada interbelică și de anii ceaușismului , Câmpulungul a rămas într-o ceață când diafană, când agasantă. Cum era Noica atunci: speriat? tracasat? confuz? reacționar? optimist? Conspira, transpira, se acomoda, se resemnase? Se recicla în marxism, își deghiza metafizica în straie cât de cât pe placul furiei sovietizante ? ”

Lucrarea, extrasă din volumul sus-amintit, se bazează și pe corespondența pe care Constantin Noica a purtat-o de-a lungul anilor cu economistul Gheorghe Staicu din Câmpulung. Mai precis, e vorba despre scrisorile sale către Gheorghe Staicu, cele complementare, semnate de economist, pierzându-și urma de-a lungul istoriei. Pe doctorul în economie Gheorghe Staicu, Noica l-a cunoscut în timpul domiciliului obligatoriu la Câmpulung și întâlnirea lor s-a dovedit plină de urmări benefice pentru filozof: Staicu nu numai că l-a găzduit în casa mamei sale (coana Veta) din Vișoii Câmpulungului, dar mai mult, l-a și atras spre un domeniu pe care

¹ Scrisori din Câmpulung. Constantin Noica - Gheorghe Staicu”, ediție de Ioan Crăciun și Adina Ștefan, București, Editura Ars Docendi, 2009.

² Evenimentul Zilei, ediția din data de 18 septembrie 2009.

acesta îl atinsese numai în treacăt și cu interese minime : economia. (Așa s-au născut caietele filozofului care au stat la baza apariției apariției volumului *Manuscrisele de la Câmpulung**)

În biografiile care însoțesc volumele filozofului, Câmpulungul se traduce de regulă concis prin, perioada de domiciliu obligatoriu (1949 - 1958). Dacă intrăm în detaliile acestor ani - iar scrisorile sunt și ele o porțiță de intrare - vom descoperi, desigur, privațiuni și izolare, dar și îndeletniciri „pământești“ și relații cotidiene, toate acestea însă în umbra preocupărilor continue și tenace pentru marile sale proiecte culturale.

Noica la Câmpulung. Începutul. În perioada „dislocării“ - martie 1949 - Constantin Noica se afla pe moșia familiei sale de la Chiriacu (județul Teleorman) pe care, de altfel, încerca să o vândă; moșia era „o corvoadă, nu știa cum să scape de ea, era departe de tot ce știa el și voia să facă [...]“ ; „[...] a fost fericit că a scăpat de moșie. Pentru el, tot ce nu era carte nu prezenta nici un interes.“** Pus în fața câtorva alternative, ca și veriiⁱ săi, Constantin Noica alege Câmpulungul drept reședință cu domiciliu obligatoriu.

„Erau între ei acolo la Câmpulung și s-au acomodat. Era foarte agreabil. Mă duceam acolo din când în când. Bebe (Noica, n.n.) mai venea și el la București clandestin. Ei mâncau toți la un fel de cantină. Se întâlneau, erau veseli, bine dispuși, jucau bridge. Credeau că lucrurile nu au cum să nu se schimbe. Credeau că e ceva provizoriu, pentru scurtă vreme.“***

Grupul celor dislocați, cei mai mulți foști moșieri, aristocrați și intelectuali - toți însă „dușmani ai regimului“ - s-a tot mărit. În afară de verii Noica, îi găsim pe: Dinu Sighireanuⁱⁱ, Victor Mavrodineanuⁱⁱⁱ, Gheorghe Vetră^{iv}, Radu Rosetti^v, Scarlat Rosetti^{vi}, Ion Lambrino^{vii} și mulți alții, unii cu soțiile și copiii.

Mărturia lui Ștefan Racoviță, adolescent cu D.O. la Câmpulung în acea perioadă este un argument revelator în acest sens.

„Printre bestiile moșierești trimise aici cu domiciliu obligatoriu erau Dinu Noica, verii săi Bebe, Vlad și Iacovache Noica [...], Dinu Sighireanu, un domn Lambrino, Barbu și Nușa Filitti, familia Rizescu, cu copii lor Iliana (azi Colorian) și Ionuț, care nu a stat în oraș nici măcar un an, Lenuța Olmazu, Ion și Ilinca Florescu, născută Stârcea, cu fiica lor Ioana, Robert Furnarache, tânărul Alexandru Paleologu, care se ascundea

* „Manuscrisele de la Câmpulung“, București, Editura Humanitas, 1997.

** Stelian Tănase, „Anatomia Mistificării“, București, Editura Humanitas, 2003, relatare Maria Noica.

*** Stelian Tănase, op. cit.

aici sub numele de Crăifăleanu, amic și pe acea vreme discipol al lui Dinu Noica, Barbu și Ella Pantazi cu fiul lor Mihai, familia Enescu, mai târziu înrudită prin căsătoria fratelui meu, niște sași brașoveni de numele cărora nu-mi mai amintesc și mulți alții cu nume ceva mai puțin sonore.“*

Din localnicii apropiați lui Noica pot fi amintiți cei din familia Paul^{viii}, poetul Mihai Moșandrei^{ix} precum și Nicolae Săvoiu^x.

„Pe durata șederii la Câmpulung, tata a avut mai multe locuințe, care întotdeauna s-au aflat în aceeași parte pitorească a orașului.”**[†], își amintește fiica filozofului^{xi}. (Este vorba despre zona Vișoi a Câmpulungului, așezată de-a lungul Râului Târgului. În iunie 1949 îl găsim deja în gazdă la familia Staicu. Tot acum o cunoaște pe Mariana Nicolaide^{xii}, viitoarea sa soție (Noica divorțase de Wendy Muston^{xiii} în 1948, pentru a-i înlesni plecarea, împreună cu cei doi copii ai lor, în Anglia).

Mariana Nicolaide povestește: „În vara lui 1949 am venit din București în vacanță la Câmpulung. Vărul lui Dinu, Bebe Noica, și Neta Noica, soția lui, erau prieteni cu socrii mei (familia Paul, n.n.) și am ieșit cu toții «la râu». Asta era distracția la Câmpulung: mergeai la râu și făceai baie.

În ziua aceea a venit la râu și Dinu. Ne-am cunoscut exact în ziua în care împlinea 40 de ani: la 25 iulie 1949.”*

În cercul celor foarte apropiați de Noica se va afla Alexandru Paleologu, instalat clandestin în Câmpulung în noiembrie 1950, cu buletin fals și numele conspirativ Ionel Crăifăleanu, care alături de Mihai Rădulescu^{xiv} va fi unul dintre cei mai fervenți ucenici ai filozofului.

„Întâlnirea [...] cu Constantin Noica în orașelul de munte în care viclenia destinului [...] ne-a făcut să conviețuim de la finele anului 1950 până la începutul lui '56 a fost pentru mine un eveniment hotărâtor...”**

Acasă la coana Veta. În scrisori, Noica face deseori referire la chiria pe care o datorează „coanei Veta” (mama lui Gheorghe Staicu), iar plicurile păstrate menționează adresa familiei Staicu: Câmpulung, str. Cuza Vodă nr. 97 (fostă numărul 111).

„Iubite Domnule Gică, mulțumiri pentru rînduri și bani. Cu ultimii m-ai nedumerit puțin. Sunt ai mei? Atunci de ce atât? Sunt ai coanei Veta? Atunci de ce mie? Am împărțit banii frățeste, 50 și 50. Dacă totuși erau ai

* Ștefan Racoviță, fragment dintr-un volum în curs de publicare

** Alexandra Noica Wilson, „Treziți-vă, suntem liberi !”, București, Editura Humanitas, 2007.

† Gabriel Liiceanu, „Jurnalul de la Păltiniș”, București, Editura Humanitas, 1996.

** Alexandru Paleologu, „Despărțirea de Noica”, publicat în „Ipoteze de lucru”, București, Editura Cartea Românească, 1980.

mei (un avans pe ianuarie,) atunci încă pot rămâne la coana Veta, în contul chiriei.”

(23.XII.1952, Câmpulung).

Informații în acest sens ne dă și Alexandru Paleologu. În interviul pe care mi l-a acordat în anul 2005, acesta spune: „Noica, atunci când l-am cunoscut, locuia cu chirie la mama acestui Staicu.”, iar în volumul *Sfîdarea memoriei* *** ne dă alte informații referitoare la aceeași perioadă: „Am aflat că stă în mahalaua Vișoi, la o văduvă, că trăiește din lecții de engleză, franceză, matematică și multe altele pe mâncare.”

Citând din corespondența trimisă de Noica lui Alexandru Dragomir, Gabriel Liiceanu ne dă amănunte referitoare la șederea și traiul lui Noica în casa „coanei Veta”. Noica locuia într-o casă din suburbia Vișoi a Câmpulungului, câștigându-și existența din meditațiile pe care le dădea, și primind în schimb „lapte, o bucată de brînză, ouă, mălai”. Deși uneori nu are destui bani nici pentru a trimite o scrisoare, îi scrie lui Alexandru Dragomir: „Ai putea chiar să mă invidiezi. Pînă la un punct, asta înseamnă a fi liber, adică a trăi în stare de natură.”* Cele șase scrisori trimise de Noica lui Alexandru Dragomir în perioada 1949 – 1951 au înscrisă adresa familiei Staicu: Câmpulung, str. Cuza Vodă nr. 111 (au fost publicate în volumul *Despre Noica. Noica inedit* **).

Consemnate recent, amintirile unor rude sau vecini ai familiei Staicu, unii chiar meditați de Noica în urmă cu 50-60 de ani, sunt mărturii importante ale celor trei ani petrecuți de acesta în casa Staicu.

M-am întrebat de multe ori cum erau posibile relații atât de apropiate și cinstite între membrii micii comunități din Vișoi și Constantin Noica, cel care purta stigmatul domiciliului forțat și se afla în vizorul organelor de represiune. Discutând recent cu câțiva vecini în vîrstă, mi-am dat seama că pentru ei toate acestea au fost și încă par niște lucruri foarte firești.

„Dom' profesor Noica stătea de vorbă cu oricine, cald si prietenos; strângea grupuri de copii și ne medita la istorie, geografie și la alte materii... Părinții noștri ne trimiteau la dânsul cu câte un litru de lapte, un caș. Când mai taia careva un vițel, îi mai ducea 2-3 kg de carne, dar mai pe seară, mai ferit. Știam de la părinți că e urmărit” (mărturie Gigi Staicu, 70 de ani).

*** București, Editura DU Style, 1996.

* Gabriel Liiceanu, prefață la volumul „Crase banalități metafizice”, de Alexandru Dragomir, București, Editura Humanitas, 2004.

** București, Editura Humanitas, 2009.

Revăzând după 54 de ani casa Staicu din strada Cuza Vodă, Alexandra Noica - Wilson (fiica filozofului) își amintește cu plăcere de vacanțele petrecute la Câmpulung, la tatăl său.

*„ Am revăzut casa unde locuia tatăl meu în Vișoi, la coana Veta. Imediat am recunoscut-o; mi-am amintit de grădina din spate și de podul cu fân unde mă jucam cu Răzvan^{xv} și cu copiii vecinilor. ”**

Copilăria ei, până în 1955, s-a consumat între casa din Andronache^{xvi} și vacanțele petrecute la Câmpulung în casa coanei Veta și, ulterior, la Vila Luca. « Ce mai face coana Veta ? » era nu numai o întrebare constantă - aproape o stereotipie - prezentă în majoritatea scrisorilor lui Noica către Gheorghe Staicu, ci și un leitmotiv în scrisorile Alexandrei către tatăl ei.

Fiica lui Noica vorbește despre vizitele pe care i le făcea tatălui ei, în casa Staicu. Gazdele erau ospitaliere, casa avea un aer primitiv, un aspect rustic, tradițional.

*„Îmi amintesc exact o astfel de căsuță în curtea casei în care locuia tata. Deși nu avea mare lucru înăuntru, înfățișarea ei emana căldură și confort, iar eu nu pierdeam niciun prilej de a merge acolo să stau de vorbă cu doamna aceea bătrână (coana Veta, n.n.). ”***

Din fericire, urmașii familiei Staicu au păstrat casa așa cum a fost la început și cum era și în vremea în care Noica ocupa o „odăiță de sus“, cu aceeași mobilă modestă și ustensile simple. Scrisorile dezvăluie relațiile sale speciale nu numai cu Gheorghe Staicu, ci și cu ceilalți membri ai familiei acestuia : „coana Veta“, dl Viciu (Iosif Staicu, fratele lui Gheorghe Staicu), dl Tică (Nicolae Ștefan, cumnatul), coana Mărioara (sora lui Gheorghe Staicu, soția lui Nicolae Ștefan).

„ Iubite domnule Gică, folosesc prilejul acesta doar pentru plăcerea de a-ți scrie câteva rânduri. Altminteri, în măsura în care nu ne putem angaja într-una din discuțiile noastre mari, nu am multe noutăți să-ți comunic. Continui cu caietul încetișor, dar sigur. Îl vei avea în preajma Crăciunului. ”

(11.XII.1952, Câmpulung)

Noica păstrează aceleași sentimente față de vechiul său prieten și după ce se întoarce la București.

„ Mulțumesc din inimă celor ce se mai gândesc la mine, prin Vișoi.

Port și eu o amicizie cât se poate de frumoasă oamenilor acelora atît de aleși, din cel mai românesc colț de Românie în care mi-a fost dat să

* Interviu de Ioan Crăciun, 6 iulie 2009.

** idem

trăiesc. Te rog să transmiți coanei Veta devotate sărutări de mâini și urări, tuturor din jurul d-tale cele cuvenite, iar d-ta să primești o caldă și frățească îmbrățișare.“

(29.VIII.1965, București)

„ Munca în genere e o nevoie și - în anumite limite – o plăcere; dar când e întreprinsă pe linii proprii, vreau să spun în prelungirea preocupărilor tale personale, atunci ea este numai o plăcere.[...] Cum e coana Veta ? Îi sărut mâinile cu recunoscătoare amintire și sunt al dumatăle cald devotat,

Dinu“

(2 Iunie 1966 , București)

La Vila Luca^{xvii}. În decembrie 1952, Noica găsește o „odaie“ tot în Vișoi, la Vila Luca, clădire pe care acest „locatar“ avea s-o facă celebră. (Din nefericire, în 2006, aceasta a fost demolată, făcând loc unui mall.)

„Veneam de la gară cu birja până la vila Luca , aici aveam deja doua camere ; ne jucam de multe ori in turnul cel inalt al casei. Din păcate, casa mea dragă s-a dus cu amintirile mele . ”*

N. Steinhardt își amintește că era „o casă veche, umedă și acoperită cu iederă, evocînd parcă surghiunul la țară al unui boier recalitrant pe vremea domniilor regulamentare... “**

„ Veneau aici, în timpul vacanței de vară și copiii săi din prima căsătorie : Răzvan și Dina... care, împreună cu doamna Noica – Mariana – foarte drăguță și amabilă, creau o atmosferă de adevărată familie...

Unde mai pui că însăși clădirea avea o alură rustico - medievală evocînd reședința moșierilor de pe vremuri, mai cu seamă datorită unui turn falnic ce se înălța deasupra tuturor caselor dimprejur, iscat fără doar și poate de orgoliul și imaginația romanțioasă a primului proprietar. ”* Și la Câmpulung Noica a încercat să reia proiectul gândit pentru casa sa din Andronache (de lângă București), mult visata sa școală de cultură înaltă, instruindu-și cu pasiune și strășnicie ucenicii (Alexandru Paleologu, Mihai Radulescu, Iacob Noica , mai întâi, Nicolae Steinhardt, mai pe urmă , etc.) .

„Își alcătuiseră un grup (divers) de ciraci fervenți, cărora le aplica un program de învățămînt sever. Nu șueta ori taifasul caracterizau întrunirile. Ci hărnicia, conspectările, traducerile, exegeza textelor clasice și moderne. Dăscălușul cerea lucrări scrise, le purica atent și obiectiv, le discuta cu cei

* Interviu de Ioan Crăciun, 6 iulie 2009.

** N. Steinhardt, „Prin alții spre sine“, Editura Eminescu, 1987.

* Stelian Tănase, op. cit., „Petre Sirin, Castele în Spania, amintiri, manuscris inedit“.

prezenți.(...) Doamna Mariana Noica pregătea ceaiul, oaspeții - cursanții își aduceau de acasă zahărul și cornurile. Apoi se trecea la treabă, nu glumă.”

Ce mai aflăm din scrisori. Scrisorile ne povestesc despre „marile discuții” pe teme socioeconomice dintre Noica și Gheorghe Staicu („dl. Gică”), despre eforturile de procurare a cărților de care avea nevoie Noica, despre ajutorul material constant, discret și dezinteresat pe care Gherorghe Staicu i-l asigura din București, dar și despre relațiile aproape familiale ale filozofului cu cei ai casei.

„ Iubite prietene, să batem în lemn : puține lucruri mi-au reușit, în încercările mele diferite de-a sluji pe cei apropiați și de-a fi, la rândul meu, slujit de ei, ca încercarea aceasta cu d-ta. Nu puteam spera să fii atât de receptiv pentru cele ce-ți pot împărtăși , iar dacă meritul meu e de-a fi presupus totuși posibil așa ceva, meritul d-tale e că ai știut să te deschizi atât de deplin. “

(19.II.1952, Câmpulung).

„Îți mulțumesc pentru pensia, sporită văd și de astă dată. Sper cu caietul cel nou să ai o slabă compensație a aportului ce faci. De asemenea îți mulțumesc pentru vești despre copii și te rog să treci lui Wendy, când vine pe acolo, rândurile alăturate.”

(24.II.953, Câmpulung).

„Sunt foarte mișcat de această nouă atenție, materializată, a d-tale, căci dă-mi voie să ți-o atribui tot d-tale. Pe lângă constanța cu care știi că mă ajuți, punându-mi în valoare mijloacele (iar sprijinul acesta sub formă de schimb îmi pare singurul cu-adevărat acceptabil între prieteni), văd acum că știi să trezești și în alții interesul pentru ce le pot da direct.[...] În orice caz îți repet că grație d-tale obțin pentru prima dată în viață ce mi-am dorit: să-mi câștig – și nu doar simbolic – o parte din mijloacele de existență făcând ce-mi place, respectiv ce trebuie să fac pentru mine însumi.”

(20.V.1953, Câmpulung)

În anii '52-53 Noica lucra la primele forme ale viitoarelor sale lucrări : *Despărțirea de Goethe (Anti-Goethe)*, *Don Quijote* și *Povestiri din Hegel* și prelucra din Dilthey, Tonnie, Simmel etc.,ca și din Madgearu, Zeletin, Gherea. Un detaliu poate fi semnificativ pentru însemnătatea pe care manuscrisul *Anti-Goethe* (800 de pagini, scrise mărunt) a avut-o pentru Noica: înainte de a fi închis, anticipând perchezițiile Securității, filozoful i-a încredințat lucrarea spre păstrare lui Nicolae Săvoiu. După ieșirea din detenție, prima grijă a lui C. Noica a fost să-și recupereze manuscrisul la care lucrase ani de-a rândul. Atunci a aflat că Nicolae Săvoiu, luat în vizor de Securitate ca unul dintre apropiații săi, ascunsese manuscrisul la

București, într-o locuință vecină, cu intenția de a-l proteja, însă a fost distrus printr-un concurs de împrejurări nefericite.

Scrisorile dezvăluie o preocupare continuă pentru elaborarea caietelor cu reflecții despre țărânie și burghezie, pe baza cărora aveau să se publice, în 1997, *Manuscrisele de la Câmpulung*. În afara de menținerea sau mărirea pensiei, Gheorghe Staicu îi acorda un modest sprijin material și pentru scrierea caietelor. La fel se întâmpla și cu manuscrisele celorlate lucrări care erau distribuite în București, spre lectură, prietenilor ori cunoștințelor interesate, contra unor sume modice de bani. Cei mai solicitați curieri pentru trimiterea manuscriselor la București erau Mariana Noica, membrii familiei Staicu (coana Veta, dl Tică, dl Viciu), „Ionel” (Alexandru Paleologu, alias Ionel Crăifăleanu), Nicolae Săvoiu, Victor Mavrodineanu etc. Caietele amintite îi erau trimise lui Gheorghe Staicu, o parte din destinatarii celorlalte manuscrise, pomeniți în scrisori, fiind: d-na Negulescu^{xviii} (văduva lui P.P. Negulescu^{xix}), d-na Nae Ionescu^{xx}, Sthal^{xxi}, Sergiu Al-George^{xxii}, familia Maiorescu^{xxiii}, Vasile Băncilă^{xxiv}, d-na Lăzeanu etc.

„**Evadări**”, **supravegherea și arestarea**. Noica pleca adesea clandestin la București pentru a-și întâlni prietenii. Spre sfârșitul perioadei de domiciliu forțat, „evadările” în București deveniseră din ce în ce mai dese, ceea ce a atras și intensificarea supravegherii de către Securitate. prin interceptarea corespondenței, urmăriri, instalarea de echipamente de ascultare, racolarea de informatori și infiltrarea de agenți în preajma filozofului. Petre Sirin vorbește despre cât de greu suporta acesta izolarea, mai ales iarna, când lipsei companiei cu care fusese obișnuit i se adăugau și probleme financiare.

*„Atunci, singura lui bucurie era să «chiulească» cu permisiunea ori nu a organelor de miliție, la București, invocând motive «dentare», unde, în afara tratamentelor de rigoare, avea ocazia să se întâlnească cu diverși prieteni și admiratori.”** *„Venea clandestin la București din ce în ce mai des, în ultima vreme nevoile de precauție scăzuseră. [...] Ne adunam mai mulți cunoscuți ai lui, în prezența sau în absența lui. De fapt, era mica bisericuță noiciană de la București.”***

Securitatea era la curent cu toate „mișcărilor” lui Noica la Câmpulung și cu toate deplasările acestuia la București, cu toate adresele persoanelor vizitate (Sergiu Al-George, Arșavir Acterian, Beatrice Strelisker, H. Wald, I. Dobrogeanu - Gherea, M. Șura, Radu Stoichiță, Dinu

* Stelian Tănase, op. cit.

** Alexandru Paleologu, Stelian Tănase, op. cit.

Manoil, Margareta Mociornița, Aura Caracaș, Simina Mironescu, Marietta Boldur -Voinescu ș.a.) și fusese interceptată „ o semnificativă corespondență cu Emil Cioran, Sergiu Al-George, Theodor Enescu, Sanda Pavel, Ion Pavel, N. Săvoiu, Anca Florescu, Wendy Muston...”*

Constantin Noica a fost arestat în seara zilei de 11 decembrie 1958 la domiciliul din str. I.C.Frimu nr. 6 (Vila Luca), fiind învinuit de săvârșirea infracțiunii de „uneltire contra ordinii sociale“. Scena arestării și a primei anchete este relatată de Mariana Noica și reprodusă în *Jurnalul de la Păltiniș*, ediția 1996 :

„ L-au ținut până la 3 noaptea, într-un fel de primă anchetă. [...] Într-un cearșaf întins pe jos, se aflau aruncate de-a valma cărți și hârtii, pentru că dormitorul era și camera în care Dinu lucra. [...] Au plecat, luând și cearșaful cu lucrurile strânse în el. “

Până în august 1959 a fost anchetat la Pitești (a fost apoi transferat la București pentru constituirea lotului Noica-Pillat. Despre tortura la care a fost supus la închisoarea din Pitești povestește Simina Mezincescu :

„Era într-un hal de slăbiciune extraordinară. Se vedea suferința pe fața lui. Își târâia cu greu picioarele și era dus de cot. [...] Mai târziu, am fost la închisoare cu cu fetele din Argeș, arestate pentru că bărbații lor făcuseră parte din rezistența armată din munți. Fuseseră anchetate la Pitești, unde a fost și Noiac inițial. Îmi spuneau că toată închisoarea de la Pitești recunoștea urletele lui Noica. Trebuie că era ceva îngrozitor să-l faci pe un om ca Noica să urle. El avea foarte multă stăpânire de sine și o demnitate extraordinară.”**

Rechizitoriul, condamnarea. „Câmpulungul“

Iată cum se traducea, în rechizitoriul sentinței, infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale” :

„.....inculpatul Noica Constantin, filozof reacționar, care a elogiat mișcarea legionară. Acesta a fost nemulțumit de eliberarea de după 23 August 1944, pentru că el fusese expropriat ca moșier și a început sa ducă activitate împotriva regimului după ce i s-a fixat domiciliu obligatoriu la C. lung, împreună cu alți moșieri cu care asculta emisiunile dușmănoase ale posturilor de radio imperialiste, calomniind realizările regimului. [...] A ajuns să calomnieze marxismul și să promoveze filozofia reacționar

* George Ardelean, „N.Steinhardt și paradoxurile libertății“, București, Editura Humanitas, 2009.

**Stelian Tănase, op. cit.

*fascistă. În acest scop, Noica C. a scris Povestiri din Hegel. [...] de asemenea, a scris împreună cu această lucrare și despre Goethe [sic!] o scriere Anti-Goethe în care și-a permis să calomnieze pe marele poet german, scofând din operele sale tot ce era pentru popor și strecurând tezele străine ale lui Nae Ionescu și alți legionari. După 1955, în dorința de a acționa împotriva regimului [...] și-a reluat legăturile cu legionarii fugiți peste graniță, Cioran Emil și Mircea Eliade, cărora le-a transmis scrierile sale dușmănoase, spre a fi folosite prin publicarea lor în Occident, ca materiale de ponegrire și propaganda împotriva R.P.R. [...] Tot în 1957 și tot pe cale ilegală, a primit de la Cioran Emil revista cu articolul Scrisoare către un prieten din depărtare, care are un conținut instigator și plin de ironie. [...] Noica s-a gândit să răspundă lui Cioran fiindcă așa cum a declarat el se considera responsabil generației sale, iar conținutul acestui răspuns este mult mai dușmănos decât articolul lui Cioran Emil. [...] Cioran Emil, bătrân cu dinții tociți, pe când Noica C-tin seamănă cu un lup flămînd cu colții însă ascuțiți. “**

La data de 1 martie 1960, Constantin Noica a fost condamnat la 25 de ani de muncă silnică, în procesul lotului Noica - Pillat. Va fi închis la Jilava, de unde va fi eliberat în 1964.

Cu toate acestea, anii de domiciliu obligatoriu la Câmpulung vor fi considerați totdeauna de Noica ca „ceasul cel mai însuflețit al vieții sale“, iar primii cinci, drept ani de adevărat „delir cultural“.

Ioan Crăciun

Anexa 1

Indice de Note

ⁱ **Verii Noica : Dinu, Iacovache, Iacob (Bebe), Andrei, Vlad.**

Iacob (Bebe) Noica - născut în 1906 la Frăsinet, Teleorman, licențiat în drept, D.O. la Câmpulung, str. Maior Gâldan nr. 9, arestat la 15 decembrie 1958 și condamnat la 13 ani de închisoare pentru uneltire contra ordinii sociale.

- Iacovache Noica - D.O la Câmpulung din martie 1949. Arestat în 1958 pentru discuții dușmănoase (detenție la Pitești și Jilava).

* Stelian Tănase, op.cit.

-
- ii **Dinu Sighireanu** - moșier (moșia Sighireni), coleg de liceu și prieten cu Mircea Eliade. D.O. la Câmpulung. Mort în închisoare în anul 1961.
- iii **Victor Aurel Mavrodineanu** (1911 - 1981), ofițer, moșier. D.O. în Câmpulung, din 3 martie 1949. Apropiat al lui Noica în anii '50, la Câmpulung, arestat și anchetat în legătură cu lotul Constantin Noica.
- iv **Gheorghe Vetra** - moșier, cu domiciliu obligatoriu la Câmpulung din 1955, fost coleg cu Alexandru Paleologu în Comisia Română de Armistițiu, arestat în 1959, anchetat și condamnat la Pitești.
- v **Radu Rosetti** - (1910 - 1980), inginer, fiul generalului Radu Rosetti care a murit în detenție în penitenciarul Văcărești. Arestat odată cu tatăl său. Condamnat, după un proces înscenat, la 4 ani de închisoare, din care a executat 6. După eliberare a avut D.O. la Câmpulung-Muscel. Rearestat în 1958, anchetat în sediul Securității din Uranus și din nou condamnat de T.M. București la 12 ani de muncă silnică. Detenția în penitenciarele Jilava, Aiud, Pitești. Eliberat în urma grațierii din 1964.
- vi **Scarlat Rosetti** - Inginer. Fost moșier. D.O. la Câmpulung-Muscel, de la 3 martie 1949. A fost hărțuit în continuare de Securitate pentru vina de a găzdui întâlniri în cadrul cărora se purtau discuții pe teme filosofice și literare, la care participau C. Noica, Al. Paleologu și alții, care se aflau, de asemenea, în D. O.
- vii **Ion (Lulu) Lambrino** - Născut în Iași, fratele lui Zizi Lambrino, cumnatul regelui Carol al II- lea, cu D.O. în Câmpulung, arestat în 1956. Condamnat la zece ani de detenție, executată în lagărele din Bălțile Dunării.
- viii **Familia Paul** - Familie înstărită (proprietari de moșii și păduri) de intelectuali din Câmpulung (*originari din Domnești -Muscel*). Unul dintre fiii soților Paul (Nini, decedat în Al Doilea Război Mondial) fusese căsătorit cu Mariana Nicolaide, cea de-a doua soție a lui Constantin Noica.
- ix **Mihai Moșandrei** (1896 - 1994), cunoscut scriitor, retras la Câmpulung în ultima parte a vieții, unde s-a și stins din viață.
- x **Nicolae Săvoiu** (1914 -2009) , economist de obârșie musceleană, apropiat al lui Constantin Noica.
- xi **Fiica filozofului** – Născută în 1944, de multe ori apare în scrisori ca Dina. După căsătorie Alexandra Noica -Wilson, stabilită în Anglia.

-
- ^{xii} **Mariana Nicolaide**, născută Paul, cea de-a doua soție a lui Constantin Noica.
- ^{xiii} **Wendy Muston**, prima soție a lui Constantin Noica. A emigrat în Anglia împreună cu cei doi copii, în anul 1955.
- ^{xiv} **Mihai Rădulescu** (1919 - 1959), intelectual rafinat, critic muzical și violonist. Coleg la facultate și la „externe“ cu Alexandru Paelologu. Arestat și condamnat în septembrie 1959 datorită discuțiilor la care participa sau pe care le găzduia, la care luau parte C. Noica și apropiați de-ai săi. S-a sinucis din cauza torturii la care a fost supus în timpul anchetei, la 31 octombrie 1959.
- ^{xv} **Răzvan Noica** (astăzi călugărul Rafail Noica), fiul filozofului Constantin Noica, ieromonah ortodox la Mănăstirea Sfântul Ioan Botezătorul din Maldon, Essex, Anglia, iar din 1993 sihastru în Munții Apuseni.
- ^{xvi} **Andronache** – Localitate mică și pădure de lângă București, unde Constantin Noica și-a construit o casă în 1946.
- ^{xvii} **Vila Luca** - ultima și cea mai cunoscută casă în care a locuit C. Noica în Câmpulung, menționată de acesta pe strada I.C.Frimu nr.6, fostă și actuală I.C.Brătianu. Aici a locuit pe perioada domiciliului obligatoriu, din decembrie 1952 până în momentul arestării, în decembrie 1958. Cu o arhitectură aparte, Vila Luca este cunoscută din relatările biografilor lui Noica sub denumirea de „casa cu turn“; a fost construită în 1907 și a aparținut colonelului I. I. Luca.
- ^{xviii} **d-na Negulescu / d-na N.** - Paula Negulescu, văduva lui P.P. Negulescu.
- ^{xix} **P.P. Negulescu** (1872 - 1951), filozof, om politic, membru al Academiei Române.
- ^{xx} **d-na Nae / d-na Nae Ionescu** - Margareta Ionescu, soția filozofului Nae Ionescu.
- ^{xxi} **Henri H. Stahl** (1901 - 1991), antropolog cultural, etnograf, istoric social, memorialist, sociolog rural român.

^{xxii} **Sergiu Al-George** (1922 - 1981), medic și asistent universitar, pasionat de cultură orientală. Arestat la 18 decembrie 1958, în aceeași zi cu Constantin Noica; condamnat în procesul lotului Noica - Pillat la șapte ani de închisoare pentru discuțiile purtate cu Constantin Noica, precum și pentru ajutorul financiar acordat acestuia.

^{xxiii} **Familia Maiorescu** - familia lui Mircea Maiorescu, medic, născut în 1926. Prieten și fin al lui Constantin Noica, apropiat de acesta în timpul domiciliului obligatoriu. Ministrul Sănătății în 1991.

^{xxiv} **Vasile Băncilă** (1897- 1979), filosof, pedagog și eseist român, unul dintre destinatarii manuscriselor lui C. Noica, trimise din Câmpulung la București.

Anexa 2

Indice de autori și lucrări menționate în scrisori

Otto Bauer (1881-1938) – social-democrat austriac, considerat unul dintre cei mai importanți intelectuali ai marxismului socialist de stânga din Austria. Constantin Noica a luat note din lucrarea *Der Kampf um Wald und Weide* (*Lupta pentru pădure și islaz*).

Benedetto Croce (1866-1952) – critic italian, filozof idealist și politician. Teoriile lui C. Noica s-au inspirat și din lucrarea acestuia, *Storia d'Europa*.

Richard Walther Darré (1895- 1953) – om politic german din perioada celui de-Al Treilea Reich. A fost preocupat de problema țăranimii, teoria lui fiind bazată pe ideea relației bilaterale și de lungă durată dintre un om și terenul pe care îl ocupă și/sau cultivă (principiul *Blut und Boden*).

Eduard David – C. Noica a luat note din lucrarea acestuia *Sozialismus und Landwirtschaft* (*Socialism și agricultură*).

Wilhelm Dilthey (1833-1911) – istoric german, sociolog și filozof. C. Noica și-a făcut note de lectură după lucrarea sa *Einleitung in die Geisteswissenschaften. Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte* (*Introducere în științele spiritului. Încercare de întemeiere a studiului societății și al istoriei*).

Constantin Dobrogeanu-Gherea (1855-1920) – scriitor și fruntaș socialist român.

Virgil Madgearu (1887-1940) – economist, sociolog, și politician de stânga, membru prominent și principal teoretician al Partidului Țărănesc și al succesorului său, Partidul Național Țărănesc (PNȚ).

Mihail Manoilescu (1891-1950) – publicist și economist. A fost ministru de externe în vara anului 1940, în cabinetul Ion Antonescu. Ideile sale despre economie au fost intens popularizate și aplicate în America de Sud. C. Noica a luat note de lectură în special din lucrarea acestuia, *Rostul și destinul burgheziei românești*.

Ludwig von Mises (1881-1973) – economist și filozof politic austriaco-american, cel mai de seamă reprezentant al Școlii austriece de drept și economie.

Montesquieu (1689-1755) – una dintre cele mai complexe și importante figuri ale iluminismului francez.

Blaise Pascal (1623-1662) – matematician, fizician și filozof francez având contribuții în numeroase domenii ale științei. În urma unei revelații religioase, în 1654 abandonează matematica și științele exacte și își dedică viața filozofiei și teologiei.

Pierre- Joseph Proudhon (1809-1865) – economist, sociolog și teoretician francez al socialismului, considerat părintele anarhismului.

Karl Kautsky (1854-1938) – important teoretician al ideologiei marxiste. După moartea lui Fr. Engels, a devenit principalul susținător al marxismului ortodox. C. Noica a luat note din lucrarea acestuia, *Politica agrară a partidului socialist (La politique agraire du parti socialiste)*.

Erwin Guido Kolbenheyer (1878-1962) – poet și dramaturg austriac.

Jean Jacques Rousseau (1712-1778) – filozof francez de origine geneveză, scriitor și compozitor, unul dintre cei mai iluștri gânditori ai iluminiști.

Carl Schmitt (1888-1985) – jurist și expert în filozofie politică, unul dintre cei mai influenți, dar și controversați oameni de știință și gânditori ai secolului al XX-lea în domeniul teoriei statului și dreptului, dreptului constituțional, filozofiei dreptului și filozofiei politice.

Georg Simmel (1858-1918) sociolog german, profesor al facultății de Filozofie din Berlin. C. Noica a luat note din lucrarea acestuia, *Philosophie des Geltes (Filozofia banului)*.

Werner Sombart (1863-1941) – economist și sociolog german. Lucrare urmărită în mod special de C. Noica, *Der Burgeois*.

Oswald Spengler (1880-1936) – filozof idealist (reprezentant al antiintellectualismului) și istoric german, preocupat în egală măsură și de matematică, știință și artă.

Ferdinand Tönnies (1855-1936) – sociolog german. C. Noica și-a făcut note de lectură din lucrările acestuia *Gemeinschaft und Gesellschaft (Comunitate și societate)* și *Die soziale Frage (Evoluția chestiunii sociale)*.

Maximilian Weber (1864-1920) – economist politic și sociolog german, considerat unul dintre fondatorii studiului modern al sociologiei și administrării publice.

Ștefan Zeletin (1882-1934) – filozof, economist și sociolog român. A fost profesor la Universitatea din Iași. În caietele care au stat la baza manuscriselor de la Câmpulung, C. Noica face referire la lucrările sale : *Burghezia română, originea și rolul ei istoric* (1925) și *Neoliberalismul* (1927), în care autorul ia atitudine, de pe pozițiile burgheziei, împotriva punctelor de vedere agrariene, tradiționaliste, demonstrând necesitatea obiectivă a evoluției României spre civilizația industrială.

Anexa 3

Gheorghe Staicu S-a născut în Vișoii Câmpulungului muscelean, la 2 octombrie 1915. Venise pe lume ca fiu al unor țărani gospodari, Elisabeta și Nicolae Staicu. La doar zece ani, după absolvirea claselor primare, a fost dat ucenic la un negustor din oraș. Din acel moment a început să-și câștige singur existența și chiar să contribuie cu bani la susținerea familiei. În timpul liceului, în paralel cu studiile a lucrat ca elev practicant la Banca din Câmpulung. Student eminent, cu un caracter integru, s-a făcut remarcat de Ion Mihalache, la a cărui recomandare a fost angajat la Banca Națională chiar din primul an de studenție la Academia de Înalte Studii Economice din

București. În timpul războiului, deși mobilizat, Gheorghe Staicu se înscrie la doctorat împreună cu alți treizeci de candidați, fiind singurul care, în 1943, reușește să își susțină lucrarea, intitulată *Schimburile cu străinătatea în regim restrictiv*, obținând titlul de doctor în științe economice cu mențiunea *magna cum laude* și aprecierea deosebită a lui Virgil Madgearu.

După demobilizare, Gheorghe Staicu revine la BNR, în cadrul Serviciului Relații cu Străinătatea, iar între 1944-1947 a fost detașat la Ministerul Economiei Naționale, în funcția de consilier. În 1947 este epurat politic ca membru al Partidului Național Țărănesc, condus de Ion Mihalache.

Chiar după ce PNTȚ a fost scos în afara legii, Gheorghe Staicu rămâne fidel convingerilor sale și face parte din Comitetul ilegal al PNTȚ, colaborează și la reorganizarea Tineretului Unit Național Țărănesc (TUNȚ) în ilegalitate și la înființarea nucleelor de luptă revoluționară în județul Alba. Prin relațiile pe care le avea reușește să finanțeze acțiunile de rezistență și de luptă anticomunistă ale TUNȚ.

Arestat în 1949, este eliberat după doi ani, dar rămâne în atenția și supravegherea Securității, care îl hărțuiește în mod constant. În acești ani de persecuție îl va întâlni pe filozoful Constantin Noica, aflat cu domiciliu obligatoriu la Câmpulung. Prietenia care s-a născut acum între ei avea să dureze toată viața. Nedezmințindu-și firea bună și caracterul nobil, în pofida greutăților prin care trecea el însuși, Gheorghe Staicu l-a ajutat pe Noica să supraviețuiască, între anii 1951-1953, oferindu-i găzduire în casa din satul Vișoi și veghind asupra problemelor sale familiale, administrative și materiale.

Preocupat de proiectul unei cărți în care urma să trateze problema țărănească, în contextul social național și european al epocii, Gheorghe Staicu i-a trezit lui Noica interesul pentru domeniul economic. Corespondența celor doi dintre anii 1951-1953 reprezintă mărturia unei colaborări insolite, încheiate cu manuscrisul intitulat *Manuscrisele de la Câmpulung*, apărut la Editura Humanitas, în 1997.

Colaborarea lor a fost curmată brusc prin arestarea pentru a doua oară a lui Gheorghe Staicu, la 8 ianuarie 1953 și condamnarea la cincisprezece ani de închisoare și șapte ani degradare civică pentru o vină imaginară, ascunsă sub sintagma „uneltire împotriva ordinii sociale“. În cei unsprezece ani de detenție (până la amnistia din 1964) a refuzat constant să colaboreze cu organele de represiune, ceea ce i-a atras asupra pedepse aspre în toate temnițele prin care a trecut - Jilava, Gherla, Oradea, Aiud - și supravegherea permanentă, până la sfârșitul vieții.

După eliberarea din 1964, pentru un scurt timp cei doi au fost din nou împreună, în casa din Vișoi și au evaluat posibilitățile constituirii unei disidențe anticomuniste care urma să includă personalități ale exilului românesc.

Gheorghe Staicu a rămas, până în ultima clipă a vieții sale, un luptător împotriva opresiunii comuniste. A părăsit această lume la 26 decembrie 1994.

Bibliografie

- Giugariu, Mihai (coord.), *Prigoana - documente ale procesului. C.Noica, C.Pillat, N.Steinhardt, Al. Paleologu, A. Acterian, S. Al-George, Al. O. Teodoreanu etc.*, București, Editura Vreimea, 1996.
- Opriș, Ioan, *Cercuri culturale disidente*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
- Modovan, Silviu B., Clara Cosmineanu (coord), *Nicu Steinhardt în dosarele Securității : 1959 - 1989*, București, Editura Nemira, 2005.
- ACNSAS, AFI, Dosar nr.207, vol.2, filele 24-211.
- *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România: Raport Final*, ediție de Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile, București, Editura Humanitas, 2007.
- *Constantin Noica în arhiva Securității*, ediție de Dora Mezdrea, București, Editura Humanitas, 2009.
- *Modelul cultural Noica*, antologie de Marin Diaconu, București, Editura Fundația pentru Știință și Artă, 2009.
- Ianoși, Ion, *Constantin Noica*, București, Editura Academiei Române, 2006.
- Noica, Constantin, *Pagini despre sufletul românesc*, București, Editura Humanitas, 2001.
- *Noica. Securitate (I)*, ediție de Dora Mezdrea, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2009.
- Noica, Constantin, *Manuscrisele de la Câmpulung*, București, Editura Humanitas, 1997.
- Tănase, Stelian, *Anatomia mistificării*, București, Editura Humanitas, 2003, relatare Maria Noica.
- Noica Wilson, Alexandra, *Treziți-vă, suntem liberi !*, București, Editura Humanitas, 2007.
- Liiceanu, Gabriel, *Jurnalul de la Păltiniș*, București, Editura Humanitas, 1996.

-
- Paleologu, Alexandru, *Despărțirea de Noica*, publicat în *Ipoteze de lucru*, București, Editura Cartea Românească, 1980.
 - Paleologu, Alexandru, Tănase, Stelian, *Sfidarea memoriei*, București, Editura DU Style, 1996.
 - Dragomir, Alexandru, *Crase banalități metafizice*, București, Editura Humanitas, 2004.
 - Steinhardt, N., *Prin alții spre sine*, București, Editura Eminescu, 1987.
 - Ardeleanu, George, *N.Steinhardt și paradoxurile libertății*, București, Editura Humanitas, 2009.

The work of the constitutes a review period by D. C.'s Noica O. The won Muscel. writing in order to serve as a Foreword volume of letters sent by C. Noica his friend muscelean, Gheorghe Staiuc, the work coupled with rigorous biographical data cited in volumes known, testimonies and interviews of some close's. Covered all the aspects of life's Noica during that period, are both appear thorough biographical details (about his family-the second wife and children, about people close/His disciples, about the houses in which he lived, about the places where it passed) and details of its cultural concerns and projects. Article benefit several Annexes: notes on the links between certain persons and Constantin Noica said an index of authors (whose works they studied Noica) and a biography of much less well-known recipient of letters, economist Gheorghe Staiuc. All these additions come to help reader who wants to form an image of "Constantin Noica at campulung".

PERSPECTIVE ALE DEZVOLTĂRII TURISMULUI RURAL PRIN TEHNOLOGII INFORMATICE

Lect. univ. dr. Adina TOFAN

–Universitatea „Spiru Haret”, Facultatea de Contabilitate și Finanțe,
Câmpulung Muscel–

Peisajul rural extrem de divers, în mare parte bine conservat, viața la țară cu însemnate componente tradiționale, potențialul agricol și silvic al României, arhitectura specifică mediului rural sunt factori care favorizează turismul rural în special agroturismul.

Astfel, apelând serviciul Internet, orice turist fie el român sau străin poate afla informații referitoare la zona turistică pe care își propune să o viziteze respectiv despre modalitățile de cazare existente.

Pentru o dezvoltare puternică și respectiv pentru ca această formă de turism, agroturismul, să fie competitivă pe piață se impune o anumită promovare a acestuia. Pe lângă mijloacele tradiționale de promovare (ghid, broșuri și pliante, catalog, obiecte publicitare), în ziua de azi se poate promova informația turistică respectiv agroturistică apelând la un serviciu ce cunoaște o dezvoltare impresionantă- serviciul Internet.

Avantajul major al serviciului Internet este rapiditatea cu care se transmit informațiile, modul simplu de lucru, prezentarea informațiilor într-o formă foarte accesibilă utilizatorului și numărul mare de calculatoare ce sunt conectate în rețea.

Toate aceste informații ce se referă la potențialul turistic al României ar trebui făcute cunoscute și turiștilor străini. Modalitatea cea mai ușoară și ieftină este prin publicarea acestora pe Internet datorită numărului mare de utilizatori ai Internet-ului, număr care crește impresionant de la un an la altul.

Una din caracteristicile fundamentale ale epocii actuale este explozia informațională determinată de creșterea ritmului de dezvoltare a societății și de avântul fără precedent al științei și tehnicii. Denumirea fenomenului exprimă situația în care volumul actual de cunoștințe și informații se dublează la un interval de circa 10 ani nemaiputând fi cules, clasat, stocat, prelucrat și utilizat numai prin intermediul mijloacelor, procedeele și tehnicilor tradiționale de prelucrare a datelor.

Analizând sistemul informațional ca fiind un instrument al managementului exploatațiilor agroturistice, se constată că în analiza structurii organizatorice și funcționale a unui sistem economic complex, în

cazul de față exploatarea agroturistică, se disting trei subsisteme:

- subsistemul de conducere;
- subsistemul executiv;
- subsistemul informațional.

Modelul informatic care stă la baza aplicațiilor practice în cadrul exploatarea agroturistice este modelul client-server.

Arhitectura client-server este un ansamblu de trei componente: un server, un client și o rețea care conectează clientul la server pentru a colabora la îndeplinirea sarcinilor.

Prin server se înțelege un subsistem ce oferă un anumit tip particular de servicii pentru un număr oarecare de aplicații utilizator necunoscute în prealabil, denumite clienți.

Aplicația client trimite un mesaj către server, mesaj ce descrie o cerere a unui anumit serviciu oferit de server. Serverul procesează cererea și construiește un mesaj răspuns pentru client, mesaj ce poate conține informația cerută de client sau un mesaj de eroare în caz că cererea nu a putut fi executat

Rețeaua este un ansamblu alcătuit din minim două calculatoare ce au partajate resurse comune și suportă comunicația de tip TCP/IP.

Informatizarea activităților economico-sociale a cunoscut profunde transformări, acestea concretizându-se prin tendințele ce au loc în practica dezvoltării sistemelor informatice.

Din categoria sistemelor informatice de tip nou fac parte sistemele deschise, sistemele pentru comerțul electronic și sistemele informaționale de marketing. Din punct de vedere al marketingului, modelele de promovare a agroturismului se pot realiza, la nivel de exploatarea agroturistică, la nivel de zonă agroturistică, la nivel de regiune, respectiv la nivel național și internațional.

Sistemele informatice de tip Internet, sisteme ce stau la baza elaborării aplicațiilor de tip nou încep să se impună pe piață din următoarele motive:

- posibilitatea accesului la informațiile conținute în bazele de date situate oriunde în lume;
- existența unei interfețe globale standard;
- posibilitatea de acces la toate nivelele de funcționalitate a bazelor de date;
- nu este necesară o specializare deosebită pentru utilizatori;
- zonă de acoperire foarte mare a rețelei Internet.

Obținerea unei eficiențe economice sporite este condiționată de existența unei conduceri științifice bazate pe o bună cunoaștere a legilor economice, cunoașterea operativă și exactă a cererii și ofertei de pe piața internă și externă precum și a modului de utilizare a resurselor de care

dispune exploatarea agroturistică

Acest lucru impune perfecționarea sistemului de conducere concomitent cu cea a perfecționării sistemului informațional prin aplicarea principiilor și metodelor pe care le oferă managementul și marketingul, pe de o parte, iar pe de altă parte, informatica cu cele mai eficiente metode și procedee de culegere, verificare, transmitere, stocare și prelucrare a datelor.

Ce implicații pot avea sistemele informatice pentru un manager al unei exploatarea agroturistice?

Ele extind abilitatea acestuia pentru mai buna înțelegere a organizării și controlului proceselor. Cu ajutorul sistemelor informatice, managerii pot folosi informația în scopul rezolvării tuturor problemelor complexe din cadrul exploatarea agroturistice, astfel încât să-și poată extinde cu succes afacerile.

O analiză a sistemului informațional din punct de vedere al procesului decizional la nivelul exploatarea agroturistice poate fi realizată, prin intermediul sistemelor suport de decizie. Dintre caracteristicile de bază ale acestora amintim:

- oferă suport managerilor;
- oferă suport în procesul decizional;
- oferă suport pentru toate etapele procesului decizional;
- îmbunătățesc eficacitatea procesului decizional;
- utilizează date și modele;
- etc.

În cadrul unei exploatarea agroturistice, elementele de bază ale unui sistem suport de decizie sunt:

- componenta de gestiune a datelor;
- componenta de gestiune a modelelor;
- componenta pentru asigurarea comunicației;
- interfața cu utilizatorul;
- utilizatorul.

Obiectul principal al unei exploatarea agroturistice este acela de a obține produse agricole, respectiv prestarea de servicii. Toate aceste procese trebuie însă conduse cu eficiență. Pentru ca totalitatea proceselor implicate să fie efectuate cu eficiență maximă este necesar ca procesele de conducere să se desfășoare în condiții optime. O astfel de stare se poate realiza numai în condițiile unui sistem informațional adecvat, capabil să ofere informațiile necesare.

Astfel, într-o exploatarea agroturistică ansamblul proceselor ce se desfășoară pot fi grupate în trei categorii: procese de execuție, procese de

conducere sau de management și procese informaționale.

Elaborarea deciziei de conducere apare ca rezultat al unui proces decizional, iar pentru desfășurarea normală a activității, este necesar să fie bine pusă la punct acțiunea de elaborarea, transmitere și executare a deciziilor.

Un aspect deosebit de important în realizarea sistemului informațional este definirea SGBD-ului. Acesta este un ansamblu complex de programe care asigură interfața între o bază de date și utilizatorii acesteia. SGBD este componenta software a unui sistem de bază de date care interacționează cu toate celelalte componente ale acestuia, asigurând legătura și interdependența între ele.

Internet-ul a creat oportunități importante în managementul și marketingul informațiilor agroturistice și ar putea deveni în următorii ani, platforma dominantă și instrumentul de promovare pentru informația agroturistică. El trebuie văzut ca o forță ce schimbă profund modalitatea de conducere a unei exploatații agroturistice.

Abstract: The decision is a management act with a great importance to establish the mode and/or the way when are engaged humans and materials for realising the actually issues and future developing and for passing of some difficulties or through out the deficiencies which appear during the activities.

BIBLIOGRAFIE:

1. COJOCARIU, A., MUNTEANU, A., E-bussiness-ul si reacția pieței românești, Anale Seria Științe Economice vol. IX Universitatea Tibiscus Timisoara, 2001, pag. 1 – 7,
2. KIM, W., Relational Database Systems in Computing Surveys, v.11, nr. 3
3. ROSCA, I., colab, Comerțul electronic, Editura Economică, București, 2004

POVESTEA UNUI SAC DE LUT

Delia Nicoleta Barbu

**–Centrul Judetean pentru Conservarea si Promovarea Culturii
Traditionale Brasov–**

Una dintre cele mai mari atracții turistice ale județului Brașov este zona Branului. Această zonă este interesantă atât pentru ceea ce oferă din punct de vedere al turismului rural, cât și pentru tradițiile păstrate din vechime de localnici. Căutând să adun informații despre bucătăria tradițională, am poposit la o pensiune situată în comuna Simon, la vreo 6 km. de Bran. Cum am ajuns la pensiunea cu nume pufos și cald, numită **Mama Cozonacilor**?

Aproape de centrul comunei atrage atenția un loc cu miros îmbietor, unde cozonacii și celelalte bunătați care ți se aștern în fața ochilor, te fac să te întorci cu gândul în timp, retrăind minunatele clipe ale copilăriei, când bunica te îmbia cu cozonac proaspăt și aburind la ceas de sărbătoare. Am aflat apoi gustând din produsele oferite cu drag de gazde, că tânărul întreprinzător Laurențiu Drăgan, oferă turiștilor spre degustare minunatele preparate printre care și cozonacii care sunt făcuți după o rețetă tradițională secretă, păstrată cu sfințenie de bunica sa, Maria Drăgan.

De la Bran la Simon nu-i cale lungă. Lași în urmă Castelul Bran, minunat obiectiv turistic, cu toate poveștile lui și te îndrepti către altele, la fel de frumoase, cu oameni care locuiesc azi prin aceste locuri încărcate de istorie.

Poposim așadar la pensiunea **Mama Cozonacilor** și suntem întâmpinați cu căldură de stăpânul casei.

Am încercat să aflăm de la el, povestea locului, povestea cozonacului pufos și rumen.

Laurențiu Drăgan este un tânăr, înalt și arătos, născut în anul 1979, de., ziua păcălelilor”, adică pe 1 aprilie . Părinții sunt de prin partea locului. Tatăl, Gheorghe este născut și crescut în Bran, iar mama, Rodica este născută în Hălchiu. Părinții, după căsătorie s-au stabilit în Simon unde și-au încropit o gospodărie pe cinste.

Tatăl său un om foarte harnic și muncitor, a lucrat ca forjor, la Uzina 6 Martie Zărnești, iar mama a fost croitoreasă la Modarom în Brașov.

În timpul liber, tatăl, Gheorghe Drăgan, muncea în gospodăria proprie și la atelierul de confecții metalice pe care îl avea în curte, executând diverse lucrări pentru gospodăria proprie sau la comandă pentru gospodăriile celor din sat. Laurențiu, ca unic fiu al familiei, muncea alături de tatăl său

ajutându-l cu toate cele trabuincioase.. A fost învățat că munca este totul, aceasta te învață să te organizezi, munca te întărește psihic. Copil fiind a crescut cu dictonul, „întâi munca și apoi joaca”.

Datorită educației primite, a învățat să prețuiască munca și banul câștigat cinstit.

A făcut școala primară în sat, iar liceul în Brașov. La liceu, a cunoscut un om deosebit care ulterior i-a devenit mentor. Acest om, profesor de istorie l-a pus să învețe carte. Îi rostește numele cu duioșie și cu adânc respect – Bukșa Ioan – profesor de istorie.

A urmat apoi cursurile Facultății de Drept de la Universitatea din Oradea. Pentru a reuși la facultate, a locuit timp de trei luni, la o rudă apropiată în Cluj, unde s-a pregătit intensiv. Intrând la facultate, tânărul a reușit prin seriozitate și determinare, să devină în scurt timp membru marcant al Asociației Europene a Studenților în Drept – ELSA

Pe parcursul anilor de studenție, a participat la mai multe conferințe, în țară și străinătate, luând contact direct cu studenții din alte centre universitare și dezbătând probleme legate de justiție. A lucrat pe parcursul facultății în presă, realizând la acea vreme prima revistă de drept a studenților din Oradea. A activat pe parcursul timpului și la alte cotidiane locale din Bihor, iar într-unul din aceste locuri a cunoscut-o pe fata care avea să-i devină ulterior soție. Tînăra, originara din Sinaia, născută din tată bihorean și mamă prahoveancă, a devenit soția tânărului Laurențiu în anul 2004. După căsătorie și terminarea facultății cei doi tineri s-au întors în Bran pentru a fi aproape de părinți și pentru a începe o carieră în avocatură. În prezent, doar soția practică această meserie.

Laurențiu nu s-a putut adapta carierei în drept și avocatură, fiind atras mai mult de partea organizatorică a lucrurilor. Datorită faptului ca a lucrat în presă, nu a putut intra în politică, cu toate că l-ar fi atras acest domeniu. A simțit că nu se poate adapta vieții tumultuoase de la oraș, știind că locul lui este în satul natal alături de părinți și astfel s-a născut ideea unei afaceri de familie.

Totul a început ca o poveste. Povestea unui sac de lut. Întorcându-se încet în timp am aflat că ratând prima oară intrarea la liceu, tatăl său, om practic și muncitor, l-a sfătuit să se ocupe de animale. Realizând în timp, că munca cu animalele din gospodărie nu era chiar ceea ce i se potrivea a început prin a-și ajuta mama care pregătea pâinea pentru gospodăria proprie și cele învecinate.. Își amintește că primul cuptor l-au făcut în curtea casei, cărând lut cu sacul. Sacii cu lut îi cărau pe măgari, iar apoi cu căruța cu cai. Încetul cu încetul au început să facă pâine pentru nevoile gospodăriei, iar în timp au făcut și pentru vecini. Pentru că nu exista altă sursă de pâine în sat

decît cea adusă de la oraș, au început să facă pâine și pentru localnici. Mama, Rodica Drăgan, născută în Hălchiu, învățase de la săsoaicele din comună să pregătească cozonaci și plăcinte. Doamna Maria a afirmat întotdeauna cu mîndrie, că de la dânsa au învățat gospodinele din Bran să facă plăcinte și prăjituri. Bunica, Maria și Rodica, mama tînărului Laurențiu au păstrat însă cu sfințenie în timp rețeta specială de cozonaci.

În timp au început să facă cornuri simple și produse de patiserie, pe care le duceau la vânzare la Uzina 6 Martie Zărnești, pe 14 și 29 ale lunii , atunci când muncitorii își primeau leafa.

De sărbători pregăteau cozonaci, mai întîi pentru familie, apoi pentru vecini și pentru că erau apreciați, au început să facă la cerere și pentru săteni.

Ideea de afacere a apărut în anul 2003. Au început să facă cozonaci și produse de patiserie la comandă. Bunica pregătea și cocea cozonacii, iar mama produsele de patiserie. Oamenii fiind harnici și muncitori, dar neavînd pămînt prea mult și nici animale, au fost nevoiți să facă ceva care să le asigure o oarecare bunăstare și un trai decent.

Din pricepere și dorință de muncă s-a născut mai apoi ideea de a face „bunătăți” și pentru alții, nu doar pentru familie.

În 1996 au înființat firma. În anul următor au început comenzile mai mari și au livrat produse și la magazine, mai întîi în comună și apoi la magazinele din Brașov. Reușind să se extindă, într-un timp relativ scurt, deschiderea unei pensiuni agroturistice a venit ca ceva firesc. În anul 2001 familia Drăgan a deschis pensiunea cu nume cald și pufos „Mama Cozonacilor”. Tînărul privește în urmă cu nostalgie, amintindu-și cum a început totul, cum căra lutul cu sacul pentru a clădi primul cuptor din curtea casei părintești. Cu primul sac de lut a început totul.

După deschiderea oficială a pensiunii, tînărul om de afaceri a început să participe la toate târgurile de turism din țară. În timp și-a definitivat studiile cu un master în turism absolvind cu brio Managementul activității turistice.

În anul 2005 a organizat recepții și conferințe de presă, la pensiunea proprie, și „Ziua turismului românesc” unde au fost primiți cu căldură mulți oaspeți din țară și de peste hotare. Această acțiune a avut un efect maxim asupra întregii activități a firmei.

Tînărul Laurențiu avînd o fire ambițioasă, a încercat să facă afaceri altfel decît ceilalți. Reușita a fost deplină. Cozonacii făcuți de bunica lui, după acea rețetă veche, au după cum spune tînărul „gust, greutate și mai ales buchet „

Pensiunea Mama Cozonacilor este o pensiune agroturistică cu o capacitate de cazare de 24 de locuri în 12 camere. Pe lângă numeroasele atracții pe care le oferă minunata zonă a Branului, gazdele pensiunii oferă

oaspeților renumitele plăcinte cu mere, plăcintele cu brânză dulce sau melcii cu nucă, răsfățând astfel gusturile celor care le calcă pragul. Pensiunea este construită în stil rustic, iar cei ce le sunt oaspeți sunt încântați de programul de agrement oferit de gazde cât și de ospitalitatea acestora.

Vizitând pensiunea familiei Drăgan, nu poți decât să te gândești la cât de adevărată este zicala care spune că „omul sfințește locul „. Turiștilor, care le calcă pragul li se asigură o ședere plăcută, într-un spațiu frumos aranjat, cu confort deosebit și pe lângă toate acestea li se oferă bucate tradiționale preparate din ingrediente proaspete și produse de patiserie care au căpătat renume în țară și în străinătate.

THE STORY OF A BAG OF EARTH

Summary

Bran area is one of the most important tourist attractions in Brasov. The region is interesting both for what it offers the tourists who practice the rural tourism and for the traditions so well preserved by its inhabitants. During my researches on "Traditional nutrition" I stopped at a boarding house in Simon, at about six kilometers from Bran, "Mama cozonacilor".

Laurentiu Dragan, the host of the boarding house, initiated some time ago a small family business. He offers the tourists who come to Bran wonderful pastries, sponge cakes that are prepared according to a traditional recipe "inherited" from his grandmother, Maria Dragan.

Everything started like a fairy tale – the story of a bag of earth of which they made their first oven. The first oven for baking the bread was built in the yard of his parental house, and they used to bake in it the first bakeries only for the family at the beginning and little by little for the other villagers too. And this was the start of their family business which is nowadays carried out successfully.

The sponge cakes and all the "goodies" bought by so many people have – as our young host says – "good taste, weight and most of all, bouquet".

The boarding house is a hospitable one and the guests have the opportunity of sightseeing and that of eating fresh food prepared according to traditional recipes. The hosts offer their visitors traditional cheese-pies and nut-cakes, spoiling their tastes. The story came true and it is now a reality with inviting and fresh taste, of a warm sponge cake just taken out of the oven.

Traducere: Veronica Bogoiu

TRADIȚIA S-A NĂSCUT LA FÂNTÂNA

Roxana Cornea

– Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii
Traditionale Brașov–

Pe drumul prăfuit care vine dinspre Brașov, înainte de-a ajunge la Rupea, dai de pensiunea **Casa Fermierului**, din satul Fântâna, un loc proaspăt unde piciorul oricărui călător dormic de-a vedea lucruri noi poate poposii, pentru a-și primenii sufletul și de a se încărca cu energie pozitivă.

În ziua în care am ajuns în satul Fântâna, la **Casa Fermierului** l-am găsit pe inginerul Gheorghe Boțoman trebăluind prin ogradă așa cum îi stă bine oricărui om gospodar.

Familia- Amintiri sânt multe amintiri, se adună o mulțime într-o viață

Povestea familiei Boțoman se pierde și se regăsește prin negurile timpurilor tulburi de pe meleguri mai apropiate sau mai îndepărtate.

Pesonajele centrale ale evocării sunt părinții, tata și mama.

Familia mamei e originară de prin părțile Hălmeagului, comuna Șercaia, de lângă Făgăraș. Mama se numea de fată Blaga. „Din spusele bunicului rude îndepărtate cu familia poetul din Lancrăm, Lucian Blaga.” Familia mamei era o familie de oameni înstăriți și de vază dețineau sute de oi. Când mergeau la târgurile de animale de pe lângă Făgăraș bunicul, Grigore Blaga deținător al celor mai frumoși cai, și al celei mai frumoase căruțe, era o apariție interesantă și energică. Bunicul arăta ca un negustor de altădată: era un bărbat frumos cu mustață, cu chimir, cu vestă din pănură, cu ceas cu lănțic. Se pare că bunicul a urmat tradiția familiei pentru că și străbunicul domnului Gheorghe Boțoman tot cu negustoria s-a ocupat. Străbunicul deținea o negustorie cu cânepă, la București funcționând o mică topitorie de cânepă. „Bunicul era un fel de integrator aducea sămânță pentru agricultorii din zona Făgăraș corespunzător prin poștă cu Bucureștiul, la halta din Șercaia încărcau vagoanele cu snopii de cânepă care ajungeau la topitoria din capitală.

Tatăl, preotul Victor Boțoman a păstrorit spiritual satul aproape o jumătate de secol. Familia din partea tatălui se trage tot din Fântâna. Bunica paternă purta numele de Anghel nume foarte răspândit în Fântâna, iar străbunicul era originar dintr-un sat învecinat, Dopca. „Știu de la tata că numele Boțoman era la origini Buciuman, fiind maghiarizat ulterior în perioada austro-ungară, câteva familii cu acest nume mai există în zona Rupea și Făgăraș”, ne mărturisește gazda noastră. Preotul Boțoman aparține unei familii de „țărani harnici”. Bunicul, din partea tatălui a traversat oceanul plecând în America.

După terminarea războiului se întoarce în țară și întemeiază primele gospodării adevărate din satul Fântâna. „O casă frumoasă c-o șură uriașă, o gospodărie în toată puterea cuvântului”.

Familia Boțoman a fost greu încercată în perioadă comunistă când preotul Boțoman a fost întemnițat la Aiud, Ocnele Mari, Canalul Dunare-Marea Neagră și Onești împreună cu alți mii de intelectuali care nu au avut decât vina de a nu renunța la religia străbună și valorile în care au crescut. Preotul Boțoman a împărțit aici celula cu Părintele Galeriu, „au fost vremuri grele și nemiloase, mama a rămas acasă cu doi copii, eu m-am născut după eliterarea lui tata. A rămas același om integru și spiritual cum era cunoscut de toată lumea, însă amintirile despre perioada detenției a vrut să rămână numai ale lui, sau poate a vrut să uite... e nevoie să uiți ca să poți continua de multe ori, și tata și-a continuat visul său pe melagurile natale”.

Vise împlinite

În anii '68-'70 când lucrurile în țara noastră erau ceva mai relaxate, preotul Victor Boțoman s-a gândit că ar fi necesară o biserică nouă în sat. Cea veche din piatră fiind foarte degradată. Atunci, în anii aceia nu era simplu deloc cu autoritățile și aprobările. Preotul dispunea de un comitet bisericesc mic cu resurse modice, dar dorința de reușită era mare. Pentru că nu s-a aprobat construcția unei noi biserici, ci doar renovarea celei vechi, neobositul preot sprijinit de săteni au hotărât să construiască o biserică nouă fără a-l înlătura pe cel vechi, care de fapt a fost înconjurat de zidurile noi. Pe măsură ce se ridicau zidurile noi, cele vechi erau demolate. În final turnul vechii biserici „a căzut” într-o noapte fiind „obligat” să-l reclădească. Astfel curajosul preot alături de câțiva enoriași devotați au ridicat o nouă biserică, terminată în anii '70 -'71, biserică ce se poate admira și azi în centrul satului Fântâna. Preotul Boțoman fiind răsplătit de către Mitropolitul Mladin cu o distincție preotească. În entuziasmul de atunci, care a învăluit satul în sărbătoare, preotul Boțoman ce slujea și la biserică din satul Lupșa (ce dispunea de o biserică la fel de degradată ca și cea din Fântâna) a mai avut un vis. Pus pe fapte mari preotul a avut curajul să ridice și aici o nouă și frumoasă biserică, ca o mănăstire. Amândouă lăcașele de cult au fost construite cu mult suflet, ele dăinuie și azi și primesc credincioșii care se adună la marile sărbători și slujbe duminicale. După terminarea bisericii din Lupșa, Mitropolitul a revenit pentru a doua oară pe aceste meleaguri, iar cu această ocazie preotul Victor Boțoman a primit cel mai înalt grad preotesco: *preot iconom stravofoșor*.

„N-am renunțat niciodată la vatra satului”

Familia Boțoman în special ca orice familie din satele transilvănene se ocupa cu agricultura. „Noi aveam pe departe cele mai frumoase bivolițe din sat”, ne mărturisește cu mândrie ca și cum le-ar avea și azi în fața ochilor, inginerul Boțoman.

Părinții erau un exemplu pentru comunitatea în care trăiau. Victor Boțoman era un preot apreciat și iubit. Predicile sale erau în versuri „era o plăcere și-o desfătare să le asculți pentru că te făceau pur și simplu să-ți deschizi mintea și sufletul”. Preotul Victor Boțoman avea câteva vorbe de duh pe care le spunea mereu celor ce erau dispuși să-i asculte cuvântul iscusit și anume: *„trei lucruri sunt izvorătore de har: vatra străbună, mormintele și Sfântul Altar”*. Ne mărturisește cu emoție în glas fiul său ce-i poartă peste timp o amintire frumoasă părintelui său. „Astfel îmi educ și eu copiii: să respecte și să elogieze: strămoșii, familia, rădăcinile, pentru că eu însumi n-am renunțat niciodată la vatra satului”. La mormintele părinților aprinde mereu câte o lumânare duminica, după slujbă.

„Aici m-am născut, am copilarit și niciodată nu am rupt legătura cu locurile natale. Am învățat foarte multe lucruri bune de la păriții și consătenii mei, iar dorița mea este să le pot transmite mai departe.”

Mama și mâncărurile din vremea copilăriei

Printre amintirile dragi inginerului Boțoman este și aceea legată de ziua de duminică când era sărbătoare pentru tot satul. Încă de sâmbăta seara toată lumea își mătura și stropea prin fața porții. Oamenii se spălau, se primeneau duminica dimineața și mergeau în straie românești la biserică. Numai să privești oamenii așa gătiți în portul popular era o sărbătoare. Bătrânele mai ales urmau drumul bisericii din sat cu busuioc verde în mână, aceasta era una din tradițiile consfințite din bătrâni, la care oamenii locului nu au renunțat. După slujba de la biserică oamenii serveau masa în familie, iar pentru copii era o zi plină de bucurie pentru că erau scutiți de îndatoririle zilnice. Tradiție înscamnă și păstrarea unui rețetar autentic. „Când eram copil, aproape 90% din hrana pe care mama o pune pe masă provenea din gospodărie. Chiar dacă tata a fost preot, ne era greu să trăim din asta. Porcul îl tăiam de Crăciun. Vara, porcul era hrănit cu urzici, lucernă și cereale sau porumb, iar toamna cu ghindă, carnea rezultată fiind mult mai gustoasă. Mama avea o grădină cu legume și o livadă impecabilă pe care le îngrijeau părinții mei. Probabil de acolo mi s-a născut dorința de a urma facultatea de horticultură. Mama se ocupa personal de curtea noastră și de grădină ”

„Mama era o gospodină desăvârșită”. Printre mâncăruri de neuitat din copilărie se număra și inconfundabila „ciorbă de șelată” preparată cu ou și cu

puțin zahăr (obicei luat de la unguri și sași). „Ciorba de păstări”, ciorba de fasole cu ciolan și „cu smântână de la bivoliile noastre”. De Crăciun era de neuitat tăiatul porcului mai ales pentru copii, care asistau la toate operațiunile de preparare. Mama în aceeași zi termina tot: caltaboșii, cărnații, *cătărigile*. „Tata în schimb era specialist în prepararea slăninii. O întindea pe o scândură și-o săra bine-bine, cu sare din belșug, pune boia și o dădea la beci. Iar după 4, 5 zile o pune la afumat.” Sarmalele se pregăteau în gospodăria familiei în oale de pământ, oala se lăsa în jar în cuptorul de pâine după coacera pâinii și se scotea a doua sau a treia zi și erau un deliciu. În perioada de post în casa familiei Boțoman se mânca ciorbă de cartofi și acum mai simt amidonul de pe fundul farfuriei”. Ca și în alte gospodării și în cea a familiei Boțoman exista cuptor de pâine. Cam la 2 săptămâni, de obicei joia, se cocea *pită* în cuptor. Apoi la Crăciun, la Paști, la Rusalii și la sărbătorile mari, pâinea aburindă ademenea cu miremele ei orice trecător. „Mama mai făcea lipiu cu smântână de bivoliță și multe ouă. Mie îmi făcea un *pup*, din alutul rămas de pe moldă învelit cu varză, pe care-l arunca apoi în cuptorul de pâine. Era un deliciu!”

Lipiul aburind cu prune era unul dintre desfătările culinare ale copilăriei, la sfârșitul verii spre toamnă, când se coceau prunele.

Tradiții din Fântâna

„La noi în sat încă se păstrează tradițiile din copilăria mea. Mai ales de Crăciun, când tinerii organizează «jocul» astfel: se alege un primar al tinerilor, tocmesc lăutari autentici, se îmbracă în costum național autentic (azi, oamenii de aici încă mai au costume tradiționale, ca ale bunicilor). Vin la «joc» pe melodii și dansuri specifice zonei, cum ar fi: învârtită, feciorească, horă.. Din acest punct de vedere, nu s-a schimbat nimic până acum, totul fiind la fel ca în copilărie. Țelul meu este să nu se piardă această tradiție.”

Șezătoarea este alt obicei la care cei din Fântâna țin cu sfințenie. Se făceau și 7 șezători într-o seară. Oamenii se adunau în casele lor mici și spuneau cântece, glumeau, jucau, își povesteau unul altuia păsurile. Bărbații cu *glaja* de rachiu în mâna mergeau de la o șezătoare la alta. Era o bucurie să ici parte la un asemenea obicei.

„Îmi aduc aminte cu mare plăcere toamna, de căruțele cu roadele pământului care se întorceau din câmp în sat. Se cultiva cânepă, pe care o vād și acum atârnată pe garduri la uscat, o vād, o simt și-o miros” femeile torceau cânepa toamna și-o făceau țeghi. Din cânepă țeseau la război cărpe, cămăși, prosoape.

Tradiție și continuitate

Cine este Gheorghe Boțoman, cel care mărturisește că nu s-a dezis de satul lui niciodată? După terminarea facultății de Horticultură din București promoția 1981, a fost repartizat la Făgăraș, împreună cu soția, unde au lucrat tot în domeniul agriculturii. După moartea părinților, s-a aflat în cumpănă, s-a hotărât să-și construiască și el o casă acolo, pentru a nu rupe legătura cu satul natal. Lucrează în București și face naveta de peste 15 ani „Un copac fără rădăcini nu poate trăi, rădăcinile mele sunt aici și, poate, frunzele au ajuns până la Brașov, la sau la București sau în Anglia, Franța sau Olanda”

„Mi-am dorit să am o pensiune dar și o mică fermă, pentru că asta mi-a plăcut de mic, să muncesc pământul, iar el drept mulțumire să rodească.” În Ferma din satul Fântâna cultura de bază e cartoful. Însă cartoful nu are preț în zilele noastre, ne mărturisește cu regret domnul inginer Boțoman. Sub camerele pensiunii se află depozitul de cartofi de 300 de tone, dotat cu o instalație modernă de climatizare. „Agroturismul pe care îl facem este unul adevărat. În partea din spatele gospodăriei este ferma, iar în fața pensiunii (camerele de dormit, restaurantul, expoziția de icoane pe sticlă, ceramica veche, mobilier vechi etc).

Turismul trebuie să conțină ca parte integrantă și dimensiunea culturală. Acest lucru l-a înțeles pe deplin inginerul Gheorghe Boțoman. Acesta a fost și unul dintre principiile de bază după care a luat naștere **Casa Fermierului** unde intri într-un muzeu. Aici vizitatorul cu inimă deschisă poate admira o valoroasă colecție de obiecte care pot face oricând parte dintr-un patrimoniu național.

„Practic, ideea de a colecționa obiecte vechi – însemnând icoane pe sticlă, ceramică veche pictată și mobilier – de la tatăl meu a venit. De fapt, mobilierul pe care l-am expus în clădire este cel pe care îl știu de când m-am născut în casele consătenilor mei de la Fântâna, e mobilă din camera din față. Multe dintre obiectele vechi le-am adunat de la prieteni, vecini, părinți, bunici și le-am păstrat aproape 30 de ani în podul casei sau în șură.” De multe ori au fost expuse intemperiilor, o parte dintre ele deteriorându-se. Șansa de a întâlni niște oameni minunați la Rupea, care au recondiționat mobilierul vechi a fost valorificată și într-adevăr pensiunea ridicată la Fântâna are o tentă culturală.

„Turistul care vine la noi trebuie să se simtă ca acasă, ca în casa bunicii, de acum 100 de ani. Am obiecte de mobilier pe care este inscripționat anul în care a fost realizat, majoritatea fiind de la sfârșitul secolului al IX-lea. Icoanele pe sticlă expuse pe hol și la intrarea principală a pensiunii sunt reproduceri după un catalog editat în anii '70, «Pictura țărănească pe sticlă». Am 60% din totalul de 148 de icoane din album și dorința mea este să le am

pe toate.”

În curte întâlnești unelte agricole vechi, cum ar fi: „Plugul bunicului, cu tălăguța din față, cu o roată mică deasupra și una mare în brazdă, jugul pentru bivoli, căruțe colecționate de la săteni și părinți, caleașca Victoria achiziționată din zona Târgoviște, construită la Viena în 1886, pe care am recondiționat-o.”. În interiorul pensiunii, la intrare există o colecție de ceramică veche – câteva sute de farfurii –, un război de țesut funcțional, țesături tradiționale sunt expuse pe hol și în camere. Sunt autentice, făcute de câteva persoane în vârstă din sat, care mai știu să lucreze la război țesături tradiționale.”

Dezvoltarea turistică în cazul **Casei Fermierului** duce la păstrarea tradițiilor. Turismul rural montan ar putea susține economic existența satului tradițional și a naturii nepoluate.

Observăm cu toții cu bucurie, dar și cu îngrijorare, creșterea numărului de pensiuni turistice și agroturistice în zonele montane. Acestea au, în unele cazuri, o arhitectură straină de specificul locului, sunt stridente, nepotrivite. Să nu uităm: un motiv principal în alegerea unei destinații de turism rural îl constituie peisajul natural, dar este important și peisajul creat de om, adică pensiunile și casele rustice de munte. S-a demonstrat că turismul rural reprezintă una dintre cele mai eficiente căi spre creșterea calității vieții în zonele montane. Te duci în drumetrie, alergi, te bucuri de natură, te culci pe iarbă cu fața în sus, îți amintești de copilărie.

TRADITION WAS BORN AT FANTANA

Summary

The history of a pure Romanian village in Rupea area (Brasov County) can be evoked through the mediation of a family, the Botomans, from Fantana. The village is an interesting one, not only because of the famous people who were born here, but also because its history and its traditions. Many important people were born here: skillful merchants, wise priests and enterprising engineers.

Who is Gheorghe Botoman who confesses that he never denied his origins? After finishing the Horticulture College in Bucharest (1981), he decided to build a house in Fantana, so that he wouldn't break the connection with his village: "I always wanted to have a boarding house, and also a small farm, because this was my wish ever since I was a child. I liked to till the land and to get its crops as a reward". In his farm from Fantana, the main cultures are those of potato: "The rural tourism that we practice is

an adequate one. The farm is behind the household and in front of it is the boarding house: the bedrooms, the restaurant, the exhibition of icons on glass, of old pottery and old furniture.” Mister Botoman is aware that tourism should have the traditional culture as its constitutive element. So, he arranged his boarding house – The Farmer’s House – as a museum. The open-hearted visitors can admire here a valuable collection of objects that can be anytime part of our national heritage: “The tourists who come over should feel like in their grandmother’s house a hundred of years ago.”

The Farmer’s House is a place full of freshness where the visitors can regenerate their spirit and from where they can get positive energy.

Traducere: Veronica BOGOIU

PENSIUNEA „ROZALIA”-UN COȚ DE LINIȘTE ȘI RELAXARE ÎN SATUL CRIȚ

Veronica Bogoiu

– Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii
Tradiționale Brașov–

De o parte și alta a drumului care străbate zona Rupea și leagă județele Brașov și Mureș, se înșiră satele în care românii, sașii și maghiarii au conviețuit vreme de sute de ani. Prezența sașilor în satele de aici și viețuirea lor cu românii au conferit zonei un specific cultural dominant, cu vădite caracteristici autentice.

Zona cu o moștenire culturală bogată, dar și cu un peisaj despre care turiștii străini spun că duce cu gândul la vechile așezări medievale – cu casele din sat grupate în jurul unei biserici fortificate, cu dealuri line înconjurate de văi adânci împădurite – oferă toate perspectivele pentru parțicarea turismului rural în adevăratul sens al cuvântului.

Ultima astfel de așezare, ca situate geografică, din județul Brașov este satul Criț, aflat la granița cu județul Mureș, un fost sat săsesc, ale cărui case se adună cumiști în jurul bisericii fortificate care străjuiește întreaga așezare de pe un deal. Vechea denumire a satului , Kreuz (cruce) se datorează, după tradiția locală, unei cruci mari împlântate pe un promontoriu, vizibilă de la distanță din cele trei sate care se învecinează – Criț, Cloașterf și Meșendorf. În preajma ei s-au grupat primele case ale așezării și s-a înălțat o biserică din piatră închinată Sfintei Cruci, menționată în documente ce datează din 1270 și 1272, reconstruită în 1810. Locul încărcat de istorie, peisajul mirific și biodiversitatea foarte bogată au făcut și din satul Criț o destinație de excepție pentru cei care vor să își petreacă vacanța în mediul rural.

Abundența florei și faunei de aici, arhitectura caselor și a bisericii fortificate, alături de o moștenire culturală autentică fac în prezent obiectul unor programe de dezvoltare durabilă susținute de Fundația ADEPT. Principalele obiective ale Fundației ai cărei membrii au intuit foarte bine potențialul zonei sunt conservarea biodiversității și dezvoltarea rurală în satele săsești din sud-estul Transilvaniei. Membrii Fundației au identificat întâi activitățile specifice zonei și oamenii care știu să le pună cel mai bine în practică, încurajându-i pe aceștia să acceseze fonduri europene pentru agricultură și să practice agro-turismul.

În satul Criț există mai multe pensiuni înscrise în programul de dezvoltare durabilă și promovare a turismului „verde”, printre care și

Pensiunea „Rozalia” care își atrage turiștii prin promovarea produselor naturale, „ecologice”, preparate după rețete tradiționale.

Pensiunea a fost deschisă în anul 2004, așa cum ne povestește doamna Rozalia Anghel, proprietar și administrator, la îndemnul mebrilor Fundației ADEPT, care o promovează atât pe plan intern, cât și pe plan internațional și este o veche casă săsească, în care proprietarii s-au stabilit în anul 1988, au renovat-o păstrând în totalitate arhitectura originală și elementele rustice din designul interior al celor patru camere în care sunt găzduiți turiștii. Despre cum a început totul ne-a povestit gazda noastră ospitalieră: „, Noi nu suntem din Criș. Ne-am stabilit aici în anul 1988, când soțul meu a fost repartizat cu serviciul la Bunești. Eu sunt din Ormeniș... Am deschis pensiunea în anul 2004, la îndemnul englezilor veniți în zonă prin Fundația Prințului Charles și care pe atunci căutau locuri de cazare pentru oamenii care sosiseră la noi să restaureze vechile case săsești. Și așa a început totul... La început au venit mai mulți turiști din Anglia, dar după ce am început să promovăm pensiunea pe plan național, au început să vină și turiștii români. Românii vin la noi mai mult la sărbători...”

Pe lângă liniștea, aerul curat de aici și frumusețea casei amenajate cu mult bun-gust, oaspeții pensiunii se pot bucura de preparatele cu specific unghuresc, gătite după rețete tradiționale, despre care gazda noastră spune „Am venit într-un sat săsesc unde gătesc mâncăruri unghurești, dar unde am învățat și câteva rețete de mâncăruri cu specific săsesc”. Dintre felurile de mâncare unghurești, cea mai mare trecere o au supa cu tăieței, ardeii umpluți care preparați după rețeta unghurească trebuie să fie cu foarte mult sos până capătă consistența unei supe, iar la felul doi cele mai „gustate” sunt fripturile cu sosuri de fructe. Dintre deserturile unghurești, turiștii se arată a fi foarte încântați de binecunoscutul kürtöskalacs: „Bucătăria unghurească se aseamănă foarte mult cu cea săsească. Pentru că în familie sunt trei vânători (n.n. soțul, Nicolae Anghel și cei doi fii Eduard și Gabriel), turiștii amatori de preparate din carne de vânat pot savura delicioasele șnițele de căprior, coaste de căprior la ceaun sau pulpă de căprior cu legume preparată în vase de lut.

Pe lângă mâncărurile cu specific, turiștii, mai ales cei străini, apreciază că toate preparatele de tip „slow-food” sunt pregătite din produse naturale, proaspete: „Turiștii se bucură foarte mult pentru mâncarea pe care o preparăm cu ce avem în grădină și ne spun mereu ca la ei multe din mâncăruri sunt semi-preparate sau sub formă de granule, în plicuri. Din fericire am observat că și la noi au început să fie apreciate produsele naturale – gemurile, zacusca – pregătite fără atâția conservanți, așa încât la târgurile de „slow-food” nu am făcut față cererilor”. Tot membrii Fundației, a cărei membră este din 2006, au fost cei care au încurajat-o să prepare conservele

respectând rețetele tradiționale și au invitat-o să participe la cursuri de igienă alimentară. Aceeași Fundație îi pune la dispoziție recipientele – foarte aspectuoase - pentru gemuri și zacuscă și promovează și comercializează produsele în țară și peste hotare, sau facilitează participarea micilor producători la târguri aici și peste hotare. Fructele din care Rozalia Anghel și fiica sa Alina prepară gemurile sunt culese de vânătorii familiei, din zone nepoluate, rezultatul final fiind într-adevăr un produs „eco”.

Nu doar hrana naturală și sănătoasă au trecut la pensiunea „Rozalia”. Mulți dintre cei care îi trec pragul ajung să împărtășească pasiunea doamnei Rozalia pentru plantele de leac, despre care povestește cu atâta drag. În bucătărie în coșuri și pe sobă tronează punguțele cu plante pentru ceai, adunate de pe câmp sau din pădure, și fiecare își are povestea ei despre multele proprietăți vindecătoare în care gazda noastră crede cu tărie. Pe lângă plante pentru ceai, pe un raft din bucătărie, oaspeții găsesc și borcânelele cu tinctură de gălbenele, coada șoricelului sau sunătoare, iar gazda se arată bucuroasă să le împărtășească tot ce știe despre efectele lor benefice.

Majoritatea turiștilor care poposesc aici se arată dornici să cunoască mai multe despre istoria locului, sau să cunoască împrejurimile. De aceea gazdele le oferă posibilitatea să facă drumeții, fie cu căruța, fie pe jos. Între Criș și satul învecinat Meşendorf sunt lacuri cu pești unde iubitorii pescuitului își pot petrece ziua. Turiștii străini, cu precădere, s-au arătat interesați să afle mai multe lucruri despre ocupațiile care se practică, sau se practicau în zonă, așa că tot gazdele îi conduc la „cărbunari” care încă mai obțin cărbune din lemnul pădurilor, la apicultori, la stână, ori cei interesați au posibilitatea să învețe ceva despre ce înseamnă țesutul la război sau dogăritul.

Toate acestea se întâmplă la pensiunea „Rozalia” din satul Criș, unde în plin secol al vitezei timpul pare că își încetinește mersul, unde peisajul și arhitectura duc într-adevăr cu gândul la Evul Mediu. Frumusețea locurilor, aerul curat și liniștea nu ar însemna nimic fără ospitalitatea gazdelor, care promovează turismul „verde” și produsele „ecologice” într-o epocă în care hrana de zi cu zi devine tot mai „artificială”. Pe lângă produse naturale, doamna Rozalia Anghel și familia ei reușesc să pună în tot ceea ce fac o părțică din sufletul lor, așa încât cei care le-au trecut pragul se întorc aici ori de câte ori vor să se refugieze într-un colț liniștit, frumos, ospitalier, unde timpul parcă își încetinește mersul...

“ROZALIA” BOARDING HOUSE – A PLACE OF PEACE AND RELAXATION AT CRIT

Summary

On the road that goes across Rupea area, connecting Brasov and Mures Counties, passes through the villages where hundreds of years ago Romanians, Magyars and Saxons lived together. The Saxon presence here and their cohabitation with the Romanians conferred the area a dominant cultural dimension, with obvious authentic characteristics.

The last village in Brasov County, on the border with Mures, is Crit, an old Saxon village, the houses of which gather obediently around the fortified church that “watches over” the village from a hill. The history, the wonderful landscape and the rich biodiversity make Crit an exceptional destination for the tourists who practice rural tourism.

The activity of ADEPT Foundation in the area is encouraging the sustainable development of the Saxon villages in the South – East Transylvania. ADEPT has been working since 2002 with farmers, local communities, NGOs in order to solve the range of problems threatening the survival of this remarkable landscape and of the small-scale farming communities living within it.

The members of the Foundation encouraged some of the people living in Crit to open boarding houses and to promote “green tourism” and ecological food.

“Rozalia” boarding house in Crit is one of them and it is an old Saxon house with an interesting architecture and with a hospitable hostess, Mrs. Rozalia Anghel, who is well known for her ecological food and for her knowledge about traditional cures and medicinal herbs.

In Crit, at “Rozalia” boarding house time goes by slowly, while in our urban everyday life everything happens in such a great hurry. The landscape and the architecture of the church and that of the houses in the village make the whole place look like a Medieval settlement. Besides the natural products, the hostess – Mrs. Rozalia Anghel – and her family put a small part of their soul in everything they offer their visitors, so that everyone who comes back here is happy to be back in a beautiful, quiet, hospitable place, where time goes by slowly...

Traducere: Veronica BOGOIU

SECȚIUNEA
RESTAURARE-CONSERVARE

DOCUMENTARE LA INSTITUTUL DE RESTAURARE AL BIBLIOTECII NATIONALE DIN VIENA

**Leonard Fulău: Expert-restaurator
-Muzeul Național al Literaturii Române-București-**

Un punct principal aflat pe lista proiectelor noastre este acela de a purta corespondențe în scop documentar cu laboratoare de prestigiu din străinătate.

Astfel, în urma schimburilor repetate de e-mailuri între noi și doamna Christa Hofmann, Șeful Institutului de Restaurare al Bibliotecii Naționale din Viena am primit cu bucurie invitația de a vizita laboratorul vienez și de a asista pe cât posibil la intervențiile reparatorii efectuate de către specialiști cu o deosebită pregătire în domeniul restaurării și conservării.

Institutul de Restaurare al Bibliotecii Naționale din Viena (IfR) este responsabil cu restaurarea și conservarea unei game largi de bunuri cultural-naționale mobile cum ar fi: cărțile, hărțile, tipariturile, desenele, acuarelele și fotografiile aflate în depozitele sau expozițiile Bibliotecii Naționale Austriece. Toate aceste bunuri însumate ajung la amețitoarea cifră de 3 milioane.

Sarcina institutului este aceea de a oferi suport logistic și de a colabora cu alte departamente ale Bibliotecii Naționale. Aici se identifică și se neutralizează cauzele principale care provoacă deteriorări ale obiectelor și, bineînțeles, se efectuează restaurări de calitate care se bazează pe cel mai înalt nivel de cercetare.

Institutul acționează de asemenea preventiv și creează un mediu în care riscurile deteriorării sunt minimalizate. În diversele expoziții ale Bibliotecii Naționale a Austriei, se afla numeroase bunuri care diferă prin vârstă lor, de la papyrusul egiptean și manuscrisele medievale la fotografii digitale și mass-media, acestea construind un veritabil pod de civilizație între secole.

În Laborator se efectuează: refacerea bindurilor, curățarea obiectelor, reducerea hiperacidității hârtiei și pergamentului. În plus sunt supuse restaurării obiecte digitale și fotodocumentare. Prin expunerea la binecunoscutii factorii de mediu, prin depozitarea și folosirea în condiții necorespunzătoare, materialele îmbătrânesc și se alterează.

Aceste mărturii ale trecutului vor fi păstrate în integritatea lor fizică și, pe cât se poate, în original, pentru că o restaurare merge dincolo de simpla stabilizare a unui defect.

Astfel, prin intervențiile restauratorului, cum ar fi adăugari sau retusuri, se încearcă menținerea cât mai aproape de aspectul estetic original.

Echipa Laboratorului de Restaurare al MNLR care a făcut deplasarea la Viena, a asistat la cateva interventii efectuate de catre specialistii Institutului de Restaurare pe mai multe materiale, încercând să acoperim, în scurta perioadă de timp avută la dispoziție, o gamă tehnică cât mai bogată.

Unul din obiectele la a cărei restaurare am asistat este manuscrisul « Lauda Sfintei Cruci » a lui Rabanus Maurus Magnetius, scris în timp ce a fost conducătorul școlii de la Mănăstirea Benedictina din Fulda

Rabanus Maurus a trait in perioada 780 - 856. A fost numit arhiepiscop de Mainz in anul 847.

Acest manuscris este una din cele mai populare lucrări ale sale și reprezintă un set de 28 de poeme dedicat crucii.

Ajuns în posesia Bibliotecii Vieneze în anul 1809 de la Biblioteca Domului din Salzburg, Codexul este alcătuit din 55 de pagini din pergament, unele dintre ele pliate din cauza umiditatii în care a stat, iar marginile sunt rupte sau fisurate. Coperta s-a păstrat într-o stare foarte buna de conservare, și a necesitat o ușoară hidratare .

Lucru la Codex a constat în separarea copertei de blocul de carte. Pentru a repara încrêtiturile si plierile, fiecare pagină a fost introdusă într-o cameră cu umiditate relativa de 95%. Un factor important a fost monitorizarea cantitatii de vapori pentru patrunderea uniforma in materialul de baza.

O alta metoda folosita pentru hidratatrea pe mici portiuni si controlate a implicat utilizarea unui umidificator ultrasonic.

Fiecare pagina a fost pusa la presa, uscata si intreptata. Partile lipsa au fost completate cu pergament de vitel, care in prealabil a fost adus la culoarea celui original.

O alta lucrare la a carei restaurare am asistat a fost « Harta completa a celor 10.000 de tari » a lui Matteo Ricci, preot italian din ordinul iezuit, care a lucrat in China ca istoric si cartograf.

Nascut la Macerata în anul 1552, acesta studiaza dreptul, geografia si matematica la Roma. Moare in anul 1610 la Beijing. Aceasta harta a fost primita de catre imparatul Leopold I in anul 1672 la Viena.

Harta este imprimata pe hartie japoneza, are dimensiunile de 165x365 si este alcatuita din 6 bucati separate lipite pe fasii de panza si ancorata pe suport de lemn.

Aceasta a fost puternic ondulata si fragilizata, in decursul istoriei

harta fiind taiata in trei parti. Pe spate prezenta urme de rugina de la cuie si resturi de lemn.

Panza cu care fusese caserata harta devenise sfaramicioasa si a fost indepartata cu bureti din latex iar culoarea a fost consolidata si stabilizata cu gelatina fotografica. Marginile hartii erau puternic afectate, portiuni importante din materialul suport lipseau, astfel, s-a folosit multa hartie japoneza pentru a aduce harta la forma sa initiala.

Pentru dublare s-a folosit aceeasi hartie japoneza iar adezivul folosit a fost coca din faina de grau.

Am asistat, deasemenea la interventii minore pe un Incunabil, pe cateva carti vechi si la conservarea unor fotografii originale si a negativelor de sticla de la Atelierul d'Oră, unul din cele mai importante studiouri fotografice din Viena din prima jumătate a secolului 20, fondat si condus de catre Dora Kallmus. Toate acestea au fost arhivate digital pentru a minimaliza accesul la originale. Toate fisurile au fost astupate cu gelatina fotografica Werwellungen, dupa care au fost introduse intre 2 straturi de sticla securizata.

În incheiere aş dori să subliniez necesitatea specializării și a perfecționării permanente a personalului de investigație și de intervenție care lucrează în domeniul conservării și restaurării patrimoniului cultural național, fiindcă a avea o temeinică pregătire teoretică și practică înseamnă a exclude de la început nu numai orice acțiune empirică și aleatorie, ci și soluțiile meșteșugărești, tatonările lipsite de fundamentare științifică. Cu alte cuvinte, calitatea rezultatelor investigației, a conservării și a restaurării bunurilor de patrimoniu cultural este condiționată de cuantumul și de calitatea cunoștințelor științifice acumulate, dar în egală măsură de calitățile personale și de personalitatea operatorului.

Das Institut für Restaurierung (IfR) ist für die Konservierung und Restaurierung der vielfältigen Bestände der Österreichischen Nationalbibliothek zuständig: für die Erhaltung von Büchern, Autografen, Karten, Globen, Druckgrafiken, Zeichnungen, Aquarellen und Fotografien.

Die Aufgabe des Institutes ist es, die Bestände in Zusammenarbeit mit den anderen Abteilungen der Österreichischen Nationalbibliothek langfristig zu erhalten. Hierzu werden qualitätvolle Restaurierungen durchgeführt, die sich am letzten Stand der Forschung orientieren. Durch Bestandspflege und das Erkennen von Schadensursachen ist das Institut vorbeugend tätig und schafft ein Umfeld, in dem Risiken minimiert werden. Ziel ist das Erhalten von Kulturgut für die Auseinandersetzung in und mit der Öffentlichkeit.

Konservierung und Restaurierung

Bei den vielfältigen Beständen der Österreichischen Nationalbibliothek handelt es sich um Kulturgüter, die in ihrer Entstehungszeit von den ägyptischen Papyri über mittelalterliche Handschriften bis hin zu Fotografien und digitalen Datenträgern die Jahrhunderte überbrücken und eine Vielzahl von Materialien einschließen. Durch Umwelteinflüsse, Lagerung und Benutzung erfahren alle Materialien Alterung und Veränderungen. Es gilt, die Zeugnisse der Vergangenheit in ihrer physischen Integrität möglichst unverfälscht zu bewahren und zugänglich zu erhalten.

Unter Konservierung versteht man die Stabilisierung des Ist-Zustands eines Buches, einer Grafik oder einer Fotografie. Es werden zB schadhafte Buchrücken mit neuem Leder verstärkt, eingerissene Papiere mit Japanpapier und Weizenstärkekleister hinterklebt oder aufstehende Farbschollen mit einem geeigneten Bindemittel gefestigt. Eine Restaurierung geht über die reine Stabilisierung eines beschädigten Objektes hinaus. Es wird versucht, durch Eingriffe wie Ergänzungen und Retuschen dem ursprünglichen Erscheinungsbild nahe zu kommen und die ästhetische Lesbarkeit eines Werkes wiederherzustellen.

TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE ÎN TEHNICA DECORĂRII ȚESĂTURILOR ETNOGRAFICE

Vasilica Izdrailă

– restaurator textile, C.N.M. „Astra” Sibiu–

Introducere

În această lucrare s-a încercat și se propune, o clasificare a tehnicilor de realizare a țesăturilor etnografice, având ca și criteriu structura țesăturii, ilustrată cu desene și fotografii. Celelalte informații care însoțesc prezentarea astfel structurată, evidențiază importanța tehnicii în definirea unui anumit aspect stilistic. Denumirile explicite și consacrate, sau regionale ori locale, cu caracter pitoresc uncori, definesc una și aceeași tehnică, iar acest lucru a creat confuzie în receptarea informației livreaști.

În timp, preocuparea de împodobire a țesăturilor, a dus la o combinare creativă a tehnicilor, alături de amplificarea decorului.

Arta decorării textilelor etnografice

Dintre toate domeniile culturii populare, *domeniul realizării textilelor a fost cel mai răspândit* datorită însemnătății avute în trecut în cadrul gospodăriei țărănești. Deși specificul zonal se păstrează mai ales în elementele de decor, în compozițiile ornamentale și în cromatică, *tehnica de lucru* - mai puțin evidentă poate -, *a avut un rol bine definit ornamentarea țesăturilor*. Decorarea țesăturilor s-întemeiat pe *tradiția artei bizantine*, preluate și fructificate de arta noastră feudală. [4]

Folosirea cu precădere a unor anumite procedee tehnice de decorare, denumite popular „alesături”, a fost diferită în timp și spațiu. În lipsa unei sistematizări explicite, invocată deseori de specialiștii muzeului, tehnica de execuție a țesăturilor stă încă sub capriciile terminologiei. O sistematizare elaborată a fost realizată spre exemplu, pentru tehnicile de brodat sau în ornamentică [Nicolae Dunăre], dar parțial la țesături.

În material ce va fi prezentat, sunt menționate mai multe denumiri date aceleiași tehnici, în cadrul unei clasificări, ilustrate cu desene de contextură și fotografii. Informațiile livreaști specifice domeniului, care însoțesc schema propusă, oferă o privire istorică a ornamentării textilelor folosind diferite tehnici.

Definirea tehnicilor de lucru a țesăturilor manuale

O clasificare propusă de Ghe. Nistoroia este aceea că, tehnica de lucru cuprinde două aspecte mai importante: *I. - realizarea țesăturii propriu-zise, folosită ca suport și fond al decorului și, II.- ornamentarea țesăturii,*

care se poate face în timpul țesutului sau ulterior prin brodere. Pe această împărțire a rezultat chiar o schemă dezvoltată pe alesături, mai accesibilă și cu caracter didactic, să zicem.

Schema sumară ar fi cea de mai jos.

Clasificare

Tehnici de decorare a țesăturilor etnografice

I. Tehnici de realizare a
țesăturii de fond

II. Tehnici de realizare a
decorului

II.1 Alesături

II.2 Broderii

II.1. Alesul – clasificare, mod de ornamentare, termeni utilizați

Alesul este documentat din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în Transilvania. [4, p.260] Cele mai vechi țesături, provenind de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, au în marea majoritate, *decorul executat în tehnica alesăturii.* Această tehnică *a constituit elementul pe baza căruia s-au cristalizat sistemele ornamentale* specifice celor două secole. Preferința pentru folosirea anumitor tehnici de ales a contribuit la formarea unor stiluri ornamentale zonale caracteristice. [2, p.56]

O formă primară, intermediară între țesătură și alesătură este *alesul în dungi (vrâste)*, rezultat din jocul bătelii, sau cea ulterioară, a dungilor din răsucituri sau genuțe răsucite. [10] *Vărgile* sunt foarte des asociate cu șirurile de zimți. *Zimții* rezultă din alternarea în bătătură a unui fir alb cu altul colorat sau a două fire colorate. Dacă două sau mai multe șiruri de zimți sunt alăturați, inversând ordinea culorilor după câteva rosturi, ei dau un desen în *pătrățele*.

Alesul propriu-zis se obține prin introducerea unui *fir de culoare sau calitate diferită de cea a fondului*, printre firele urzelii, urmărindu-se *formarea unui anumit motiv*.

Motivele ornamentale se compun prin creștere și scădere, dintr-un anumit număr de unități, puncte de țesătură, rezultate din încrucișarea unui număr fix al firelor de urzeală cu cele de bătătură.

Dintre tehnicile prezente pe textilele muzeelor, se remarcă pe bună dreptate o preferință inițială pentru *procedeele simple de ales cu mâna*, alesul printre fire, alesul peste fire și alesul în chilim. [1, p.80]

II.1.1 alesături executate independent de țesătura de fond

În timpul țeserii pânzăturii se aleg cu mâna, ori cu un ac mare, sau chiar cu suveica, firele urzelii pe sub care trece băteala, după cum cere modelul. Țesătoarea lucrează de obicei pe dosul piesei unde își ține capetele firelor divers colorate, alesătura numindu-se uneori „*în ațe*”.

Decorul este evidențiat prin dispunerea lui pe un fond intens, de obicei roșu, obținut prin acoperirea în totalitate a urzelii de către bătătură. Acest spațiu colorat care prin claritate și intensitatea tonului evidențiază arhitectura desenului, dă expresivitate compoziției ornamentale.

II.1.1.1 alesătura „printre fire”

Alesul printre fire apare ca un *element tehnic specific Transilvaniei* și stă la baza celor mai *originale realizări în arta ornamantării* țesăturilor de pânză. [4]

Motivele alese printre fire au contururile estomate, întrepătrunse în culoarea de fond. Se pare că, alesul printre fire are prioritate sub aspectul vechimii, deoarece apare pe toate țesăturile mai vechi păstrate în colecțiile muzeelor. El se efectuează totdeauna cu mâna, motiv pentru care se mai numește și ales *”în degete”*. Specifică unor categorii diferite de piese ornamentale de pânză din Transilvania, *această tehnică realizează ornamente variate, în special geometrice, cu conturul discret marcat* .[3, p.60]

Alesătura „printre fire” se rostește, adică se introduce firul de alesătură într-un rost format prin acționarea pedalei, la fel ca și băteala din pânzătură, dar într-un alt ciclu de țesere. În general, motivele se realizează prin creșterea sau scăderea unui grup format din 2,3 sau 4 segmente de dreaptă (liniuțe). Uneori trecerea de la o liniuță la următoarea (pășitura), se face pe fața țesăturii obținându-se contururi mai bine marcate.

Această tehnică a dat naștere unor compoziții ornamentale de mare rafinament și eleganță prin crearea unui joc de forme transparente asemănătoare cristalelor, florilor de gheață, datorită dispersării decorului în culoarea de fond.

II.1.1.2 alesătura „peste fire”

Alesul „peste fire” a câștigat teren cu timpul poate pentru că *oferă mai multe posibilități de interpretare plastică, desenul fiind mai clar, mai expresiv*. [2, p.56] Acest ales a fost cu timpul mai întrebuințat , datorită *conturilor bine delimitate, suprafețelor cromatice intense, tușelor viguroase, mai apropiate de gustul modern*. [1, p.78]

Cu excepția Sibiului și a Banatului, unde alesul „peste fire” cu fir gros de amici este vechi, această alesătură se generalizează mai târziu,

tehnicile mai vechi de ales fiind alesul în rost – chilim – și printre fire. [4, p.262]

II.1.1.2.1 cu rost închis

a) cu ajutorul mâinilor

Prin această tehnică *ornamentele policrome izolate* sunt scoase în relief atât prin grosimea firelor (a grupului de fire) cât și prin flotările firelor de alesătură peste mai multe fire de urzeală. Se obține astfel, o *alternanță cromatică a unor ornamente reliefate, dispuse în linie*. O modalitate mai târzie de realizare a unor ornamente alese „peste fire” a fost prin ordonarea unor segmente de dreaptă pe direcția urzelii, cu care se obțineau motive tratate mai realist.

Cu alesătură „peste fire” se ornamentau de regulă registrele principale, realizând motive destul de complexe la un moment dat, *preferate pentru pregnanța și pitorescul decorului*.

b) cu ajutorul acului

Atunci când s-a dorit un *registru ornamental monocrom*, s-a pus un mănunchi de fire într-un ac mare, cu care s-a ales modelul dorit pe toată lățimea urzelii. Astfel *relieful plin* sporește decorativismul motivelor, modalitatea de realizare cunoscând vreo trei aspecte:

- modelul ales în culoare se desprinde de fondul alb al pânzei;
- modelul este rezervat în alb pe un câmp compact;
- modelul este ales în întregime.

II.1.1.2.2 cu rost deschis și folosirea unor instrumente ajutătoare

a) prin ridicări de spetează

Alesul cu speteaza apare în mai multe variante, în motive formate din butuci alăturați distribuiți uniform (șir de boabe) sau inegal, în pătrățele, sau sub forma unei răsucituri din fire diferit colorate. Frecvența acestui ornament la decorarea ștergarelor este mare, pentru că el poate fi ușor realizat doar prin ridicarea unei speteze (o scândură) așezată în spatele itelor, care desparte firele urzelii în grupuri de fire . În rostul astfel format, se introduce un mănunchi de fire, care formează de obicei un șir de boabe proeminente , pe suprafața țesăturii.

Alesul cu speteaza, folosit doar pentru obținerea de ridicături ca element de legătură sau încadrare, a căpătat la Poiana Sibiului cea mai ingenioasă realizare artistică. [7] Efectul artistic al acestei modalități de decorare rezultă din material și tehnică. Uneori firul este întors pe aceleași locuri, ca să iasă modelul în relief. [4]

În Făget și Rășinari, alesul cu speteaza stă la baza unui întreg sistem ornamental al cărui element principal este firul gros de arnici purtat de la un capăt la celălalt al țesăturii, printre firele de urzeală, după o anumită

socoteală, așa încât alesătura apare ca o țesătură nouă, suprapusă țesăturii de fond.[4,p.265]

b) prin folosirea unor vergele sau ațe

În Transilvania și Banat, țesăturile alese cu motive geometrice regulate dispuse în rânduri pe suprafețe relativ mari sunt alese cu vergele sau cu ațe.În acest caz, în spatele urzelii, pentru fiecare rând al modelului se trece printre fire o ață sau o vergea. În timpul lucrului aceste ațe se ridică pe rând, despărțind astfel firele de urzeală printre care va trece firul cu care se alege. În Transilvania și Banat, alesul peste fire precum și năvădirea erau practicate și în orașe de meșteri specializați, care lucrau la războaie semimecanice. [4, p.260]

c) năvădirea decorului în ițe suplimentare (ițișoare)

Neveditul, de dată relativ recentă, a fost introdus în sate uneori chiar în locul alesului tradițional, răspândindu-se aproape în toate zonele țării. Sistemul tradițional, aplicat la exccutarea multora din țesăturile vechi populare, folosea un număr destul de mic de ițe, până la 11, dar ulterior s-au lucrat piese cu decor specific, cu un număr mult mai mare de ițe. Marina Marinescu apreciază că *țesăturile astfel decorate nu au căpătat întotdeauna o valoare crescută* .[3]

Tehnica este o extensie a celei anterioare și vrea parcă să imite țesăturile jacard, prin realizarea unor desene cu raport mare de fire și simetrie. Structura, țesăturii decorată este identică celei aleasă peste fire cu acul , dar modalitatea de formare a rostului este inovatoare.Firele urzelii sunt nevedite suplimentar în niște ițișoare (jumătăți de ițe) dispuse între ițele de bază (cele care țes suportul) și sulul urzelii, numărul ițișoarelor putând fi destul de mare (de ordinul zecilor – de fapt corespunzător numărului de evoluții distincte din model).

Această tehnică permite decorarea suprafețelor mari, uneori chiar și la ștergare, *mergând până la decorarea întregii suprafețe*, pentru că este extrem de productivă. „Baterca pânzăturii” este alternată cu inserarea alesăturii tot cu suveica, într-un rost care se formează rapid, prin ridicarea pe rând a ițișoarelor. În rostul astfel format se introduce o speteză (scândură), care se ridică în imediata vecinătate a ițelor de bază. E nevoie de două țesătoare, una care țese și alta care manevrează ițișoarele.

Pe urzeala nevedită astfel pot fi țesute mai multe piese identice. Tehnica este specifică macaturilor, dar s-a extins și la țesăturile de pânză, în special la fețele de masă.

II.1.1.3 alesătura cu bucle

Pe la mijlocul secolului al XX-lea, prin țesătoare specializate, s-a introdus *alesul în relief*, așa-numita „alesătură cu boți” sau cu „drotul”,

realizată prin folosirea de fire groase, sau mănunchiuri de *fire, scoase în relief cu ajutorul unor vergele* (Bihor, Maramureș, nordul Moldovei). [1, p.80]

Din altă sursă aflăm că prin 1965-1970, în Țara Bârsei se țeseau șervete noi pentru pereți și ferestre având la capete un decor ales cu vergica, adică plușat. Se menționează că, această modalitate de a decora țesăturile a fost preluată din zonele Brăila, Ialomița.[10]

II.1.2 alesături care se confundă cu executarea țesăturii

III.2.1 alesul chilim (sau scorțește)

Denumirea a fost preluată de la bânățeni o dată cu tehnica țesutului "în Kilim" de la popoarele Asiei Mici prin intermediul populației sud-dunărene, pe calea comerțului sau a circulației de modele de la o țesătoare la alta. Alesul scorțește se dezvoltă în zonele în care s-au lucrat și chilime (scoarțe) sau în zone apropiate- Maramureș, Sibiu, Hațeg, Arad, Bihor, până în Zarand, Valea-Jiului, etc.[4]

Chilimul are fața identică cu dosul, urzeala fiind ascunsă sub bătătură. Motivele ornamentale sunt alese cu mâna prin numărarea firelor de urzeala, în *tehnica țesutului "prin săritură" sau în "Kilim"*.

II.1.2.1.1 chilimul „Karamani” (sau chilimul “rupt”)

Acest sistem se numește „Karamani”, pentru că își are originea în sistemul covoarelor orientale din acea zonă.[12] Această tehnică este foarte răspândită în Bihor, la piesele vechi. [1]

Fiecare *motiv este alcătuit din ochiuri dispuse în trepte*. Un ochi numără 3-4-6-8 și chiar mai multe fire de urzeală. Pe marginea motivelor, de-a lungul urzelii, ochiurile formează găurile (interstițiile), rezultate din întrepătrunderea firului de băteală și întoarcerea lui în sens opus. Chilimul "rupt" are două variante , în funcție de numărul de fire de băteală după care se face "săritura".

a) cu “tăieturi”

Tehnica este folosită și la ștergere și a fost preferată pentru *expresivitate*. Motivele realizate prin creștere și scădere, cu tăieturi între suprafețele diferențiate cromatic, formează *ornamente geometrice în unghiuri drepte*.

În Țara Bârsei acest ales mai este denumit și „ în sec”sau „în spărturi”, desemnând aceleași *despărțituri care se formează în lungul modelului.*[10]

b) „în ciur”

Pentru a obține *contururi oblice*, firele bătelii fac un salt în model doar după unul sau două rânduri. Astfel *pe conturul motivelor decorative apar doar niște găurele* și nu tăieturi ca în cazul de mai sus. [6]

II.1.2.1.2 chilimul întrepătruns, „legat” sau „petrecut”

Chilimul petrecut nu mai lasă interstiții pe marginea motivelor la schimbarea culorii, deoarece firele bătelii se petrec alternativ, pe după același fir de urzeală, după care se întorc. Uneori firele bătelii se petrec unul după altul în spațiul dintre două fire de urzeală, după care se întorc, ceea ce permite de asemeni, *legarea întregii suprafețe decorate de câmpul propriu-zis, cât și a elementelor decorative între ele.*

Această tehnică se întâlnește în zona Maramureș la ștergarele de rudă, în nordul Moldovei la ștergarele de perete, îndeosebi în zona Humor.[1]

II.1.2.2 alesul ajurat sau “în șabac”

De dată relativ recentă, ca și alesul plușat (a doua jumătate a secolului al XX-lea?), șabacele țesute și nu brodate (pe fire trase din țesătură) au împodobit în general ștergarele și perdelele.

Motivele se aleg pe un *fond ajurat*, în timpul țeserii, de obicei cu fir de aceeași culoare ca cel de urzeală și ca băteala din câmpul țesăturii, dar uneori mai gros. *Alternarea suprafețelor dense, decorative, cu spații libere*, a dus la realizarea unor registre ornamentate mai ales cu motive vegetale tratate realist, tot mai răspândite în acea perioadă.

În vestul țării este menționată această tehnică, apărută - cu 30-40 de ani în urmă - , paralel cu răspândirea broderiilor în alb prin tăieturi, cunoscută și sub denumirea *alesul cu „ghemuțul”*. [11] Emilia Pavel [8] menționează această tehnică în Podișului Moldovei, la ștergarele din borangic.

Denumirea de *ales în șabac* preluată și în Dicționarul de artă populară. Registrele decorate astfel, pe un fond monocrom (de obicei alb) a fost destul de răspândită în sudul țării și în Dobrogea, iar tehnica a fost predilect preferată pentru modernismul adus locuinței.

Concluzii

Se poate spune *că procedeele tehnice, determinând diferite interpretări plastice* ale motivelor, contribuie la *definirea unor aspecte stilistice* ale decorului și bineînțeles, la conturarea trăsăturilor caracteristice ale zonelor respective. [1]

Alesul a constituit baza unor creații deosebit de valoroase din punct de vedere estetic și extrem de originale. Creșterea permanentă a importanței țesăturilor cu caracter funcțional – decorativ în cadrul interiorului țărănesc, se confirmă și prin perfecționarea neîntreruptă a tehnicilor de lucru, prin amplificarea spațiilor destinate decorului, îmbogățirea repertoriului de motive decorative și a paletii cromatice. [2] Acest proces a fost stimulat, pe lângă schimbările de material din care

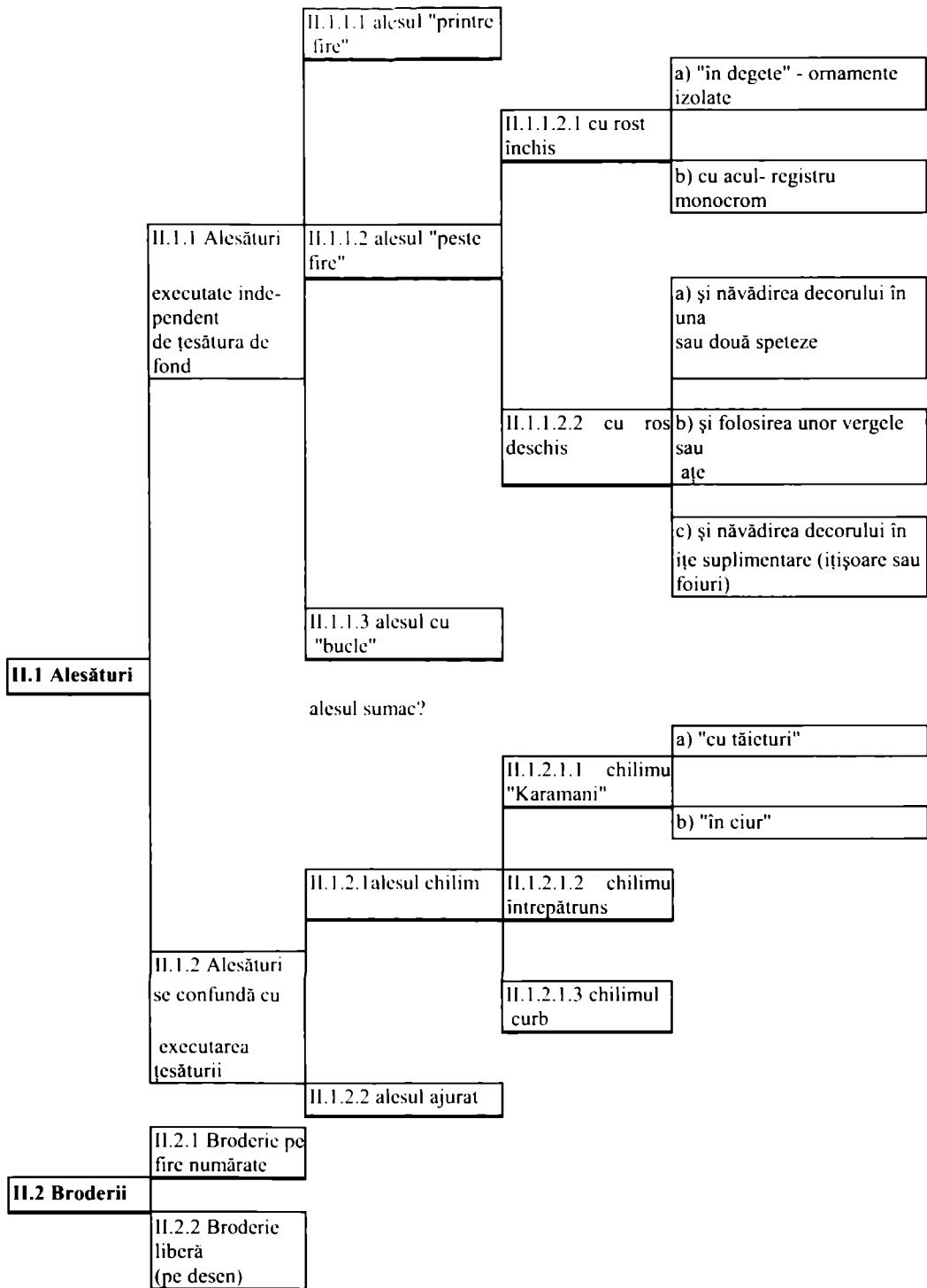
s-au realizat țesăturile și de folosirea mai multor tehnici la confecționarea aceleiași piese.

Desigur, denumirile date tehnicilor sunt și mai multe, având în vedere răspândirea aceluiași modalități de decorare pe întreg teritoriul țării. Cercetările livrești de până acum au ridicat problema identificării tehnicii denumită **“șumac”**, iar alesul **“îngropat”** nu a putut fi depistat. O descriere sumară nu oferă întotdeauna indicii suficiente pentru a o putea identifica tehnica, iar denumirile regionale complică în plus atribuirea uneia sau alteia din tehnicile prezentate. De aceea acest studiu rămâne deschis oricărei adăugiri sau interpretări.

Cel mai vechi sistem de ornamentare, alesul „printre fire”, exceptând desigur învârgarea care este mai degrabă un mod de țesere, a fost înlocuit la începutul secolului al XX-lea cu **tehnici** mai **expresive** ca alesul “peste fire” și „chilim”. La un moment dat, țesutul în mai multe ițe, o evoluție tehnică prin care războiul manual a fost utilat cu dispozitive suplimentare, ar fi putut să înlocuiască alesul „în degete”, datorită ușurinței de a decora suprafețele. Totuși **tradiția ornamentării în timpul țeserii** printre și peste fire **s-a perpetuat** în multe zone din Transilvania, **dăinuind** până în zilele noastre. În paralel cu aceste tehnici au pătruns și în aceste zone alesul mai nou, cu bucle sau ajurul și care presupun însă, la fel de multă migală.

Evoluția structurilor decorative nu a fost restrânsă doar la respectarea strictă a tiparelor tradiționale de către creator, dar mai ales **a presupus realizarea unei fuziuni permanente** între **tradiție și inovație**, prin existența așa numitor perioade de înnoiri, după cum merge moda.

Tehnica de decorare a fost supusă , alături de decor și culoare aceluiași proces de perpetuare, selecționare și îmbogățire și **a contribuit nemijlocit la arta de împodobire a țesăturii.**

The topic of the present paper is part of a largest research work that deals with the techniques of making ethnographic textiles. The study was aimed to realize a repertoire, classification, graphics and photos illustration and other information-texts.

The paper also presents a brief situation, conditions and importance of folk textiles in the traditional village life. Among all the domains of folk culture the making of textiles was widespread due to its importance for the peasant's homestead. The zonal specificity is mostly preserved in decorative motives, in the composition of ornamentation and chromatics. Nevertheless the technique of making textiles maybe less visible was permanently present and greatly contributed to the art of decorating the textiles.

In time and space the using of one or another technical procedures of decoration, in folk terminology called as "alesaturi" were different. There are no reference descriptions so the techniques of making textiles are defined and recognized, based only on terminology.

Based on the textiles' structure the study is trying to classify and systemize the various names given to the same technique. The different names are borrowed but universally accepted, picturesque or very explicit, local or regional. Some of them reflect the Romanians' co-habitation with other ethnic groups and the free circulation of motives. These motives were preferentially used at a certain time and in a certain technique.

Note bibliografice

1. GHE. NISTOROAIA, *Ștergare populare*, Muzeul de artă populară a R.S.R., București, 1975
2. PAUL PETRESCU, GEORGETA STOICA, *Arta populară românească*, Editura Meridian, București, 1981
3. MARINA MARINESCU, *Arta populară românească, Țesături decorative*, 1975
4. MARCELA FOCȘA și coautori, *Arta populară românească, Țesăturile*, Academia R.S.R., Institutul de istoria artei, București, 1969
5. V. TAȘCĂU, P. PRECUPETU, *Țesătoria vol. I*, Editura de stat didactică și pedagogică, București, 1961
6. GEORGETA STOICA, ELENA POSTOLACHI coordonatori științifici, *De la fibră la covor*, Editura Fundației culturale române, București, 1998

7. CORNEL IRIMIE, N. DUNĂRE, PAUL PETRESCU, *Mărginenii Sibiului*, Muzeul Brukenthal Sibiu, 1985
8. EMILIA PAVEL, *Scoarțe și țesături populare*, Editura Tehnică, București, 1989
9. FLOREA BOBU FLORESCU, PAUL PETRESCU, PAUL H. STAHL, *Arta populară de pe valea Bistriței*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1969
10. NICOLAE DUNĂRE, *Țara Bârsei II*, Ed. Academiei R.S.R., sub redacția N. Dunăre, București 1974
11. TEREZA MOZES, *Portul popular din nord-vestul României, Țara Crișurilor*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 200
12. GEORGETA STOICA, PAUL PETRESCU, *Dicționar de artă populară*, Editura științifică, București, 1985

ARBALETA-ARMĂ DE ARUNCARE LA DISTANȚĂ

Mircea Stanciu
– Muzeul Național Peleş–

Cuvântul arbaletă provine din latinescul “arcus “care înseamnă arc.După unii autori ,se pare ca arbaleta exista înca din antichitate,la greci,care o numeau “gastra-fete,pentru ca soldatul din antichitate trebuia sa o sprijine de cavitatea abdominala.Pana la prima cruciada din Nord,unde soldatii purtau arbaleta,printesa Anne Connene(1083-1148) nu o cunostea.Un manuscris anglo-saxon din sec.al XI-lea de la biblioteca britanica și pictura murala executata sub domnia lui Henri le Lion,mort în 1195,arată deja soldat cu arbaleta.

Arbaleta era foarte raspandita in Franta,sub domnia lui Louis le Gros (1108-1137).O lege din al doilea sinod de la Latran,tinut in 1139,interzice folosirea arbaletei între crestini,dar permite uciderea necredinciosilor si ateilor.

În Anglia,Richard Coeur de Lion (1157-1173) a dat arbalete unui mare număr din oamenii săi,fără să țină seama de comunicatul lui Inocentiu al III-lea,în care a fost reînviata interzicerea folosirii arbaletei la sinodul de la Latran.Putin timp dupa aceea ,Philippe Auguste (1180-1223) a creat si el primele companii de soldati cu arbaleta,pedestrasi sau calare,care au luat o mare importanta.

Arbaleta este o arma de aruncare la distanta,dezvoltandu-se pana la mijlocul sec.XV.Pana in sec.XVI se folosea arcul din lemn dur, dupa care s-a inlocuit cu arc din fier.Cel mai bun arc de fier pentru arbaleta se confectiona in Italia,iar cea mai buna coarda era facuta la Anvers.

Pentru confectionarea mecanismelor erau renumiti mesterii din Nurnberg ,Augsburg si cei spanioli.

In colectia Muzeului Militar Central se gasesc doua arbalete,datate la mijlocul sec.XV,care au fost executate la Sibiu.Una din arbalete a apartinut familiei Huniazilor.

Din a doua jumătate a sec.XV pana la inceputul sec.XVIII apare un cric separat de corpul arbaletei,care se monta numai pentru armare.Acest cric complica functionarea arbaletei si intarzia tirul,din acest inconvenient s-a renuntat la cric si s-a inlocuit cu o parghie prevazuta cu scripete si manivela;s-a renuntat si la aceasta fiind si ea greu de manevrat.

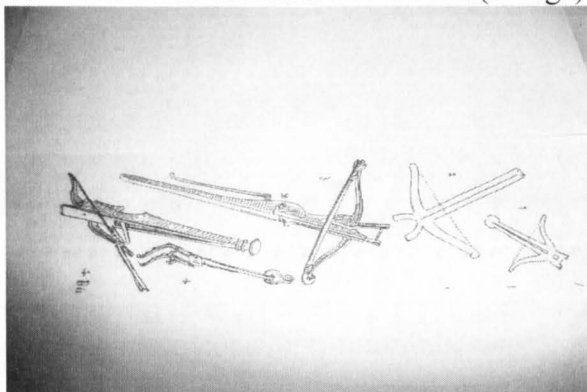
Arbaleta a fost folosită până pe la jumătatea sec.XVI,s-a mai folosit si dupa aparitia armelor de foc,la vanatoare pana in sec.XVIII.

Arbaletele folosite la vanatoare se deosebeau prin corpul placat cu os

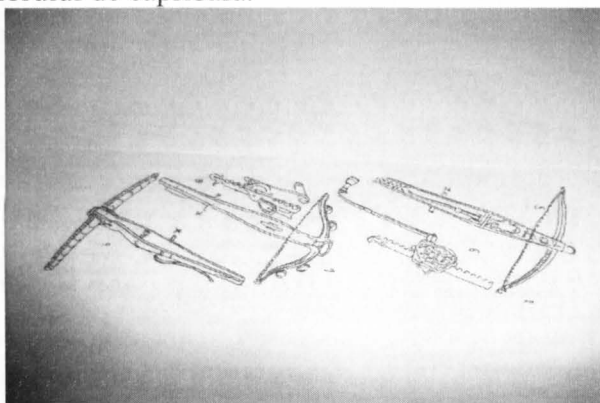
gravat ,pietre pretioase ,basoreliefurii sau filigrane, reprezentand scene de vanatoare.

TIPURI DE ARBALETĂ

A. Arbaleta cu picior de caprioară ,al cărui mecanism destinat să lege coarda ,numit picior de caprioară ,este detasat de trunchi sau este atașat de acesta ,care se recunoaste prin amplasarea celor doua dibluri puse chiar langa roata. Aceasta arma a fost construita cu sau fara scara(chinga).

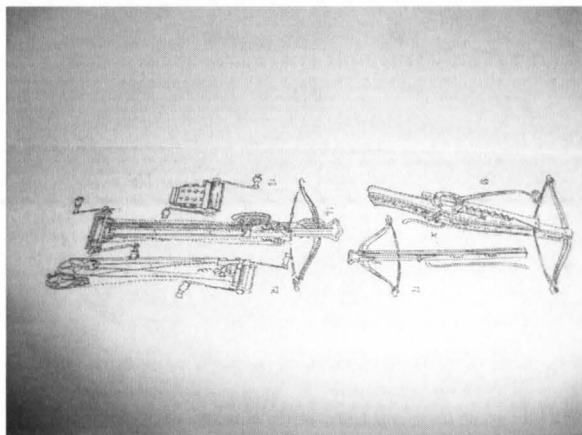

B. Arbaleta cu cric ,cu manivela ,al carui cric formeaza o piesa aparte :aceasta arbaleta se distinge de cea cu picior de caprioara prin cele doua dibluri care se gasesc in mod obisnuit la o distanta de 15cm. deasupra rotii, pentru ca arcul are o priza mult mai lunga decat cea a piciorului de caprioara.

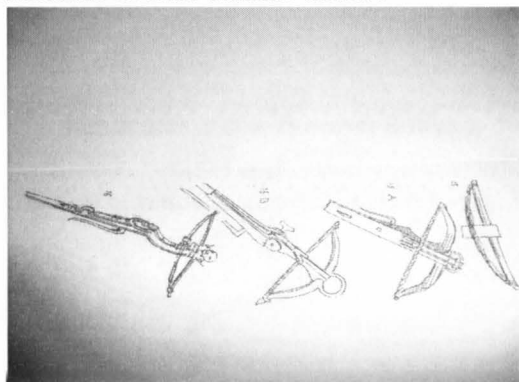
C. Arbaleta cu mufla (turn) care se numeste asa deoarece partea mufliei destinata sa fie adaptata la trunchi de care vrem sa legam coarda, are adesea forma unui turn crenelat. Trunchiul arbaletei este prevazut cu doua manivele

și cu două roți de scripete prin care trece o coardă .El este întotdeauna cu scară.

D.Arbaleta cu vartelnita de angrenaj

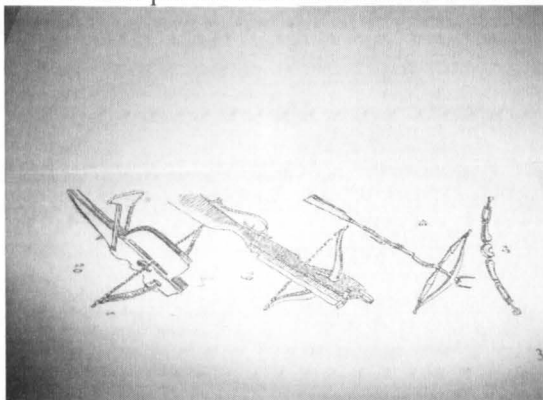
Vârtelnita de angrenaj,care inlocuieste cricul si piciorul de caprioara ,este fixată pe trunchi ,într-o crestatura si se intoarce cu ajutorul unei chei fixe.O parghie asemanatoare cu cea care exista in cric,împiedica vartelnita sa se traga inapoi din momentul in care slabim cheia .

E.Arbaleta cu piatra ,din sec.XVI isi trage numele de la pietricelele cu care arcasul tragea la fel de bine ca si cu gloantele din plumb,in locul sagetilor.Trunchiul,de obicei curbat intre roata si arc,este adesea din fier.Aceasta arbaleta,de o putere mediocra,se leaga cu ajutorul unui levier atasat de trunchi,sau pur si simplu cu mana.

F.Arbaleta cu baghetă,care ar fi numită mai bine arbaleta cu jumătate de țeavă ,deoarece trunchiul sau este situat deasupra unei tevi din lemn sau din metal care acoperă gaura(fisura) în care aluneca lespede(dala) și în care

trece coarda. Aceasta jumătate de teava dă uneori trunchiului aspectul unei pusti cu teava. Arbaleta cu bagheta, care se folosea în sec. XVII se lega cu ajutorul unei baghete cu maner cu care se regleaza coarda, sau pur și simplu cu mana și a servit ca model pentru fabricarea arbaletelor moderne.

G. Arbaleta chineza cu sretar cu ghidaj, care furnizeaza succesiv 20 de sageti și pe care am putea-o numi arbaleta cu repetitie. Existau arbalete gotice în care extremitatile arcului din lemn și din corn de animal, inca din momentul în care arma nu este legata, se ridicau în loc sa fie inclinate spre crosa, așa cum sunt arcurile din otel. Aceste arbalete demonstreaza ca alcatuirea arcului era calculata pentru a produce aceasta curba în sens invers, pentru a da mai multa forta cand el era legat. Proiectilele care se foloseau pentru a trage cu arbaleta se numeau lespezi (dale). "Viretonul" era o dala impanata cu pene, lame de lemn, sau de piele, înclinate spre arc pentru a imprima sagetii o miscare de rotatie. "Dala ucigasa" se termina cu un disc rotund, el ucidea fara sa răspandasca sangele. Se folosea la vanatoarea animalelor și în special al pasarilor, ale caror ramasite se doreau a fi conservate intact.

H. Sagețile de arbaleta sunt de mai multe feluri, după forma și întrebuințare: bolturile cu 4 muchii și varf ascuțit, sageti cu corp teptos, sageti de forma cilindrica sau conica și ascuțite la varf, și sageti identice cu cele mentionate, dar cu pene pentru a le asigura precizia tirului. Sagetile de vanatoare au varful conic, sau semiluna folosite pentru diferite tipuri de vanat.

În procesul de restaurare al arbaletelor aduse spre a fi restaurate am intalnit probleme diferite :

- lipsa cordelina : am confectionat-o din sfoara de bumbac impletita la fel cu originalul (am avut analogie).
- lipsa ornamente din os : am refacut lipsurile din duracryl special.
- arcul mare din fier rupt : am folosit sudura electrica.

-arcurile mici de la mecanismul de tragere rupte:le-am confectionat din bara de otel pastrandu-le si pe cele vechi.

Lipsa fragmente din lemn :am completat cu lemn din aceeași esență.

ETAPELE FOLOSITE ÎN RESTAURAREA ARBALETELOR

- fotografiere înainte de demontare
- demontarea arbaletelor
- fotografiere după demontare
- degresarea cu solvenți organici specifici fiecărui material
- tratament chimic în soluție de complexon
- spalare,neutralizare cu apă distilată
- uscare cu alcool etilic prin imersie și în etuva
- fosfatare cu soluție 20%acid fosforic la cald
- uscare după fosfatare
- montarea subansamblelor
- fotografiere după montare
- conserveare cu nitrolac incolor și ulei siliconic
- curățirea ornamentelor din os cu apă oxigenată
- completarea lipsurilor de la ornamentele din os cu duracryl
- curățirea lemnului cu substanțe adecvate:alcool etilic etnic
- completarea lipsurilor din lemn folosind aceeași esență
- băituiră și lustruire cu nitrolac
- montarea și conservarea finală
- fotografiere după restaurare

L'ARBALÈTE L'ARME DE LANCEMENT À DISTANCE

RESTAURATEUR: MIRCEA STANCIU LE MUSÉE NATIONAL PELEȘ

Le mot "arbalète" provient du latin "arcus", qui signifiait arc. Selon des auteurs, il paraît que l'arbalète existait dès l'Antiquité, aux Grecs, qui la nommait «Gastrafète», parce que l'arbalétrier ancien devait l'appuyer contre le creux de l'estomac.

L'arbalète est une arme de lancement à distance qui s'est développée jusqu'au milieu du quinzième siècle. Jusqu'au seizième siècle on employait l'arc en bois dur, ensuite on l'a remplacé avec l'arc en fer. Le meilleur arc en fer pour l'arbalète était réalisé en Italie et la meilleure corde à Anvers. Pour la confection des mécanismes étaient renommés les maîtres de

Nurnberg, Augsbourg et les Espagnols. Dans la collection du Musée Militaire Central se trouvent deux arbalètes, datées du quinzième siècle, qui ont été réalisées à Sibiu. Une de ces arbalètes a appartenu à la famille des Huniaz.

De la deuxième moitié du quinzième siècle jusqu'au commencement du dix-huitième siècle apparaît un cric séparé de l'arbrier de l'arbalète qui ne se montait que pour soutènement. Ce cric compliquait le fonctionnement de l'arbalète et tardait le tir; par conséquent, on a renoncé au cric et on l'a remplacé à un levier à poulie et à manivelle; on y a aussi renoncé, parce qu'il était difficile à manœuvrer.

On a employé l'arbalète jusqu' à la moitié du seizième siècle et aussi après l'apparition des armes de feu, à la chasse jusqu'au dix-huitième siècle. Les arbalètes employées à la chasse différaient par l'arbrier plaqué à os gravé, pierres précieuses, bas-reliefs ou filigranes représentant des scènes de chasse.

Les plus représentatifs types d'arbalètes sont: l'arbalète à pied-de-biche, l'arbalète à cric à manivelle, l'arbalète à moufle, l'arbalète à rouet d'engrenage, l'arbalète à baguette, l'arbalète à galet et l'arbalète chinoise.

Dans le processus de restauration des arbalètes le traitement a été spécifique aux matériaux respectifs.

CONSIDERAȚII PRIVIND RESTAURAREA UNUI VAS RITUAL BOIAN

**Elena Paraschiv
Oana Virginia**

Asezarea Gălățui Movilei Berzei se afla pe malul vestic al lacului Gălățui la o distanță de mai puțin de 10 km de linia Dunării.

Vasul care face obiectul acestui studiu este descoperit în locuința-sanctuar a asezării Gălățui Movila Berzei, mai concret în cel de-al doilea nivel de locuire Boian-Giulești.

Vasul a fost conceput special spre a fi spart în cadrul unei ceremonii de fragmentare.

Vasul prezintă un decor meandric excizat expus în doua registre, unul superior și altul inferior despărțite de benzi excizate. Forma este tronconică, neregulată, cu o gură de formă aproximativ ovală (412-430mm) ușor îndreptată spre exterior, diam.fund variaza între 186-190mm, iar diam. maxim este de 434-464mm.

Grosimea buzei variaza de la 10,5 la 15mm.

Decorul meandric excizat se termină cu meandre incizate trasate schematic: două treimi din decor este excizat, o treime este incizat și restul barbotinat.

Atrag atenția cinci nervuri barbotinate dispuse pe o suprafață de 66x53mm a cărei interpretare nu poate fi decât magică.

Interiorul nu este impermeabilizat, nu are angoba, pereții se îngroașă spre fund având la interior urme de vegetal.

Vasul este ars la cărămiziu deschis și prezintă urme puternice de ardere secundară. Decorul este realizat pe aproximativ 60% din suprafața vasului, restul vasului rămânând nedecorat. Fiind un vas de marime medie, a fost realizat pe etaje, prin aplicări succesive de colaci de lut. Vasul a fost lucrat cu mâna dintr-o pasta grosieră având ca degresant nisip și cioburi pisate, lucru vizibil în spartura cioburilor.

Un aspect pe care l-am remarcat și care trebuie menționat este poziția ușor înclinată a vasului datorată greutatei proprii și a dimensiunilor mari ale acestuia (H-52cm, diam.buza-40cm, diam.fund-19cm).

La intrarea în laboratorul de restaurare vasul se prezenta în stare fragmentară. Ceramica a fost supusă operațiilor primare de restaurare și anume: imersia acestora în apă pentru saturarea pastei, au urmat cunoscutele tratamente chimice cu soluție de acid citric, perieri fine sub jet de apă, neutralizarea acestora și uscarea lor în etuva la temperatura de 130°C.

În momentul sortării materialului am observat că unele fragmente erau decorate prin incizare și excizare, iar altele nu erau, de asemenea se mai puteau observa diferențe de grosime între fragmentele decorate și cele nedecorate, lucru care ne-a condus la ideea că ar putea fi vorba despre două vase. Am descoperit existența tuturor elementelor care să permită reconstituirea vasului, iar pe parcurs, în timp ce vasul se contura, de fapt am realizat că toate fragmentele aparțineau aceluiași vas.

Asa cum precizam mai sus s-a dovedit că o treime din vas nu avea decor.

Reconstituirea vasului am început-o pornind de la fundul vasului către buza acestuia având toate fragmentele constitutive din această zonă.

Odată cu lipirea fragmentelor ceramice cu aracet de tip Moment și ridicarea vasului, am aplicat în zonele lacunare plombe de ipsos pentru consolidare. După reconstituirea vasului, prin analogie am trecut la redarea decorului și apoi la integrarea cromatică folosind culori tempera.

În realizarea acestui proiect ne-au sprijinit colegii noștri :

Dr. Arhg.-Neagu Marian

Desenator- Mihailescu Doina Gabi,

Fotograf- Usurelu Florin

Noi, ca restauratori acționăm cu responsabilitate și pasiune pentru ca obiectele de patrimoniu să-și regăsească autenticitatea și sănătatea asigurând astfel perpetuarea mesajului lor istoric și estetic către publicul vizitator și cercetarea științifică.

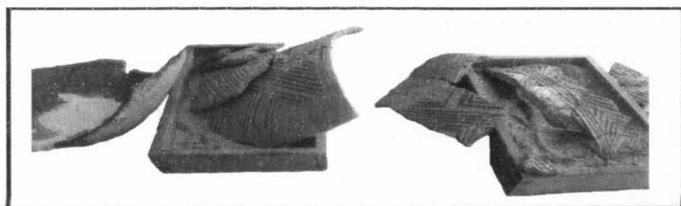

Fig. 1 Lipirea fragmentelor

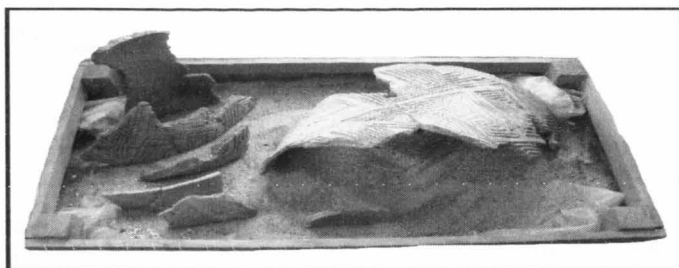

Fig. 2 Lipirea fragmentelor

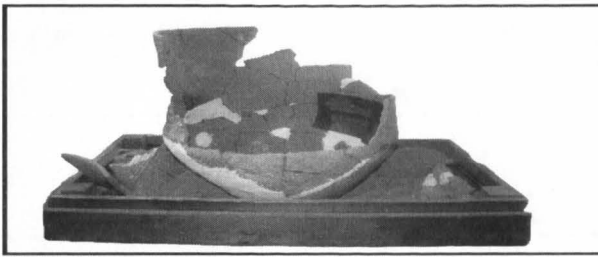

Fig. 3

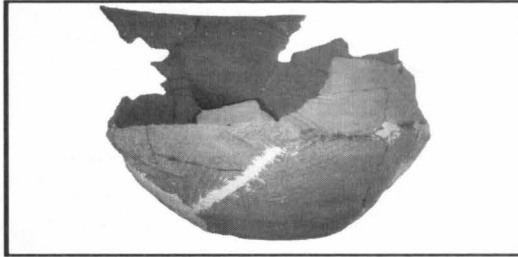

Fig. 4

Aspecte din timpul restaurarii

Fig. 9 Vas restaurat

*Considerații sur la restaurația
d'un vase rituel Boian*

L'ouvrage contient la restaurația d'un vase céramique de type rituel Boian trouvé à Galatui-Movila Berzei.

Les fragments de céramique atteints dans la restaurația laboratoire et ont passé successivement par toutes les opérations de restaurația : des traitements chimiques appropriés, coller des extraits, décrire la forme et de la décoration et redanda.

Le vase est impressionnant par sa taille et sa forme, mais le décor fait avec le vent.

STUDIUL PRELIMINAR PENTRU RESTAURAREA UNOR SCRISORI ORIGINALE DIN CASA MEMORIALĂ “ION MINULESCU”

Cezarina Bărbăian-șef laborator restaurare
–Muzeul Național al Literaturii Române-București–

Partea întâi

Muzeul Național al Literaturii Române deține peste 300.000 de piese, organizate în peste 300 de colecții (secolele XV-XX) cum ar fi:

- colecții de carte veche rară
- documente istorico-literare
- lucrări de artă plastică
- obiecte de mobilier
- fotografii
- înregistrări audio-video

O colecție foarte mare cuprinde manuscrise și scrisori ale unor scriitori români ca: Mihai Eminescu, Ion Creangă, Vasile Alecsandri, Lucian Blaga, I.L. Caragiale, Titu Maiorescu, Mircea Eliade precum și ale unor scriitori străini: Marcel Proust, Paul Valery și Thomas Mann.

Una din marile probleme cu care se confruntă laboratorul nostru sunt manuscrisele, scrisorile și documentele pe hârtie modernă cu cerneală solubilă, aflate în depozite sau la casele memoriale aflate în custodia MNLR.

În ultima perioadă am adus în laborator, pentru restaurare, cinci manuscrise originale de la Casa Memorială “ Ion Minulescu” și anume:

- Manuscris “ Poezie”
- Manuscris “ Scrisoare”
- Manuscris “ Scrisoare”
- Manuscris “ Scrisoare”
- Manuscris “ Ecce Homo”

Manuscrisele erau expuse între geamuri lipite parțial de acestea, iar două dintre ele erau lipite total de cartoane.

Hârtia modernă pe care sunt scrise filele de manuscris este puternic îmbrunită cu o aciditate de 4,5.

Cernelurile moderne sunt decolorate, pe unele file apărând pete de cerneală în urma stropirii cu apa. De asemenea, pe suprafața acestora, mai apar cearcăne de lichid brun, posibil cafea.

Pe una din scrisori este prezent un deposit de clei care a pătruns în structura hârtiei și prin contactul cu geamurile între care a fost expusă a

captat o structură translucidă. Alte doua scrisori sunt lipite de cartonul care imita passpartoul.

Toate manuscrisele au urme de pliere, fapt ce adus la fragilizarea și fisurarea hârtiei. Marginile filelor prezintă zone franjurate cu lacule de material și părți lipsă din materialul suport.

După studierea materialelor de specialitate, mai vechi, cum ar fi manualul de restaurare al lui Otto Wechter sau a altor articole publicate de către acesta în volumul "Probleme de patologie a cartii", metodele de reînviere a cernelurilor folosite în acea perioadă erau numai chimice.

Se recunoștea inconvenientul tratamentului care avea consecințe nu numai asupra cernelurilor dar și a materialului suport. Oricum, ideea era că din două rele o alegi pe cea mai puțin rea, punând în cumpănă dispariția textului s-a preferat să se regenereze scrisul chiar prin metode distructive.

Una din metodele de regenerare era folosirea soluției de amoniac, rezultatele fiind de moment bune dar remanenta în fibrele de hartie era mare și greu de îndepărtat.

Renumitul Andres recomanda în lucrarea sa referitoare la relevarea scrisului o soluție de sodium sau sulfat feros. Și această metodă prezenta riscul de a distruge materialul suport prin remanenta substanțelor chimice în hârtie și care în timp o distrugeau.

Italianul Santucci indica regenerarea cernelurilor cu sulfura de amoniu. Prin aceasta metoda regenerarea cernelurilor era de scurtă durată, cerneala palind din nou după scurt timp. Am enumerat doar câteva din metodele folosite în trecut.

Cu timpul s-a renunțat la tratamentele traumatizante ca albirea și regenerarea cernelurilor prin metode chimice.

Pentru păstrarea informației se practica executarea de fotocopii lizibile prin fluorescența cu ajutorul unor lămpi cu vapori de mercur generatoare de ultraviolete sau raze infraroșii.

Pentru expunere se folosesc faximile făcute cu echipamente moderne cu specific de citire a scrisului ilizibil.

Acum pentru conservarea și restaurarea originalelor am propus dezacidifierea cu pulbere de carbonat de calciu. După îndepărtarea pulberii, particulele care pătrund în fibra de hârtie au remanenta scăzând aciditatea acesteia. Vom apela la această metodă pentru că dezacidifierea apasă nu se poate aplica din cauza cernelei solubile.

Scoaterea petelor și a cleiului se va face după identificarea naturii acestora.

Desprinderea filelor lipite puternic pe cartonul suport va fi făcută după o hidratare atât cât este nevoie fără ca manuscrisele să intre în contact

direct cu apa, pentru ca desprinderea să se facă ușor, fără a pierde fragmente din hârtia originală.

Curățirea va fi făcută mecanic pentru a nu pierde informația prin curățire umedă.

Înainte de consolidarea cu val și completarea părților lipsă, se îndreapta pliurile și marginile franjurate. Pentru cele fragile se vor folosi folii de protecție în timpul manevrării, pentru cele foarte fragile se va face o dublare a manuscrisului pe partea fără text.

Am prezentat cercetarea preliminară a acestor manuscrise considerând că prezintă interes pentru restauratori, problema manuscriselor pe hârtie modernă fragile, scrise cu cerneleuri solubile pentru a găsi împreună și alte soluții pentru rezolvarea restaurării acestora în viitor.

Partea a doua ***TRATAMENT EFECTUAT***

După scanare, am studiat variantele mai puțin traumatizante pentru manuscrise, având mare grijă atât de hârtia suport fragilizată cât și de cerneala foarte solubilă.

Din acest motiv am ales varianta desprinderii originalelor de pe cartoanele pe care erau lipite, în timpul expunerii acestora în Casa Minulescu.

Am făcut probe de desprindere prin aplicarea pe o suprafață foarte mică a glutofixului cu o concentrație de 6 %, și am constatat că printr-o aplicare de scurtă durată a cleiului cu care au fost lipite de cartoane cedează și desprinderea se face fără să antreneze fibre din hârtia originală și fără să afecteze cerneala modernă cu care au acestea au fost scrise.

Procedând la o aplicare din aproape în aproape, am reușit să desprind foarte bine manuscrisele, mai mult de atât, scrisul care pălise cu trecerea timpului s-a revigorat într-o oarecare măsură. Imediat după desprindere, am aplicat un strat de glutofix de 6 % și am dublat cu val manuscrisele pentru a le conferi rezistență și pentru a putea să fac completările părților lipsă. Presarea s-a făcut între hârtii siliconate sub greutate.

După acest tratament am refăcut măsurătorile P.H.ului și am constatat creșterea acestuia la 6,2.

Am ales această metodă de desprindere după cartoanele suport pe care manuscrisele au fost expuse o lungă perioadă de timp în Casa Minulescu pentru ca timpul de udare a fost foarte scurt, circa 3-4 secunde, și am putut supraveghea desprinderea și pătrunderea glutofixului pe versoul manuscrisului, având mare grijă ca acesta să nu afecteze cerneala.

Conform noilor tendințe în ceea ce privește expunerea, am propus păstrarea originalelor într-o casetă confecționată special, căptușită cu hârtii

ASPECTE INEDITE ÎNTÂLNITE ÎN PROCESUL DE RESTAURARE A UNUI PENTICOSTARION, 1743

Consuela Ciubotaru

–Muzeul Național al Literaturii Române-București–

O parte însemnată a fondului de carte din patrimoniul Muzeului Național al Literaturii Române o constituie colecția de carte veche și rară păstrată și protejată într-o sală special amenajată .o autentică expoziție de bibliofilie, numita *Sanctuarul cartii*.

De-a lungul timpului, unele volume care au intrat în colecția Muzeului Național al Literaturii Române, după o lungă existență anterioară în cursul căreia au suferit degradări care au dus la alterarea vizibilă a integritatii și aspectului lor estetic, au necesitat interventia specialistilor din laboratorul de restaurare al muzeului nostru.

Printre acestea se numără și volumul Penticostarion , tipărit la Râmnic în 1743 de către Mihai Atanasievici , tradus de episcopul Damaschin și achiziționat de Muzeul Literaturii Române în martie 1973.

Pe coperta din scoarțe de lemn, învelită în piele, cu greu am putut observa urmele unor imprimari decorative în pielea puternic uzată. Blocul cărții prezenta o combinație oarecum ciudată de viniete ,inițiale ornate ,frontispicii, scene biblice ,care cândva împodobeau volumul și multiple degradări mecanice,fizico-chimice și biologice, foarte vizibile .

Si cum aproape fiecare carte ce trece pragul laboratorului de restaurare ridică probleme specifice de restaurare, cu atât mai mult, acest volum care a suferit în timpul vieții premuzeale restaurări empirice relevând intentia celui care le-a executat de a repara cartea pentru a fi folosită în continuare de către el și poate de către alții. Mai mult decât atât, în urma examinării cărții, am observat că aceasta a fost relegată motivul fiind, probabil, uzura avansată a legăturii.

Consemnez aici un aspect, inedit pentru mine, întâlnit la îndepărtarea unei restaurări empirice. Petecul ce urma a fi îndepărtat era relativ mare și acoperea zona cu informație. Am fost convinsă că ascundea lipsa de material suport dar am găsit sub el o parte din text cu materialul suport puternic fisurat și fragilizat,reușind în final să îl consolidez și să recuperez în întregime textul. A necesitat multă meticulozitate și răbdare pentru a finaliza restaurarea acestui volum.

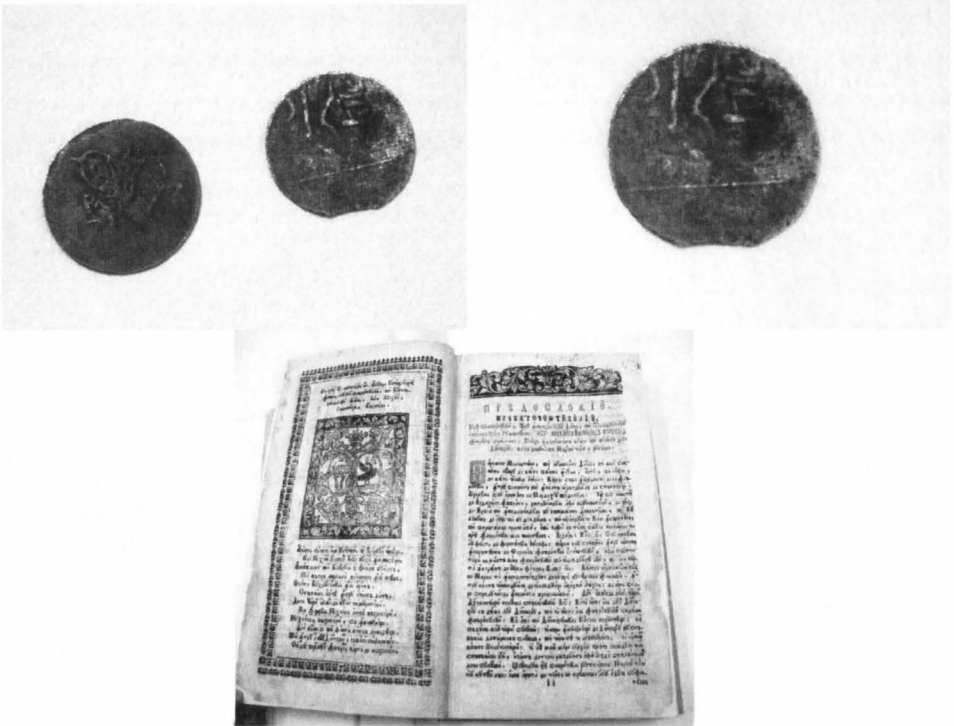
Dar surpriza a apărut în momentul desfacerii blocului de carte, când , în cotorul uzat am găsit doi bănuți micuți, subțiri și înnegriti de vreme. Surpriza a fost și mai mare când, în urma unei investigații numismatice la Muzeul

National de Istorie, am aflat că doar o singura moneda, “para”, este originală, din timpul sultanului Mahmud II.(1808-1839) , datata 1825 , cealalta fiind un posibil fals sau rebut, ambele fiind din argint.

Interesant este faptul că filele volumului între care am găsit monedele nu au suferit degradări generate de acestea.

Este de remarcat faptul că procesul de restaurare scoate de multe ori la iveală și alte informații decât cele consemnate de istoricul de carte, motiv pentru care procesul de restaurare completează munca cercetătorului .

În final, volumul restaurat a fost redat circuitului cultural păstrând toate elementele de autenticitate și conferindu-i acestuia rezistență în timp.

Novelty matters in restoring a Penticostarion dating back to 1743

The book Penticostarion, printed in Ramnic by Michael Atanasievici, translated by bishop Damaschin and bought by the Romanian Literature Museum in March 1973 is one of the volumes restored in the Romanian Literature Museum laboratory.

The volume has suffered multiple physical-chemical, mechanical and biological damages, while the leather-made cover is irretrievable, which made it lose its integrity.

Particularities of this volume include the empirical restorations and the

two silver coins found in its counterfoil when it was unbound. according to National Museum of History experts, only one coin, 'para' is original, dating back to Sultan Mahmud II, ever since 1825, while the other is a potential fake or scrap.

During the restoration process, the cooperation between book historians, museum experts, investigators and restaurateurs is vital.

ASPECTE PRIVIND CONSERVAREA UNUI FOND DE CARTE VECHĂ APARTINÂND MUZEULUI REGIUNII PORȚILOR DE FIER-DROBETA TURNU SEVERIN

Manuela Pătruțescu

1. *Descrierea sumară a colecției de carte veche.*

Din fondul de unități bibliofile deținut de Muzeul Regiunii Porților de Fier se distinge prin valoare colecția de carte veche. Valoarea este dată de vechimea și raritatea cărților precum și de însemnările manuscrise de proprietate pe care le posedă unele dintre ele. Colecția este formată din 279 titluri, cuprinzând carte veche românească, carte veche străină și manuscrise. Sub raportul conținutului, muzeul deține tipărituri din diferite domenii ale cunoașterii: teologic, filosofic, juridic, istoric. Ultimele 43 intrate în colecție prin preluarea lor de la unele instituții de cult, din donații și prin transfer de la Vama Porțile de Fier, cele care fac subiectul acestei lucrări, sunt în majoritate cu tematică religioasă: evanghelie, cazanie, penticostarion, apostol, molitvenic, liturghier, triod, octoih, antologhion. Aparțin secolelor XVII-XIX, perioada veche a scrisului și tipăritului românesc, fiind scrise în limba română cu litere chirilice și tipărite în diferite centre tipografice: la Blaj, București, Râmnic, Iași, Buzău, Sibiu.

Din punct de vedere morfologic au coperțile cu scoarțe din lemn ori din carton acoperite cu piele. Pielca coperților este ornamentată prin imprimare cu motive religioase, florale și geometrice, unele ornamente fiind aurite. Hârtia ce formează blocul cărții a fost obținută din pastă din fibre textile și are linii de apă. Textele sunt tipărite cu cerneală tipografică neagră și roșie, iar unele au manuscrise anumite însemnări de către cei care le-au deținut.

2. *Deteriorări și cauzele producerii lor.*

Verificarea făcută stării de conservare a cărților a evidențiat existența toate tipurile de degradări, forme de deteriorare comune majorității acestora. Prezentate pe componente morfologice, deteriorările sunt următoarele:

- pielea coperților: rigidizată, cu rupturi, rosături, fisuri, crăpături, pierderi de material în special în zonele marginale, găuri de zbor și galerii cu contur neregulat, închizători nefuncționale, chiar rupte, ornamente șterse (foto 1, 2, 3).

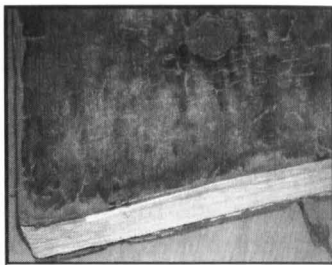

Foto 1

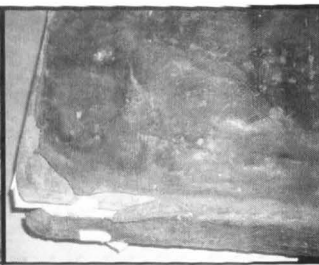

Foto 2

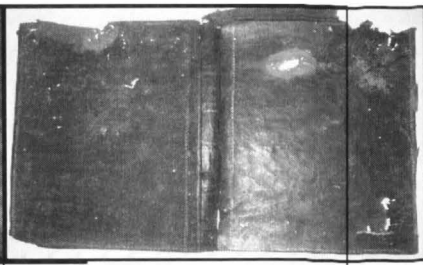

Foto 3

- blocul cărții: cu gondolări, colturi îndoite, pierderea unității blocului de carte, file rupte sau grupe de desprinse datorită ligamentelor rupte, tranșe murdărite, desprinderi ale coperților de blocul cărții (foto 4, 5, 6);

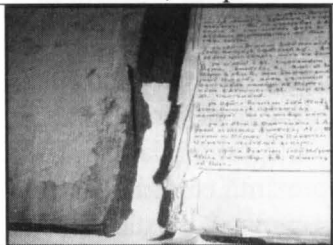

Foto 4

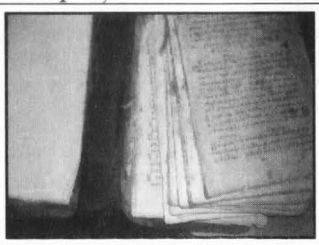

Foto 5

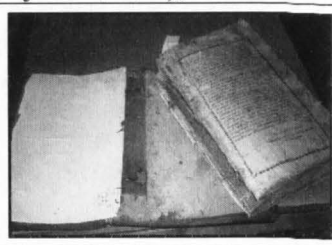

Foto 6

- suportul papetar: îngălbenit, îmbrunit, cu pierderi de material, pete de diverse naturi și culori, halouri, plieri, rupturi, cu depozite aderente de ceară și de grăsime, intervenții de consolidare inoportune, hârtie fragilizată (foto 7, 8, 9). La acestea s-au adăugat impurități și materiale străine neaderente la suport formate dintr-un amestec de cristale nisipoase, bucăți de lumânări, diverse, insecte deshidratate, fire de păr, plante presate, monede de aramă.

Nu au fost constatate atacuri biologice active.

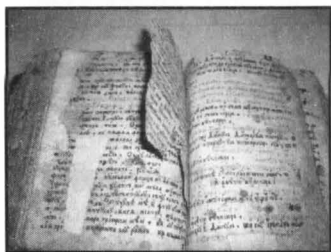

Foto 7

Foto 8

Foto 9

Determinat prin evaluarea stării de conservare a bunurilor bibliofile, acest ansamblu de deteriorări a fost produs de acțiunea comună a mai multor factori și cauze, principalii fiind folosirea îndelungată și necorespunzătoare a

cărților, îmbătrânirea materialelor, menținerea lor în spații necorespunzătoare, acțiunea factorilor biologici și a factorilor de mediu necontrolați. Aceștia au afectat în mod diferit suporturile, provocându-le degradări mecanice, chimice și biologice în stadii diferite, astfel că numărul tipurilor de degradări, frecvența și intensitatea acestora împart cărțile pe diferite nivele de deteriorare. Exemplificăm prezentând două rezultate ale procentelor calculate pentru aceeași degradare: 82,5% din cărți aveau pete sau depuneri de ceară și 75% din ele prezintă pe coperti urme de activitate entomologică, nivelul depunerilor de ceară și intensitatea atacurilor fiind însă diferite de la carte la carte. Din evaluare a mai rezultat că 9,3% nu mai au coperte, 32,5% au blocul cărții desprins de coperte, 52,5 % prezintă gondolări, 11,6% intervenții de consolidare incorecte. S-a făcut o clasificare a cărților după nivelul de deteriorare, luând în calcul toate tipurile de degradări. S-a apreciat că cele cu până la 10% deteriorări ca având nivel incipient, cele cu până la 50% deteriorări un nivel dezvoltat și pentru cu degradări de peste 50% aflându-se la un nivel avansat. Conform acestei clasificări, din prima categorie face parte o singură carte tipărită în anul 1828 la București pentru că este puțin deteriorată, coperta prezintă câteva rosături și mici pierderi de material la muchii iar pe suportul papetar există câteva pete în zonele marginale. În a doua categorie se înscriu 5 cărți (3 cărți tipărite la Blaj: Apostol din 1814, Penticostarion din 1808, Triod din 1800 și 2 tipărite la București: Apostol din 1820 și Cazanie din 1828), restul făcând parte din ultima categorie.

Rezultatele studiului făcut asupra stării de sănătate a cărților au făcut posibilă pe de-o parte stabilirea coeficientului de prioritate în restaurare a fiecărei unități bibliofile în parte iar pe de alta a evidențiat necesitatea alicării unor tratamente de conserv

3. **Acțiuni de conservare**

Au fost aplicate intervenții care au avut în vedere igienizarea și depozitarea corespunzătoare a întregului lot de carte, aceste intervenții cunoscând o desfășurare în etape.

Prima fază a tratamentelor a avut ca scop dezinfectarea preventivă a cărților în vederea distrugerii microorganismelor care trăiesc pe hârtie, piele și adezivi și a fost făcută cu o soluție de 10% timol în alcool etilic absolut. Între filele cărților au fost introduse hârtii de filtru îmbibate cu această soluție, cărțile fiind așezate într-o etuvă. În acest mediu au stat 72 ore. Timolul este o substanță puternic dezinfectantă, are remanentă mare, este compatibil atât pentru hârtie cât și pentru piele¹.

A urma îndepărtarea prafului și a altor impurități neaderente sau prinse superficial pe suportul papetar, prin perierea cu perii moi a fiecărei cărți, filă

cu filă. Desprăfuirea s-a făcut din interiorul spre exteriorul cărții, insistându-se în zone încărcate cu depuneri și cu foarte mare atenție în cazul hârtiilor puternic deteriorate. Pentru prevenirea apariției unor tensiuni prin forțarea legăturii, pentru susținerea unei părți a cărții deschisă s-au folosit suporturi de plexiglas.

Mai dificilă și meticuloasă a fost următoarea etapă, operația de îndepărtare a depozitelor reliefate de ceară, care din cauza aderenței la suport putea provoca ruperea hârtiei odată cu îndepărtarea lor. Aceste intervenții implicând risc, s-au făcut cu foarte mare atenție pentru a preîntâmpina o situație nedorită. De aceea, cu ajutorul unui bisturiu crucele erau incizate în cruce sau crestate în grosime în mai multe fragmente care apoi erau desprinse de pe suportul de hârtie, fără să-l afecteze, prin pătrunderea bisturiului la interfața dintre depozit și suportul text.

A urmat apoi curățirea și emolieră copertilor din piele pentru care s-a folosit o soluție obținută dintr-un amestec de alcool etilic, apă distilată și glicerină în proporție de 60%, 37% și 3%¹. Cu un bandaj moale din bumbac înmuiat în soluția hidroalcoolică copertile au fost rehidratate și curățite în același timp.

Toate aceste intervenții de igienizare s-au făcut într-o încăpăre cu nișă cu ventilație mică.

Se știe că hârtia obținută din fibre textile are durabilitatea și permanența superioare celei fabricate din pastă de lemn. În condițiile unei depozitări organizate defectuos, aceste calități nu sunt suficiente pentru asigurarea conservării ei în timp deoarece sub influența numeroșilor factori negativ determinați de o depozitare necorespunzătoare sunt declanșate procese depreciative. Dacă însă, condițiile sunt optime, viteza proceselor de îmbătrânire a acestui suport este redusă până la nivelul la care efectele devin greu de sesizat. Realizarea condițiilor optime de depozitare, conform cu normele de conservare, presupune atât menținerea unui ambient care să asigure protecția bunurilor de praf, lumina naturală, atacurile biologice, incendii sau furturi, cât și o așezare corespunzătoare în unitatea modulară. Aceste condiții sunt îndeplinite în mare măsură de biblioteca muzeului pentru că:

- spațiul este salubru, cu ziduri groase de 70 cm ce conferă o oarecare stabilitate microclimatică, cu pereți uscați și curați, fără umiditate ascensională și infiltrații de apă, fără risc de atac biologic. Periodic sunt aplicate tratamente de igienă asupra mobilierului și spațiului de depozitare, praful fiind îndepărtat cu ajutorul aspiratorului,

- mobilierul format din dulapuri vitrină este solid, practic și asigură o compartimentare corespunzătoare cu dimensiunile cărților. Rafturile sunt

plasate pe un perete interior și la o distanță față de acesta pentru a permite circulația aerului,

- ferestrele sunt prevăzute cu draperii și plase fine care împiedică pătrunderea luminii naturale și a dăunătorilor;

- microclimatul privit prin prisma a 2 parametri, temperatura și umiditatea relativă, se încadrează, în general, în limitele unei bune conservări. Determinările au fost făcute cu ajutorul psihrometrului Asmann. Fiind un aparat care doar comunică valorile UR și T, fără să le și poată înregistra, acestea au fost doar diurne. Însă, examinarea datelor obținute demonstrează că regimul climatic normal este cel predominant întrucât valorile UR și T se situează în limitele normale într-o proporție de 71%. Dotarea insuficientă nu a permis determinarea permanentă a principalilor factori de microclimat, astfel că evaluarea dinamicii celor doi parametri este parțială. Un alt neajuns este și faptul că biblioteca nu are dezumidificator, astfel că nu se poate interveni atunci când U.R. depășește pragul optim;

- are instalații anti-furt, dispozitive de stingerea incendiilor, instalații electrice funcționale;

Pentru că își petrec cea mai mare din timp în raft, modul de așezare are, de asemenea, o mare influență asupra stării lor de conservare. Caracteristicile acestor cărți, dimensiunile mari, nepotrivirile dimensionale dintre blocul cărții și coperti, greutatea lor au determinat o altfel de așezare față de cartea modernă, obișnuită. De aceea, poziționarea în raft s-a făcut:

- în dulapuri închise;
- pe grupe, după dimensiuni;
- suprapuse cel mult câte 3, în poziția orizontal pentru evitarea apariției tensiunilor care să determine în final degradări în zona cotorului;

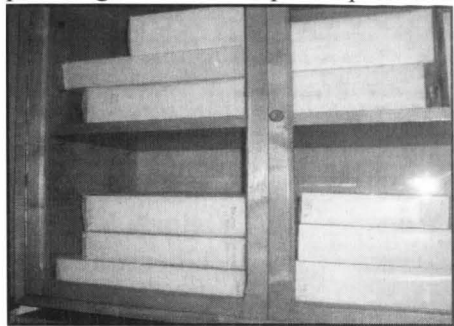
- prin grija gestionarului colecției, pentru fiecare carte a fost confecționată câte o cutie de carton potrivită dimensional, pe cotorul căreia sunt înscrise date de identificare care ajută la reperarea ușoară a ei în raft. S-a ales această soluție de împachetare pentru că poate fi ca un filtru împotriva poluanților atmosferici, sunt protejate de lumină și pentru că poate crea un microclimat în jurul obiectului, care întârzie efectele schimbării temperaturii și UR.

- cotorul cărții este spre exteriorul poliței pentru a fi ușor de reperat în raft;

- la o distanță de cel puțin 3 cm de marginea exterioră a poliței, iar în spate este păstrat un spațiu liber pentru a favoriza circulația aerului;

- distanța dintre polițe este la o înălțime corespunzătoare cu dimensiunile cărților pentru a nu provoca deteriorări la mânăuire;

- nu sunt aglomerate, pentru că în afara tensiunilor ce pot apare, cărțile prea înghesuite sunt predispuse la atac fungic.

Interesul pentru păstrarea acestor cărți derivă atât din valoarea dată de raritatea și vechimea lor cât și din valoarea lor documentară care demonstrează rolul important pe care l-au avut în dezvoltarea conștiinței și culturii noastre naționale. De aceea, până la momentul când vor putea fi restaurate, vor fi menținute în acest

spațiu, neutralizând eventualele acțiuni distructive ale factorilor ce pot interveni, acționa și afecta aceste bunuri.

1. G. Olariu, G. Paul, *Conservarea unui fond de carte aparținând parohiei romano-catolice din Satu-Mare*, *Revista Muzeelor nr.1-3/2000*, pag. 116.

2. A. Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor muzeale*, București, 2003.

3. O. Bololoi, *Câteva considerații referitoare la cartea veche românească*, *Revista Drobeta, seria Arheologie Istorie nr.XV*

4. Cătălina Carla Cantimir, *Aspecte privind restaurarea unei matricole școlare din secolul XVII*, www.muzeulniriiialba.ro

This paper describes the preservation treatment applied to a number of 43 books belonging to the Iron Gates Museum.

The combined action of different harmful environment, biological and social factors resulted in serious degradation of the material components of the above mentioned volumes. Consequently, immediate measures had to be taken. First, the books were disinfected. During this process, a solution of 10% tymol in ethylic alcohol was used and pieces of filter paper previously treated with tymol were placed between the book pages. Then the books were kept in a sterilizer for 72 hours. Next, dust was removed from their pages using special soft brushes. Afterwards, any existing wax stains were in their turn removed by means of a scalpel carefully handled lest the printed paper should be damaged. Leather covers were cleaned and rehydrated using a solution that consisted of a mixture of alcohol, water and glycerine. At the end, the books were stored in the museum library in such a manner that the rules of preventive preservation should be observed.

RESTAURAREA UNUI FELINAR DIN BRONZ AMPLASAT PE UNA DIN TERASELE MUZEULUI NAȚIONAL PELEȘ

Restauratori:
Rodica Ganea
Victoria Vasilescu
Gheorghe Soare
–Muzeul Național Peleş–

Bronzul este un aliaj metalic .Aliajele metalice sunt rezultatul contopirii intime a două sau mai multe elemente chimice ,dintre care cel puțin unul este metal (componentul de baza) și este în proporția cea mai mare.

Proprietăți fizice ale aliajelor: culoare, luciu metalic, densitate, fuzibilitate, dilatare termică, conductibilitate termică, electrică, proprietăți magnetice, duritate, elasticitate și plasticitate, rezistența.

Proprietăți tehnologice: capacitate de turnare, forjabilitate, ductilitate, maleabilitate, sudabilitate.

Bronzuri: sunt aliaje ale cuprului cu staniu, aluminiul, beriliu, plumb. Bronzurile cu staniu sunt cele mai răspândite și pot fi laminabile și turnate. Bronzurile cu aluminiu au aprox.9%Al și au rezistența mecanică și la coroziune mai bune decât cele cu staniu. Bronzurile cu beriliu prezintă un interes deosebit deoarece proprietățile lor pot fi îmbunătățite prin tratamente termice. Bronzurile cu plumb contin 10-30%plumb și se folosesc la turnarea lagărelor.

Coroziunea bronzului: numită și patină, desemnează două categorii de produși de coroziune-stabili și instabili (patina nobila și patina dăunătoare). Este important să facem deosebire între ele și să intervenim corect: peliculele cu aspect de smalturi tari și strălucitoare (patina nobilă) se vor păstra, iar cele cu aspect urât, de culoare verde deschis, albicios și aspect prafos (patina daunatoare) trebuie îndepărtate.

Tratamente chimice pentru bronz: cel mai folosit este tratamentul cu complexon. Complexonul este sarea disodica a acidului etilen diaminotetraacetic. El are capacitatea de a se combina numai cu compușii metalelor cu care formeaza complecși de mare stabilitate. Concentrația optimă este de 37,2g complexon la 1000ml apa distilată și pH 9,5. În ultima perioadă am folosit la tratament chimic acidul citric (solutie 10%). Înainte de tratament piesele se degresează și se curăță mecanic. Apoi se imerseaza în

baia de complexon și la intervale de timp, se freacă mecanic. Urmează spălarea, neutralizarea și uscarea la 105°C. În final se trece la conservarea piesei cu ulei siliconic. La fel se procedează și în cazul acidului citric.

Piesa aleasă pentru exemplificare este din bronz și reprezintă doi vulturi ai unui felinar amplasat într-o rotundă, pe una din terasele de est ale Muzeului Național Peleş. Ea este așezată pe două plinte din piatra și ciment. Ansamblul se compune dintr-un soclu înalt de marmură și coloana cu capitel. Capitelul corintic este din bronz și susține globul de sticlă mată ce este flancat de cei doi vulturi cu aripile desfăcute și ridicate. Soclul este din marmura de culoare gri închisă, are o baza patrata ce se termina cu niște retrageri succesive. Urmează trunchiul mai îngust cu un motiv decorativ pe cele patru laturi, format din patru platbande în formă de dreptunghi, iesite ușor în relief, rotunjite pe interior la unghiuri; partea superioară prezintă retrageri ca și la cea inferioară. Pe latura de nord se afla accesul la cutia cu sistemul electric al felinarului. Coloana este dintr-o piatră aspră, ce imită marmura, de culoare ocru alburie pe o plintă pătrată din bronz. La partea inferioară, deasupra plinte, se afla un inel din bronz, compus din trei segmente: primul cu un decor în forma de cununa de lauri, al doilea mai îngust, cu mici denticuli și al treilea din patru cercuri paralele înguste, unite la intervale regulate de mici frunze de acant, dispuse oblic. La aproximativ un metru de la baza coloanei, aceasta este încinsă cu un al doilea inel din bronz, compus din două segmente: primul cu cercuri subțiri, paralele și al doilea cu mici denticuli. Ambele foarte înguste, flanchează la extremități o bandă cu motive decorative: scoica, vase antice stili-zate și elemente vegetale. Capitelul corintic este din bronz, cu partea superioară marcată de patru colțuri tesite, unite prin linii ușor curbe. În câmp, sub colțuri, sunt patru frunze de acant și sub spațiile curbe, patru capete de putți. Deasupra capitelului se găsesc cei doi vulturi din bronz cu aripile desfăcute, cu simbolul crucii în cioc și cu laba dreaptă înainte. În spatele lor se afla suportul pentru bec și abajur. Metalul era acoperit de depozite mari de praf și alte impurități. Pe toată suprafața ansamblului erau prezenți produși de coroziune ai bronzului înestetici și nocivi. Erau de asemenea prezente, multiple deformări mecanice și zgărieturi.

Starea de conservare

Vulturii din bronz sunt corodați și au patina deteriorată. Întregul ansamblu acoperit cu praf și impurități. Metalul este zgăriat și prezintă deformări mecanice. Coloana din piatră ce imită marmura este fisurată. Soclul din piatră are usoare fisuri. Postamentul prezintă ciobituri și fragmente lipsa.

Procesul de restaurare

- 1.Fotografierea ansamblului coloana cu felinar.
- 2.Confectionarea schelei.
- 3.Demontarea partiala pentru transport.
- 4.Demontarea totala pentru restaurare.
- 5.Fotografiere inainte de restaurare a tuturor părților componente.
- 6.Desprăfuire.
- 7.Curățire mecanică uscată.
- 8.Curățire umedă cu apă și detergent.
- 9.Tratament chimic cu solutie 10% acid formic.

Toate componentele din bronz au fost frecate manual dupa ce s-au scos din solutie și operația s-a repetat până la dispariția totală a produșilor de coroziune.Acest proces a implicat folosirea mai multor băi de acid.

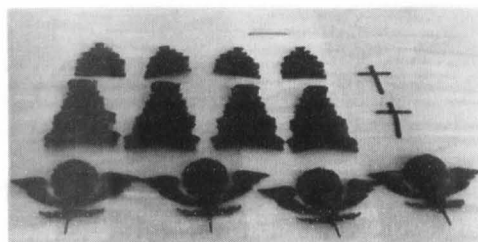
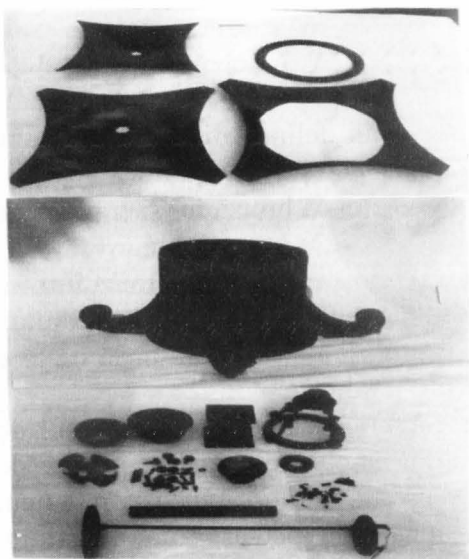
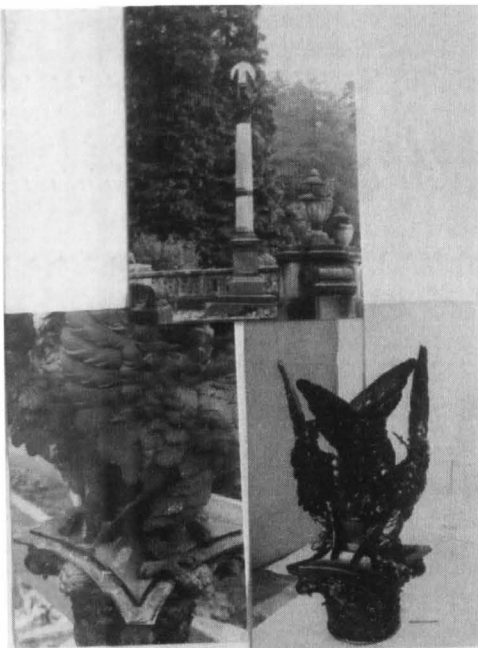
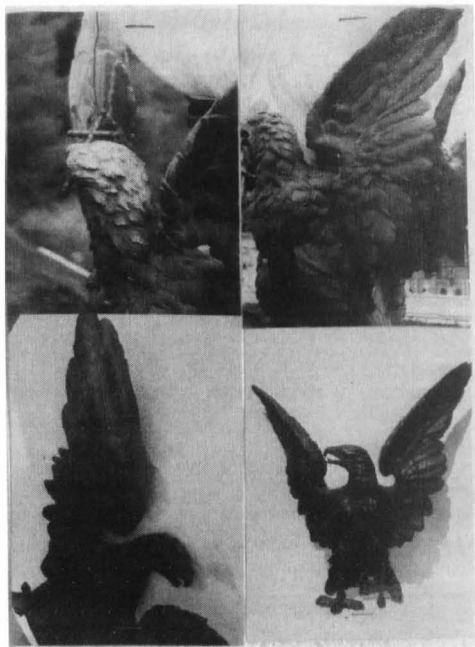
- 10.Spălări repetate în apă distilată până la neutralizare.
- 11.Uscare.

Pentru aceasta piesele componente s-au șters cu material textil înmuiat în alcool apoi uscarea s-a facut în etuvă (cele de dimensiune mai mica) și cu pistolul cu aer cald la cele mai mari.

12. Fotografiere în timpul restaurării.
13. Patinare cu pentasulfura de stibiu .Am realizat o pastă din substanta și alcool și am pensulat suprafața tuturor componentelor.Am lăsat să se usuce și am frecat în clătire suprafețele.
14. Fotografiere după patinare.
15. Montare piesa.

Premergător montării s-au executat urmatoarele operații:s-au corectat filetele,s-au înlocuit suruburile lipsa și cele deteriorate,s-au adaptat găurile la mărimea noilor șuruburi.S-a trecut apoi la asamblarea tuturor subansamblelor.

- 16.Conservare cu ulei siliconic (atât înainte de montare,cât și după montarea finală).
17. Fotografiere finală după restaurare.

INAINTE DE RESTAURARE

INAINTE DE PATINARE

Rezumatul lucrării

Restauratori: Rodica Ganea
Victoria Vasilescu
Gheorghe Soare
Muzeul National Peleş

În lucrare se prezintă restaurarea unui felinar din bronz ce era amplasat pe una din terasele Muzeului Național Peleş.

Capitolul 1 face referire la bronz, coroziunea bronzului și tratamente folosite la restaurarea bronzului.

În capitolul doi este descrisă piesa: doi vulturi din bronz într-un ansamblu ce se compune dintr-un soclu de marmură și o coloană cu capitel. Capitelul corintic este tot din bronz și susține globul de sticlă mată ce este flancat de cei doi vulturi cu aripile desfăcute și ridicate.

Capitolul trei prezintă starea de conservare a piesei și procesul de restaurare. Etapele acestui proces sunt următoarele: fotografiere înainte de restaurare, demontare, curățire mecanică uscată, curățire umedă, tratament chimic cu soluție 10% acid formic, patinare cu pentasulfură de stibiu, montare, conservare cu ulei siliconic și fotografiere finală.

Le résumé du travail

Cette exposition présente la restauration d'un réverbère en bronze situé sur une des terrasses du Musée National de Peleş:

Le premier chapitre se rapporte au bronze, à sa corrosion et aux

traitements utilisés à la restauration du bronze.

Le deuxième chapitre décrit la pièce: deux aigles en bronze dans un ensemble composé d'un support en marbre et une colonne à chapiteau. Le chapiteau corinthien est toujours en bronze et soutient le globe de verre mat flanqué des deux aigles aux ailes développées et levées.

Le troisième chapitre présente l'état de conservation de la pièce et le processus de restauration. Les étapes de ce processus sont les suivantes : prise en photos avant la restauration, démontage, nettoyage mécanique sec, nettoyage humide, traitement chimique à une solution de 10% acide formique à une patine de penta sulfure en antimoine, remontage, conservation à huile silicique et la prise finale en photographie.

The work short presentation

The work presents the restoration of a bronze lamp placed on one of the platforms of the National Museum of Peleş.

The chapter no 1 refers to the bronze, the bronze corrosion and the chemical treatments used during the bronze restoration.

The second chapter gives the description of the piece, which means: two eagles in bronze in an ensemble composed by a marble socle and a column with a capital. The Corinthian capital is in bronze too and supports the globe in matted glass flanked by the two eagles with the open and uplifted sails.

The chapter three presents the piece conserving condition and the restoration process. The stages of this process are as following: the photograph taken before the restoration, its disassembling, the dry mechanical cleansing, the humide cleansing, the chemical treatment with 10% formic acid, the antimonium pentasulphide patina, reassembling, conservation with silicon oil and the photograph taken as a final operation.

RESTAURAREA UNUI COVOR OLTENESC

Lucica Lupu, Ionel Lupu
Muzeul județean „Teohari Antonescu”

În anul 2005 localul fostului Muzeu de etnografie și artă populară al Câmpiei Dunării din comuna Florești-Stoenești a fost retrocedat, iar patrimoniul acestuia a fost transferat la Giurgiu. S-a trecut la amenajarea unor depozite corespunzătoare, conservarea și selecționarea obiectelor, depistarea celor ce necesitau introducerea într-un program de restaurare. În cadrul colecției de scoarțe, printre piesele cu stare de conservare necorespunzătoare se numără și un covor oltenesc, care a fost ales spre a face obiectul lucrării de atestare profesională a primei semnatare a prezentului articol.

Covorul este un „chilim”, databil la sfârșitul secolului al XIX-lea, a cărui proveniență exactă nu se cunoaște, dar care este caracteristic pentru zona de câmpie a Olteniei (probabil județul Dolj). Piesa are dimensiunile 270 x 138 cm (număr inventar S 55), este țesută la război în două ițe, având urzeala și băteala din lână (urzeală ascunsă, ales cu mâna printre fire). Urzeala este din două fire de lână răsucite în formă de S, iar băteala din lână colorată cu firul mai moale și de grosime potrivită. Pentru model s-a folosit și tehnica „Karamani”.

Compus dintr-o singură foaie de formă dreptunghiulară, covorul are un decor geometric și floral stilizat, având trei chenare și câmpul propriu-zis. Motivele geometrice folosite au fost „dinți de ferăstrău” (zig-zag și triunghiuri), iar motivele florale specifice sunt „nalba” în buchete și vrej pe chenar, precum și vasul cu flori în centru. Cromatica prezintă la chenarul exterior culorile roșu și grenă, la cel interior și în câmp culoarea albă, la motivele din fond culorile albastru, lila și oliv. În gama cromatică mai apar *siena arsă, rozul și bejul*.

Covorul a suferit în timp mai multe degradări, modificări și intervenții de reparare grosolane. Astfel laturile scurte s-au destrămat, iar primul chenar a fost înlăturat prin tăiere, optându-se pentru terminarea prin franjuri (ciucuri înnodeați din firele de urzeală). Și celelalte margini au degradări ale bătelii și urzelii, iar coaserea lor s-a făcut cu lână de culoare și grosime neadecvate. Piesa noastră are depuneri de praf și murdărie, pete de proveniență necunoscută, alte degradări fizico-chimice, prezentând un grad avansat de uzură.

În vederea stabilirii unui diagnostic cât mai exact s-au întreprins o serie de investigații: fotografiile color digitale de ansamblu și detalii, cariere

grafică (32 de sectoare, având dimensiunile 34x34 cm, numerotate de la A la H pe latura lungă, respectiv de la 1 la 4 pe cea scurtă), relevee de degradare, teste de rezistență a coloranților și de curățare cu solvenți, alte analize și teste microchimice. Acestea din urmă au fost executate de inginer fizician Vivian Dragomir. Sub îndrumarea coordonatorului Ileana Crețu-Bondoc și cu sprijinul muzeografilor de la Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”, am întocmit și documentația științifică privitoare la tipul covorului, tehnica originală în care a fost lucrat și propunerile pentru viitoarea lui conservare și etalare.

Fiecare din careurile analizate, pentru care s-au făcut fotografiile de detaliu și relevee separate, pe care s-au marcat zonele susceptibile de intervenție (cele cu degradări grave sau cu reparații necorespunzătoare) a fost însoțit de o grilă care vizează tipul degradărilor, precum și natura și numărul intervențiilor. Tot pe grila respectivă s-au notat rezultatele testelor de culori, volumul de apă și concentrațiile detergentilor.

Analizând degradările depistate, fie ele fizico-mecanice (depuneri de murdărie, lipsă de material, tensionări, destrămări, tociri, scămoșări, rărituri), fie fizico-chimice (fragilizare, pătare, decolorare, migrare coloranți), fie biologice (din fericire numai intervențiile antropice amintite, nu și atacuri datorate insectelor sau ciupercilor), s-a diagnosticat că piesa este îmbătrânită, deshidratată și cu încercări de reparare inestetice, care i-au afectat forma și înfățișarea inițiale.

Covorul a intrat într-un tratament de curățare, începând cu desprăfuirea executată cu perii moi și, parțial, cu un aspirator cu putere de absorbție redusă. O primă încercare de înlăturare a petelor nu a reușit, deoarece testele cu solvenți pentru scoaterea lor (alcool etilic și tetracolorură de sodiu) nu au dat rezultate. Pe de altă parte, testele de culoare (efectuate cu un detergent cu pH neutru – Sintodent 4‰ în apă distilată) au constatat migrarea unor culori, cu precădere cea roșie, dar și albastru ori siena arsă.

S-a trecut apoi la imersia covorului în baia de spălare cu detergent (4‰ Simpal cu pH controlat), vreme de o oră. A urmat baia de acid acetic, cu dublu scop cunoscut – fixarea culorilor și revigorarea firului de lână (soluție de 4% acid acetic glacial, tot timp de o oră) – dar și pentru a pune o barieră suplimentară împotriva unui eventual atac biologic. Covorul a fost apoi clătit în mai multe ape, iar în ultima baie s-a adăugat glicerină (în concentrație de 0,5%) pentru emolieră firelor de lână. Uscarea s-a realizat pe o suprafață plană, în aer liber.

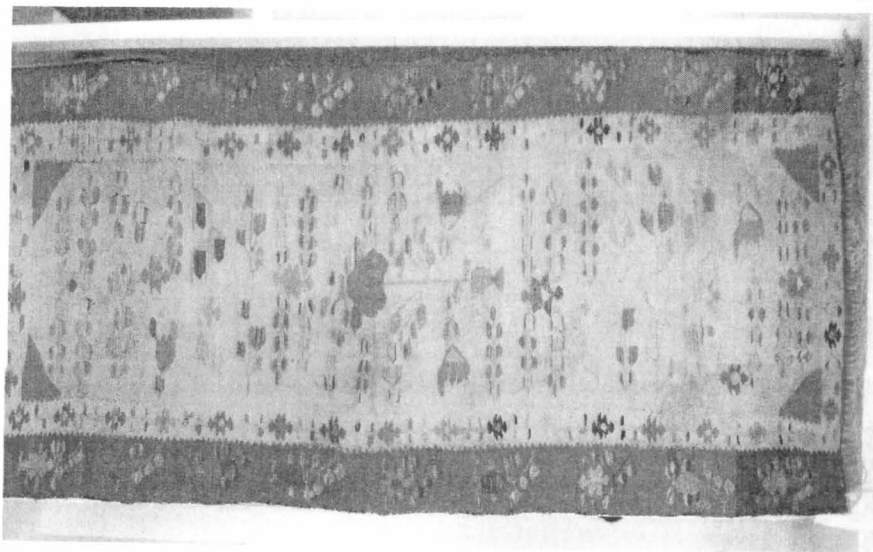
În vederea restaurării s-au ales materiale compatibile, respectiv fire de lână de aceeași grosime și torsione cu cele originale. Ele au fost vopsite cu coloranți acizi, în nuanțe cât mai apropiate de cromatica piesei, ținându-se

cont și de degradările fotochimice suferite în timp, pentru a nu crea contraste nedorite. Firele pentru urzeală au fost răsucite cu fusul, în aceeași tehnică ca acelea din piesa originală.

S-a montat covorul pe un gherghef orizontal, în cadrul atelierului de la Muzeul Național al Satului. Pentru început, reconstituirea s-a făcut prin introducerea firelor de urzeală pe toată lungimea unuia dintre capete și a continuat cu reintegrarea motivelor și zonelor degradate, într-o tehnică realizată cu acul, care să redea efectul optic al piesei originale. S-a renunțat la vechile intervenții de reparare și, pe parcursul mai multor perioade de lucru, s-a restaurat aproximativ jumătate din lungimea obiectului.

În curând el va fi transportat în atelierul secției de etnografie a Muzeului județean din Giurgiu, unde va fi remontat pe un nou gherghef și procedura va fi reluată până la încheiere, pe întreaga suprafață.

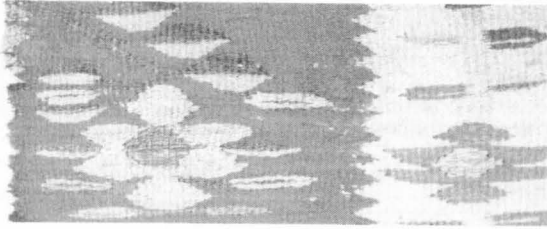
După terminarea restaurării, covorul va fi dublat cu pânză albă și va fi prevăzut la unul din capete cu un sistem de etalare cu velcro (arici). Piesa va fi păstrată în depozit, rulată pe un suport de material plastic și acoperită cu o husă de pânză albă, în condiții de microclimat controlat (temperatură 18°C și umiditate relativă 50-60%).

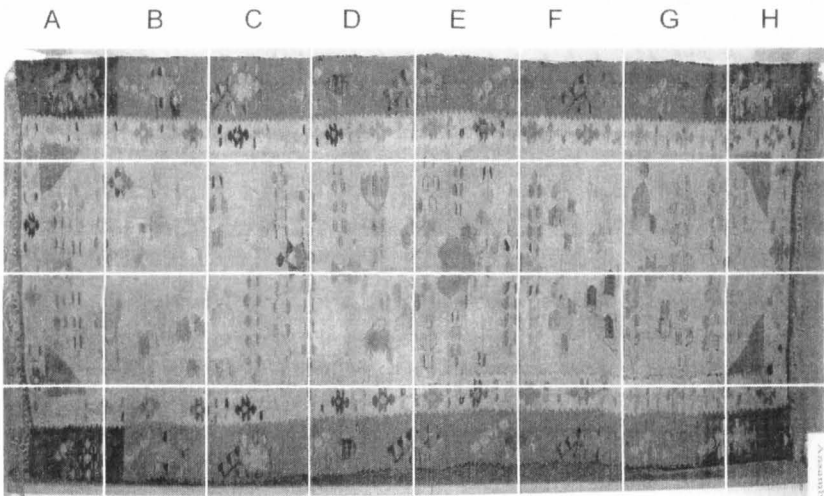
Ansamblu față înainte de restaurare

Detaliu chenar interior – înainte de restaurare

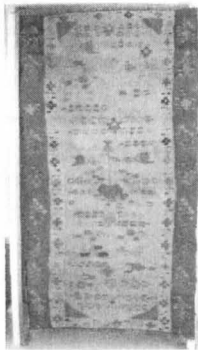
Detaliu chenar exterior – înainte de restaurare

Ansamblu față înainte de restaurare împărțit în 32 de părți pentru a arăta degradările, migrarea coloranților și petele

Ansamblu fața grila

FIȘĂ DE CONSERVARE NR. ... 6 ...			8. Numărul țesutului: 55	9. Numărul de inventar: 55
			10. Dimensiuni: lungime, lățime, înălțime, distanță, greutate, număr cante: 2,76 cm, 26,70 cm, 2,76 cm	11. Cărb colorat:
1. Denumirea obiectului: Tăcuș Căruș - VELINĂ	2. Anul de fabricație: 1890-1900	3. Posesorul: (Numele țesătorului) Bărbulescu, Ecaterina	15. Fotografia țesutului sau desenul țesutului	
4. Perioada în care a fost executat: 1/2 XIX	5. Sursa stilului: Zăvesa, Giurgiu, Oltenia	6. Valoare:	7. Puncte în care funcționează: Terțile de lăptos	
12. Descriere succintă a obiectului: Tăcuș cu motive geometrice și florale în culorile roșu, albastru și verde pe un fundal alb. Este un tip de țesătură specifică zonei de sud a Olteniei, folosită pentru acoperirea băncilor și a scaunelor. Este executat din lână și are o structură densă.				
13. Conținutul etichetelor: Eticheta nr. 1: Tăcuș din lână, zona de sud a Olteniei. Eticheta nr. 2: Tăcuș din lână, zona de sud a Olteniei. Eticheta nr. 3: Tăcuș din lână, zona de sud a Olteniei.				
14. Prognosticul pentru conservarea obiectului: Obiectul este în stare bună de conservare și poate fi restaurat și expus în muzeu. Este necesară o atenție deosebită la curățarea și păstrarea în condiții adecvate.				

Restaurarea unui covor oltenesc (Rezumat)

Piesa textilă aflată acum în proces de restaurare a făcut obiectul lucrării de atestare profesională a primei autoare a articolului. Ea face parte din colecția secției de etnografie a muzeului departamental din Giurgiu. Databil în ultima parte a secolului XIX, covorul este caracteristic pentru zona de sud a Olteniei.

Starea sa de conservare precară și intervențiile de reparare brutală din trecut au reclamat intrarea în restaurare, activitate a cărei durată este greu de precizat în actualele condiții financiare ale muzeului.

La restauration d'un tapis d'Olténie (Résumé)

La pièce textile qui est soumise à présent à un processus de restauration a fait l'objet de l'œuvre d'attestation professionnelle du premier auteur de l'article. La pièce fait partie de la collection de la section d'ethnographie du musée départemental de Giurgiu. Daté depuis la dernière partie du XIXème siècle, le tapis est spécifique pour la zone de sud d'Olténie.

L'état précaire de conservation et les interventions de reprises brutales auxquels le tapis a été soumis en passé, ont exigé le commencement de sa restauration. La durée de cette activité est difficilement à préciser, ayant vu les conditions financières du musée.

RESTAURAREA A DOUĂ PIESE METALICE

**Mariana Stancu, Emil Păunescu
Muzeul județean „Teohari Antonescu”**

Obiectul prezentei comunicări îl constituie două piese descoperite pe șantierul arheologic de la Nufăru (jud. Tulcea), intrate în patrimoniul Muzeului Militar Național. Ele au făcut obiectul lucrării de atestare a primei semnatare a lucrării, procesul de restaurare desfășurându-se în laboratorul instituției posesoare, sub îndrumarea ing. Doina Cârnu și col.(r) Ion Neacșu.

Prima piesă, descoperită în campania din 2001, în colțul unei locuințe, este un clopoțel din bronz, de stil bizantin, cu dimensiunile: 3,4 cm înălțime și circa 2,5 cm diametrul bazei. Baza este tăiată în cruce, una dintre tăieturi fiind mai decupată și formând o fantă aproximativ dreptunghiulară. Clopoțelul prezenta depuneri grosiere de silicați pe aproximativ 85% din suprafață, iar zonele fără depuneri erau oxidate în profunzime, reclamând intervenția restauratorilor. I s-a făcut o analiză la I.N.C.C.R. București, fluorescență de raze X, în urma căreia s-a constatat că obiectul este turnat predominant din cupru, are peste 10% plumb și circa 2% cositor. S-a observat că patina nu era nobilă și s-a propus îndepărtarea totală a produșilor de coroziune prin procedee chimice.

Piesa, având numărul de inventar provizoriu 53, a fost supusă degresării cu soluție de apă distilată și 1% detergent neionic de tip Romopal, pentru înmuierea depunerilor de pământ, nisip și murdărie, urmată de perieri mecanice succesive cu perie cu fir moale, baton din fibră de sticlă și freze metalice diamantate pentru înlăturarea acestor depuneri. A urmat imersia repetată a piesei în soluție de apă distilată și alcool etilic absolut (în volume egale), însoțită de noi perieri succesive pentru înlăturarea produșilor de coroziune activi și aducerea piesei la o formă cât mai apropiată de cea originală. Spălată sub jet de apă și neutralizată în apă distilată, piesa a fost uscată în etuvă și pe hârtie de filtru. La ultima apă de spălare a fost determinat pH-ul soluției și a fost testată prezența clorurilor cu azotat de argint (test negativ).

A urmat imersia repetată în băi de Complexon III 0.1 n (cu pH corectat la 9-10), însoțită de noi perieri, apoi o nouă neutralizare în apă distilată. După testul la camera umedă, care nu a relevat prezența clorurii de cupru, s-a putut trece la repatinarea piesei cu pentasulfură de stibiu în soluție alcoolică și perierea ei cu pensulă moale, pentru căpătarea unui aspect lucios uniform. Pentru conservare s-a aplicat o peliculă de lac incolor, urmată de o

conservare suplimentară cu ulei siliconic.

Toate procedurile descrise s-au derulat pe parcursul a 16 zile.

Cea de-a doua piesă restaurată în aceleași condiții, este o monedă bizantină de secol XI, provenind de pe același șantier arheologic, din campania 2000 (nr. inv. provizoriu 33). De formă neregulată, corp mijlociu (diametru aproximativ 2,3 cm), moneda se prezenta într-o stare de conservare nesatisfăcătoare. Analiza radiologică efectuată (fluorescență cu raze X) a arătat că obiectul este format în proporție de aproape 99% din cupru, cu urme ne semnificative de fier și plumb.

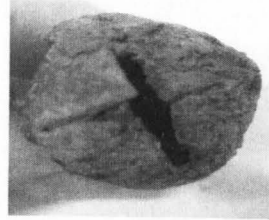
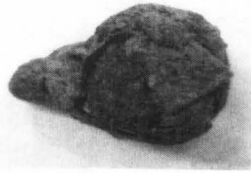
Degresarea obiectului s-a realizat tot într-o soluție de apă distilată și 1‰ detergent neionic, fiind urmată de asemenea de imersări repetate în baie de alcool etilic și apă distilată în proporții egale. Îndepărtarea depunerilor s-a realizat mecanic, cu ajutorul unui bisturiu, apoi al periei cu fir moale și al batonului din fibră de sticlă, perieri executate repetat pe ambele fețe ale monedei. Deoarece exista riscul deteriorării reliefului inscripțiilor de pe monedă, îndepărtarea produșilor de coroziune cu ajutorul frezei diamantate s-a făcut cu deosebită precauție. S-a trecut apoi la spălarea cu soluție alcoolică și uscarea în aer liber, pe hârtie de filtru.

Cu ajutorul stereomicroscopului a fost verificat stadiul în care se prezentau punctele de coroziune și s-a procedat apoi la curățarea lor sub microscop. Deoarece în urma testării în camera umedă nu a fost sesizată prezența clorurilor în interiorul piesei, iar punctele de coroziune nu s-au activat, s-a trecut la spălarea cu apă distilată și uscarea în etuvă la 105°C. Pentru îndepărtarea stratului de oxid de pe suprafața monedei s-a procedat la imersarea în soluție de Complexon III 0,1 n cu pH corectat la 9-10 și perierea mecanică repetată. A urmat neutralizarea în apă distilată și uscarea piesei în acetonă, apoi pe hârtie de filtru. Ultimele operații au fost repatinarea cu pentasulfură de stibiu în soluție alcoolică saturată (prin pensulare), obținerea aspectului lucios uniform (prin periere) și conservarea cu lac incolor (prin pulverizare), urmată de conservarea suplimentară cu ulei siliconic (peliculă protectoare). Lucrările propriu-zise de restaurare și conservare au durat 11 zile.

Afectate puternic de coroziune, cele două piese metalice bizantine de la Nufăru au putut fi totuși recuperate în bună măsură și au devenit expozabile. După ce au zăcut aproape un mileniu în pământ, prin intervenția migăloasă a restauratorilor depun mărturie despre prezența bizantinilor în nordul Dobrogei și despre civilizația lor din secolul XI.

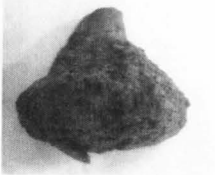
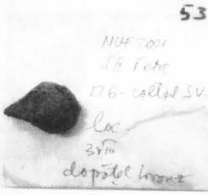
CLOPOTEL DIN BRONZ
NR. 53

ÎNAINTE DE RESTAURARE

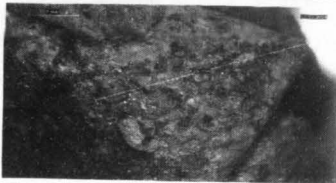
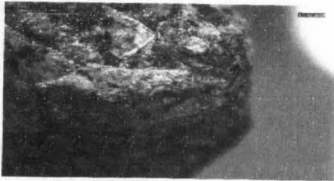
CLOPOTEL DIN BRONZ
NR. 53

ÎNAINTE DE RESTAURARE

CLOPOTEL DIN BRONZ
NR. 53

DETAII ÎNAINTE DE RESTAURARE LA STEREOMICROSCOP

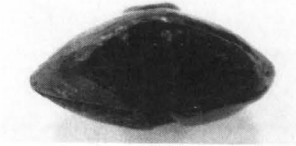
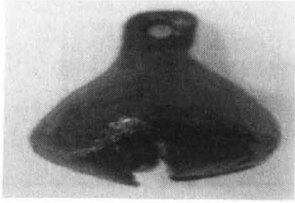
CLOPOTEL DIN BRONZ
NR. 53

ÎN TIMPUL RESTAURĂRII - DUPĂ ÎMERSIA ÎN SOLUȚIE ALCOOLICĂ

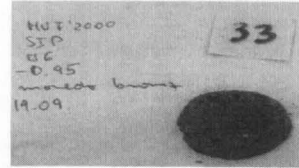
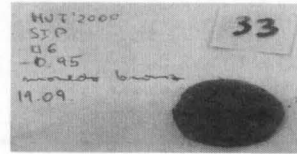
CIOPOTEI DIN BRONZ
NR.53

DUPĂ RESTAURARE:

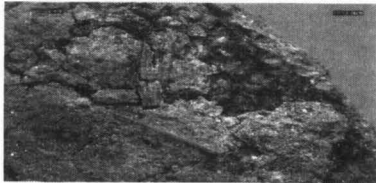
MONEDA BIZANTINA
NR.33

ÎNAINTE DE RESTAURARE

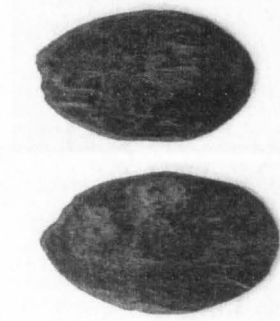
MONEDA BIZANTINA
NR.33

DETALII LA STEREO-MICROSCOP ÎNAINTE DE RESTAURARE.

MONEDA BIZANTINA
NR.33

ÎN TIMPUL RESTAURĂRII - DUPĂ ÎNERȘIE ÎN SOLUȚIE DE COMPLEXON III

Restaurarea a două obiecte arheologice metalice (Rezumat)

Cele două piese (un clopoțel din bronz și o monedă de cupru) au fost descoperite pe șantierul arheologic Nufăru (departamentul Tulcea) și fac parte din patrimoniul Muzeului Militar Național. Ele au fost restaurate în laboratorul muzeului deținător de către prima semnatară a articolului, reprezentând o parte din probele examenului ei de atestare profesională. Piesele, databile în secolul XI, sunt de proveniență bizantină. În urma operațiunilor de restaurare și conservare starea și aspectul lor s-au îmbunătățit semnificativ

La restauration des deux objets archéologiques métalliques (Résumé)

Les deux pièces (une petite cloche en bronze et une monnaie en cuivre) ont été découvertes sur le chantier archéologique Nufăru (le département Tulcea) et elles appartiennent au patrimoine du Musée Militaire National. Elles ont été restaurées dans le laboratoire du musée qui les détient, par la première signataire de l'article, qui représentent une partie des preuves de son examen d'attestation professionnelle. Les pièces datent du XIème siècle et elles sont d'une provenance byzantine. À la suite des opérations de restauration et conservation, leurs état et apparence sont visiblement améliorés.

ADDENDA

ASPECTE INEDITE DIN VIATA COTIDIANA BUCURESTEANA REFLECTATE IN ZIARUL LUMINA IN PERIOADA OCUPATIEI GERMANE 1916 – 1918

CORNEL POPESCU¹

Sub conducerea lui Constantin Stere, primul număr al „Luminei” apăruse în ziua de 1 septembrie 1917. „Un popor nu poate trăi dacă în clipele de cumpănă nu-și dă seama de cauzele care l-au aruncat în prăpastie, spre a întrezări și căile de mîntuire. Iar unui publicist sau om politic nu-i poate fi iertat să aștepte cu brațele încrucișate decretele destinului. Ar fi o nenorocire să clădim totul pe norocul orb al românului. Sântem datori, în măsura puterilor noastre, să luăm parte activă la hotărîrea soartei noastre” — scria Constantin Stere într-un prim editorial, prin care căuta să definească rostul apariției ziarului său. Ce înțelegea „Lumina” prin datoria românilor de a lua parte activă la hotărîrea soartei lor au aflat cititorii din același prim număr al respectivului jurnal, într-un alt articol, C. Stere susținea că pericolul pentru independența României venea din partea Rusiei, condamna guvernul român deoarece a „călcat în picioare singurele legături care ne puteau asigura o dezvoltare cu adevărat liberă, propășirea și prosperitatea generațiilor viitoare”². Stere se referea, evident, la denunțarea vechiului tratat secret de alianță dintre România și Puterile Centrale și la intrarea statului român în război de partea Antantei. Despre motivele care determinaseră guvernul român, susținut, ba chiar presat, de opinia publică, să se alătore Antantei, despre dezideratul unanim al eliberării românilor de sub dominația monarhiei austro-ungare, ce a stat la baza cunoscutelor opțiuni ale României din anii 1914 și 1916, Constantin Stere nu scria nimic în amintitul său editorial. În mod explicabil, „Lumina” a publicat, încă în primele numere, articole despre Basarabia, despre evenimentele ce se petreceau acolo, în contextul evoluției crizei revoluționare din Rusia. În același timp însă, „Lumina” lui Constantin Stere îndrepta atacuri tot mai vehemente contra guvernului de la Iași, prezenta realitățile interne și externe cu totul părtinitor, urmărind să convingă opinia publică de ideea că România trebuie să încheie imediat pace cu

¹ Doctorand în cadrul Universității Valahia din Targoviste, Scoala Doctorala de Istorie, articolul face parte din *Proiectul Oportunitati oferite in cadrul stagiului de pregatire doctorala in vederea cresterii capacitatii si motivatiei pentru cercetare stiintifica de performanta* POSDRU/6/1.5/S/23

² Lumina, I, Nr 1, 1 septembrie 1917,

Puterile Centrale și să ducă o politică favorabilă acestora din urmă. În acest scop, pînă ca succesele din ultima vreme ale armatei române au fost prezentate în coloanele „Luminei” drept o înfrîngere a cărei consecință, în cazul continuării războiului, s-ar transforma într-un total dezastru. „Forțele ruso-române s-au sleit în atacuri zadarnice date frontului I german și austro-ungar în văile superioare ale Munților Cașinului și în trecătoarea Oituz. În același timp însă, trupele ruso-române au fost învăluite la nord, în valea Oituzului și a Trotușului, luîndu-se înălțimile ce domină Tîrgu-Ocna și împingîndu-se avangardele pînă la Grozești. Pe de altă parte, a venit la sud presiunea lui Mackensen care, după cucerirea celor mai importante etapa [...], amenință flancul stîng al armatei române și chiar spatele ei. Înaintarea armatei lui Mackensen a înregistrat zilnic succese care aduceau, pe lângă cucerirea unor poziții importante, zilnic cîte 1000 pînă la 1500 prizonieri și numeroase tunuri”³ — susținea „Lumina” din 11 septembrie, adăugînd că trupele comandate de generalii Averescu și Scerbacev, ce s-ar fi aflat în retragere, erau într-un continuu pericol de învăliuire. Astfel descria „Lumina” „situația din Moldova”, pe cînd în București se aflau tot mai multe despre victorioasele lupte ale românilor de la Mărășești și Oituz, în fine, ziarul „Lumina”, ca și „Gazeta Bucureștilor”, prezenta tendențios evenimentele din Flandra și de la Verdun, unde anglo-francezii continuau să aibă inițiativa, cît și cele de pe frontul din sud, unde armata italiană începuse o nouă ofensivă pe Isonzo, punând la grea încercare trupele austro-ungare. Spre deosebire de „Gazeta Bucureștilor”, „Lumina” era mai bine scrisă, din punct de vedere al tehnicii jurnalistice și într-o limbă curat românească.

Majoritatea covârșitoare a publicului dezaproba, cu revolta chiar, conținutul editorialelor și comentariilor din „Lumina”.

Printre articolele apaute în ziarul Lumina, la secțiunea stiri artistice se anunța că joi 20 și duminică 23 septembrie 1917, urmau să aibe loc audițiile pe final de an ale elevilor doamnei Lucretia, doctor Popovici Pretorian în sala Ateneului ora 3 după amiaza precis. Joi la 8 seara urma să aibe loc la teatrul Cinema Caminul Cultural din Calea Vacaresti Nr. 54, o mare reprezentare cu artiști reputați în beneficiul școlii în aer liber a „adăpostului pentru copiii mobilizaților” din strada Raionului Nr. 54. fiind vorba de o acțiune de binefacere se cerea să vină cît mai multă lume.⁴ Tot în același ziar era publicatia coordonanta unde urmau sa se predea vinurile și spirtoasele ce trebuiau predate conform ordonantei din 2 septembrie 1917, care nu se mai afla la locurile de productie, acestea urmand sa fie predate in

³ *Lumina*, I, Nr. 1, 11 septembrie.

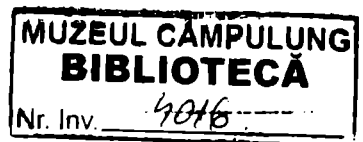
⁴ *Lumina*, I, Nr.1, miercuri 5 septembrie 1917,

urmatoarele zile:

1. pentru Bucuresti pana la linia de centura vor fi predate vinurile la pivnita Bagdat din strada Cazarmei Nr. 44, in sticle si ulcioare, la pivnita Centrala din strada Petru Rares Nr. 11, in butoaie, intre 5 – 20 septembrie;
2. vinurile din comandatura etapei 301 – Ciocanesti intre 5 – 12 septembrie la fabrica de zahar Chitila;
3. pentru vinurile comandaturei etapei 24 – Oltenita intre 14 – 20 septembrie la pivnita Sectiunii economice din strada Constantin Alimanestenu Nr. 19.⁵

***Abstract:** On the 20th of November/ 3rd of December, after the end of the fight from Arges-Neajlov, or the fight for Bucharest, the Romanian Government and the king went to Moldavia. The general opinion spread around the country was a negative opinion that considered the lost of capital in the hand of enemies a disaster. The belief of Romanians was in that moments that the Antant will win and the Great Romania will be built.*

***Cuvinte cheie:** primul război mondial, ocupație germană, viață cotidiană, Craiova, rechiziții, abuzuri.*

⁵ *Ibidem.*

